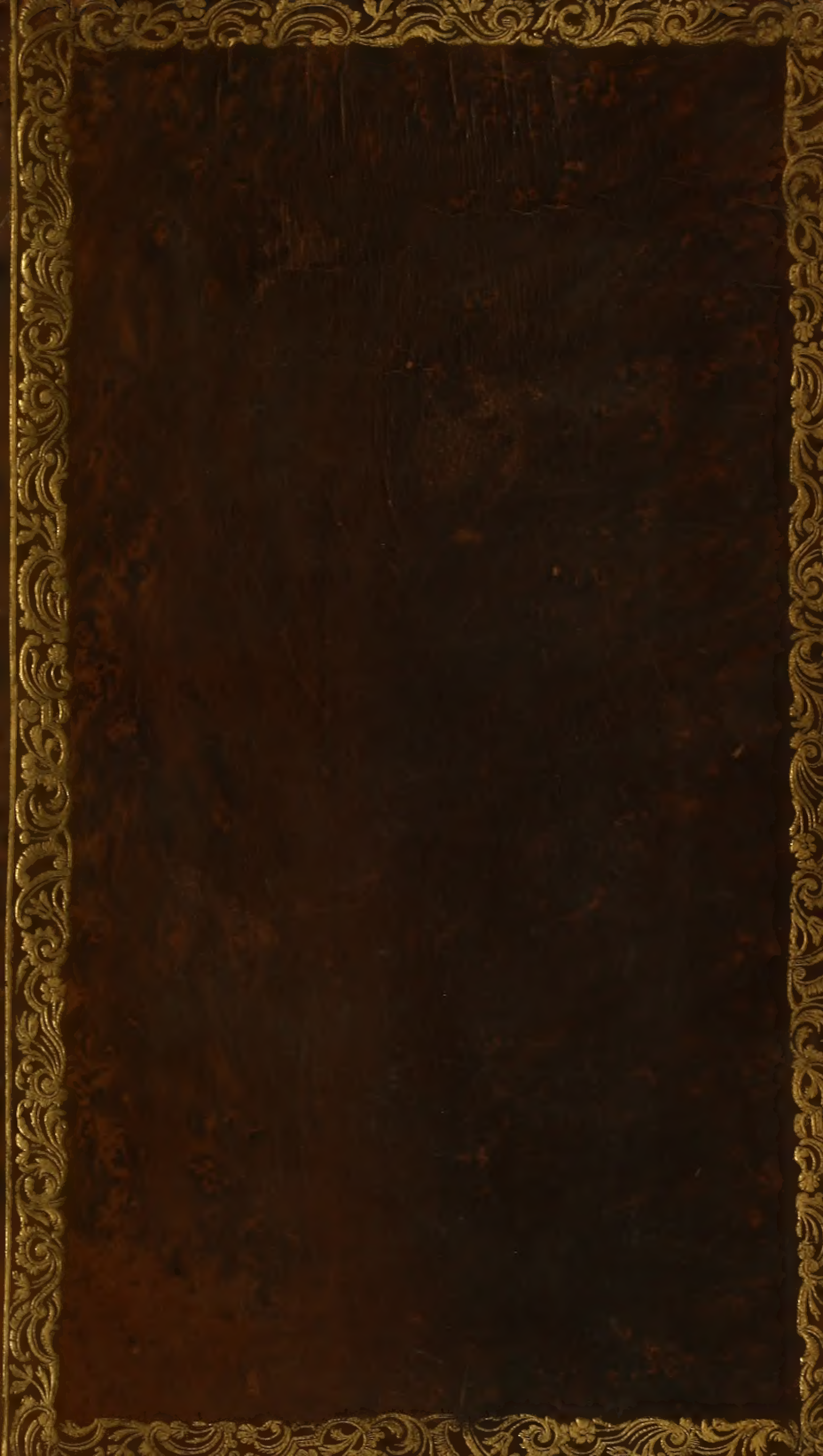


VERHANDELINGEN

VOOR HET JAAR

MDCCCXXXI.

NIEUWE VERHANDELINGEN

VAN HET

GENOOTSCHAP

TOT VERDEDIGING VAN DE

CHRISTELIJKE GODSDIENST,

TEGEN DERZELVER HEDENDAAGSCHE BESTRIJDERS.

VOOR HET JAAR 1831.

---

in 'S GRAVENHAGE *bij*
DE ERVE J. THIERRY EN C. MENSING EN ZOON,
MDCCCXXXII.

Uitgegeven na voorgaande Visitatie en Approbatie der Theologische Faculteit van 's Lands Hooge School te Leyden.

LEYDEN
den 24 *September* 1832.

L. SURINGAR,
Fac. Theol. h. t. Dec.

PROGRAMMA

Voor het Jaar 1831.

Bestuurders van het Genootschap, *Tot Verdediging van de Christelijke Godsdienst tegen derzelver hedendaagsche Bestrijders*, opgerigt in *'s Gravenhage*, hebben, in hunne Vergadering van den 23sten November dezes jaars, over de bij hen ingekomene Verhandelingen uitspraak gedaan.

I. Op de Vraag, vorderende: *Een Leesboek, bijzonder voor meergeoefenden, waarin de voornaamste gronden van de waarheid en het praktisch belang der Christelijke Leer, volledig en geregeld worden voorgedragen, inzonderheid naar de behoeften van onzen tijd*, is ingekomen eene Nederduitsche Verhandeling, met de Zinspreuk: *Blijft gij in het gene gij geleerd hebt enz.* PAULUS. Dezelve levert

een

heid, of wel eene openlijke herroeping van zijn voorgeven, de Zoon van God, de Zaligmaker der wereld te zijn: eene herroeping, welke Hem door de vrees des nabijzijnden doods zou zijn afgeperst. Dien ten gevolge moesten de aandoenlijkste en Hem meest vereerende tijdsgewrichten van 's Heilands lijden niet zelden stof tot laster en bespotting opleveren.

Doch ook onder de vrienden van JEZUS bestond er van ouds her en bestaat er nog heden groote verdeeldheid van gevoelens, zoowel wat de oorzaken van dat lijden aangaat, als wat 's Lijders eer en waardigheid daarbij betreft. Sommigen meenen, tot opheldering en handhaving hiervan, aan bovennatuurlijke en buitengewone oorzaken of inwerkingen te moeten denken; anderen, daarentegen, verklaren het verschijnsel op eene natuurlijke, gewone wijze, en vinden daarin niet alleen niets raadselachtigs, maar bewonderen ook de daarbij betoonde heiligheid en grootheid des Heeren. Nog anderen vinden in geene van beide deze verklaringen eene genoegzame voldoening.

Het aangevoerde is toereikende, om te doen zien, dat eene opzettelijke toelichting van JEZUS lijden in Gethsemané nog geenszins overbodig mag geacht worden. Kan een naauwkeurig en waarheidlievend onderzoek naar den aard en

de

de oorzaken van dit merkwaardig voorval, met zedigheid en eerbied voor den Goddelijken Lijder in het werk gesteld, strekken, om het ongeloof en den spotlust te doen blozen; het zal ook den twijfelmoedigen, zoo wij hopen, tot versterking zijns geloofs welkom zijn. Wie zou toch niet wenschen, den sluijer, welke over Gethsemané uitgebreid ligt, zoo veel mogelijk te zien weggenomen, bedenkingen te zien opgeruimd, en ook hetgeen zonderling of zelfs aan JEZUS onwaardig zou kunnen schijnen, met zijne ware grootheid, zoo als de Bijbel ons dezelve schetst, te zien overeengebragt?

Te regt werd dan dit voorval, onverminderd hetgeen, in vroegere en latere tijden, te dezen in het midden gebragt is, door het achtenswaardig *Genootschap tot verdediging van de Christelijke Godsdienst tegen derzelver hedendaagsche bestrijders*, gerekend nog eene nadere opheldering te behoeven, en belangrijk genoeg geacht, om de vrienden des Christendoms daartoe uit te noodigen. Wij wagen het, tot dat einde het onze bij te dragen, en wij oordeelen het niet ongepast, het beginsel, hetwelk ons bij deze onze beschouwing leiden zal, al aanstonds kenbaar te maken.

Voorzeker wijkt JEZUS zielelijden in Gethsemané grootelijks af van die kalme en bedaarde ge-

krooning aanspraak te kunnen maken.

Deze stof wordt nogmaals *dus* opgegeven ter bewerking: *Eene verzameling en verklaring der gezegden van* JEZUS, *betreffende zijn lijden en sterven tot vergeving der zonden en zaligheid; met nasporing der redenen, waarom Hij niet meermalen en uitvoeriger daarvan gesproken heeft; benevens een betoog, dat de Apostelen, aan welke Hij dit ter ontwikkeling had overgelaten, in diervoege aan deszelfs oogmerk beantwoord hebben, dat in de overeenstemming van het onderwijs van* JEZUS *en de Apostelen een allezins voldoende grond gelegen is tot onze overtuiging en vertroosting*. De beantwooording moet geschieden vóór 1 Februarij 1833.

IV. Op de Vraag, verlangende: *Eene grondig beredeneerde Verhandeling over den aard, den voortgang en de strekking van de Voorzeggingen des O Verbonds aanga nde het Godsrijk*, zijn ingekomen *twee* Verhandelingen:

1. Eene Nederduitsche, met de Zinspreuk: *Och! dat Israëls Verlossing uit Sion kwame.* Ps. XIV: 7[a].
2. Eene Nederduitsche, met de Zinspreuk: Joh. V: vs. 46, 47.

De Vergadering heeft aan den Schrijver van

N.

N. 1. den lof van veel geleerdheid geenszins kunnen weigeren, en in zijnen arbeid de bewijzen aangetroffen van veelvuldig onderzoek; doch, bij al het goede, hetwelk de Verhandeling bevat, geoordeeld, dat zij aan het hoofddoel der Vraag niet beantwoordde, en deswegens niet kon worden bekroond. — N. 2. is bevonden van alle waarde ontbloot te zijn.

V. Op de Vraag, betreffende: *het hooggaande lijden van* JEZUS *in Gethsemané*, zijn ingekomen *zes en twintig* Verhandelingen.

1. Eene Nederduitsche, met de Zinspreuk: *εἰς ἃ ἐπιθυμοῦσιν ἄγγελοι παρακύψαι.*
2. Eene Nederduitsche, met de Zinspreuk: *Als ik zwak ben, dan ben ik magtig.* PAULUS.
3. Eene Nederduitsche, met de Zinspreuk: *Christus Jezus, den menschen gelijk geworden — zonder zonde.* PAULUS.
4. Eene Nederduitsche, met de Zinspreuk: *λυπεῖται καὶ ἀδημονεῖ.* THEOPHYLACTUS.
5. Eene Nederduitsche, met de Zinspreuk: *τετέλεσται.*
6. Eene Nederduitsche, met de Zinspruik: *Vitam impendere vero.* (zonder Naambriefje).
7. Eene Latijnsche, met de Zinspreuk: 1 Cor. XIII:

XIII: 8. *ἐκ μέρους γὰρ γινώσκομεν. κ. τ. λ.*

8. Eene Hoogduitsche, met de Zinspreuk: *Vater hilf mir aus dieser stunde.* Joh. XII: 27.

9. Eene Hoogduitsche, met de Zinspreuk: *διὸ καὶ Ἰησοῦς ἵνα ἁγιάσῃ. κ. τ. λ. Eb.* XIII: 12.

10. Eene Hoogduitsche, met de Zinspreuk: *τί ὑμῖν δοκεῖ περὶ τοῦ Χριστοῦ; τίνος υἱός ἐστι.*

11. Eene Hoogduitsche, met de Zinspreuk: Hebr. V: 11. *περὶ οὗ πολὺς ὁ λόγος. κ. τ. λ.*

12. Eene Hoogduitsche, met de Zinspreuk: *μακάριός ἐστιν ὃς ἐὰν μὴ σκανδαλισθῇ ἐν ἐμοί.* Matth. XI: 6.

13. Eene Hoogduitsche, met de Zinspreuk: *ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν γενόμενος ὑπήκοος μέχρι θανάτου.* Phil II: 8.

14. Eene Latijnsche, met de Zinspreuk: *ἄλλως τίς λέγει περὶ ἀληθείας. κ. τ. λ.* CLEMENS *Alexandr.*

15. Eene Hoogduitsche, met de Zinspreuk: *ὁ δὲ καιρὸς ὁμοίως πάντων ἔχει κορυφάν.*

16. Eene Hoogduitsche, met de Zinspreuk: *Ἴδε ὁ ἄνθρωπος.*

17. Eene Hoogduitsche, met de Zinspreuk: *οὐχὶ ταῦτα ἔδει παθεῖν τὸν Χριστόν. κ. τ. λ.* Luc. XXIV: 26.

18.

18. Eene Nederduitsche, met de Zinspreuk: *ἐδικαιώθη ἡ σοφία ἀπὸ τῶν τέκνων αὐτῆς πάντων.* JEZUS.

19. Eene Latijnsche, met de Zinspreuk: *τὸ ῥῆμα Κυρίου μένει εἰς τὸν αἰῶνα.* 1 Pet. Cap. I. v. 25.

20. Eene Hoogduitsche, met de Zinspreuk: *οὐχὶ ταῦτα ἔδει παθεῖν τὸν Χριστὸν καί. κ. τ. λ.* Luc. XX; 26.

21. Eene Hoogduitsche, met de Zinspreuk: *si la mort et la vie de Socrate etc.* ROUSSEAU.

22. Eene Latijnsche, met de Zinspreuk: *Ἰησοῦς Χριστὸς χθὲς καὶ σήμερον ὁ αὐτὸς. κ. τ. λ.* Hebr. XIII: 8.

23. Eene Hoogduitsche, met de Zinspreuk: Joh. I: 29. *Ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ. κ. τ. λ.*

24. Eene Nederduitsche, met de Zinspreuk: *door de genade die mij gegeven is, zeg ik* enz. PAULUS. Rom XII: 3.

25. Eene Hoogduitsche, met de Zinspreuk: *Ego mihi ita conscius sum, non alienam ob causam* etc. MELANCHT. Epist. (ad CAMER.) IV: 5.

26. Eene Hoogduitsche, met de Zinspreuk: *οὐ δι' ἐμὲ αὕτη ἡ φωνὴ γέγονεν, ἀλλὰ δι' ὑμᾶς.* Evang. Joh. cap. XII: vs. 30.

N. 5, 6, 7, 8, 9, 10, 12, 14, 15, 16, 17, 18.

18, 20, 21, 22, 23 en 25. zijn bevonden zoodanig te zijn, dat zij in geene aanmerking konden genomen worden.

N. 1, 2, 11, 13, 19 en 24, hoe zeer niet geheel en al onbelangrijk, hebben echter te weinig voldaan, dan dat tot bekrooning van eene derzelve kon besloten worden. N. 26. te laat ingekomen zijnde, heeft, om die reden, aan het oordeel van Directeuren niet kunnen onderworpen worden.

Aan N. 3. is zoo veel waarde toegekend, dat dezelve met eene GOUDEN MEDAILLE is bekroond. En heeft het Naambriefje als derzelver Schrijver doen kennen J. C. RIEHM, *Theol. Doct. en Predikant te Amsterdam.*

N. 4 is geoordeeld zoo veel verdienste te bezitten, dat dezelve, als *accessit*, zal worden uitgegeven. En wordt den Schrijver eene ZILVEREN MEDAILLE aangeboden, indien hij tot de opening van zijn Naambriefje de vrijheid vergunt.

Wat betreft de Nederduitsche Verhandeling over 1 *Kor.* XV: *vs.* 1—28. met de Zinspreuk: *πάντα δοκιμάζετε. κ. τ. λ.* waarover reeds in de voorgaande Vergadering het oordeel was uitgesproken, hetwelk ook voorloopig openlijk is bekend gemaakt; dezelve is bevonden, niet alleen de blijken te dragen van

groo-

groote belezenheid in vele, vooral hedendaagsche Schriften, maar ook volgens eene vrij gelijdelijke orde te zijn opgesteld, en eenen rijkdom van zaken te bevatten. Men heeft echter tot de bekrooning niet kunnen besluiten, om dat de Schrijver zich te veel met algemeene aanmerkingen vergenoegt, waar hij in het bijzondere had moeten treden; zich op onderscheidene plaatsen op min bewezene vooronderstellingen grondt; en, door te zeer gekunstelden stijl, niet zelden zekere donkerheid in zijne voordragt heeft, welke het regt verstand van zijne meening bij den ongeletterden lezer zou verhinderen.

De Prijsstof, opgegeven in het Programma van 1828, bladz. 8, en insgelijks te vinden in dat van 1830, bladz. 2, wordt bij herhaling uitgeschreven. — De Verhandelingen moeten worden ingezonden vóór 1 December 1832.

De Naambriefjes der onbekroonde Verhandelingen zijn ongeopend verbrand.

Voorts is besloten tot de uitschrijving van de navolgende nieuwe Prijsstoffen, met aanbieding van de Gouden Medaille, of *twee honderd vijftig gulden:*

I. *Eene beredeneerde opgave van het kenmerkende van* LUCAS *Evangelie; eene* *aan-*

aanwijzing van de verhouding, in welke het staat tot de schriften van MATTHEUS *en* MARCUS; *en een bondig bewijs, zoo van deszelfs echtheid, als eigenaardige waardij voor de kennis der Leer en Geschiedenis onzes Verlossers: alles met inachtneming van hetgene, vroeger en later, ten nadeele van dit Evangelie is beweerd.* in te leveren vóór 1 September 1833.

II. *Eene Verhandeling over de* Verzoeking van JEZUS in de Woestijn, *welke de hoofdgevoelens over dezelve uitlegkundig toetst, het meestwaarschijnlijke bondig staaft, en tevens onderzoekt, of zulks in verband sta, zoo wel met de betrekking van* JEZUS *op aarde, als met zijne lotgevallen; en, zoo ja, in hoedanig verband wij ons dit moeten voorstellen.* in te zenden vóór 1 Februarij 1833.

III. *Hebben wij in* JEZUS CHRISTUS *een vlekkeloos voorbeeld? In hoeverre is het ons ter navolging gegeven? En welke zijn de middelen, om die navolging te bevorderen?* om beantwoord te worden vóór 1 Januarij 1833.

IV. *Welke zijn de oorzaken, dat er, te dezer dagen, in Europa zoo velen opstaan, welke zich meer of min van het Kerk-*

ge-

genootschap, waarin zij opgevoed zijn, afscheiden? Wat moeten wij daaruit nopens de godsdienstige en zedelijke gesteldheid van onzen tijd opmaken? En hoedanig zijn de vooruitzigten in de toekomst, welke dit verschijnsel oplevert? de beantwoording moet geschieden vóór 1 April 1833.

De Schrijvers, die naar den Prijs dingen, worden verzocht, hunne Namen niet bij de Verhandelingen te stellen, maar dezelve met eene Spreuk te onderschrijven, en er bij te voegen een *verzegeld Briefje*, dezelfde Spreuk tot opschrift hebbende, waarin hunne namen en woonplaatsen gemeld zijn; voorts zich der *kortheid* en *klaarheid* te bevlijtigen, en hunne Verhandelingen in *leesbaar schrift*, liefst in de Nederduitsche of ook in de Latijnsche, Fransche en Hoogduitsche Taal, met Romeinsche Letters, (naardien het met Hoogduitsche karakters en onduidelijk geschrevene niet in aanmerking gebragt wordt), *vrachtvrij*, en, zoo veel mogelijk, met eene bij het Genootschap onbekende hand geschreven, te zenden aan den *Secretaris des Genootschaps* ISAAC SLUITER, *Predikant te 's Gravenhage*, en zich te schikken naar de voorwaarden, in vorige Programmata opgegeven.

Men

Men herinnert de meermalen herhaalde waarschuwing, in vorige Programmata gedaan, dat men zijne bekroonde Verhandelingen, noch afzonderlijk, noch in een ander werk, zal mogen uitgeven, zonder bewilliging dezer Maatschappij.

Het Genootschap behoudt aan zich het regt, om naar goedvinden, te algemeenen nutte, gebruik te maken van al de ingekomene Verhandelingen, en dezelve, schoon er de Prijs niet aan is toegewezen, geheel of ten deele gemeen te maken, hetzij alleen met bijvoeging der Zinspreuken, door de Schrijvers gebruikt, het zij ook met uitdrukking van hunne namen, indien zij, daartoe verzocht wordende, dezelve gelieven te openbaren.



VERHANDELING

OVER

Het hooggaande lijden van JEZUS
in Gethsemané

DOOR

J. C. RIEHM,

Theol. Doctor en Predikant
te Amsterdam.

AAN WIEN EEN GOUDEN EEREPRIJS
IS TOEGEWEZEN.

INHOUD.

be-

TWEEDE HOOFDSTUK.

OPHELDERING VAN 'S HEILANDS LIJDEN.

DERDE HOOFDSTUK.

ONDERZOEK NAAR DE OORZAKEN VAN 'S HEILANDS LIJDEN.

VIERDE HOOFDSTUK.

OPLOSSING VAN BEDENKINGEN EN VERDEDIGING VAN 'S HEILANDS HOOGE WAARDIGHEID EN ONBEVLEKT KARAKTER.



VER-

VERHANDELING

OVER

Het hooggaande lijden van JEZUS *in Gethsemané.*

INLEIDING.

Onder al de tooneelen van het lijden onzes Heeren JEZUS CHRISTUS is er geen, hetwelk ons zoo zeer treft en roert, als dat van zijn lijden in Gethsemané.

Reeds de benaming van dit gedeelte der lijdensgeschiedenis is geschikt, om onze geheele aandacht tot zich te trekken. Het heet een *zielelijden* of *zielestrijd*, naar aanleiding van 's Heilands betuiging: *Mijne ziel is geheel bedroefd tot den dood toe* (*Matth.* XXVI: 38. *Marc.* XIV: 34.), of ingevolge de uitdrukking, waarvan LUCAS zich bedient: *in zwaren strijd zijnde bad Hij te ernstiger* (H. XXII: 44.). Het zien van *ligchamelijk* lijden, het

zij dat dit veroorzaakt worde door ziekten of kwalen, het zij dat het besta in pijniging en foltering, door haat en wreedheid uitgedacht, moge ons doen ijzen en ons hart als verscheuren; een lijden *in de ziel* maakt veel meer onze deelneming gaande. Het eerste doet ons terugdeinzen; het laatste trekt ons aan, en vervult ons met zachte, stille weemoedigheid. Doorgaans is het zielelijden een diep, innig, in zich zelf besloten gevoel; doch het kan zich ook naar buiten openbaren door bewegelijke woorden, verzuchtingen en tranen. Tot deze hoogte geklommen wekt het ons medegevoel ten sterkste op, en maakt het zich ook, in zekere mate, meester van onze ziel. Desniettegenstaande hangt de indruk van zoodanigen aanblik grootendeels af van 's lijders zedelijke waarde. De onschuldige, de godvruchtige, de menschenvriend zal dubbele belangstelling, deelneming en mededoogen inboezemen, vooral, wanneer zijn lijden een uitwerksel is van ondankbaarheid, verblindheid en miskenning zijner weldadigste en liefderijkste bedoelingen. Ook is de edele slechts voor innige zielesmart vatbaar; en wat door anderen vaak niet opgemerkt, niet gevoeld wordt, is het juist, wat dezen allermeest grieft en nederbuigt. Daarenboven heeft het ligchamelijk smartgevoel deszelfs grond in uitwendige, zigtbare of anderzins spoedig te ontdekken oorzaken;

ken; maar het lijden in de ziel bestaat in voorstellingen en beelden, welker aard, zamenhang en gang niet zoo spoedig in het oog vallen. Zekere donkerheid ligt uitgebreid over hetgeen zich in de ziel des lijders beweegt; en dit geheimzinnige is het vooral, wat ons tot hem henen trekt, en ons niet tot rust laat komen, alvorens de verborgene oorzaken zijner smarten bespied te hebben.

Beschouwen wij, met dat oog, JEZUS lijden in Gethsemané; dan kunnen wij rekenschap geven, waarom dit tooneel, boven alle andere, ons zoo bijzonder aantrekt. Wij zien onzen Heer hier niet in het ligchaam, maar in de ziel lijden, en in het ligchaam slechts voor zoo ver, als die zielesmart zich door het ligchaam openbaarde en in het ligchaam uitdrukte. Zeer waar is, wat EWALD (1) zegt: „ JEZUS leed meer, „ dan ooit een mensch had kunnen lijden. Zijn „ ligt aangedaan en gevoelig hart maakte Hem „ vatbaar voor het grootste en menigvuldigste „ lijden. Hoe grooter, edeler, gevoeliger en „ veelomvattender een mensch is, voor dies te „ zwaarder lijden ligt hij bloot. En wie was „ grooter, edeler, gevoeliger en veelomvattender, dan onze Heer? — Waarlijk, dat lijden, „ het-

(1) *Overdenkingen over 's Heilands lijden, dood en opstanding*, vert. door WOLTERBEEK, bl. 24, 2de uitg.

„ hetwelk gezien, verhaald en beschreven kan „ worden, was zeker het geringste, dat Hij „ onderging. Wie ooit ondervonden heeft, wat „ zielelijden zij, die weet wel, dat ligchamelijke smarten daarbij niets zijn."

En tot welk eene ontzettende hoogte is dat zielelijden in Gethsemané gestegen! Hoe hulpeloos en diep vernederd verschijnt ons hier onze Heer! Hij zelf klaagt: *Mijne ziel is geheel bedroefd tot den dood toe.* Gedrongen door het gevoel van behoefte aan de deelneming en vertroosting der vriendschap, vermaant Hij zijne drie Vertrouwelingen, om met Hem te waken. Nu werpt Hij zich neder voor God, en de hartroerende bede: *Vader, indien het mogelijk is, laat dezen drinkbeker van mij voorbijgaan!* dringt, bij herhaling, door den plegtigen, zwijgenden, nacht tot ons oor. Wij zien Hem, met stof en doodzweet bedekt, nu eens op zijne kniën liggen, dan op de aarde zich wentelen, dan weder henengaan tot zijne vrienden, om bij dezen eenige verademing te zoeken. Te vergeefs! Zij schijnen niets te gevoelen van den storm, die 's Meesters ziel beroert. — Wie kan het zonder deernis en aandoening lezen?

Zulk lijden treft JEZUS, den heiligen en onschuldigen, den grootmoedigsten Menschenvriend, het voorwerp van 's Vaders allerbijzonderst welbe-

behagen! En welk een verschil tusschen deze hooggaande versaagdheid en de Hem altoos zoo eigene bedaardheid en kloekmoedigheid, tusschen die bittere droefheid en zijne overigens betoonde blijmoedigheid en zielevreugde, tusschen dien verschrikkelijken doodsangst en die onuitsprekelijke kalmte, ja verrukking, waarmede Hij, nog dien eigen' avond, van zijn sterven en de daarop te wachten heerlijkheid gesproken had (2)! Hoe vreemd, hoe onverklaarbaar schijnt dit alles!

Natuurlijk en hoogstbelangrijk tevens is alzoo de vraag, welke de oorzaken van JEZUS hooggaande lijden in Gethsemané mogen geweest zijn; aan welke vraag zich van zelve eene tweede aansluit, te weten, of het daarbij gehouden gedrag des Zaligmakers zijns waardig geweest zij?

Niet altijd zijn deze vragen met den vereischten eerbied beantwoord geworden. Vijanden van het Christendom meenden hier eene groote vlek in JEZUS karakter, of zelfs wel eene ontmaskering van Hem, als Volksbedrieger, te ontdekken. In hun oog was dan 's Heilands angst en bede in Gethsemané, alsmede ook de zoogenoemde klagt aan het kruis, eene laakbare zwakheid

(2) *Joan.* XIII: 31, 32. XIV: 2, 3, 19. XVI: 20—22, 33*b*. XVII: 5, 10—13, 24.

heid, of wel eene openlijke herroeping van zijn voorgeven, de Zoon van God, de Zaligmaker der wereld te zijn: eene herroeping, welke Hem door de vrees des nabijzijnden doods zou zijn afgeperst. Dien ten gevolge moesten de aandoenlijkste en Hem meest vereerende tijdsgewrichten van 's Heilands lijden niet zelden stof tot laster en bespotting opleveren.

Doch ook onder de vrienden van JEZUS bestond er van ouds her en bestaat er nog heden groote verdeeldheid van gevoelens, zoowel wat de oorzaken van dat lijden aangaat, als wat 's Lijders eer en waardigheid daarbij betreft. Sommigen meenen, tot opheldering en handhaving hiervan, aan bovennatuurlijke en buitengewone oorzaken of inwerkingen te moeten denken; anderen, daarentegen, verklaren het verschijnsel op eene natuurlijke, gewone wijze, en vinden daarin niet alleen niets raadselachtigs, maar bewonderen ook de daarbij betoonde heiligheid en grootheid des Heeren. Nog anderen vinden in geene van beide deze verklaringen eene genoegzame voldoening.

Het aangevoerde is toereikende, om te doen zien, dat eene opzettelijke toelichting van JEZUS lijden in Gethsemané nog geenszins overbodig mag geacht worden. Kan een naauwkeurig en waarheidlievend onderzoek naar den aard en de

de oorzaken van dit merkwaardig voorval, met zedigheid en eerbied voor den Goddelijken Lijder in het werk gesteld, strekken, om het ongeloof en den spotlust te doen blozen; het zal ook den twijfelmoedigen, zoo wij hopen, tot versterking zijns geloofs welkom zijn. Wie zou toch niet wenschen, den sluijer, welke over Gethsemané uitgebreid ligt, zoo veel mogelijk te zien weggenomen, bedenkingen te zien opgeruimd, en ook hetgeen zonderling of zelfs aan JEZUS onwaardig zou kunnen schijnen, met zijne ware grootheid, zoo als de Bijbel ons dezelve schetst, te zien overeengebragt?

Te regt werd dan dit voorval, onverminderd hetgeen, in vroegere en latere tijden, te dezen in het midden gebragt is, door het achtenswaardig *Genootschap tot verdediging van de Christelijke Godsdienst tegen derzelver hedendaagsche bestrijders*, gerekend nog eene nadere opheldering te behoeven, en belangrijk genoeg geacht, om de vrienden des Christendoms daartoe uit te noodigen. Wij wagen het, tot dat einde het onze bij te dragen, en wij oordeelen het niet ongepast, het beginsel, hetwelk ons bij deze onze beschouwing leiden zal, al aanstonds kenbaar te maken.

Voorzeker wijkt JEZUS zielelijden in Gethsemané grootelijks af van die kalme en bedaarde

gemoedsstemming, welke onzen Heer doorgaans kenmerkte. Het voorval is eenig, en daarom te moeijelijker te verklaren, omdat uit andere gebeurtenissen weinig lichts te hopen is. Wij gelooven echter ook, aan den anderen kant, dat men zich de bezwaren, hier voorkomende, grooter heeft voorgesteld, dan zij inderdaad zijn, en dat men gevolgelijk de redenen van het verschijnsel te ver gezocht heeft. Is eenvoudigheid in de uitlegging te allen tijde aan te prijzen; wij meenen dezelve ook hier allerbijzonderst te moeten vasthouden, en wij zijn van oordeel, dat het zuiver geschied- en zielkundig oogpunt, vrij van alle inmengselen der stelselzucht, het eenige ware is, waaruit dat lijden kan en moet beschouwd en verklaard worden. De Zielkunde moet ons hier grootere diensten bewijzen, dan de Godgeleerdheid; want geschiedkundige nasporingen te willen regelen naar, het zij dan te regt, het zij te onregt, opgevatte leerbegrippen, is hetgeen noodzakelijk op het dwaalspoor leiden moet. JEZUS CHRISTUS, *die den menschen gelijk geworden en in gedaante gevonden is als een mensch*, *is*, *gelijk als wij*, *verzocht geweest in alle dingen*, (doch) *zonder zonde* (3). Deze Evangelische verklaringen maken den grondslag

(3) *Filipp.* II : 5—8. *Hebr.* IV : 15.

slag uit, waarop geheel ons onderzoek zal gebouwd zijn.

Door de bekoorlijkheid der nieuwheid, wel is waar, zal onze wijze van beschouwen zich niet aanbevelen. Doch wij doen hiervan gaarne afstand, indien slechts de waarheid aan onze zijde is, en deze, door onze aanmerkingen, dermate in het licht zal worden gesteld, dat een onbevooroordeeld gemoed daarin zal kunnen berusten, en zich tot dieperen eerbied voor en vuriger liefde tot den grooten en heiligen Lijder zal opgewekt gevoelen. Intusschen hangt, bij de verklaring van een voorval, als het onderhavige, van ieders bijzonder gevoel en wijze van zien zeer veel af. Wij willen dan ook geenszins gerekend worden te gelooven, dat de volgende bladen aan elk en een' iegelijk zullen voldoen, en dat daardoor het groote vraagstuk ten volle zal beslist zijn. In tegendeel moet iedere, niet geheel verwerpelijke, bijdrage tot opheldering van één der merkwaardigste en tevens duisterste voorvallen uit 's Heilands leven, belangrijk geacht worden. Zoo toch wordt, tot eene eindelijke volledige opheldering der geheimzinnige gebeurtenis, allengs de weg gebaand.

Ons dan, zoo veel in ons is, naar den wensch des Genootschaps, bij het Programma uitgedrukt, gedragende, gaan wij tot de behandeling

van ons onderwerp over, hetwelk wij in vier Hoofdstukken verdeelen. Het *eerste* zal eenige oordeelkundige aanmerkingen behelzen, betreffende het verhaal der Evangelisten. Het *tweede* zal aan de verklaring van hetzelve, mitsgaders van den uitroep aan het kruis toegewijd zijn. Het *derde* zal de oorzaken van JEZUS lijden opsporen. Het *vierde*, eindelijk, zal het onbevlekt karakter en de hooge waardigheid des Heeren daarbij handhaven en verdedigen.



EERSTE HOOFDSTUK.

OORDEELKUNDIGE AANMERKINGEN, BETREFFENDE HET VERHAAL DER EVANGELISTEN.

§. 1.

Vermelding dezer Aanmerkingen.

Het verdient opmerking, dat, terwijl MATTHEUS (Hoofdst. XXVI: 36—46.), MARCUS (Hoofdst. XIV: 32—42.) en LUCAS (Hoofdst. XXII: 39—46.) JEZUS zielelijden in Gethsemané met bijzondere vlijt en uitvoerigheid vermelden, en, de beide eersten althans, dit aandoenlijk voorval als naar het leven teekenen, hetzelve door JOANNES, daarentegen, even als de zoogenoemde klagt aan het kruis, geheel met stilzwijgen wordt voorbijgegaan. Dit schijnt te vreemder, daar JOANNES één der drie geweest is, in welker nabijheid het lijden in Gethsemané heeft plaats gehad, en daar deze Apostel, gelijk bekend is, zoo nabij het kruis gestaan heeft, dat hem zelfs nog door den Heer kon worden toegesproken. Ook schijnt dit stil-

stilzwijgen niet te strooken met de onderlinge verhouding der Evangeliën, daar JOANNES, die, in zijne levensberigten van JEZUS, zoo weinig met de andere Evangelisten gemeen heeft, echter in de vermelding der omstandigheden van Deszelfs laatste lijden en dood, in zoo vele andere bijzonderheden met hen zamenstemt. Te regt wenscht daarom ook het Genootschap de reden, zoo veel mogelijk, nagespoord te zien, welke JOANNES kan schijnen gehad te hebben, waarom hij noch van JEZUS lijden in Gethsemané, noch van den uitroep aan het kruis melding maakt. Eene voldoende verklaring van dit verschijnsel, toch, zal niet weinig toebrengen tot bevestiging van de geloofwaardigheid der Evangelische verhalen. Het zij ons echter vergund, er tot datzelfde einde, nog iets bij te voegen aangaande de bronnen, waaruit de Evangelisten dit hun berigt schijnen geput te hebben, als ook aangaande den Engel, waarvan wij bij LUCAS alleen gewag gemaakt vinden: twee bijzonderheden, waarover het ons niet onbelangrijk voorkomt, tot staving der geloofwaardigheid van dit verhaal, eenig licht te verspreiden. *Eerst* sporen wij dan de vermoedelijke bronnen van hetzelve op, §. 2. *Daarna* brengen wij eenige aanmerkingen in het midden nopens LUCAS berigt van den Engel, §. 3. *Eindelijk* zoeken wij

wij de redenen van JOANNES stilzwijgen uit te vorschen, §. 4.

§. 2.

Bronnen van het verhaal.

Blijft het geheele onderzoek betrekkelijk de bronnen der Evangeliën, ongeacht al de navorschingen deswege in latere tijden, nog steeds aan vele moeijelijkheden onderhevig; deze moeijelijkheden worden ongelijk veel grooter, wanneer men den oorsprong van elk bijzonder gedeelte daarvan tracht op te sporen. Ook zou het eene groote onbillijkheid zijn, dit den verdediger der Bijbelboeken als pligt op te leggen. Men slaat geloof aan de berigten van ongewijde schrijvers, die van de dingen, welke zij verhalen, jaren en eeuwen verwijderd waren, en men pleegt ook dan zelfs hunne geloofwaardigheid niet in twijfel te trekken, wanneer zij geheimen openbaren, waarvan, na verloop van zoo vele eeuwen, ook in de verte niet meer kan worden aangewezen, hoe dezelve tot kennis der geschiedschrijvers gekomen zijn. Welk regt heeft men dan, geloof te weigeren aan een drie- of viertal mannen, welke, om niet te spreken van den hoogeren invloed, onder welken zij stonden en schreven, hoe ook uiteenloopende in bij-

bijzonderheden, nogtans in de hoofdzaak volkomen overeenstemmen, voor wier eenvoudigen, opregten en waarheidlievenden zin, naarstigheid in het onderzoek, naauwkeurigheid en geschiedkundige trouw hunne verhalen zelve de onwedersprekelijkste waarborgen opleveren, ja die van verreweg het meeste, dat zij berigten, zelven oor- en ooggetuigen waren, en bovendien overvloedige gelegenheid hadden, om ook aangaande voorvallen, welke zij zelven niet hadden bijgewoond, tot in de geringste bijzonderheden toe onderrigt te worden?

Vraagt men nu naar den oorsprong van één of ander bijzonder gedeelte der Evangeliën, zoo moet de verdediger der Bijbelboeken gerekend worden genoeg gedaan te hebben, wanneer hij de *mogelijkheid* heeft aangewezen, dat de H. Schrijvers van hetgeen zij vermelden, kennis droegen. En wie zou dit ook, met betrekking tot het onderhavige gedeelte, durven betwijfelen? Men brengt wel in, dat den Zaligmaker dit lijden in de eenzaamheid is overgekomen, dat zijne bede, op den afstand van een' steenworp, door niemand kon gehoord zijn, en dat de zich naast bij bevindende Apostelen daarenboven nog sliepen, terwijl de overigen op nog veel verderen afstand waren achtergebleven (4).

Wij

(4) Op grond hiervan wordt de geloofwaardigheid van dit

Wij konden, voor een oogenblik, al deze bedenkingen laten gelden; het veertigdaagsch verkeer van JEZUS met zijne Apostelen na de opstanding zou, op zich zelven reeds, geacht kunnen worden alle moeijelijkheid uit den weg te ruimen. Is het niet waarschijnlijk, dat de gebeurtenissen van den laatsten nacht alstoen een voornaam onderwerp der gesprekken zullen hebben uitgemaakt? Moesten de Apostelen niet te meer wenschen, ééne en andere bijzonderheid uit 's Meesters laatste lijden te zien opgehelderd, daar zij nu alles met een ander oog hadden leeren beschouwen, en inderdaad hadden zien gebeuren, wat zij te voren nooit schenen te kunnen bevatten? En zou JEZUS hun niet, met de Hem eigene openhartigheid, nopens het gebeurde in Gethsemané, een voorval zoo eenig en uitstekend, alle verlangde inlichting gegeven hebben? Mij dunkt, deze gedachte is zoo natuurlijk, dat wij ons zelfs het tegendeel niet wel kunnen voorstellen.

Maar bovendien schijnt men den aard en de omstandigheden van het gebeurde in Gethsemané geheel uit het oog te verliezen.

De Zaligmaker had zich, op den afstand van slechts eenige weinige schreden, van PETRUS, JA-

dit verhaal, onder anderen, bestreden door JO. CHR. EDELMAN, t. p. aangeh. bij HAMELSVELD, *de Bijbel verdedigd*, VII. bl. 231.

JACOBUS en JOANNES verwijderd. LUCAS bepaalt dezen afstand op *omtrent een' steenworp*; MATTHEUS en MARCUS, daarentegen, hebben eenvoudig: *een weinig voortgegaan zijnde*. Waarom zou er, bij zoo geringen afstand, geene mogelijkheid geweest zijn, om, in den stillen nacht, het gebed des Heeren, in zulk eene hevige gemoedsaandoening en met zoo veel aandrang uitgestort, althans den hoofdinhoud daarvan, te hooren, en waarom niet ook, om den Heiland, in het schijnsel der maan (5), te zien? Daarenboven had de Heer, alvorens zich af te zonderen, zijne diepe ontroering reeds kenbaar gemaakt door de verzuchting: *Mijne ziel is geheel bedroefd tot den dood toe*, en had Hij het drietal, dien ten gevolge, uitdrukkelijk vermaand, om met Hem te waken. Ook is de Zaligmaker immers, bij herhaling, van het gebed opgestaan en tot zijne drie vertrouwelingen teruggekeerd; en zouden dezen dan in zijn gelaat, in het zweet, hetwelk zijn aangezigt bedekte, in zijne woorden, en zelfs in zijne stem die benaauwdheid en ontroering niet hebben kunnen opmerken, die zijne ziel zoo geheel vervulden?

Men zegge niet, dat de Apostelen sliepen. Het zou onnatuurlijk zijn te gelooven, dat zij, on-

(5) Het was thans de veertiende dag der maand *Nisan*, en alzoo volle maan.

onmiddellijk na de verwijdering des Heeren, in slaap gevallen waren (6); en bovendien deed Hij hen immers tot driemalen toe, met zekere bestraffing, ontwaken (7). Overigens hebben wij hier niet zoo zeer aan eenen vasten, doorgaanden, slaap te denken, als wel aan een worstelen met den slaap, zoo dat nu deze, dan gene, voor een oogenblik door denzelven overmand werd, dan weder, met zekeren schrik, uit zijne sluimering ontwaakte. Zelfs schijnen dit MATTHEUS en MARCUS niet onduidelijk te kennen te geven, wanneer zij zeggen: *hunne oogen waren bezwaard*, waarbij LUCAS nog voegt: *van droefheid.* Hunne krachten waren, ten gevolge van vermoeijenissen, inspanning en sterke aandoeningen uitgeput, en thans, in de eenzaamheid terug gekeerd, kunnen zij den slaap naauwelijks van zich afweren. Zelfs het vuur van PETRUS is verflaauwd, en hem

(6) Men vergelijke hetgeen deswege gezegd zal worden Hoofdst. II. §. 5.

(7) Volgens MATTHEUS kon het twijfelachtig schijnen, of JEZUS hen, na de tweede bede, al, dan niet had opgewekt. Hij schrijft: *en komende bij hen, vond Hij ze wederom slapende; want hunne oogen waren bezwaard. En hen latende, ging Hij wederom henen.* Doch MARCUS vermeldt hierbij: *en zij wisten niet, wat zij Hem antwoorden zouden:* een blijk, dat zij, ook ditmaal, met zekere verlegenheid en beschaamdheid ontwaakt waren. Gevolgelijk schijnt de aanteekening van den Hoogl. VAN DER PALM bij *Matth.* XXVI: 43 onjuist te zijn.

hem vooral betreft de berisping: *kunt gij dan niet één uur met mij waken?* Des niettegenstaande kon de buitengewone droefheid van den Meester even min, als zijne herhaalde bestraffing, zonder uitwerking op de gemoederen der Apostelen blijven. Hun toestand gedoogde zeer wel waar te nemen, wat er, op zoo kleinen afstand, verrigt en gesproken werd; en wil men de verschijning des Engels hiervan uitzonderen, waarom kon JEZUS zelf hun deze niet verhaald hebben (8)? De Heiland maakte toch geen ge-

(8) De uitdrukking bij LUCAS: *en van Hem werd gezien een Engel*, of: *en Hem verscheen een Engel*, (ὤφθη δὲ αὐτῷ ἄγγελος) sluit niet uit, dat de Engel ook door de Apostelen zou gezien zijn, daar zij veeleer aanduidt, dat de verschijning *ten behoeve* van JEZUS heeft plaats gehad, hetgeen door het volgende: *die Hem versterkte*, nader verklaard wordt. Dit wordt zelfs ook door GABLER, in zijne straks te noemen Verhandeling, S. 224. erkend; waarbij tevens niet ontveinsd wordt, dat, indien men eene wezenlijke zigtbare verschijning van den Engel aanneemt, deze allezins ook door de drie Apostelen kon zijn waargenomen, S. 221. Bovendien stemt het tijdsgewricht, wanneer de Apostelen moeten gerekend worden, nog het minst door den slaap te zijn bevangen geweest, met het oogenblik van de verschijning des Engels (men zie hierover Hoofdst. II. §. 5.), namelijk gedurende het eerste gebed, volkomen overeen. Er is slechts ééne bedenking, die mij weêrhoudt, om stellig te beweren, dat de Engel door de Apostelen zou gezien zijn, te weten de slaperigheid en de werkelijke slaap van dezen bij

geheim van zijne ontroering, waarom zou Hij zijne versterking door den Engel verzwegen hebben? Is het niet waarschijnlijk, dat, gelijk JEZUS gebeden te regt ondersteld worden veel uitvoeriger geweest te zijn, dan de Evangelisten berigten, zoo ook zijne toespraak tot de Apostelen in meerdere, dan in de weinige, ons bewaarde, woorden zal bestaan hebben? Vooral moeten wij dit na zijne laatste bede onderstellen, toen Hij zich, in het volle bezit zijner gewone bedaardheid hersteld, nog eenigen tijd met hen onderhield: want MATTHEUS vermeldt

bij 's Heilands eerste terugkomst tot hen. Het is toch niet denkelijk, dat zij, na zulk een buitengewoon en luisterrijk verschijnsel, zoo spoedig in slaap zouden gevallen zijn; ten zij men aanneme, dat het eerste gebed zoo lang geduurd hebbe, dat de indruk van het verschijnsel bij de Apostelen weder eenigermate kon verflaauwd zijn. Het is zoo, ook bij de vermelding van JEZUS verheerlijking op den berg teekent LUCAS aan (H. IX: 32.), dat PETRUS *en die met hem waren, met slaap bezwaard waren.* Doch het bevreemende hiervan valt weg, wanneer men in aanmerking neemt, dat het heerlijk tooneel aldaar eerst door de Apostelen werd waargenomen, *nadat zij ontwaakt waren*; hetgeen LUCAS ook met zoo vele woorden zegt: *en ontwaakt zijnde, zagen zij zijne heerlijkheid en de twee mannen, die bij hem stonden.* Ook toont het vuur, waarmede PETRUS het denkbeeld oppert, om drie tabernakelen te bouwen, genoegzaam aan, welk eenen indruk zoodanige hemelsche verschijning op zijn gemoed kon te weeg brengen. Overigens vergelijke men Hoofdst. II. §. 5.

meldt uitdrukkelijk: EN ALS HIJ NOG SPRAK, *zie*, JUDAS, *één van de twaalve*, *kwam* enz. En waarover zou Hij nu gesproken hebben, zoo niet over dien ongewonen, hevigen, zielestrijd, welken Hij, onder doodzweet en gebed, zoo even gevoerd had, en waarin Hij, door de hemelsche verschijning, zoo krachtdadig was ondersteund geworden? Bovendien duidt zijne toespraak tot de Apostelen: *slaapt nu voort en rust*, overvloediglijk aan, dat zijne tegenwoordige redenen op het zoo even gebeurde betrekking hadden.

Zou dan wel, bij zoo vele gelegenheid, om, zoo al eigene ondervinding niet toereikende was, van goederhand onderrigt te worden, de geloofwaardigheid der Evangelisten, redelijkerwijze, in twijfel kunnen getrokken worden? Niet ligtelijk zal eenig ongewijd geschiedschrijver kunnen worden aangewezen, wiens berigten zulke onwedersprekelijke bewijzen van waarheid voor zich hebben.

Was nu al het voorgevallene aan PETRUS, JACOBUS en JOANNES bekend; dan kon ook MATTHEUS, één der acht teruggeblevenen, daarvan niet onkundig blijven: en het behoeft niet verder te worden aangetoond, hoe zulks ook ter kennis van MARCUS en LUCAS gekomen zij, de eerste van welke onder den invloed van PETRUS geschreven heeft, terwijl de laatste zelf betuigt, zijne berigten geput te hebben uit *de overle-*

leveringen van hen, die van den beginne zelven aanschouwers en dienaars des woords geweest zijn, en alles van voren naarstiglijk onderzocht te hebben. (*Luc.* I: 1—4.)

§. 3.

Over den Engel, bij LUCAS *vermeld.*

Eene merkwaardige bijzonderheid betrekkelijk het lijden van JEZUS in Gethsemané, welke MATTHEUS en MARCUS geheel met stilzwijgen voorbijgaan, treffen wij alleen bij LUCAS aan. Zij is deze: *en van Hem werd gezien een Engel uit den Hemel, die Hem versterkte. En in zwaren strijd zijnde, bad Hij te ernstiger. En zijn zweet werd gelijk groote droppelen bloeds, die op de aarde afliepen*, vs. 43, 44.

Beide deze verzen worden in sommige afschriften van LUCAS Evangelie gemist, terwijl zij in andere als verdacht aangeteekend staan. Desniettemin valt er aan de echtheid derzelven niet te twijfelen, gelijk door MILL, WETSTEIN en GRIESBACH, doch bijzonder door GABLER (9), overvloediglijk bewezen is. De aandoenlijke

(9) In zijne Verhandeling: *Ueber den Engel, der nach Luc.* XXII: 43. JESUM *gestärkt haben soll*, in *Neues Theol. Journal*, B. XII. St. 2 u. 3. S. 118—135.

ke teekenen van menschelijke zwakheid, welke zij bevatten, schenen, vooral tegenover de koelbloedigheid van vele martelaren, welke met smart en dood den spot dreven, te vernederend voor JEZUS en zijns onwaardig; weshalve men er ligtelijk toe komen kon, om deze verzen weg te laten (10). Omgekeerd, daarentegen, laat zich geene reden uitdenken, waarom dezelve, indien zij in de eerste handschriften niet waren gevonden geworden, door eene latere hand zouden zijn bijgevoegd. Dit loopt zoo zeer in het oog, dat er, te dien aanzien, eene zeldzame overeenstemming onder de Oordeelkundigen plaats heeft.

Te grooter, daarentegen, is het verschil van gevoelens, hoe deze Engelen-verschijning moet worden opgevat. Het is ons oogmerk niet, hierover te dezer plaats uit te weiden. Evenwel mogen wij er niet geheel van zwijgen, daar alleen bij eene eigenlijke opvatting, de vraag te pas komen kan, waarom LUCAS hiervan alleen gewaagt.

Er zijn velen, welke deze bijvoeging van LUCAS voor niets meer houden, dan voor eene zinnebeeldige inkleeding van dien spoedigen overgang, welke in den Heer op te merken was, van zijne hevige ontroering tot zijne gewone bedaardheid, als of de Geschiedschrijver zeggen wil-

(10) Men zie GROTIUS, MILL en KUINOEL, ad h. l.

wilde: *het was, als of een Engel uit den hemel Hem gesterkt hadde* (11). GABLER (12), daarentegen, wil liever, dat LUCAS hier, overeenkomstig met het Joodsche volksgeloof, in de daad aan een' Engel gedacht heeft; doch welke uitdrukking wij slechts van eene ondersteuning in den gewonen weg der Voorzienigheid zouden te verstaan hebben. Zonder ons met eene wederlegging van eene dusdanige wijze van verklaren in te laten, merken wij alleen aan, dat dezelve lijnregt inloopt tegen den eenvoudigen schrijftrant en de geschiedkundige trouw der Evangelisten. Geeft het vreemde en min gewone voorval al aanstonds het regt, om het volksgeloof te baat te nemen, of aan zinnebeeldige inkleeding te denken; wat zal dan eindelijk tot steun en waarborg van de geloofwaardigheid der Evangelische verhalen overig blijven? De Evangelisten zijn geene Dichters, maar Geschiedschrijvers, en wel zoodanige, die zich met de verklaring van verschijnselen en ontmoetingen niet inlaten, maar eenvoudig en alleenlijk het gebeurde, zoo als het zich heeft toegedragen, wedergeven. Moet die

(11) Dus wordt het, onder anderen, opgevat door F. A. KRUMMACHER, *Historische en Aesthetische Beschouwing van den geest en form der Evangelische geschiedenis*, II. bl. 335—338. en KUINOEL, *Comment.* ad h. l.

(12) In de aangeh. Verh. S. 234—240.

dit bij elke Engelenverschijning, waarvan zij gewagen, in het oog gehouden worden; dan voorzeker ook bij die in Gethsemané. Zelfs de uitdrukking: *van Hem werd gezien een Engel*, wijst niet onduidelijk aan, dat er eene dadelijke, zigtbare, verschijning heeft plaats gehad (13). Ook zegge men niet, dat LUCAS bijzonder rijk is in het vermelden van Engelenverschijningen, waardoor hij zijne gehechtheid aan het Joodsche volksgeloof onmiskenbaar zou hebben uitgedrukt. Die verschijningen komen ook bij de overige Evangelisten voor, en zelfs dáár, waar LUCAS er geen gewag van maakt (b. v. bij JEZUS verzoeking in de woestijn, welk voorval nogtans bij

(13) De woorden: ὤφθη δὲ αὐτῷ ἄγγελος geven zoo klaar eene gebeurde zaak te kennen, als het gebed en de strijd van JEZUS gebeurde zaken zijn. Zou de Geschiedschrijver een zinnebeeld of eene volksmeening inlasschen in dien zelfden eenvoudigen toon en zuiver historischen stijl, als waarin hij het voorgaande en volgende berigt? Dit is allerminst van LUCAS te verwachten, die zeer wél onderscheid weet te maken en werkelijk maakt tusschen eene gebeurtenis, en tusschen inkleeding, vergelijking of iets dergelijks. Hiervan strekt dit eigen verhaal ten bewijze, daar hij onmiddellijk de bijzonderheid laat volgen, dat JEZUS *zweet werd gelijk groote droppelen bloeds, die op de aarde afliepen*; waarbij de lezer, door het woord ὡσεὶ, wel uitdrukkelijk gewaarschuwd wordt, om voor eene gebeurde zaak te houden hetgeen alleen ter opheldering en bij wijze van vergelijking wordt bijgevoegd. Men zie Hoofdst. II. §. 2.

bij hem niet minder breed, dan bij MATTHEUS, beschreven staat, Hoofdst. IV: 1—13.), terwijl overigens de meerdere uitvoerigheid, waarmede LUCAS sommige voorvallen (b. v. de geboorte van JEZUS) geboekt heeft, van zelve met zich bragt, dat zoodanige verschijning daarbij niet werd voorbijgegaan. Daarenboven gewaagt hij nooit van eenen Engel, dan bij zoodanige gelegenheden, waarbij het gewigt en de waardigheid der verschijning aanstonds in het oog valt. En was er immer in 's Heilands leven een oogenblik, waarin Hij eene zoodanige bijzondere ondersteuning uit den hemel behoefde, het was voorzeker in Gethsemané (14).

Wat nu de vraag betreft, waarom LUCAS deze verschijning van den Engel alleen vermeldt, zoo is, in het algemeen, de naarstigheid en naauwkeurigheid van den Geschiedschrijver een genoegzame waarborg voor de geloofwaardigheid van dit berigt. Het kon hem niet aan gelegenheid ontbreken, even min om deze bijzonderheid te vernemen, als aangaande geheel het voorval

(14) Over deze ondersteuning zelve zie men Hoofdst. II. §. 4. Men vergelijke hier de Verhandeling van den Hoogl. HERINGA, EZ. *Over de Engelen*, in de Werken van het Haagsch Genootschap over het jaar 1811. bl. 166. volgg. en A. C. C. DE JONGH, *Diss. de Jesu Christo patiente, ex vero ab Euangelistis informato*, Traj. ad Rhen. 1827. p. 23—26.

val van goederhand onderrigt te worden. Konden PETRUS, JACOBUS en JOANNES eene zoodanige merkwaardige gebeurtenis wel verzwijgen? En zouden dezen den naarstiglijk onderzoekenden LUCAS ook de bijzonderheid van het angstzweet des Heeren niet hebben medegedeeld? Wilde men, in het algemeen, de stelling aannemen, dat al, wat slechts door één' der Evangelisten geboekt is, daarom in twijfel moest getrokken worden; hoe vele merkwaardige voorvallen zouden dan niet uit de geschiedenis wegvallen, en op welke zwakke gronden zou men ten laatste de geloofwaardigheid der H. Schrijvers bouwen! Doch de vraag, waarom LUCAS hier alleen staat, laat zich ook eenigzins beantwoorden.

Dat JOANNES van den Engel niet gewaagt, kan niemand bevreemden, daar hij het gansche voorval met stilzwijgen voorbijgaat. Even min konden wij in de zendbrieven der ooggetuigen hiervan melding verwachten, naardien zij het gebeurde in Gethsemané nergens aanroeren. MATTHEUS, die bij den ingang van den hof was achtergebleven, had den Engel noch zelf gezien, noch JEZUS daarvan hooren spreken; en bezwaarlijk zal hij ook zelfs dien eigen' avond nog daarvan zijn onderrigt geworden, daar de bende reeds naderde, toen de Heer nog tot PETRUS, JACOBUS en JOANNES sprak, van

wel-

welke de eerste en de laatste bovendien naar Jeruzalem volgden, terwijl de overigen verstrooid werden. Dien ten gevolge stond MATTHEUS geheel gelijk met LUCAS, dien dezelfde wegen openstonden, om het gebeurde te vernemen. Ook was de vermelding van den Engel minder van MARCUS te verwachten, daar deze MATTHEUS pleegt te volgen. Hierbij komt, dat wij niet alleen deze, maar ook menige andere gebeurtenis bij LUCAS aantreffen, bijzonder uit het laatste lijden van onzen Heer, waarvan bij geen' der drie overige Evangelisten eenig spoor te vinden is. Wij noemen alleen JEZUS zeggen tot PETRUS (Hoofdst. XXII: 31, 32.), het genezen van MALCHUS oor (Hoofdst. XXII: 51*b*), het beschamend woord tot de vangeren (Hoofdst. XXII: 53*b*). Is JEZUS tweemaal voor den hoogen Raad in verhoor geweest, dan is ons het tweede verhoor alleen door LUCAS bekend (Hoofdst. XXII: 66—71). Hij alleen vermeldt uitdrukkelijk de beschuldiging van JEZUS als oproermaker bij PILATUS (Hoofdst. XXIII: 2.), het wegzenden van JEZUS naar HERODES, en wat daarmede in verband stond (Hoofdst. XXIII: 5—15.), JEZUS toespraak tot de vrouwen op den weg naar Golgotha (Hoofdst. XXIII: 27—31.), JEZUS bede voor zijne vijanden aan het kruis (Hoofdst. XXXIII: 34.), de bespotting van JEZUS door de krijgsknechten (Hoofdst. XXIII: 36.), de woor-

woorden van den moordenaar en JEZUS antwoord daarop (Hoofdst. XXIII: 40—43.), het berouw der schaar (Hoofdst. XXIII: 48) enz. Hoe zou het ons dan nu kunnen bevreemden, dat wij bij LUCAS, ook betrekkelijk 's Heilands lijden in Gethsemané, iets vermeld vinden, hetwelk in het verhaal der overige Evangelisten gemist wordt? Ook gaat hij, bij overeenstemming met dezen in de hoofdzaak, in bijzaken veelal zijnen eigenen weg, en geeft hij niet zelden uitvoeriger op, wat bij dezen beknopter aangeteekend staat, b. v. Hoofdst. XXII: 3—6, 14—18. XXIII: 20—23. enz.

Uit al het aangevoerde meenen wij dan te mogen besluiten, dat het in geenen deele verwondering baren kan, de verschijning van den Engel alleen bij LUCAS vermeld te vinden. Allerminst kan hieruit iets ten nadeele van de geloofwaardigheid van dit berigt afgeleid worden. Integendeel was LUCAS, die den ontzettenden worstelstrijd van JEZUS onder angst en doodzweet, met sterker kleuren, dan de overige Evangelisten, schetst, aan zijnen THEOPHILUS deze aanteekening eenigermate verschuldigd, omdat juist deze de reden bevat van dien anderzins zoo onbegrijpelijk spoedigen overgang des gemoeds uit den meest bedroefden en beangsten tot den kalmsten en kloekmoedigsten toestand.

§. 4.

§. 4.

Over het stilzwijgen van JOANNES.

Bij eene oppervlakkige lezing der Evangeliën kan het vreemd schijnen, dat JOANNES, die zelf oor- en ooggetuige, zoowel in Gethsemané, als op Golgotha, geweest is, noch van JEZUS zielelijden, noch van de zoogenoemde klagt aan het kruis melding maakt; te meer, daar hij, hoewel in den geheelen loop van zijn Evangelie van de drie eerste Evangelisten doorgaans afwijkende, echter in het verhaal der laatste gebeurtenissen van 's Heilands leven veelal met hen zamenstemt. Inderdaad heeft BRETSCHNEIDER (15) dan ook hiervan gebruik gemaakt, om aan zijne bedenkingen tegen de de echtheid en geloofwaardigheid van het Evangelie van JOANNES meerdere klem bij te zetten. Daar wij echter dat stilzwijgen hier alleenlijk in zoo ver te beschouwen hebben, als daarin eene bedenking tegen de geloofwaardigheid der overige Evangelisten zou kunnen gelegen zijn; zoo zij het genoeg, naar eenige dier schriften, welke het Evangelie van JOANNES, met betrek-

(15) *Probabilia de Evangelii et Epistolarum* JOANNIS *indole et origine*, Lips. 1820, p. 32—35.

trekking tot deze bijzonderheid, overvloediglijk gehandhaafd hebben, te verwijzen (16). Alleen merken wij hier nog aan, dat het gevoelen van BRETSCHNEIDER, als of de schrijver van het Evangelie van JOANNES blijkbaar den toeleg zoude gehad hebben, om al, wat den schijn van menschelijke zwakheid hebben kon, van JEZUS te verwijderen, van allen grond ontbloot is, daar deze Evangelist immers ook van 's Heilands vermoeijenis, dorst en tranen bij het graf van LAZARUS, ja zelfs van zijne ontroering bij de gedachte aan zijnen dood gewaagt (Hoofdst. XII: 27). Onmogelijk kan derhalve ook in die onderstelde angstvalligheid, om niets te vermelden, dan hetgeen met 's schrijvers overdrevene denkbeelden van den Λόγος strookte, de oorzaak gezocht worden, waarom het Evangelië van JOANNES van het gebeurde in Gethsemané en van den uitroep aan het kruis geen gewag maakt.

In-

(16) CROME, *Probabilia haud probabilia*, Lugd. Bat. 1824, p. 57. sqq. HEMSEN, *die Authentie der Schriften des Evangelisten* JOANNES *untersucht*, Schleswig 1823, S. 182. ff. GOLDHORN, in zijne Verhandeling, geplaatst in de *Bijdragen tot beoef. en gesch. der Godgel. Wetenschappen*, XII. bl. 633. volgg. J. PARÉ, *Diss. de* JOANNIS *Euangelio non prorsus dissimili prioribus Euangeliis, nec ob dissimilitudinem repudiando*, Traj. ad Rhen. 1828, p. 103—107. DE JONGH, l. l. p. 19. sq. en anderen.

Integendeel kunnen van dit stilzwijgen voldoende redenen bijgebragt worden.

Vooreerst. JOANNES heeft nooit het voorkomen willen aannemen, als of hij al, wat er merkwaardigs met JEZUS is voorgevallen, in zijn Evangelie opgenomen had. Integendeel sluit hij zelfs met de aanmerking, dat, zoo al het met JEZUS gebeurde en door Hem verrigte bijzonderlijk beschreven wierd, de wereld te klein zou zijn, om die boeken te bevatten (Hoofdst. XXI: 25). Geeft hij daardoor niet duidelijk genoeg te kennen, dat verhalen, welke bij de overige Evangelisten gelezen, doch bij hem niet aangetroffen worden, daarom nog niet aan twijfeling onderhevig zijn? Zelfs gaat hij vele en zeer belangrijke gebeurtenissen voorbij, waarvan hij zelf oor- en ooggetuige geweest is. Wij noemen alleen de opwekking van het dochtertje van JAÏRUS, JEZUS verheerlijking op den berg, en de instelling van het H. Avondmaal. Maar zou het dan niet de vermetelheid ten top gevoerd zijn, indien men zich nu daardoor geregtigd achtte, deze en dergelijke dingen in twijfel te trekken?

Ten tweede. Bij zoo grooten voorraad van gedenkwaardigheden moest JOANNES, gelijk elk der overige Evangelisten, eene keus doen, en deze keus hing af van het voorname oogmerk, hetwelk hij zich, bij het schrijven van zijn Evan-

ge-

gelie, voorstelde. Dit oogmerk op te sporen moge bij de drie eerste Evangelisten aan moeijelijkheden onderhevig zijn, hiervan ontslaat ons JOANNES, door zich deswege zelf te verklaren. *Deze dingen*, zegt hij Hoofdst. XX: 31, *zijn geschreven, opdat gij gelooft, dat* JEZUS *is de* CHRISTUS, *de Zoon Gods.* Ontbraken er nu in zijn Evangelie zoodanige verhalen, waaruit de goddelijke grootheid van JEZUS blijken moet; men zou kunnen zeggen, dat het geschrift aan 's schrijvers doel niet beantwoordde. Maar hoe kan men het hem dan nu ten kwade duiden, of iets ten nadeele der overige Evangelisten daaruit afleiden, dat hij gebeurtenissen, welke ons den Heer in zijne allerdiepste vernedering, als den man van smarte, te aanschouwen geven, met stilzwijgen voorbijgaat? Het voorgevallene in Gethsemané en de uitroep aan het kruis vallen alzoo geheel buiten zijn plan (17).

Ten

(17) Wij willen hiermede niet zeggen, dat JOANNES zijn leerstellig oogmerk zoo streng vastgehouden hebbe, als men dit, in onze wijsgeerige eeuw, van eenen goeden schrijver verwachten zou Ook JOANNES volgde wel eens, en meer nog dan de overige Evangelisten, den drang van zijn hart, ook dan, wanneer het onderwerp van zijn hoofdoogmerk afweek. Intusschen was het juist het door hem gekozen oogpunt, waaruit Hij de daden en lotgevallen van JEZUS beschouwde, hetwelk aan zijn hart de meeste voldoening gaf; waaruit dan van zelve moest

Ten derde. Het stilzwijgen van JOANNES, betrekkelijk beide deze bijzonderheden, trekt daarom vooral onze aandacht, omdat hij, ofschoon overigens doorgaans zijnen eigenen weg gaande, echter in het verhaal van JEZUS laatste lijden en sterven met de drie eerste Evangelisten veeltijds overeenstemt. Doch ook dit verschijnsel laat zich voldoende verklaren.

Bij de beschrijving van JEZUS openbaar leven was er een rijke schat van onderwerpen voorhanden, welke alle waardig waren geboekt te worden, doch waaruit elk der Evangelisten koos, hetgeen hij voor zijn naaste doel meest geschikt rekende. Dat alzoo JOANNES, in de beschrijving hiervan, met de overige Evangelisten zeldzamer zamenstemt, heeft zijne goede redenen, daar hij vooral JEZUS, als den Zoon Gods, wilde doen kennen, ten einde het geloof in Hem, als den zoodanigen, te bevorderen En om zich te overtuigen, dat JOANNES aan dit zijn hoofdoogmerk doorgaans getrouw blijft, behoeft men slechts Hoofdst. I. V. VI. en andere in te zien. Desniettegenstaande treffen wij ook bij hem eene en andere daadzaak aan, welke hij, *of* met de drie overige Evangelisten, *of* met éénen of twee derzel-

moest voortvloeijen, dat hij aan zijn hoofdoogmerk doorgaans getrouw bleef.

zelven gemeen heeft (18). Tot de eerste soort behoort b. v. de spijziging der vijf duizend mannen met vijf brooden en twee visschen (*Matth.* XIV: 14—21. *Marc.* VI: 34—44. *Luc.* IX: 13—17. *Joann.* VI: 5—13.), tot de laatste b. v. JEZUS wandelen op de zee (*Matth.* XIV: 25. *Marc.* VI: 48. *Joann.* VI: 19.). Dat evenwel deze overeenstemming bij de vermelding van JEZUS laatste lotgevallen veel grooter is, dit ligt in den aard der zaak. JOANNES wijdt niet minder, dan een vierde gedeelte van zijn Evangelie toe aan de beschrijving der laatste vier en twintig uren van JEZUS leven. Bij zulk eene uitvoerigheid moest zijn verhaal met dat der overige Evangelisten noodwendiglijk dikwerf ineenloopen. Hier toch zijn de gebeurtenissen, om welke zich het verhaal van allen beweegt, dezelfde, en deze konden, voor het grootst gedeelte, door JOANNES niet ontweken worden, zou zijn Evangelie niet geheel het karakter van een geschiedkundig boek verliezen, en voor elken lezer te eenenmale onverstaanbaar worden. Het geraamte der geschiedenis, indien ik het zoo noemen mag, moest hier bij al de vier Evangelisten hetzelfde zijn; doch hoe geheel anders wordt dit geraamte bij JOANNES, dan bij de drie overigen,

(18) Hiervan kan men eene naauwkeurige verzameling vinden bij PARÉ, Diss. laud. p. 12—15.

gen, uitgevuld! Daarenboven drukt zich de stemming van zijn hart, welke het hem tot behoefte maakte, bij den lijdenden Heer langer te vertoeven, in de laatste Hoofdstukken van zijn Evangelie zoo zigtbaar uit; waardoor dan van zelve eene meerdere overeenstemming met de drie eerste Evangeliën ontstaan moest. Desniettemin behoudt JOANNES geschrift, ook in dit gedeelte, deszelfs bijzonder, aan den leervorm grenzend, karakter. Men vergelijke Hoofdst. XIII — XVII.

Intusschen houde men, ook bij de beschrijving van JEZUS laatste lijden, de overeenstemming van JOANNES met de drie eerste Evangelisten niet voor grooter, dan zij met der daad is. Wij vinden toch bij hem vele bijzonderheden vermeld, welke de laatstgenoemden geheel voorbijgaan, of ook zulke, welke door dezen slechts even aangestipt worden, breedvoerig opgegeven. Tot de eerste soort behooren: de voetwassching (Hoofdst. XIII: 1—20.), JEZUS redenen en gebed (Hoofdst. XIII: 21 — XVII.), het leiden van JEZUS tot ANNAS (Hoofdst. XVIII: 2.), de aanvang van het verhoor voor KAJAFAS (Hoofdst. XVIII: 19 — 24.) en PILATUS (Hoofdst. XVIII: 28—32.), het vertoonen van JEZUS met de doornkroon (Hoofdst. XIX: 4—7.), de daarop gevolgde herhaalde ondervraging (Hoofdst. XIX: 8—12.), het zich neder-

zetten van PILATUS op den regterstoel (Hoofdst. XIX: 13—16.), de aanbeveling van MARIA en JOANNES aan elkander (Hoofdst. XIX: 25—27.), de kruiswoorden: *mij dorst* (19) (Hoofdst. XIX: 28) en: *het is volbragt* (Hoofdst. XIX: 30.), het beenbreken (Hoofdst. XIX: 31—37) enz. Uitvoeriger en klaarder, dan door de andere Evangelisten, wordt door JOANNES de gevangenneming verhaald (Hoofdst. XVIII: 3—9.); hij noemt den naam des Apostels, die MALCHUS gewond had (Hoofdst. XVIII: 10.); hij merkt aan, dat de dienstknecht, die tot PETRUS sprak, van MALCHUS maagschap was (Hoofdst. XVIII: 26.); hij geeft naauwkeuriger verslag van JEZUS getuigenis aangaande zijn Koningrijk (Hoofdst XVIII: 33—36.), van het opschrift boven het kruis en wat daarmede in verband stond (Hoofdst XIX: 19—22.), van de verdeeling der kleederen (Hoofdst. XIX: 23, 24.) enz.

Ge-

(19) Hier geeft JOANNES klaarblijkelijk reden, waarom eenigen der omstanders waren toegeschoten, om JEZUS eene met edik gevulde spongie toe te reiken. MATTHEUS (Hoofdst. XXVII: 48) en MARCUS (Hoofdst. XV: 36.) hadden deze zaak wel vermeld, doch de aanleiding daartoe voorbijgegaan. JOANNES laat nu de zaak, als bekend, weg, en herinnert alleen de aanleiding, waarmede hij alzoo het verhaal zijner Voorgangers aanvult.

Gelijk nu JOANNES, bij voorkeur, in zijn verhaal opneemt of nader ontwikkelt, wat door de andere Evangelisten is voorbijgegaan, of slechts kortelijk aangeduid was; zoo doet zich, met betrekking tot die bijzonderheden, welke door de laatstgenoemden reeds voldoende beschreven en opgehelderd waren, een tegenovergesteld verschijnsel op. In de vermelding hiervan is JOANNES doorgaans zeer kort, of hij gaat dezelve geheel met stilzwijgen voorbij Hiertoe behoort het spreken van JEZUS van den verrader, de instelling van het H. Avondmaal, het twisten der Apostelen over de eerste plaats in het Koningrijk Gods, de voorspelling van PETRUS verloochening, JUDAS dood, JEZUS bespotting aan het kruis, de buitengewone voorvallen bij 's Heilands sterven, enz. Ja, zijn verhaal is niet zelden zoo afgebroken, dat men er onwillekeurig toe gedrongen wordt om te gelooven, dat hij reeds een en ander als bekend onderstelt (20); zelfs laat hij sommige dingen weg, zonder welke zijne berigten niet kunnen verstaan worden (21). Neemt

(20) Zoo teekent VAN DER PALM bij *Joan* XVIII: 27. te regt aan: „JOANNES meldt niets van het berouw „van PETRUS: zou hij dit hebben kunnen verzwijgen, „zoo hij het niet uit de vroegere verhalen als algemeen „bekend ondersteld had?"

(21) Tot voorbeeld diene het verhoor voor KAJAFAS, Hoofdst. XVIII: 19—28. Hier komt hoegenaamd

 niets

Neemt men nu deze zonderlinge verhouding van het Evangelie van JOANNES tot de drie eerste Evangeliën in aanmerking, dan zou deze alleen reeds voldoende zijn, om ons tot het denkbeeld te leiden, dat JOANNES zijne drie voorgangers niet alleen zelf gelezen, maar dezelve ook bij zijne lezers als bekend ondersteld heeft. Hieruit alleen toch laat zich verklaren, aan de ééne zijde, die groote zorgvuldigheid, waarmede hij sommige, door de anderen voorbijgegane, bijzonderheden en omstandigheden vermeldt, derzelver verhalen, waar zij minder volledig zijn, door tusschengevoegde aanmerkingen opheldert, met één woord, in verband met dezelve een aaneengeschakeld geheel zoekt te leveren (22); en, aan den

niets voor van eenige beschuldiging, welke tegen JEZUS was ingebragt, noch van getuigen, noch ook zelfs van het uitgesproken vonnis: — en echter volgt onmiddellijk daarop, dat zij Hem wegleidden naar PILATUS. Welk lezer zou hier eenig verband hebben kunnen vinden, indien hem de toedragt der zaak niet uit de andere Evangeliën ware bekend geweest?

(22) Te regt heeft TOLL opgemerkt, dat JOANNES verhaal van JEZUS laatste lotgevallen zoo geheel tot aanvulling der drie eerste Evangelisten geschikt is, dat de berigten van dezen, elk te zijner plaats, zeer gevoegelijk kunnen worden ingelascht. *Spec. Acad. quo Evangelistarum et Pauli de instituto ab Jesu Christo epulo sacro comparatae inter se narrationes illustrantur*, Lugd. Bat. 1819. p. 135. sq.

den anderen kant, dat vlugtig henenloopen, indien ik het zoo noemen mag, over zoodanige onderwerpen, welke door zijne voorgangers reeds met genoegzame volledigheid vermeld en behoorlijk in het licht gesteld waren, al ontstonden daardoor ook in zijn verhaal aanmerkelijke gapingen. Maar voegt men hier nu nog bij, dat het een zeer oud, en in de eerste Christenkerk vrij algemeen verspreid, gevoelen is (23), dat JOANNES zijn Evangelie geschreven heeft, niet alleen nadat de Evangeliën van MATTHEUS, MARCUS en LUCAS reeds lang bestonden en algemeen bekend waren, maar ook tot aanvulling en bekrachtiging van dezelve; zoo kan deswege, dunkt mij, redelijkerwijze geen twijfel meer bestaan (24).

Dit

(23) EUSEBIUS, CLEMENS *van Alexandrië* en anderen, welke men vermeld vindt bij HUG, *Einleitung in die Schriften des N. T.* II. S 153, 154. en bij PARÉ, l. l. p. 19, 20. maken er gewag van.

(24) De bedenkingen, door SEMLER hiertegen ingebragt, zijn genoegzaam wederlegd, en het hier voorgedragen gevoelen gestaafd door MICHAËLIS, *Einleitung in die Göttlichen Schriften des N. B.*, II. S. 1158—1168. en *Verklaring der gesch. van de begravenisse en opstanding van Christus*, vert. door IJ. VAN HAMELSVELD, *Voorrede* bl. L—LVIII, STORR, *Ueber den Zweck der Evang. Gesch. u. der Briefe Joh.* S. 235. ff. 375. ff. HUG. t. a. p. LUCKE, *Comment. über die Schriften des Evangelisten Joannes*, I. S. 132. ff. PARÉ, l. l. p. 19—23. en anderen.

Dit zoo zijnde, is dan ook het antwoord op de vraag, waarom JOANNES JEZUS lijden in Gethsemané en de klagt aan het kruis onvermeld laat, in gereedheid. De laatste stond bij MATTHEUS en MARCUS, en het eerste daarenboven ook nog bij LUCAS met genoegzame duidelijkheid en volledigheid aangeteekend; weshalve er voor JOANNES geene reden bestond, om hierbij te vertoeven, te minder, daar geene dezer bijzonderheden met zijn hoofdoogmerk verbonden was. Opmerkelijk en geheel overeenkomstig hiermede is dan ook het verschijnsel, dat JOANNES van de zeven kruiswoorden slechts drie opgeteekend heeft, en wel juist de zoodanige, welke geen zijner voorgangers opgenomen had: *vrouwe, zie uw zoon* enz. *mij dorst* en *het is volbragt*. (Hoofdst. XIX: 26—30.); terwijl hij JEZUS toespraak tot den moordenaar en de aanbeveling zijns geestes in 's Vaders handen even min herhaalt, als den uitroep: *Mijn God! mijn God! waarom hebt gij mij verlaten?* Hoe geheel heeft JOANNES ook hierbij het voorkomen, van te willen aanvullen en herstellen, wat verzuimd en overgeslagen was!

Zoo behoeft men dan geenszins de toevlugt te nemen tot de gissing van GOLDHORN (25), als of JOANNES het zielelijden van JEZUS, hetwelk

(25) In de genoemde Verh., bl. 668. volgg. en 673 volgg.

welk de drie eerste Evangelisten vermelden, inderdaad ook verhaalde, H. XII: 27—29, hoewel slechts in beknopter en eenvoudiger vorm. Het verschil tusschen het voorval, waarvan JOANNES hier gewaagt, en het gebeurde in Gethsemané is, zoo ten aanzien van tijd, plaats en omstandigheden, als ook zelfs van JEZUS gemoedstoestand en bede te groot, dan dat men, volgens de regelen eener gezonde kritiek en uitlegkunde, aan eene en dezelfde gebeurtenis zou kunnen denken (26). Deze gissing schijnt uit zekere verlegenheid geboren te zijn, hoe te antwoorden op BRETSCHNEIDER's bedenking, die beweert, dat JEZUS bij JOANNES in veel koeler, stroever en bedaarder houding, dan bij de overige Evangelisten, voorkomt (27). Doch de bewijzen,

(26) Men vergelijke VAN DER WILLIGEN, in zijne Verh. *over de geloofwaardigheid der Evangelisten*, bij het Haagsch Genootschap over 1825. bl. 194. volgg. en PARÉ, l. l. p. 104. sq.

(27) De geleerde man geeft zich veel moeite, om dit verschil te doen uitkomen. Doch allermeest moet men zich verwonderen, dat hij JEZUS laatste redenen bij JOANNES eene *oratio frigida*, *dogmatica*, *metaphysica* noemen kan, alleen berekend, om 's schrijvers hooge denkbeelden van den *Λόγος* te staven, en volstrekt in strijd, zoo wel met de verhalen der overige Evangelisten, als met de natuurlijke gewaarwordingen van het oogenblik. De redenen bij JOANNES dragen zoo vele blijken van een diep bewogen gemoed, en de afwisseling der aan-

 doe-

zen, welke voor deze stelling aangevoerd worden, zijn in der daad niet zoo klemmende, dat men het bezwaar op deze wijze zou moeten ontwijken. Men verwarre toch JEZUS gemoedsgesteldheid bij den Paaschdisch niet met die, welke Hij in Gethsemané betoonde. Te dien aanzien is immers ook bij de overige Evangelisten tusschen beide deze tijdsgewrichten groot verschil. Overigens schroomt ook JOANNES niet, den Heer als vatbaar voor ontroering en smartgevoel te schetsen (b. v. H. XI: 35. XII: 27.); terwijl de onbevooroordeelde lezer ook zelfs in de voetwassching en de daarop gevolgde gesprekken en gebeden, welke door JOANNES met zoo veel naauwkeurigheid opgeteekend zijn, 's Meesters diep bewogene ziel niet zal kunnen miskennen.

doeningen, in dezelve uitgedrukt, is zoo natuurlijk en met den aard der omstandigheden zoo zeer overeenkomstig, dat ons gevoel ons zegt, dat de Heer toen niet anders kan gevoeld en gesproken hebben. Deze redenen behelsden reeds de kiem dier hooggaande onroering, welke den Meester in Gethsemané verbeidde.

TWEE-

TWEEDE HOOFDSTUK.

OPHELDERING VAN 'S HEILANDS LIJDEN.

§. 1.

Aanleg van dit Hoofdstuk.

Bouwende op de echtheid en ontwijfelbare geloofwaardigheid der Evangelische berigten nopens JEZUS zielelijden in Gethsemané, gaan wij tot de ontwikkeling en opheldering van hetzelve over. Bij het gemis van aanwijzingen in de Apostolische redevoeringen en brieven, welke over dit voorval eenig licht zouden kunnen verspreiden (met uitzondering alleen van *Hebr.* V: 7, 8.), moeten wij ons, gelijk van zelve spreekt, tot de verhalen van MATTHEUS, MARCUS en LUCAS bepalen. Ook leveren dezelve, zamengevoegd, een volledig geheel op. Het is ons oogmerk niet, deze verhalen op den voet te volgen, naardien, bij het inslaan van dezen weg, hier en daar herhalingen onvermijdelijk zouden zijn, en gelijk-

soor-

soortige aanmerkingen bovendien te veel verstrooid zouden worden. Veeleer meenden wij den lijdenden Zaligmaker op den voorgrond te moeten stellen, zoo als Hij ons door de Evangelisten geschetst wordt, en zoo als Hij zijne aandoeningen zelf door zijne bede en klagt aan het kruis uitdrukte; terwijl wij uit de Evangelische berigten zullen opnemen hetgeen geschikt is, om op Hem, den aldus lijdenden, eenig licht te werpen. Op deze wijze oordeelden wij, de hoofdzaak meer te zullen doen uitkomen, en ons tevens den geschiktsten weg te zullen banen tot eene juiste beoordeeling der oorzaken van de buitengewone ontroering onzes Heeren. *Eerst* zullen wij dan, aan de hand der Evangelisten, den aard en graad van JEZUS zielelijden aanwijzen, §. 2. *Dan* zullen wij den zin van 's Heilands bede opsporen, §. 3. *Wijders* zullen wij zijne versterking door den Engel ophelderen, §. 4. *Vervolgens* zullen wij het beloop van JEZUS lijden ontvouwen, §. 5. *Eindelijk* zullen wij den uitroep aan het kruis verklaren, §. 6.

§. 2.

Aard en graad van JEZUS *lijden.*

Van hoedanigen aard JEZUS lijden in Gethsemané geweest zij, en welk een' ontzettend hoogen

gen graad hetzelve bereikt hebbe, zal ons blijken uit JEZUS *getuigenis zelve*, uit *zijne houding en bede*, uit *de beschrijving*, *welke de Evangelisten daarvan geven*, en eindelijk uit *de toezending van eenen Engel tot zijne versterking*.

1.) Gethsemané binnen getreden zijnde, doet de Heer acht zijner Apostelen nabij den ingang der landhoeve nederzitten en vertoeven, *tot dat Hij zelf zoude henengegaan zijn en*, op eenigen afstand van hen, *gebeden hebben*. De Heiland gevoelt dan behoefte aan het gebed, dat krachtig en beproefd middel, welks heilzame uitwerking op zijn hart Hij zoo dikwerf ondervonden had. Daarin zoekt Hij ook nu zijne sterkte, om het overig, doch gewigtigst en moeijelijkst, gedeelte van zijn dagwerk op aarde gelukkiglijk te volbrengen. Hij gevoelde hieraan te meer behoefte, daar zijn gemoed, ten gevolge der gehoudene afscheidsgesprekken met zijne Vrienden, van het gebeurde met JUDAS, van de instelling des H. Avondmaals, van de voorzegging van de vlugt van allen en van PETRUS verloochening, in eene buitengewone beweging geraakt was, en dewijl Hij wist, dat Hij den beminden Olijfberg thans voor de laatste maal betrad, om straks in de handen zijner vijanden te worden overgeleverd en aan het kruis genageld. Had Hij tot het gebed steeds bij voorkeur de eenzaamheid gezocht; thans vooral dringt Hem zijn gemoed tot eene stil-

le

le afzondering, en, het grootste gedeelte zijner Apostelen achterlatende, begeeft Hij zich met PETRUS, JACOBUS en JOANNES dieper in den hof, willende Hij deze zijne meest vertrouwde Vrienden, gelijk zij eenmaal zijne verheerlijking op den berg hadden bijgewoond, nu ook meer van nabij getuigen doen zijn van zijne namelooze smart en diepste vernedering.

Henengaande met dezen, zeide Hij: *Mijne ziel is geheel bedroefd tot den dood toe.* Een hevig geschokt gemoed maakt geen geheim van zijne ontroering; maar het heeft behoefte om zich mede te deelen, en vooral ontlast het zich gaarne in den schoot der vriendschap. Tot welk eene hoogte JEZUS ontroering nu reeds geklommen was, getuigt zijne verzuchting. Hij zegt, *bedroefd*, *geheel bedroefd* te zijn. Het woord περίλυπος duidt eene zoodanige hooggaande droefheid aan, welke de ziel als van alle kanten omringt, en zich van dezelve te eenenmale bemagtigt. Nog sterker is de bijvoeging: *tot den dood toe.* De uitdrukking: ἕως θανάτου is niet te verstaan van den tijd, hoe lang zijne droefheid zoude voortduren, namelijk, tot dat de dood aan dezelve een einde zoude maken. Dit zou niet alleen met het spraakgebruik (28), maar ook met het vervolg

(28) In dit geval zou er moeten staan: ἕως τοῦ θανάτου of: ἕως τοῦ θανατοῦ μου.

volg der geschiedenis strijden, daar deze ontroering spoedig weder plaats maakte voor 's Heilands gewone bedaardheid. Het is, integendeel, eene hebreeuwsche spreekwijze, waardoor eene zeer groote heftigheid en sterkte der aandoening wordt te kennen gegeven, geheel overeenkomende met onze uitdrukkingen: *zielsbedroefd*, *tot stervens toe bedroefd*, *doodsbenaauwd te zijn*. In dezen zin komt zij ook voor *Jon.* IV: 9, waar de LXX vertalen: σφόδρα λελύπημαι ἐγὼ ἕως θανάτου, en elders. Gelijksoortige uitdrukkingen levert het O. V. in menigte op. Wanneer de Dichter, b. v. zegt, Ps. XLII en XLIII. *Ik storte mijne ziel uit in mij*, of: *wat buigt gij u neder*, *o mijne ziel! en zijt onrustig in mij?* dan spreekt hij van een overmatig hartzeer en eene allersterkste droefheid, welke hem overstelpt hebben, en hem, als ware het, het hart doen breken. Zoo betuigt hier dan ook de Zaligmaker, tot in het binnenste zijner ziel geschokt, diep ter neêr gedrukt en in de allerbangste droefheid gestort te zijn.

2.) Zelfs de houding, welke JEZUS in Gethsemané aanneemt, benevens zijn gebed aldaar, getuigen van de hevigheid zijner ontroering. Ook van zijne drie Vertrouwelingen verwijdert Hij zich, om zijn hart geheel alleen voor zijnen Hemelschen Vader te kunnen uitstorten; doch Hij verlaat hen niet, dan na hen alvorens vermaand

te

te hebben, om met Hem te waken. Hij, die immer bittere zielesmart geleden heeft, weet, hoe verkwikkend het is, deelneming bij vrienden te vinden. Onze droefheid aan dezen te klagen, geeft reeds eenige verademing; maar welk eene kracht tot vertroosting is er in gelegen, te zien, dat onze klagten een' weerklank in hunne harten vinden, dat zij onzen last met ons willen torschen, en dat hunne tranen zich met de onze vermengen! Hoe rein menschelijk vertoont zich onze Heer, dat Hij ook hieraan behoefte heeft, en deze behoefte niet ontveinst! Hoe was zijn hart zoo geheel gevormd tot het genot der edelste vriendschap!

Nu gaat Hij henen, om zich neder te werpen voor God, terwijl de bede uit zijnen geprangden boezem ten hemel stijgt: *Mijn Vader! indien het mogelijk is, laat dezen drinkbeker van mij voorbijgaan!* Buiten twijfel zijn deze niet de eenige woorden, welke JEZUS toen ontboezemd heeft. De Evangelisten vermelden, gelijk doorgaans, slechts de hoofdzaak. Deze bede echter was het groote keerpunt van al zijne smeekingen en verzuchtingen, welke voorzeker alle, gelijk deze, in korte, afgebrokene, ontboezemingen zullen bestaan hebben, en die misschien ook nu en dan, door een oogenblik van stil gepeins en van diepe verzonkenheid in een stom en onuitsprekelijk smartgevoel, werden afgewisseld. Hoe men de-

deze bede ook opvatte, zij behelst altijd eene vurige smeeking om afwending of wegneming van iets, waaronder de Heiland gebukt ging, het zij dan van zijne tegenwoordige benaauwdheid, het zij van zijn bitter lijden en sterven: eene smeeking, welker gloed en sterkte nog meer door ons gevoeld wordt, wanneer wij haar lezen bij LUCAS: *Vader, of gij wildet dezen drinkbeker van mij wegnemen!* en vooral bij MARCUS: *Abba, Vader, alle dingen zijn U mogelijk; neem dezen drinkbeker van mij weg!* Zulk eene bede kon niet, dan uit een allerhevigst geschokt en diepst ontroerd gemoed opstijgen.

En in welk eene houding bad de Heer? LUCAS zegt: *Hij knielde neder*, MARCUS: *Hij viel op de aarde*, MATTHEUS: *Hij viel op zijn aangezigt.* De Oosterling plagt staande te bidden; alleen bij heviger aandrang en sterker vuur des gebeds viel hij op zijne kniën. Ook JEZUS zal doorgaans staande gebeden hebben (*Luc.* X: 21. *Joan.* XII: 28*a*. XVII.), en wanneer Hij bad, dan was, dunkt mij, in zijn oog, in zijn gelaat, in zijne houding eene hemelsche rust en blijdschap in God, zijnen Vader, te lezen. Geheel anders in Gethsemané. Hier staat Hij niet; maar Hij knielt neder, Hij werpt zich op zijn aangezigt, Hij wentelt zich in het stof. Zelfs de afwisseling van houding, door de Evangelisten aangeduid, teekent de allerhevigste ontroering

der ziel, door welke afwisseling ons als vertegenwoordigd wordt hetgeen LUCAS schrijft: in zwaren strijd zijnde *bad Hij te ernstiger.* Het woord ἐκτενέστερον geeft niet zoo zeer eene meerdere volharding en langdurigheid, als veeleer een' hoogeren graad van warmte, aandrang en inspanning te kennen (29). En voegt men hierbij dat driemaal hervatten van hetzelfde gebed, dat angstig en rusteloos heen en wedergaan, dat gevoel van behoefte aan de deelneming en vertroosting zijner Vrienden, en vooral die grievende, voor zijn heftig bewogen gemoed in deze ontzettende oogenblikken vooral diep grievende teleurstelling, van dezen, die Hem nog kort te voren trouw tot in den dood gezworen hadden, zich aan zekere traagheid, loomheid, koelheid en onverschilligheid te zien overgeven, en telkens weder slapende te vinden; dan kunnen wij ons eenig denkbeeld maken van hetgeen in Gethsemané in 's Heilands binnenste omging. Dat woord: *kunt gij dan niet één uur met mij waken?* uitgesproken met eene hartroerende en bewegelijke stem, zou op zichzelven genoegzaam zijn, om ons tot den bangsten strijd, waarin de Heer zich bevond, te doen besluiten.

3.) Niet minder sterk wordt de gemoedstoestand

(29) Vid. KYPKE, *Observationes sacrae in N. F. libros*, ad *Luc.* XXII: 44.

stand van JEZUS door de bewoordingen uitgedrukt, waarvan de Evangelisten zich, ter beschrijving van denzelven, bedienen. Men gevoelt het bij het lezen hunner berigten, dat zij naauwelijks woorden kunnen vinden, om dien toestand naar waarheid te schetsen. MATTHEUS schrijft: *Hij begon droevig en zeer beangst te worden*: (ἤρξατο λυπεῖσθαι καὶ ἀδημονεῖν), MARCUS: *Hij begon verbaasd en zeer beangst te worden* (ἤρξατο ἐκθαμβεῖσθαι καὶ ἀδημονεῖν), en LUCAS: *in zwaren strijd zijnde* bad hij te ernstiger (γενόμενος ἐν ἀγωνίᾳ). Al deze uitdrukkingen, hoewel in de hoofdzaak overeenstemmende, verschillen echter in kracht en wijziging. Λυπεῖσθαι, het flaauwste in beteekenis, geeft blootelijk *droefheid*, *zwaarmoedigheid*, *nedergedruktheid* te kennen. Ἀδημονεῖν duidt eene allersterkste zielesmart aan, welke den boezem beknelt en prangt, de ademhaling belemmert, en met eene hooggaande benaauwdheid en bangheid gepaard gaat. Ἐκθαμβεῖσθαι, daarentegen, wordt meer gebruikt van angst en ijzing, waarbij het gelaat verbleekt, de geest zijne helderheid en kracht verliest, en geheel het ligchaam door siddering wordt aangegrepen; in welken zin dit woord nog door MARCUS gebezigd wordt van de vrouwen bij het graf, Hoofdst. XVI: 5, 6. Ἀγωνία, eindelijk, geeft een *strijden*, *worstelen*, te kennen, en beteekent, in over-

 drag-

dragtigen zin, die hevige gemoedsberoering, welke zich van den zoodanigen pleegt te bemagtigen, die zich van een schrikkelijk onheil of een onvermijdelijk doodsgevaar bedreigd ziet, hoedanige gemoedsberoering den kampvechter plagt aan te grijpen, die, tot het voeren van eenen doodelijken strijd, het worstelperk betrad. Van zoodanig kampvechten is dan ook het woord ontleend (30); doch men zal de volle kracht van hetzelve, met betrekking tot JEZUS, eerst gevoelen, wanneer men in aanmerking neemt, dat het bij den Heer geen strijden was, gepaard met de mogelijkheid van en hoop op overwinning, maar veeleer een lijdelijk zich overgeven aan den gruwelijksten en afgrijselijksten dood. Zoo spreken wij ook van een *worstelen met den dood*, waarbij het hoofddenkbeeld is eene dusdanige benaauwdheid en bangheid, welke aan bezwijming grenst, het klamme zweet aan alle kanten doet uitbreken, en niet zelden met kramp- en stuiptrekkingen vergezeld gaat. In gelijken zin komt dit woord ook bij ongewijde Schrijvers voor (31). Ook

(30) Vid. KUINOEL ad h. l.

(31) Bij DEMOSTHENES, DIODORUS *Sic.* en anderen, door KUINOEL ad h. l. aangehaald. Voorts bij JOSEPHUS, *Antiq.* Lib. VI. C. 6. en Lib. XI. C. 6 en 8. HESYCHIUS verklaart *ἀδημονεῖν* door *ἀκηδιᾷν*, *ἀγωνιᾷν*, en houdt alzoo het laatste voor gelijkbeteekenend met het eerste. Ook zie men de kantteekening onzer Staten- Over-

Ook vindt men het 2 *Makk*. III: 14, 16, waar zelfs de uitwerking der *ἀγωνία* op kleur en aangezigt beschreven wordt (32).

Boven dit alles vermeldt LUCAS van dit lijdenstooneel nog deze aandoenlijke bijzonderheid: *En zijn zweet werd gelijk groote droppelen bloeds, die op de aarde afliepen* (33). Het kan wel niet in twijfel getrokken worden, dat een eigenlijk gezegd bloedzweeten mogelijk is. Er bestaan hiervan onderscheidene voorbeelden (34). Doch

Overzetting, en VAN DER PALM, die het: *γενόμενος ἐν ἀγωνίᾳ* verklaart door: *in doodsangst zijnde.*

(32) Men vergelijke over de bijzondere kracht van al deze uitdrukkingen, behalve de Lexicographen, ook GROTIUS, KYPKE en KUINOEL ad h. l.

(33) Er staat: *ἐγένετο δὲ ὁ ἱδρὼς αὐτοῦ ὡσεὶ θρόμβοι αἵματος* (niet *καταβαίνων*, ook niet *καταβαίνοντος*, maar) *καταβαίνοντες ἐπὶ τὴν γῆν*, d. i. *en zijn zweet werd gelijk groote droppelen bloeds, welke op de aarde afloopen* of *afvallen*. Dit nedervallen op den grond moet alzoo eigenlijk niet op het zweet, maar op de bloeddroppelen betrokken worden, waarbij het zweet vergeleken wordt. Des niettemin geeft deze uitdrukking duidelijk genoeg zulk eene menigte van dikke zweetdroppelen te kennen, dat deze inderdaad langs aangezigt en ligchaam gudsten en werkelijk op de aarde nedervielen. Anderzins zou de bijvoeging: *καταβαίνοντες ἐπὶ τὴν γῆν* overtollig zijn.

(34) Dergelijke voorbeelden kan men aangehaald vinden bij BYNAEUS. *de morte J. Chr.*, L. II. C. 2. §. 39, bij RENSING. *Verh betreffende eenige merkw. bijzonderheden van het lijden, sterven en opstanding van onzen Heer en Zaligmaker J. Chr.*, bl. 15. noot 5, en vooral in de *Bei-*

 trä-

Doch bij het betrekkelijk maken van dezelve op JEZUS lijden heeft men geheel voorbij gezien, dat LUCAS van geen eigenlijk bloedzweet gewaagt, maar dat hij het zweet van JEZUS alleenlijk bij groote, op de aarde afdruipende, bloeddroppelen vergelijkt. Hij zegt niet: *ἐγένετο δὲ ὁ ἱδρὼς αὐτοῦ αἷμα*, of: *θρόμβοι αἵματος*, hetgeen er nogtans zou moeten staan, indien men aan een eigenlijk bloedzweet denken wilde, maar: *ἐγένετο δὲ ὁ ἱδρὼς αὐτοῦ ὡσεὶ θρόμβοι αἵματος* (35). Het woord *ὡσεὶ* geeft hier, gelijk altijd, niet de zaak zelve, maar zekere gelijkheid te kennen, welke er tot opheldering bijgevoegd wordt (36); en deze gelijkheid tusschen JEZUS angstzweet en groote, op de aarde afloopende, bloeddroppelen,

träge zur Beförderung des vernünftigen Denkens in der Religion, Heft III. S. 131, 135 en 136.

(35) Men vergelijke GROTIUS ad h. l. BYNAEUS t. a. p. RENSING, bl. 15 en 16. HARWOOD, *Vier Abhandlungen*, aus dem Englischen, Berl. 1774. S. 189, noot. KUINOEL ad h. l. HENNEBERG, *Komment.* S. 120—123, en anderen.

(36) *Vocula ista*, zegt VALCKENAER, *similitudinem tantum quandam indicat. Sic poni solet illa a Luca, ut quum Act.* II: 3 *linguae memorantur, vel flammulae veluti linguae igneae. Cap. itidem* VII: 65 *ult. faciem videbant Stephani ὡσεὶ — instar faciei Angeli*, cet WASSENBERGII, *Select. e Schol.* VALCKENAERII, Tom. I. p. 267. Men kan er ook bijvoegen *Hand.* IX: 18: *en terstond vielen af van zijne oogen — ὡσεὶ — gelijk als schellen.*

len, bestond in het dikke, taaije en kleverige van het zweet, hetwelk, doormengd met stof, als geronnen bloed, 's Heilands aangezigt bedekte en op de aarde nederviel. Desniettegenstaande teekent deze beschrijving genoegzaam den ontzettend hoogen graad, waartoe de benaauwdheid van JEZUS geklommen was. Van het storten van tranen wordt door de Evangelisten niet gewaagd. Het is echter vermoedelijk, dat zijn geprangde boezem zich ook langs dezen weg zal hebben ontlast, te meer, daar de plaats *Hebr.* V: 7. *die, in de dagen zijns vleesches, gebeden en smeekingen — met sterke roeping en tranen geofferd hebbende*, enz., gevoegelijkst op zijn lijden in Gethsemané betrokken wordt (37).

4.) Eindelijk blijkt JEZUS hooggaande ontroering nog uit de bijzonderheid, dat Hem een Engel toegezonden werd, om Hem te versterken. Waarin deze versterking bestaan hebbe, zullen wij in het vervolg zien (38). Hier merken wij alleen aan, dat dit het eenige voorbeeld van zoodanigen aard is, hetwelk in de geschiedenis van JEZUS, en ook zelfs van de Apostelen, voorkomt. Alle andere Engelenverschijningen, waarvan het N. T. gewaagt, hadden eene strekking, *of* tot het brengen van hemelsch onderwijs en be-

(37) Men zie de aanteek. van VAN DER PALM, t. d. p.
(38) §. 4. van dit Hoofdst.

be tuur, *of* tot het betoonen van vreugde en dank, *of* tot het verlossen uit eenige ongelegenheid, *of* tot het betuigen van Gods goedkeuring en welbehagen. Zelfs de Engelenverschijning in de woestijn, welke doorgaans met die in Gethsemané op gelijke lijn gesteld wordt, verschilt van deze nog grootelijks. In de woestijn verschijnen de Engelen niet *gedurende de verzoeking*, *om Hem te versterken;* maar *na volbragte overwinning* komen zij toe, *om Hem te dienen* (*Matth* IV: 11). In Gethsemané alleen ontving Hij, door een Engel, sterkte van boven, om den grooten worstelstrijd gelukkiglijk ten einde te brengen: aanwijzing genoeg, dat zijn gemoed ook nooit dermate, als in Gethsemané, is geschokt geweest.

Voegen wij nu al het gezegde zamen, dan kunnen wij ons van JEZUS toestand in Gethsemané naauwelijks een met de waarheid overeenkomstig denkbeeld vormen.

Tweederlei aandoeningen hadden zich van zijnen geest bemagtigd, *droefheid* en *angst*, en beide in den hoogstmogelijken graad. Men meene echter niet, dat dezelve afgezonderd in JEZUS ziel aanwezig waren, of elkander beurtelings hebben afgewisseld. Veeleer doorkruisten zij elkander, en waren zij dooreengemengd, of liever, JEZUS toestand was eene ten hoogsten top gevoerde droefheid, eene zoodanige, welke, indien zij niet een geleden, maar een nog te vreezen

on-

onheil betreft, met eene namelooze bangheid en eenen onbeschrijfelijken angst gepaard gaat, of zich in dezelve oplost. Slechts degeen, die zich immer door het onvermijdelijkst gevaar van den allerverschrikkelijksten dood omringd zag, kan zich van 's Heilands gemoedsgesteldheid eenig denkbeeld maken.

§. 3.

Verklaring der bede.

De groote vraag, waarvan, ter juiste beoordeeling van JEZUS lijden en deszelfs oorzaken, schier alles afhangt, is deze: „ wat hebben wij „ door den drinkbeker te verstaan, om welks „ wegneming de Heiland bad?" Duidt Hij daarmede die droefheid en benaauwdheid aan, welke Hem voor het tegenwoordig oogenblik nederdrukte, en die Hem, bij langer voortduren, ongeschikt zou gemaakt hebben, om te volbrengen, wat er nog volbragt moest worden; of hebben wij daardoor zijn nabijzijnd lijden en sterven te verstaan? Wij verklaren ons voor de laatstgenoemde uitlegging (39).

Eer

(39) Er bestaat, te dien aanzien, groote verdeeldheid van gevoelens. Van den *tegenwoordigen angst* wordt de drinkbeker verstaan door REINHARD. Verh. *over* JEZUS *voor-*

Eer wij tot de gronden onzer keus overgaan, betuigen wij te gelooven, dat niet zoo zeer uitlegkundige, als wel godgeleerde bedenkingen eerstgemelde verklaring hebben doen geboren worden, en staande gehouden. Men gevoelde zich met de stelling verlegen, dat JEZUS zijn lijden en sterven zou afgebeden hebben, en men meende alle bezwaren te zullen ontwijken, indien men den drinkbeker alleen op de tegenwoordige ontroering betrekkelijk maakte. Deze opvatting zoekt men dan te staven door te zeggen, dat JEZUS in zoodanigen gemoedstoestand, als waarin Hij zich in Gethsemané bevond, niet in staat zou geweest zijn, om het lijden, hetwelk Hem nog wachtte, waardiglijk door te staan. Van dit laatste zijn wij ook ten volle overtuigd; doch daarin is nog geen bewijs gelegen, dat zijne bede

nu

voorzeggingen van zijne opstanding, geplaatst in de *Biblioth. van Theol. Letterkunde*, voor 1805. No. 5. HESZ, *Levensgesch. van* JEZUS, IV. laatste uitg., bl. 103 en 109. HERINGA, in BERGEN's *Gedenkw. uit het leven van* JEZUS, II. bl. 503. PRINS, *Leesboek over de Bijb. Geschiedenissen*, St. III. bl. 118 en 119. *Van het lijden en sterven*, daarentegen, door GROTIUS ad h. l. MARCKIUS, *Syll. Diss.* Exerc. IX. §. 3. SAMUEL CLARKE, *Uitbreiding over de vier Evangelisten*, bij *Matth.* XXVI: 39. SAURIN, *Discours Hist. Crit. Theol. et Moraux*, T. X. p. 253. PAULI, *Predikaatsien over het lijden en sterven onzes Heeren J. Chr.* I. bl. 233 volg. KUINOEL, VAN DER PALM, en anderen.

nu van zijne tegenwoordige ontroering moet verstaan worden. Tegen deze verklaring kunnen belangrijke bedenkingen ingebragt worden.

Vooreerst. Was het JEZUS onwaardig, om afwending van zijn nabijzijnd lijden en sterven te bidden; hoe strookt het dan met die waardigheid, dat Hij eene droefheid en benaauwdheid afbad, welke Hem immers ook onder Gods wijs en weldadig bestuur overkwam, welke ook tot zijn lijden behoorde, welke, even als elke andere verzoeking, tot zijne heiliging dienen moest (*Hebr.* II: 10), welke zelfs, volgens sommigen, een dragen was van Gods toorn over de zonde? Is er niets ten nadeele van JEZUS in gelegen, dat Hij bad om afwending van dien angst, welke, volgens het meest aangenomen gevoelen, uit het vooruitzigt op zijn lijden ontsproot; het is even min met zijn karakter strijdig, dat Hij dit lijden zelf afbad. Was zijne menschelijke natuur afkeerig van dien doodsangst, en wenschte Hij daarom denzelven te zien weggenomen; zij was even zeer afkeerig van het lijden en sterven aan den kruispaal. Dat overigens een zoo hooggaande angst, uit het vooruitzigt op zijn lijden geboren, met JEZUS vrijwillige vernedering, vast besluit, om den kruisdood te sterven, en de Hem overigens eigene bedaardheid en kloekmoedigheid, even moeijelijk is overeen te brengen, als wanneer men aan zijn lijden en sterven zelve

denkt,

denkt, valt een' iegelijk in het oog.

Ten tweede. Op de vraag, waarom JEZUS zijnen angst afgebeden hebbe, antwoordt men: dewijl Hij anderzins ongeschikt zou geweest zijn, om zijn lijden en sterven waardiglijk door te staan. Hierin alleen, toch, gevoelt men, eenige reden daarvoor te kunnen vinden. Maar welken zin zullen dan nu de woorden hebben: *Mijn Vader, indien het mogelijk is, laat dezen drinkbeker van mij voorbijgaan; doch niet gelijk ik wil, maar gelijk gij wilt!* of zelfs: *Indien deze drinkbeker van mij niet voorbijgaan kan, ten zij dat ik hem drinke, uw wil geschiede?* Is door den drinkbeker nu die angst te verstaan, welke den Heer buiten staat zou gesteld hebben, om zijne taak te volvoeren; dan heeft Hij verklaard, in deze zijne ongeschiktheid te zullen berusten, en alzoo, indien dit des Vaders wil ware, zijne taak onafgedaan te zullen laten, of toch op eene, Hem onwaardige wijze, te zullen volbrengen. Nog erger wordt het, wanneer men spreekt van een te vreezen bezwijken onder zijne benaauwdheid. In dit geval zou de Heer desgelijks betuigd hebben, ook daarin te zullen berusten, indien dit de wil des Vaders ware. Maar hoe kan Hij iets dergelijks in den Vader onderstellen? Hoe kan Hij zelf iets dergelijks verklaren? En hoe zijn al weder hiermede overeen te brengen die stellige voorzeggingen van zijnen kruis-

kruisdood, waardoor de Profeten moesten vervuld worden? Daarenboven, waartoe dat nadrukkelijk voorwaardelijke der bede, naardien het toch niet alleen mogelijk, maar ook met Gods plan overeenkomstig was, dat JEZUS niet buiten staat gesteld werd, om zijne taak te voleindigen? Er is geen twijfel aan, of JEZUS zou, indien Hij zijnen angst bedoeld hadde, even stellig gebeden hebben, als Hij zijne Apostelen leerde bidden, en dienzelfden avond nog zelf gebeden had. Die gedurig herhaalde en telkens op den voorgrond geplaatste voorwaarde, onder welke Hij wenschte verhoord te worden, duidt iets grooters en gewigtigers aan (40).

Ten derde. Er heeft in de gebeden van JEZUS, welke Hij in Gethsemané uitstortte, zekere afdaling plaats, zekere verflaauwing der ontroering, welke allengs in eene volmaakte kalmte en rust overgaat (41). Reeds veel rustiger, dan de eerste, is de tweede bede: *Mijn Vader! indien deze drinkbeker van mij niet voorbij gaan kan, ten zij dat ik hem drinke, uw wil geschiede!* Men ziet hier, dat het gemoed des bidders zich reeds meer met den drinkbeker begint te

(40) Men vergelijke ook den Rec. in de *Godgel. Bijdr.* II. 1. bl. 61, 62. en IV. 1. bl. 153.

(41) Dit zal breeder ontwikkeld worden in de 5de §. van dit Hoofdstuk.

te vrede te stellen, en dat de kracht in zijne ziel begint te herleven, om denzelven, zoo hij niet kan worden weggenomen, te drinken. Maar hoe is dit nu overeen te brengen met de verklaring van den drinkbeker door dien angst? De angst begon allengs te wijken, maar de drinkbeker stond nog voor zijnen geest; en in gelijke mate, als die angst afnam, nam JEZUS in bereidwilligheid en kloekmoedigheid toe, om denzelven te drinken. Hieruit volgt klaarblijkelijk, dat de drinkbeker en de angst twee geheel verschillende dingen zijn.

Even min voldoen ook de uitlegkundige gronden, waarop men gemelde opvatting bouwen wil. Dezelve zijn driederlei.

Vooreerst meent men, dat JEZUS zelf den weg aanwijst, door niet te gewagen van *eenen* drinkbeker of *den* drinkbeker in het algemeen, maar bepaaldelijk van *dezen* drinkbeker (τὸ ποτήριον τοῦτο). Doch hieruit volgt wel, dat de voorstelling van den bedoelden drinkbeker zoo levendig en sterk bij JEZUS was, en zich van geheel zijne ziel derwijze had bemagtigd, dat het Hem thans onmogelijk was, aan iets anders te denken; geenszins echter, dat door denzelven zijne tegenwoordige ontroering zou moeten verstaan worden. Op dezelfde bepaalde wijze had de Heiland reeds vroeger van zijnen dood gesproken, *Joan.* XII: 27. *Vader! verlos mij uit* deze *ure?* (ἐκ τῆς ὥρας ταύτης); waardoor Hij, blijkens het verband,

toch

toch wel niets anders, dan zijn lijden en sterven kan hebben aangeduid.

Ten andere beroept men zich, tot staving van genoemde opvatting, op de verhalende toelichting, welke bij MARCUS de vermelding des gebeds voorafgaat: *Hij bad, zoo het mogelijk ware, dat die ure* (in het Grieksch staat er: ἡ ὥρα) *van Hem voorbij ging.* Doch deze uitdrukking is het juist, welke ons te meer noopt, aan het lijden en sterven te denken, naardien de Heer juist dit *zijne ure*, of *de ure* bij uitnemendheid (ἡ ὥρα) plagt te noemen. Men zie slechts *Matth.* XXVI: 45. *Joan.* II: 4. VII: 30. VIII: 20. XII: 23—28. XIII: 1. Vooral echter kan deswege geene onzekerheid overblijven, wanneer men bedenkt, dat de Heiland, eenige oogenblikken later, desgelijks volgens MARCUS (vs. 41), tot zijne Apostelen zeide: *Het is genoeg; de ure* (ἡ ὥρα) *is gekomen.* Dat hier, toch, niets anders, dan zijn lijden en sterven, hetwelk nu eenen aanvang nam, kan bedoeld zijn, zal niemand ontkennen; en ten overvloede geeft er de Heer zelf de verklaring van in de woorden: *Zie, de Zoon des menschen wordt overgeleverd in de handen der zondaren* (aldaar).

Eindelijk gewaagt men nog van *Hebr.* V: 7, 8. *Die, in de dagen zijns vleesches, gebeden en smeekingen tot dengeen, die Hem uit den dood kon verlossen, met sterke roeping en tranen*

ge-

geofferd hebbende, en verhoord zijnde uit de vrees, hoewel Hij de Zoon was, nogtans gehoorzaamheid geleerd heeft uit hetgeen Hij geleden heeft. Uit de uitdrukking: *verhoord zijnde uit de vrees* (42), leidt men dan af, dat dit juist het onderwerp van JEZUS gebed moet hebben uitgemaakt. Doch, indien ik wel oordeel, dan is deze plaats veeleer geschikt, om het tegenovergesteld gevoelen te bevestigen. Hier getuigt de Apostel, dat JEZUS uit de vrees verhoord, d. i. verlost is, dat die angst werkelijk van Hem is weggenomen, hetgeen dan ook volkomen overeenstemt met de Evangelische verhalen. Maar hieruit blijkt juist, dat die vrees *τὸ ποτήριον τοῦτο* niet

(42) Wilde men, met MICHAËLIS (*Erklärung des Briefes an die Hebräer* ad h. l.) het woord *ἡ εὐλάβεια* opvatten als een *abstractum*, van God gebezigd, en dienvolgens verstaan van *het te vreezen wezen*, d. i van *de Majesteit Gods*, of met anderen vertalen door *vreeze Gods*, *godsvrucht*, *vroomheid*; dan zou de zin der uitdrukking zijn, of, *van God verhoord zijnde*, of, *verhoord zijnde wegens zijne godsvrucht.* In beide gevallen zou alle bedenking tegen ons gevoelen, welke men uit deze plaats afleiden wil, aanstonds wegvallen. Doch, dat het woord in de daad *schroomvalligheid*, *bedeesdheid*, *versaagdheid*, *vrees*, *angst* beteekent, is, onder anderen, bewezen door KREBS, in *Obss. Flav.* p. 373, in hoedanigen zin het werkwoord *εὐλαβεῖσθαι* ook voorkomt *Hand.* XXIII: 10; en dat de gewone vertaling, om vele redenen, hier de voorkeur verdient, is aangetoond door WOLF in *Cur.* ad h. l. Men zie ook MARCKIUS l. l. §. VIII.

niet zijn kan. Want de drinkbeker is *niet* van Hem weggenomen, gelijk uit de tweede en derde bede duidelijk blijkt, als ook uit het zeggen des Heeren, toen de bende genaderd was: *Den drinkbeker, dien mij de Vader gegeven heeft, zal ik dien niet drinken* (*Joan.* XVIII: 11*b*)? Den drinkbeker moest Hij drinken, en heeft Hij werkelijk gedronken; doch van de vrees voor denzelven is Hij ontslagen. Juist de verhooring uit de vrees had die volkomene bereidwilligheid ten gevolge, om den drinkbeker te drinken, en alzoo den wil van God, in al deszelfs deelen, te volbrengen. Bovendien wordt de Heiland hier gezegd, gebeden en smeekingen geofferd te hebben tot dengeen, *die Hem uit den dood verlossen kon.* Zou hierin niet juist het bewijs gelegen zijn, dat JEZUS ziel, gedurende dit zijn gebed, met den nabij zijnden kruisdood vervuld was, dat het de voorstelling van zijnen dood was, welke Hem zoo zeer benaauwde, en dat, niet van zijne benaauwdheid, maar van zijnen dood verlost te worden, het onderwerp van zijn gebed uitmaakte (43)? Desniettegenstaande werd JEZUS inderdaad uit de vrees verhoord, d. i. Hij werd, ten gevolge van zijn bidden, van dezelve verlost, in hoedanigen zin deze uitdrukking ook voorkomt *Ps.* XXII: 22. *Verlos mij uit des leeu-*

(43) Men zie Hoofdst. III. §. 7.

leeuwen muil, en verhoor mij van de hoornen der eenhoornen (44), en welke uitredding hier te meer eene *verhooring* mogt genoemd worden, daar zij de uitwerking van den, Hem onmiddellijk uit den hemel toegezondenen, Engel was. Men zegge niet, dat JEZUS, zoo Hij gebeden heeft om uitredding uit den dood, blijkens de uitkomst, niet verhoord is. De Heiland heeft voorwaardelijk gebeden: *indien het mogelijk is*, en: *niet gelijk ik wil, maar gelijk Gij wilt*, eene voorwaarde, waarop Hij telkens terugkomt, en onder welke Hij alleen van den dood wenscht ontslagen te worden (45). Hij, welken God altijd

(44) Vernuftig en zelfs niet onwaarschijnlijk is de gissing van MICHAËLIS, t. a. p. dat de Schrijver van den brief aan de Hebreën deze spreekwijze uit den 22sten Psalm zou hebben ontleend, doch waarbij hij de dichterlijke uitdrukking: *hoornen der eenhoornen*, welke buiten het verband van den Psalm niet wel paste, met de meer algemeene benaming van *vrees* zou hebben verwisseld. Neemt men dit aan, dan is het ongewone en eenigzins harde der wending: *verhoord zijnde uit de vrees*, tevens opgehelderd.

(45) Het meer stellige bij MARCUS, waardoor de bede aangedrongen wordt: *Abba, Vader! alle dingen zijn U mogelijk*, maakt hierop geene inbreuk. Deze bijvoeging drukt slechts het vuur en het vertrouwen van den bidder uit; want ook MARCUS verzuimt niet, er bij te voegen: *doch niet wat ik wil, maar wat Gij wilt.* Bovendien had hij, vs. 35, het voorwaardelijke der bede reeds doen uitkomen bij de opgave van den hoofdinhoud derzelve: *Hij*

tijd hoorde, is ook hier verhoord geworden, niet in het wegnemen van den drinkbeker, maar in het wegnemen der vrees en in het ondersteunen van zijnen moed, om dien drinkbeker te drinken (46). Op deze wijze verhoort God onze gebeden zeer dikwerf; want de wegen, langs welke Hij verhooren wil, staan bij Hêm. Tot staving diene het voorbeeld van PAULUS, 2 *Kor* XII: 8, 9. waar hij schrijft: *Hierover heb ik den Heer driemaal gebeden*, *opdat hij* (de scherpe doorn in het vleesch, de Engel des Satans, v. 7.) *van mij zoude wijken*, en waarop de verhooring in dezer voege volgt: *En Hij heeft tot mij gezegd: Mijne genade is u genoeg; want mijne kracht wordt in zwakheid volbragt.*

Boven en behalve al het aangevoerde, beroepen

Hij bad, zoo het mogelijk ware, dat die ure van Hem voorbijging. Mogt nu iemand vragen, of en hoe JEZUS gelooven kon, dat het den Vader mogelijk ware, Hem van den dood te verlossen; die bedenke, dat de Heiland hier niets anders zegt, dan hetgeen, lang na den afloop, en wel bij zeer kalme gemoedsstemming, door den Schrijver van den brief aan de Hebreën getuigd wordt, wanneer hij schrijft, dat JEZUS gebeden heeft tot *den geen, die Hem uit den dood verlossen kon*, en vergelijke voorts, wat hierover nader zal gezegd worden in het IVde Hoofdstuk, §. 2.

(46) Men leze hierover M. RUMMERINK, *Bedenkingen over het bidden van den Heere* JEZUS *in Gethsemané*, te vinden achter deszelfs *Leerredenen*, II Deel, bl. 219 — 227.

pen wij ons, tot staving onzer opvatting, nog op deze gronden.

Vooreerst. Het verband wettigt deze opvatting, en geene andere. Men leze onbevooroordeeld het geheele beloop van het gebeurde op dien avond, vooral bij JOANNES, en men zal naauwelijks aan iets anders, dan aan JEZUS lijden en sterven, kunnen denken. Al de gehoudene redenen, gesprekken en gebeden bewegen zich om dit groote keerpunt. Men brenge zich te binnen het voorgevallene met JUDAS, de instelling van het H. Avondmaal en dergelijke. Nog op weg naar Gethsemané was 's Heilands ziel hiermede geheel vervuld. De Herder zou geslagen en de schapen verstrooid worden. In dezen nacht zouden allen aan Hem geërgerd worden. PETRUS zou Hem verloochenen. Nu treedt de Heer de landhoeve binnen, en wij hooren Hem, met den meesten aandrang, om de wegneming des drinkbekers bidden. De bende nadert; de Heer wordt gebonden weggevoerd; de Apostelen vlugten, en het ontzettend lijden neemt eenen aanvang. Kunnen wij, bij eene aaneengeschakelde lezing van dit alles, den drinkbeker wel van iets anders, dan van zijn lijden en sterven, verstaan?

Ten tweede. 's Menschen *lot* of *bescheiden deel*, zoo als dit denzelven door God wordt toegeschikt, komt onder het beeld van eenen drinkbe-

beker zeer dikwerf voor, vooral wanneer dat lot bestaat in een zwaar lijden. Men zie *Ps.* XI: 6. LX: 5. *Jes.* LVI: 17, 22. *Jerem.* XXV: 15—28. XIL: 12. *Ezech.* XXIII: 31, 32, 38. *Openb.* XIV: 10. XVI: 19. XVIII: 6. (47). Maar de drinkbeker van JEZUS, bij uitnemendheid Hem door zijnen Vader op de hand gezet, was niet zijne benaauwdheid in Gethsemané, maar zijn lijden en sterven aan het kruis.

Eindelijk heeft JEZUS zelf het woord τὸ ποτήριον, in overdragtigen zin van zichzelven bezigende, nooit anders, dan in de beteekenis van zijn lijden en sterven gebruikt. Dit blijkt duidelijk uit *Matth.* XX: 22, 23 en *Marc.* X: 38, 39, waar de verwisseling van dit beeld met *den doop, waarmede Hij gedoopt zou worden*, mitsgaders het verband, waarin de uitdrukkingen voorkomen, geenen twijfel kunnen achterlaten. Doch beslissend vooral is de bijzonderheid, dat de Heiland, eenige oogenblikken na zijn gebed, zich aan zijne vangeren overgevende, het onderwerp zijner afbidding andermaal noemt, zeggende: *Den drinkbeker, dien mij de Vader gegeven heeft, zal ik dien niet drinken* (*Joan.* XVIII: 10.)? waarbij Hij toch met geene mogelijkheid iets

(47) Lezenswaardig is, wat aangaande den oorsprong en de beteekenis dezer beeldspraak geschreven is doo MARCK, l. l. §. 2.

iets anders, dan zijn lijden en sterven, kan bedoeld hebben.

Op grond van dit alles staat dan de overtuiging bij ons vast, dat JEZUS inderdaad zijn lijden en sterven heeft afgebeden (48). Ik zeg: zijn lijden en *sterven.* De onderscheiding, toch, als of JEZUS alleen zou gebeden hebben, om van die martelingen, wreedheden en beschimpingen, welke zijnen kruisdood zouden voorafgaan en vergezellen, bevrijd te worden, doch niet van den dood zelven, is van allen grond ontbloot (49). Maakt men deze onderscheiding, om de bezwaren weg te nemen, welke men in de afbidding van den kruisdood meent gelegen te zijn; die bezwaren blijven ook bestaan, indien men het gebed alleen op de omstandigheden van den kruisdood betrekkelijk maakt, daar JEZUS immers ook

(48) Dit gevoelen vindt men ook gestaafd bij RUMMERINK, t. a. p. bl. 200—207.

(49) HAMELSVELD vertaalt *εἰ δυνατόν ἐστι* door: *voor zoo ver het mogelijk is*, en verklaart alzoo de bede van eene, door JEZUS afgesmeekte, verligting der bezwarende omstandigheden van den kruisdood. Doch, behalve dat deze vertaling door geene genoegzame uitlegkundige gronden gewaarborgd is, zoo strookt zij ook niet met de tweede bede: *indien deze drinkbeker van mij niet kan voorbijgaan, ten zij dat ik hem drinke, uw wil geschiede.* Bovendien kan bij τὸ ποτήριον, indien men er JEZUS laatste lijden door verstaat, de dood zelve, als het toppunt van dat lijden, niet worden buitengesloten.

ook deze voorzegd en er doorgaans met kalmte van gesproken had, en daar dit lijden immers ook, niet minder dan de dood zelf, in het plan van God gelegen was. Maar daarenboven plagt de Heiland zijn lijden en sterven, in zijne gedachten en woorden, zóó te verbinden, dat er geen regt hoegenaamd bestaat, om het één van het ander te scheiden. Wij herinneren alleen zijne toespraak tot de Apostelen, toen Hij met hen opging naar Jeruzalem: *Ziet, wij gaan op naar Jeruzalem, en de Zoon des menschen zal den Overpriesteren en Schriftgeleerden overgeleverd worden, en zij zullen Hem ter dood veroordeelen, en zij zullen Hem den Heidenen overleveren, om Hem te bespotten en te geeselen en te kruisigen, en ten derden dage zal Hij weder opstaan* (*Matth.* XX: 18, 19). Bestond er eenige grond, om eene onderscheiding te maken, men zou veeleer den drinkbeker van zijnen dood bij uitsluiting verstaan kunnen, naardien JEZUS hiervan ook afzonderlijk gesproken heeft (b. v. *Matth.* XX: 28. XXVI: 26—28. *Joan.* III: 14 enz.), en dewijl de kruisdood, als het toppunt zijner vernedering en smarten, wel bij uitnemendheid met de benaming van *drinkbeker* mogt bestempeld worden. Hierdoor echter worden de bedenkingen niet weggenomen Integendeel stond de kruisdood, met al wat denzelven voorafging en vergezelde, en waardoor die dood voorname-

lijk wel zoo bitter en smartelijk werd, als één groot geheel voor JEZUS geest. Van dat Hij gebonden werd in Gethsemané, tot dat Hij den adem aan het kruishout uitblies, was het slechts ééne zamenhangende keten van ligchaams- en zielesmarten. Zijn verhoor voor KAJAFAS, zijne mishandeling aldaar, de verloochening van PETRUS, zijne bespotting bij HERODES en PILATUS, de geeseling, de rietstaf en doornkroon, het spuwen in zijn aangezigt en het slaan met vuisten, het dragen van zijn kruis, zijne vasthechting aan hetzelve onder spot en hoon, maken van deze jammerketen de voornaamste schakels uit. De laatste was zijn sterven zelve. Op dit alles was 's Heilands oog, als op één akelig en zwart tafereel, geslagen. Deze jammerketen was de drinkbeker, om welks wegneming Hij den Vader bad.

§. 4.

Over de versterking van JEZUS *door den Engel.*

De buitengewone ondersteuning, welke JEZUS in Gethsemané genoot, is te belangrijk, dan dat wij daarbij niet een oogenblik zouden stilstaan.

Het is vrij onverschillig, waar en op welke wijze zich de Engel aan JEZUS vertoond hebbe.

ZA-

ZACHARIÄ (50), HEUMANN (51), MICHAËLIS (51) en anderen willen, dat hij slechts, als een verschijnsel, aan den hemel zou hebben gezweefd, welks aanblik JEZUS zou bemoedigd hebben. Doch de uitdrukking bij LUCAS: *en van Hem werd gezien een Engel uit den hemel*, geeft klaarblijkelijk te kennen, dat de Engel van uit den hemel gekomen of gezonden was, waarbij dan ἐλθὼν of ἀπεσταλμένος, of iets dergelijks is uitgelaten. Daar overigens alle Engelenverschijningen, waarvan in het N. T. gewag gemaakt wordt, moeten worden opgevat van eene zigtbare, ligchamelijke, tegenwoordigheid in menschelijke gedaante; zoo stellen wij ons ook deze verschijning liefst als zoodanige voor. Dien ten gevolge zou de Engel dan geheel van nabij door JEZUS gezien zijn, gelijk zulks bij het graf, bij de hemelvaart en in de woestijn heeft plaats gehad. Of hij echter den Heer versterkt hebbe, alleen door zijne verschijning, of ook bovendien nog door zekere toespraak, dit durf ik niet beslissen Doch, ware dit laatste geschied, LUCAS zou het waarschijnlijk evenmin verzwegen hebben, als bij het berigt van JEZUS verheerlijking op den berg (Hoofdst. IX: 31), waar hij uitdrukkelijk vermeldt, dat MOZES en ELIAS tot JE-

(50) *Biblische Theologie*, Th. III. S. 184.

(51) Beiden in derzelver aanteekeningen bij *Luc.*XXII 43.

JEZUS gesproken hebben over *zijnen uitgang, dien Hij zou hebben te Jeruzalem.*

Belangrijker is de vraag, waarin de versterking van JEZUS door den Engel mag bestaan hebben? Te onregt, schijnt het, denkt men hier aan zulk een verlies van levenskrachten, dat JEZUS, zonder eene buitengewone goddelijke ondersteuning, onder zijnen angst zou bezweken zijn. Voor zulk eene onderstelling levert het geschiedverhaal geenen grond op. JEZUS verkeerde in eenen volmaakt gezonden toestand, zijne ziel was dien avond wel diep geschokt geweest, doch zijn ligchaam was nog in deszelfs volle kracht, en zelfs had Hij nog kort te voren aan den Paaschdisch deel genomen. Bovendien toont het lijden, hetwelk Hij dien nacht nog en den volgenden dag verduurde, benevens het dragen van het kruis, genoegzaam aan, dat het Hem in Gethsemané nog niet aan krachten ontbreken kon. Een plotselinge schrik kan doodelijk zijn ook voor het gezondste ligchaam; doch JEZUS angst was allengs voorbereid, en bereikte, al klimmende, zijne hoogte Ook kan men zich, indien men geene wonderen op wonderen stapelen wil, van eene ondersteuning des ligchaams geen regt denkbeeld maken, dan langs den weg der ziel. JEZUS lijden in Gethsemané was een zielelijden. Zijne ziel was door droefheid en vrees nedergebogen, en derhalve moest ook de ziel, niet het ligchaam,

ge-

gesterkt worden, en het ligchaam alleen in zoo ver, als de stemming der ziel daarop haren invloed uitoefende.

Wij gelooven alzoo met GROTIUS (52) en anderen, dat de versterking in denkbeelden, voorstellingen en verwachtingen moet gezocht worden, welke, door de verschijning des Engels, in JEZUS ziel werden opgewekt en verlevendigd. Het gezigt van eenen Engel in deze benaauwde ure, moest Hem zijne naauwe betrekking op den hemel herinneren, en daardoor aan zijnen geest nieuwe veerkracht geven. De gedachte aan de verheerlijking des Vaders door zijnen kruisdood, aan zijne nabijzijnde verhooging als gevolg van denzelven, en aan de heerlijke vruchten, welke voor een verloren menschengeslacht uit dien kruisdood zouden ontkiemen, deze en dergelijke bemoedigende gedachten, welke steeds met de meest mogelijke levendigheid en kracht in zijne ziel aanwezig geweest waren, waren thans, door de voorstelling van den bitteren drinkbeker, die Hem nog wachtte, verflaauwd en verzwakt. De akelige en ontzettende kruisdood, welke nu, met al de ver-

(52) *Annott.* ad h. l. VAN DER PALM teekent hier aan: „Het gezigt des Engels kon in JEZUS de gedachte „verlevendigen aangaande de heerlijke gevolgen van zijn „bitter lijden, en dit was, buiten twijfel, de krachtig„ste versterking, die Hij ondervinden kon.”

verzwarende omstandigheden van denzelven, levendiger en sterker dan ooit, voor zijnen geest stond, had die vertroostende verwachtingen zoo geheel beneveld, verduisterd, verdrongen en als op den achtergrond geplaatst, dat deze door den Engel te voorschijn geroepen, verhelderd en ondersteund moesten worden. De Engel herinnerde Hem *de vreugde, die Hem voorgesteld was* (*Hebr.* XII: 2). Langs dezen weg herleefden alzoo de verblijdendste en troostrijkste denkbeelden en verwachtingen weder in JEZUS ziel, en hiermede tevens die rustige en moedige gesteldheid, welke nu ook zijn ligchaam van lieverlede tot deszelfs vorigen kalmen en bedaarden toestand deed wederkeeren, en uit kracht van welke Hij, een oogenblik later, zijnen vijanden kloekmoedig en onverschrokken tegenging. Het was alzoo die verschijning des Engels, welke Hem uit de vrees verloste, welke Hem nu aangenamer en streelender denkbeelden met den kruisdood deed verbinden, en waardoor Hij in staat gesteld werd, om het groote werk, tot welks volbrenging Hij in de wereld gekomen was, naar Gods raad en zoo als het betamelijk was, te voleindigen. Tot zoodanige opwekking, verlevendiging en versterking des geloofs strekten dan ook, in zekeren zin, al de Engelenverschijningen, welke in de Schriften des N. T. voorkomen, terwijl hetzelve nu eens door onderrigting, dan weder door vertroosting,

nu

nu eens door de betuiging der goddelijke goedkeuring, dan weder door de uitredding uit eenige ongelegenheid of op eenigerlei dergelijke wijze, onderschraagd en geholpen werd. Tot hetzelfde einde strekte ook de stem, welke, eenige dagen te voren, als weerklank op JEZUS betuiging: *Nu is mijne ziel ontroerd: en wat zal ik zeggen: Vader, verlos mij uit deze ure? Maar hiertoe ben ik in deze ure gekomen. Vader, verheerlijk uwen naam!* uit den hemel gehoord was: *Ik heb* (hem) *verheerlijkt, en ik zal* (hem) *wederom verheerlijken* (*Joh.* XII: 27, 28.)! Bij laatstgenoemde gelegenheid had zijn geloof nog eene genoegzame veerkracht betoond, om zich boven die ontroering te verheffen, en was uit de eigene vrije werking zijner ziel de uitroep opgestegen, die als een triumfkreet wegens de behaalde overwinning op zijn menschelijk gevoel mag worden aangemerkt: *Vader, verheerlijk uwen naam!* In Gethsemané, daarentegen, was Hij door droefheid en angst derwijze overstelpt, dat zijn geloof de ondersteuning des Engels behoefde, om deze hoogte weder te bereiken.

Men legge dit niet ten nadeele van onzen Heer uit. *Hij moest in alles verzocht worden*, ook in de verduistering des geloofs. Deze geloofsverduistering was het natuurlijk en onvermijdelijk gevolg zijner menschelijke natuur, welke, voor kruis en dood terugbevende, eenen donkeren

nacht

nacht in zijne ziel uitstortte, waardoor Hij, onwillekeurig en ondanks zichzelven, beroofd werd van dien zaligen invloed, welken de gedachte aan de heerlijkheid der toekomst steeds op Hem had uitgeoefend. Hierin is echter zoo min iets tot oneer van den grooten Lijder gelegen, dat wij Hem, integendeel, te meer bewonderen, naarmate zijn geloof onder het akelig voorgevoel van zijnen kruisdood meer bedolven, en door de kracht der zinnelijkheid meer gefnuikt en als overschaduwd was. Al belet Hem, toch, de hevigheid der ontroering, zich de vreugde der toekomst levendig voor te stellen; Hij blijft desniettemin, ook te midden van den felsten storm der zinnelijke natuur, aan den wil des Vaders onafscheidelijk verknocht en onbepaald overgegeven. En hier vertoont zich dan het ootmoedig, kinderlijk, geloof, hetwelk zich, ook in den bangsten nood, aan den hemelschen Vader aansluit, in deszelfs volle kracht en heerlijkheid. Blindelings te volgen, werwaarts de Vader ons leidt, Hem ook dan te volgen, wanneer ons menschelijk gevoel tegen zijne bestellingen aandruischt, wanneer wij van zijne wegen niets verstaan, en geen enkele lichtstraal ons pad verheldert: ziedaar het Evangelisch geloof in deszelfs waren aard en uitnemendste waardij! Door dit geloof wordt de hemelsche Vader eerst regt verheerlijkt; en nooit voorzeker is dit geloof schitterender ten toon gespreid, dan door onzen

Heer

Heer JEZUS CHRISTUS in zijne bange ure in Gethsemané. Zoo was en bleef Hij dan *de overste Leidsman en Voleinder des geloofs, dewelke voor de vreugd, die Hem voorgesteld was, het kruis verdragen en de schande veracht heeft* (*Hebr.* XII: 2.); en meer dan ooit betoonde Hij zich den zoodanigen in Gethsemané, toen Hij zelfs de dienst van eenen Engel behoefde, om zich die vreugde, welke Hem voorgesteld was, weder derwijze te vertegenwoordigen, dat zij zijne ontroering allengs deed wijken en plaats maken voor zijne gewone kalmte en kloekmoedigheid (53).

§. 5.

Beloop van JEZUS *lijden.*

Bij zulk een eenig en hartroerend tooneel, als ons de Evangelisten van JEZUS zielelijden in Gethsemané schetsen, mag niets onbelangrijk geacht worden, wat eenigermate strekken kan, om ons hetzelve geheel naar waarheid, en, als ware het, naar het leven voor te stellen. Op grond hiervan, en tevens, om dat een en ander, wat wij bo-

(53) Men vergunne aan deze aanmerking tot handhaving van JEZUS eer hier eene plaats. De gelegenheid lokte ons tot het maken derzelve uit. Overigens voege men haar bij hetgeen deswege breeder zal voorkomen in het IVde Hoofdstuk.

boven reeds aangemerkt hebben, of nog aanmerken zullen, daardoor op nieuw zal worden bevestigd, zullen wij ons het beloop van dat lijden, zooveel mogelijk, trachten te vertegenwoordigen.

JEZUS lijden in Gethsemané was zwaar; doch er was daarin, naar het ons voorkomt, ook eene opklimming en afdaling zigtbaar, en men zou dwalen, indien men meende, dat zijn gemoedstoestand, gedurende den ganschen tijd, dezelfde, en zijne ontroering op gelijke hoogte gebleven ware. Behalve, dat de aard der zaak dit reeds doet vermoeden, zoo meen ik hiervan ook geene onduidelijke sporen in de omstandigheden en in de verhalen der Evangelisten zelve aan te treffen.

Reeds de gewone gang onzer gemoedsaandoeningen, indien dezelve door *voorstellingen* worden opgewekt, staat ons voor dat klimmen en dalen borg. Schrik verwart en verbijstert plotseling; doch droefheid over en vrees voor eenig nabijzijnd onheil bereiken slechts langzaam zekere hoogte, en zullen tot te hoogeren graad worden opgevoerd, naar gelang dat onheil grooter en onvermijdelijker is. Naarmate de ziel meer in beweging geraakt, naar die mate dringen zich haar meerdere en akeliger schrikbeelden op. Hare groote levendigheid grijpt, als ware het, met zekere gretigheid, alle omstandigheden en bijzonderheden aan, en vangt, om zoo te spreken, alle zoodanige beelden op, welke de ontroering

kun-

kunnen versterken. Meer en meer begint zij alles uit een donker oogpunt te beschouwen, en niets is er meer, wat zich behagelijk of troostrijk aan haar voordoet. Wat haar zou kunnen opbeuren, verliest zijne kracht, en wordt door allerlei sombere denkbeelden overschaduwd en verdrongen. Allengs wordt zij als met een floers overtrokken. Droefheid klimt op tot een onuitsprekelijk benaauwend smartgevoel, versaagdheid en vrees tot doodelijken angst. De schok der ziel deelt zich aan het ligchaam mede. Dit geraakt in beweging en wordt door siddering aangegrepen. Rusteloos en ongedurig zoekt men naar verademing, zonder dezelve te vinden (54). De geprangde boezem hijgt naar lucht; doch de schepping schijnt te naauw, om te ademen. Het bloed jaagt met ontzettende drift door de aderen. Het klamme zweet dringt aan alle zijden naar buiten, en gudst langs aangezigt en leden. Er ontstaat een worstelen en strijden, hetwelk zich onder geene woorden laat brengen; doch hetwelk niet verstaanbaarder en sterker kan worden uitgedrukt, dan ge-

(54) Elke sterke gemoedsbeweging heeft die eigenaardige uitwerking op het ligchaam, dat dit niet op dezelfde plaats of in dezelfde houding blijft, maar gestadig in beweging is. Dat driemaal heen en wedergaan, en die telkens veranderde houding van 's Heilands ligchaam bij het gebed, kenschetst reeds op zichzelve de heftigheid van deszelfs ontroering.

geschied is door die herhaalde, vurige verzuchtingen, dat klamme, in groote dikke droppelen afloopend doodzweet, dat nedervallen op de kniën, dat zich wentelen in het stof van onzen Heer en Zaligmaker in Gethsemané. — Maar, gelijk droefheid en versaagdheid niet dan door trappen tot zoodanigen doodsangst opklimmen; zoo heeft er ook, aan den anderen kant, weder, en nog veel meer, eene langzame en trapswijs afdalende vermindering derzelve plaats. Een zoo hevig geschokt gemoed herstelt zich niet plotseling, maar het herneemt slechts van lieverlede zijne vorige kalmte. Allengs wordt de ontroerde ziel weder tot hare gewone effenheid teruggeleid, het zij dan nu, dat zij zichzelve vermanne, het zij dat zij door troostredenen van buiten in deze hare werkzaamheid ondersteund worde.

Dien ten gevolge zal er dan ook wel in het lijden van JEZUS in Gethsemané een tijdstip geweest zijn, dat hetzelve zijnen hoogsten graad bereikt had. Ook kan JEZUS gemoedsbeweging, tot zulk eene ontzettende hoogte opgevoerd, uit haren aard, niet zoo langen tijd geduurd hebben, als er van zijne eerste verwijdering tot aan zijne laatste terugkomst schijnt verloopen te zijn. Dit tijdsbestek kan niet zoo geheel kort geweest zijn. Reeds de tijdsbepaling in den mond van JEZUS van een uur: *kunt gij dan*

dan niet één uur met mij waken? geeft hiervan eenen wenk. Daarenboven stelle men zich slechts den gemoedstoestand der Apostelen voor, in welken zij Gethsemané betreden hadden. Al de gesprekken en gebeurtenissen van den avond hadden hen diep geschokt. Vooral was PETRUS gemoed, nog op weg derwaarts, in groote beweging geweest bij JEZUS voorspelling van zijne verloochening en bij 's Apostels verklaring: *al wierden zij ook allen aan U geërgerd*, en: *al moest ik ook met U sterven, ik zal U geenszins verloochenen.* Zulk eene sterke beweging der ziel gaat niet dan langzaam tot die kalmte en loomheid over, welke den slaap voorafgaat. Deze en dergelijke woorden betroffen echter ook JACOBUS en den teedergevoeligen, stil peinzenden JOANNES; want zij zouden allen aan Hem geërgerd worden. Is het nu wel te vermoeden, dat de drie Apostelen, onmiddellijk na 's Meesters afzondering tot het gebed, neiging tot slapen zullen gevoeld hebben; te meer, daar de Heer reeds gezucht had: *mijne ziel is geheel bedroefd tot den dood toe?* Zullen zij, nu alleen zijnde, geene woorden gewisseld hebben over zoo vele diep treffende en ten deele raadselachtige voorvallen en redenen, als zij dien avond hadden bijgewoond en aangehoord? Veel mogten zij nog niet verstaan hebben; zoo veel echter moesten zij uit alles opmaken, dat zij zich met den Meester in

groot gevaar bevonden. En evenwel vindt de Heer hen, na het eerste gebed terugkomende, reeds slapende. Hieruit blijkt dan, dat vooral dit eerste gebed, hetwelk door de Evangelisten slechts naar de hoofdzaak geboekt is, eenigen tijd moet geduurd hebben; en hier schijnt dan ook juist het oogenblik gezocht te moeten worden, hetwelk bijzonder door LUCAS geschetst is, dat JEZUS in zwaren strijd zijnde te ernstiger bad, dat zijn zweet, als bloeddroppelen, op de aarde afliep, en dat de Engel Hem verscheen, om Hem te versterken. De bewijzen, waarom ons deze toedragt het waarschijnlijkst voorkomt, zijn de volgende.

Vooreerst. Reeds onder het dieper ingaan in den hof met PETRUS, JACOBUS en JOANNES, *begon* JEZUS, ingevolge de aanteekeningen der Evangelisten, *droevig*, *zeer beangst en verbaasd te worden*, welke gemoedsgesteldheid Hem juist noopte, om zich tot het eenzaam gebed af te zonderen. In overeenstemming met deze beschrijving betuigde de Heer zelf: *mijne ziel is geheel bedroefd tot den dood toe!* Terwijl Hij dan nog met zijne leerlingen sprak, en alvorens de bidplaats betreden te hebben, had zich reeds eene allersterkste droefheid en somberheid over zijne ziel verspreid. Maar hoe moest deze nu in de eenzaamheid toenemen! Hier stortte Hij, geheel aan zichzelven teruggegeven, en voor de laatste maal,

maal, met den sterksten aandrang van een diep geschokt gemoed, geheel zijne ziel voor zijnen hemelschen Vader uit. Hier was het, dat zijne droefheid en angst, al klimmende, tot den hoogsten top werden opgevoerd. Op dat tijdsgewricht vooral is toepasselijk, wat wij van zijn angstzweet, van zijnen zwaren strijd, van zijn ernstiger bidden en van zijne versterking door den Engel lezen. Men ziet het reeds in zijne houding; want Hij viel op zijn aangezigt en kromde zich in het stof. En nog is de hevigheid zijner ontroering te lezen in zijne toespraak tot de Apostelen: *Kunt gij dan niet één uur met mij waken? Waakt en bidt, opdat gij niet in verzoeking komt: de geest is wel gewillig, maar het vleesch is zwak.*

Ten tweede. Hoezeer ook de beden, door de Evangelisten vermeld, zakelijk overeenstemmen; er is echter een klaarblijkelijk onderscheid van aandrang en sterkte in dezelve op te merken. De eerste bede is verreweg de sterkste en stelligste. Bij MATTHEUS is zij: *Mijn Vader, indien het mogelijk is, laat dezen drinkbeker van mij voorbijgaan!* Nog veel sterker is zij bij MARCUS: *Abba* (55), *Vader! alle dingen zijn U mogelijk:*

(55) *Abba* is de Syrische benaming van *Vader*, welke MARCUS behoudt, als het eigen woord, door JEZUS gebezigd, en waarvan Hij er de vertaling bijvoegt, ten dienste zijner Grieksche lezers. Ook bij PAULUS vindt men

lijk: neem dezen drinkbeker van mij weg! Bij LUCAS (56) bidt Hij: *Vader, of Gij wildet* (*εἰ βούλει*, och! dat Gij wildet (57)) *dezen drinkbeker van mij wegnemen!* Men ziet in dezen gloed des gebeds, hoe het gevoel met drift en, mag ik het zoo noemen? met zekere onstuimigheid uit het hart opwelt, en hoe de doodsangst zich in de meer stellige, dringende bede om wegneming van den drinkbeker uitdrukt. Reeds geheel anders gewijzigd is de tweede bede: *Mijn Vader, indien deze drinkbeker van mij niet voorbij kan gaan, ten zij dat ik hem drinke, uw wil geschiede* (58)! Hier is reeds eene

men deze zamenstelling, *Rom.* VIII: 15. *Gal.* IV: 6. Reeds de klank van het woord drukt het kinderlijke en vertrouwelijke zoo voelbaar uit, dat dit in geene andere taal kan worden nagevolgd. Maar niet minder is daarin ook het innige en vurige des gebeds op te merken, vooral wanneer wij onderstellen, dat, hetgeen de herhaling bij MARCUS ook aanduiden kan, het woord meermalen door JEZUS is uitgesproken.

(56) Men neme in aanmerking, wat over de plaatsing hiervan in deze §. verder zal voorkomen.

(57) In welke beteekenis de *particula εἰ* bij LUCAS nog voorkomt Hoofdst. XII: 49. XIX: 42. Vid. GROTIUS ad *Luc.* XXII: 42.

(58) MARCUS alleen meldt, dat JEZUS dezelfde woorden herhaald heeft, τὸν αὐτὸν λόγον, d. i. *dezelfde rede*, in zin en doel, wat de hoofdzaak aangaat, met de eerstgenoemde nagenoeg overeenkomende.

eene meerdere kalmte, bij het denkbeeld van den drinkbeker te zullen drinken, zigtbaar. Hier wordt de drinkbeker niet meer afgebeden; maar de woorden drukken de bereidvaardigheid en onderwerping uit, om denzelven te drinken. Het gemoed is reeds meer met de bitterheid daarvan bevredigd. De bede is eigenlijk geene bede meer, maar eene betuiging van volkomene berusting in den wil van God. De derde bede is ons niet bewaard gebleven; doch bezaten wij haar woordelijk, ik twijfel niet, of die wederkeerende kalmte en bedaardheid zou daarin nog veel meer op te merken zijn.

Eindelijk. De volkomene rust en kloekmoedigheid, waarmede de Heer, na het laatste gebed, terugkeert, schijnt onze opvatting te vorderen. Hij zeide tot zijne Apostelen: *Slaapt nu voort en rust*, volgens MARCUS er bijvoegende: *Het is genoeg* (ἀπέχει (59)). Naar de meest aan-

(59) KUINOEL ad h. l. en anderen vertalen dit woord door: *abest*, *recessit*, *praeteriit*, scil. *anxietas mea*. KYPKE ad h. l. trekt ἀπέχει ἦλθεν ἡ ὥρα zamen, en vertaalt, het gezegde beschouwende als een ὕστερον πρότερον, *venit et abstrahit* (*arcet*, *abripit*) *hora*. Meest behaagt ons de opvatting van GROTIUS, die aan het woord de beteekenis geeft van het lat. *habet* i. e. *peractum est*, d. i. zoo als VAN DER PALM t. d. p. ook aanteekent: *het is afgedaan*, *het ligt er toe*. Deze opvatting wordt ook door het bijgevoegde: ἦλθεν ἡ ὥρα bevestigd.

aannemelijke uitlegging dezer woorden, wil JEZUS er mede te kennen geven, dat zij, wat Hem betrof, zich nu gerustelijk aan den slaap konden overgeven, naardien Hij thans ten volle gesterkt was, en hunne deelneming zoo zeer niet meer behoefde. Te voren had Hij hen vermaand, om met Hem te waken; dit hadden zij niet gedaan: thans kon Hij het ook ontberen. — Vergelijken wij nu deze rustige gemoedsstemming, in welke Hij ook, een oogenblik later, zijnen vijanden te gemoet trad, met die overgroote droefheid, waarmede Hij de bidplaats betreden, en vooral met dien doodsangst, waarmede Hij daar geworsteld had; dan valt van zelve in het oog, dat deze volslagene omkeering niet plotseling, maar alleen langs trappen, geschieden kon. Deze trappen vinden wij in de tweede en derde bede. Onmogelijk kan 's Heilands ontroering dus ook, gelijk veelal wordt aangenomen, bij de derde bede, waarbij men dan ook doorgaans de verschijning des Engels plaatst, haar hoogste toppunt bereikt hebben. Dit te stellen, zou tegen alle regelen der zielkunde strijden (60).

Uit

(60) De hier ontwikkelde gang van JEZUS zielelijden, zie ik, wordt ook door HESZ aangenomen, t. a. p. bl. 106, 107. Ook GROTIUS (ad *Luc.* XXII: 43.) laat den Heer, na de versterking door den Engel, op nieuw in droefheid wegzinken; hoewel alleen, zoo het schijnt, omdat LUCAS de beschrijving van JEZUS angstzweet en

Uit het een en ander blijkt dan, naar het ons voorkomt, onwedersprekelijk, dat JEZUS droefheid en angst in Gethsemané, gedurende het eerste gebed, die ontzettende hoogte bereikt heeft, welke vooral door LUCAS beschreven is, en dat het in dit tijdsgewricht was, dat de Engel Hem versterkte. Twee bedenkingen zou men hiertegen kunnen inbrengen, welke wij nog kortelijk beantwoorden willen. De *eerste* is ontleend uit het verhaal van LUCAS zelve, welke Evangelist JEZUS zwaren strijd, ernstiger bidden en angstzweet, door de verschijning van den Engel doet voorafgaan. De *andere* is daarin gelegen, dat, volgens onze opvatting, de verschijning des Engels niet plotseling, maar slechts langzaam, zijne werking op JEZUS zou gedaan hebben, naardien de Heer, na dezelve, het gebed nog tweemaal hervat heeft.

Wat de *eerste* bedenking betreft, deze is slechts schijnbaar. MATTHEUS en MARCUS hangen van het gebeurde in Gethsemané een, als naar het leven geteekend, tafereel op, en maken dienvolgens van het telkens heen- en wedergaan van JEZUS, en van het telkens door Hem hervat gebed, uitdrukkelijke melding. Niet alzoo LUCAS. De-

en zwaren strijd eerst op de verschijning van den Engel laat volgen. Men zie, wat deswege aanstonds zal worden aangemerkt.

Deze trekt veeleer, als meer geoefend Geschiedschrijver, het geheele tooneel zamen, en schetst wel bepaaldelijk het oogenblik, waarop JEZUS zielsberoering op het hoogst geklommen was. Hadden wij LUCAS Evangelie alleen, wij zouden van een tweede en derde gebed niets weten. Hij kiest alleenlijk de sterkste trekken uit 's Heilands lijden, zonder daardoor, aangaande het beloop van dat lijden, eenige aanwijzing te willen doen. Men zou derhalve zeer dwalen, indien men daaruit, dat bij hem de vermelding van JEZUS hevigsten worstelstrijd door de versterking van den Engel wordt voorafgegaan, afleiden wilde, dat dit daarom ook in den tijd zich werkelijk aldus moest hebben toegedragen. Wat zou dan de Engel op den Heer hebben uitgewerkt, indien, na deszelfs verschijning, het lijden eerst geklommen en tot dien ontzettend hoogen trap gestegen ware, welken LUCAS schetst? Immers is juist in dat zoo hoog gestegen lijden de reden gelegen, waarom Hem de Engel verscheen.

Even gemakkelijk laat zich op de *tweede* bedenking antwoorden, daarin bestaande, dat de Engel, volgens onze opvatting, niet dan langzaam op JEZUS zou gewerkt hebben. Dit stemmen wij gaarne toe, en juist die langzame wederkeering der zoo diep geschokte ziel tot hare gewone kalmte vinden wij zeer natuurlijk, en met den gang der gemoedsbewegingen allezins overeen-

eenkomstig. De verschijning van den Engel zelve was een buitengewoon middel, door God gebezigd, om den Heer te ondersteunen; doch de weg, langs welken dit middel op JEZUS werken moest, was de natuurlijke weg, door herinneringen, geloofssterking, verlevendiging der heerlijkste verwachtingen, voorstelling der zalige vruchten van den kruisdood voor Hem en het menschdom. Maar, wie weet niet, dat, bij hevige ontsteltenis der ziel, troostredenen, al zijn dezelve nog zoo gegrond, overtuigend en klemmende, niet dan langzaam werken? De schok duurt nog voort; en de invloed dier troostredenen is alleen daarin zigtbaar, dat de ontroering allengs in sterkte afneemt, en de ziel trapsgewijze tot hare gewone plooi terugkeert. Dien ten gevolge moest er noodzakelijk eenige tijd verloopen tusschen dien voorbeeldeloos heftigen worstelstrijd en die volkomene bedaardheid en kloekmoedigheid, welke wij, na het gebed, in den Heer opmerken. In dat tijdsverloop nu was het, dat de tweede en derde bede plaats hadden, welke, gelijk boven is aangetoond, eene zigtbaar toenemende rust ademen. Deze herhaalde beden waren de trappen, langs welke de zoo hoog opgevoerde gemoedsbeweging weder afdaalde en overging in die bewonderenswaardige kalmte en onverschrokkenheid, waarmede nu de Heiland zijnen Apostelen toesprak en der bende te gemoet ging.

Wanneer een hevige storm de zee beroerd heeft, dan duurt de golfslag, ook na het zwijgen van den storm, nog voort, en niet dan langzaam herstelt zich de effenheid der oppervlakte. — Is de snaar krachtig aangeslagen; de trilling zal, al houdt ook alle invloed van buiten op, echter nog een tijdlang zigtbaar zijn, en allengs slechts verliest zij zich in volkomenen stilstand. — Wij meenen hierin een beeld te zien van den gang van JEZUS zielelijden in Gethsemané.

§. 6.

Verklaring van den uitroep aan het kruis.

Eindelijk laten wij hier nog eene opheldering volgen van JEZUS uitroep aan het kruis: *Mijn God! mijn God! waarom hebt Gij mij verlaten?* Het is ons oogmerk niet, al de verschillende voorslagen op te noemen en te beoordeelen, welke men van tijd tot tijd, nu eens met meerdere, dan weder met mindere waarschijnlijkheid, in het midden gebragt heeft, tot uitlegging dezer woorden en tot overeenbrenging van dezelve met JEZUS waardigheid, heiligheid en goddelijke grootheid. Het voornaamste moge, als aanmerking, hier eene plaats vinden (61). Zoo veel is zeker, dat

(61) WOLTERBEEK (EWALD's *Overd.* bl. 201—205) verstaat door *verlaten zijn* het gemis van dien sterkenden in-

dat wij, zullen wij hier niet mistasten, onzen kouden Westerschen zin voor een oogenblik moeten

invloed, welken de gedachte aan God, zijnen Vader, steeds op den Heer gehad had, en nu eerst week. Doch deze opvatting schijnt minder te strooken met den inhoud van den XXII. Psalm, en wordt ook zelfs door het vertrouwelijke der aanspraak: *mijn God! mijn God!* alsmede door den spoedig daarop gevolgden uitroep: *Het is volbragt! Vader, in uwe handen beveel ik mijnen geest!* geenszins begunstigd. — KRUMMACHER (*Hist. en aesth. Besch. van den geest en form der Evang. Gesch.* II. bl. 387.) houdt den uitroep voor eene uitdrukking, niet van het gemoedsbestaan, maar van den lijdenden toestand van JEZUS, als of de Heiland eene vergelijking wilde maken tusschen zijnen nu *verlatenen* en straks *verheerlijkten* toestand. Zoo doende zou alle betuiging van smartgevoel verdwijnen; hetgeen wederom strijdig is met den XXII. Psalm. — De Schrijver der *Beschouwing van de klagt van* JEZUS *aan het kruis* (KROM's *Nieuw Christ. Magaz.* I. bl. 58—74 en 507—512.) vat dezelve op als eene stellige vraag, welke, in verband gebragt met den uitroep: *Het is volbragt!* zou moeten ophelderen de oorzaak, waarom Hij zoo diep vernederd was, namelijk, tot verlossing van zondaars. Men zie, wat tot wederlegging hiervan is aangemerkt in den *Recens. ook der Recens.* XIII. bl. 600 volgg. — Evenzeer is ook het verband, waarin de uitroep in den Psalm voorkomt, uit het oog verloren door den Schrijver der *Opmerkenswaardige bedenkingen over de uitroeping van den Zaligmaker aan het kruis: mijn God!* enz. 's Gravenh. 1829, die in denzelven slechts eene aanhaling van den XXII. Psalm ziet, welken JEZUS den spotteren alzoo zou hebben willen herinneren tot hunne beschaming en overtuiging, dat Hij de Messias was. Anderen weder op andere wijzen.

ten afleggen, te meer, daar gemelde uitroep niet is eene betuiging of klagt, uit JEZUS ziel zelve en onafhankelijk opgeweld, maar eene overneming en toepassing op zichzelven van de ontboezeming eens Dichters, die, met al den gloed eener Oostersche verbeelding, den allerdiepst vernederden en aan het smartelijkst lijden overgegevenen Messias schetst. Daarbij verplaatse men zich geheel in het ontzettend oogenblik, toen deze woorden door JEZUS werden uitgesproken, en men zal den sleutel gevonden hebben tot derzelver regt verstand en beoordeeling. Zoo min wij derhalve, op dien grond, dezen uitroep houden voor den aanhef van een triumflied, als of de Zaligmaker reeds juichte in de behaalde zegepraal over zijn lijden (62); evenmin zien wij in het allerdiepst smartgevoel, waarvan dezelve een afdruksel is, iets, hetwelk op 's Heilands groot en heilig karakter eenig ongunstig licht werpen zou.

Wij

(62) Als zoodanig wordt dezelve, onder anderen, beschouwd door den steller der *Bijdragen tot verklaring van 's Heilands dus genoemde klagt aan het kruis*, in de *Bijdr. tot beoef. en gesch. der Godgel. Wetensch.* XIII. bl. 227. volgg., welke vertaalt: *waarom* HADT *Gij mij verlaten?* eene opvatting, welke, behalve dat zij in den XXII. Ps. niet gegrond is, ook bovendien het bezwaar niet wegneemt, hetwelk in het denkbeeld van *verlaten te zijn* of *geweest te zijn*, zou kunnen gevonden worden.

Wij brengen, hetgeen ons tot toelichting hiervan noodzakelijk schijnt, tot de volgende aanmerkingen.

Vooreerst. Dat deze uitroeping overgenomen is uit den XXII. Psalm, waarin de Messias in zijne diepste vernedering en allerbitterst lijden wordt afgeschetst, is aan geenen twijfel onderhevig. Reeds de aanhef: *Mijn God, mijn God!* doet zulks vermoeden. Hierin, toch, is eene klaarblijkelijke afwijking gelegen van 's Heilands gewoonte, om zich, bij regtstreeksche aanspraak tot God, altijd van de uitdrukking: *Vader!* of *mijn Vader!* te bedienen, gelijk Hij nog onder zijn bitterst lijden in Gethsemané niet alleen, maar ook zelfs nog weinige uren te voren, bij zijne vasthechting aan het kruis, voor zijne vijanden biddende, gedaan had, en straks voor de laatste maal deed: *Vader, in uwe handen beveel ik mijnen geest!* Neemt men bovendien in aanmerking, dat de bespotting der Joden (*Matth.* XXVII: 41—43. *Marc.* XV: 29—32) eene woordelijke vervulling is van *Ps.* XXII: 8, 9. *allen, die mij zien, bespotten mij; zij steken de lippen uit, zij schudden den kop, zeggende: Hij heeft het op den Heer gewenteld; dat Hij hem nu uithelpe, dat Hij hem redde, dewijl Hij lust aan hem heeft!* dan moest hierdoor de gedachte aan dezen Psalm bij JEZUS als van zelve opgewekt worden, te meer, daar reeds door

de

de doorgraving zijner handen en voeten, mitsgaders door de verdeeling zijner kleederen, een aanmerkelijk gedeelte van denzelven vervuld was (63). Dit nu gevoegd bij de letterlijke overeenstemming van den uitroep met *Ps.* XXII: 2, zoo kan deswege geene twijfeling hoegenaamd bestaan.

Ten tweede. Is dit zoo, men zal dan ook meest voegzaam en voorzigtig handelen, door den uitroep aan het kruis in dien zin en in dat verband op te vatten, waarin dezelve in den Psalm voorkomt. Het is ieder bekend, in welk verkeerd en somtijds wel geheel tegenovergesteld licht eenig gezegde kan geplaatst worden, indien hetzelve uit zijn verband gerukt en geheel op zichzelven beschouwd wordt. Van dezen misslag nu is men niet geheel vrij te pleiten, wanneer men die enkele woorden, afzonderlijk en onafhankelijk van

(63) Ik zou daarom niet gaarne met KRUMMACHER (t. a. p. bl. 387. noot) uit de omstandigheid, dat JEZUS zich, om zijnen lijdenden toestand uit te drukken, van de woorden eens Dichters bedient, de vrijheid van zijn gemoed en de verheffing van zijnen geest boven zijnen rampvollen staat afleiden. JEZUS geest was van de Schriften des O. V. geheel doortrokken, bijzonder van die gedeelten, welke regtstreeks op Hem zagen. Van daar, dat Hij zijne gedachten en gewaarwordingen veelal in spreekwijzen en beelden, daaruit ontleend, plagt in te kleeden. Zelfs de laatste uitroep: *Vader, in uwe handen beveel ik mijnen geest!* is overgenomen uit *Ps.* XXXI: 6.

van het overige, zoekt te verklaren, zonder te letten op den zin en het verband, waarin de Dichter zoowel, als JEZUS zelf wil, dat zij zullen worden opgevat. Den Heer zweefde immers, en moest de geheele Psalm voor den geest zweven, aangemerkt de treffende en in het oog loopende vervulling, welke nu plaats had. Deze vervulling echter betreft niet alleen het doorgraven zijner handen en voeten, de kleederenverdeeling, zijne bespotting enz.; maar ook zijne inwendige smart en het diep gevoel zijner ellende, welk gevoel Hij niet beter kon uitdrukken, dan met 's Dichters woorden: *Mijn God! mijn God! waarom hebt Gij mij verlaten?*

Ten derde. En in welken zin komt nu de uitroep bij den Dichter voor? Dat wij daarbij niet mogen denken aan een eigenlijk *verlaten zijn van God*, d. i. aan een, in den waren zin dus genoemd, *verstoken en uitgesloten zijn van Gods gunst et hulp*, en dat wij den uitroep alzoo niet mogen aanmerken als eenen kreet van moedeloosheid, van twijfeling en wanhoop over teleurgestelde verwachtingen; dit leert ons het beloop des Psalms wel zeer duidelijk, en het is, als of de Dichter zich beijvert, om ons tegen zulk eene opvatting ten sterkste te waarschuwen. Is het niet de gewone gang der klaagliederen, dat de Dichter met de sterkst gekleurde beschrijving der rampen begint, welke het on-

 der-

derwerp van zijn lied uitmaken, dat hij bedenkingen op bedenkingen stapelt, dat hij zich als door eenen nacht van bezwaren en kwellingen omringd ziet, waaruit hij geenen uitweg weet te vinden; maar dat, nu eens langzaam, dan weder door eenen rasschen en onverwachten overgang, alle nevelen van voor zijne oogen wijken, alle zwarigheden worden opgelost, 's Dichters ziel zich uit den poel van jammeren, waarin hij zich verzonken gevoelde, weder verheft, en dat hij in hooggestemde dankzeggingen en lofzangen eindigt? Men leze slechts *Ps.* XLII, XLIII, LXIX, LXXIII en andere, te veel om te noemen. Dit zelfde heeft ook in den XXII. Psalm plaats. Op de sterkste teekening van het zwaarste lijden volgt weder een blij verschiet, eene vaste hoop op God, een zeker en stellig vertrouwen op zijne hulp en uitredding, zelfs eene opwekking om God te prijzen, benevens eene schildering der heerlijkste gevolgen voor den lijder en voor anderen, vs. 23—32. Ja, zelfs te midden der beschrijving van 's lijders jammerstaat strooit de Dichter hier en daar verzuchtingen om verlossing uit, welke immers met geene wanhoop bestaanbaar zijn, maar duidelijk aantoonen, dat de lijder zijne hulp nog van God verwacht, vs. 12, 20—22, en zelfs betuigingen van volkomen vertrouwen op den Heer, als eenen Helper in den nood, die van zijne kindschheid af 's lijders

God

God geweest was, vs 4—6, 10, 11.

In overeenstemming nu met dezen geest des Psalms zien wij, met MUNTINGHE (64), en anderen (65), in den uitroep eene ontboezeming van diepe smart onder een verschrikkelijk zwaar en langdurig lijden, welke ontboezeming tevens insluit een vurig en vertrouwend gebed om spoedige verlossing; of liever, wij houden den uitroep voor een, met het hevigst smartgevoel gepaard gaande en door dat smartgevoel ingegeven, gebed, dat God welhaast aan zijn lijden een einde mogt maken, dat is dan, in den mond van JEZUS, dat God Hem nu spoedig, door den dood, uit zijn lijden mogt uithelpen. Zulk eene uitredding door den dood mogt voor Hem eeniglijk en in waarheid *verlossing* heeten, daar Hem de hoogste heerlijkheid en vreugde verbeidde. Zoodanig bidden om uitredding is het groote keerpunt, om hetwelk zich de gansche Psalm beweegt, en dezen hoofdinhoud vat de Dichter in den aanhef zamen: *Mijn God, mijn God, waarom hebt Gij mij verlaten?* (66).

Ten

(64) *Geschiedenis der Menschheid naar den Bijbel*, VI. Aanmerk. 90. bl. 49, 50.

(65) B. v. GROTIUS ad h. l. STINSTRA, *Oude Voorspellingen*, I. bl. 363. REDDINGIUS, *De Gesch. van 's Heilands lijden*, II. bl. 235 volgg. KUINOEL ad h. l. enz.

(66) Men brengt hiertegen in, (KROM's *Nieuw Christ. Magazijn*, I. bl. 63—66. noot) dat, zoo de uitroep een

 be-

Ten vierde. Hiermede staat eene eenvoudige en ongedwongene verklaring van den uitroep zelven in de beste verstandhouding. Wat de Dichter door *verlaten* wil verstaan hebben, verklaart hij zelf in het tweede lid van vs. 2, *verre zijnde van mijne verlossing*, (van) *de woorden mijns brullens.* God wordt gezegd dezulken *te verlaten*, *verre te zijn van hen*, of, *verre te zijn van de verlossing en het angstgeschrei* der zulken, tot wier hulp Hij niet toeschiet, maar welke Hij aan hun lijden overgeeft en overlaat; terwijl het tegenovergesteld *nabijzijn* beteekent: *helpen*, *uitredden*, *verlossen.* Naardien nu *lama sabachthani* niet uitsluitend van den verledenen tijd behoeft te worden opgevat, maar ook even goed kan vertaald worden door: *waarom verlaat Gij mij?* of: *waarom zoudt Gij mij verlaten?* zoo zou de zin zijn: *Waarom, mijn God! komt Gij niet, waarom snelt Gij niet toe, om mij uit*

gebed behelsde, dit door de omstaande Joden niet anders, dan van een toeschieten van God tot zijne hulp, d. i. te zijner afneming van het kruis, zou hebben kunnen verstaan worden, in hoedanigen zin de spotters van verlossing gesproken hadden. Maar de uitroep is inderdaad, hoewel bij speling betrekkelijk gemaakt op ELIAS, van zoodanige verlossing opgevat. *Laat ons zien*, zeiden zij, *of* ELIAS *komt*, *om Hem af te nemen* (*Marc.* XV: 36*b.*); en het is juist deze omstandigheid, welke ons gevoelen niet weinig begunstigt, gelijk wij aanstonds zien zullen.

uit mijne smarten te verlossen, en aan mijn lijden een einde te maken? Dat echter zoodanige vraagswijze ingerigte uitboezeming niet eigenlijk eene vraag is, welke opheldering der redenen van dit bitter lijden zou verlangen of verwachten, is duidelijk. In den vorm eener vraag kleedt men, toch, en kleedde vooral de Oostersche Dichter vaak zijne gedachten en gewaarwordingen in, om aan zijn zeggen kracht en klem bij te zetten. Ook komt de uitroep in den Psalm geenszins als eigenlijke vraag voor. In tegendeel wordt het woord לָמָּה, *waarom*, zeer dikwerf in den zin eener bede of afbidding gebruikt, gelijk MUNTINGHE (67) en anderen bewezen hebben. Dien ten gevolge is de uitroep te verstaan, als of er stond: *Mijn God, mijn God, verlaat mij niet en wees niet verre van mij, maar verlos mij!* — eene opvatting, naar het ons toeschijnt, welke zich door eenvou-

(67) De door hem aangehaalde voorbeelden zijn: *Gen.* XLIV: 7. *waarom zou mijn Heer zulke woorden spreken?* dat is, *mijn Heer spreke toch zulke woorden niet!* *Gen.* XLVII: 19. *waarom zouden wij voor uwe oogen sterven?* dat is; *och, dat wij niet voor uwe oogen sterven!* *Exod.* XXXII: 11. *ô Jehova! waarom zou uw toorn ontstoken worden tegen uw volk?* dat is, *uw toorn worde toch tegen uw volk niet ontstoken!* *Jerem.* XV: 18. *waarom zou mijne pijn steeds voortduren?* dat is, *mijne pijn dure toch niet gestadig voort!*

voudigheid en bestaanbaarheid met JEZUS karakter (68) evenzeer, als door hare overeenstemming met den heerschenden geest des Psalms, allezins aanbeveelt. Geheel gelijksoortig is, wat wij lezen *Ps.* XLIII: 2. *want Gij zijt de God mijner sterkte; waarom verstoot Gij mij dan?* Hier, toch, valt een' iegelijk in het oog, en het verband leert het onwedersprekelijk, dat deze uitroep niets anders beteekent, dan: *verstoot mij dan niet, wil mij dan niet verstooten;* en het is er zoo verre af, dat daarin vertwijfeling of zelfs eenig wantrouwen zou doorstralen, dat de bede veeleer met eene vaste hoop op verhooring en verlossing wordt uitgesproken, ja dat de grond, waarop de bede steunt, juist gelegen is in de erkentenis: *want Gij zijt de God mijner sterkte.*

Eindelijk moet ik, ten bewijze, dat gemelde uitroep voegzaamst als eene bede wordt opgevat, nog opmerkzaam maken op de omstandigheden, onder welke dezelve werd uitgesproken. Het was aan het einde der drie-urige duisternis, weinige oogenblikken vóór zijnen dood, dat de Heer uitriep: *Mijn God! mijn God! waarom hebt Gij mij verlaten?* Welke onuitsprekelijke folteringen naar ziel en ligchaam had Hij reeds doorgestaan! Zes uren lang had Hij aan den kruispaal ge-

(68) Men zie hierover Hoofdst. IV. §. 4.

gehangen, ten prooi gegeven van de laaghartigste en tergendste spotternijen en van den wreedsten en boosaardigsten moedwil. Hoe moest het bloedverlies, het onnatuurlijk uitrekken zijner leden, de dikke, nevelige, dampkring (69) zijne borst benaauwen en zijne ademhaling belemmeren! Letterlijk werd thans de Godspraak vervuld: *Al mijne beenderen hebben zich vaneen gescheiden — mijne kracht is verdroogd — mijne tong kleeft aan mijn gehemelte* (70). Thans kon, thans mogt Hij om spoedige uitkomst bidden; en hoezeer komt zijne grootheid uit, dat Hij niet reeds vroeger daarom gebeden had! Ook kondigde zich reeds werkelijk de verhooring in zijne leden aan. Het groote werk tot verlossing van zondaren was volbragt, en er was nu niets meer voor Hem overig te doen, dan zijn leven af te leggen. Hij roept tot zijnen God om uitredding — en de Vader, die Hem altijd gehoord had, hoorde Hem ook nu — want onmiddellijk daarop volgde de triumfkreet: *Het is volbragt! Vader! in uwe handen beveel ik mijnen geest!*

Is het tijdstip, waarop de uitroeping plaats had, voor onze opvatting niet ongunstig; deze opvatting wordt zelfs vereischt door eene omstandigheid,

(69) Men zie over den verzwarenden invloed der duisternis op JEZUS toestand, RENSING, t. a. p. bl. 88.
(70) *Ps.* XXII: 15, 16.

heid, welke mij zeer gewigtig toeschijnt, doch waarvan ik niet zie, dat men, tot staving derzelve, heeft gebruik gemaakt. Zij is deze. De omstaande Joden dreven met de uitroeping den spot. Maar hoe spotten zij met dezelve? Niet door te zeggen: „ Ziet, nu verklaart hij zelf, van God „ (of ELIAS) verlaten te zijn, en ziet hier dan „ de bevestiging uit zijnen eigenen mond, dat hij „ een valsche Messias, een Godslasteraar, is!" Neen, maar door te zeggen, *Hij* ROEPT ELIAS, en door de zulken, die JEZUS eenige lavenis wilden toedienen, te weerhouden, *om te zien, of* ELIAS *komen zou, om hem te verlossen.* Het zij nu, dat zij den aanhef: *Eli! Eli!* niet verstonden, het zij, dat zij denzelven, hetgeen meest waarschijnlijk is, opzettelijk verdraaiden; zoo veel is zeker, dat de woorden *lama sabachthani* in hun oor geen kreet van wantrouwen of vertwijfeling waren, maar *een roepen om hulp, eene bede om verlossing.* In het eerste geval, als uitroep van wanhoop opgevat, zou het hun voorzeker niet, en nog veel minder, aan stof tot bijtende scherts ontbroken hebben. Dezelve zou dan juist eene bekrachtiging uit zijnen eigenen mond geweest zijn van hetgeen zij Hem hadden toegeduwd: *anderen heeft hij verlost, zichzelven kan hij niet verlossen*, en eene beäming der wettigheid hunner spotternij: *hij heeft op God betrouwd: dat Hij hem nu verlosse, indien Hij*

hem

hem wél wil! Doch niets van dit alles heeft plaats. De uitroep is voor hen geene wanhopige klagt over ontrouw of gebrek aan hulpbetooning, geen kreet van vertwijfeling over teleurgestelde verwachtingen, geene beschuldiging tegen God of ELIAS, van Hem te hebben verlaten; maar louter eene bede, de bede van een' wachtende en hopende, en wel zulk eene bede, die gepaard gaat met vertrouwen op verhooring, hetheen blijkt uit het zeggen: *Houdt stil: laat ons zien, of* ELIAS *komt, om Hem af te nemen!* — Misschien heeft tot deze uitlegging der omstanders ook de stem, het oog, het gelaat, waarmede het woord uitgesproken werd, bijgedragen, welke, indien zij naar waarheid en levendig tot onze zintuigen konden worden overgebragt, welligt spoedig aan alle onzekerheid een einde zouden maken.



DERDE HOOFDSTUK.

ONDERZOEK NAAR DE OORZAKEN VAN 'S HEILANDS LIJDEN.

§. 1.

Voorbereiding.

Wij komen tot de hoofdzaak der Verhandeling, het onderzoek namelijk van de meest waarschijnlijke oorzaken der vreemde versaagdheid, bittere bedroefdheid en van den verschrikkelijken doodsangst, welke onzen Heer in Gethsemané hebben aangegrepen. Vooraf zij het ons vergund, het navolgende op te merken.

De Evangelisten zijn geene pragmatische Geschiedschrijvers, maar veeleer Verzamelaars der merkwaardigste voorvallen uit JEZUS leven, welke voorvallen naar ieders meer bijzonder doel gekozen zijn, en nu eens naar den inhoud, dan weder naar de tijdsorde, eenigermate zamenhangen. Diensvolgens dringen zij dan ook met hunne lezers niet tot de oorzaken der verschijnselen door, wel-

welke zij vermelden, gelijk zij de uitwerking derzelven doorgaans met stilzwijgen voorbijgaan. Vallen deze oorzaken in het oog, dan is zulks meer in den aard der zaak gelegen, dan wel een gevolg van den schrijftrant der verhalers. Doorgaans bepalen zij zich bij hetgeen door de zinnen bereikbaar is; wat daar buiten ligt, ligt ook buiten hun bestek. Ingevolge deze schrijfwijze missen wij dan ook, bij het gebeurde in Gethsemané, alle redenering over of bepaalde aanwijzing van de oorzaken der hooggaande benaauwdheid des Heeren. Deze oorzaken op te sporen, laten zij aan hunne lezers over. Zoo veel intusschen is zeker, dat hun dit gansche tooneel geenszins tot ergernis verstrekte, even min, als het sterven van JEZUS aan het kruis, en de daarbij plaats gehad hebbende omstandigheden. Integendeel zal ook deze ontzettende worstelstrijd zoowel, als de kruisdood, niet weinig hebben toegebragt, om hunne liefde tot den Zaligmaker te verhoogen, naardien in beide zijne diepe vernedering en grootmoedige zelfopoffering tot verlossing van zondaren allermeest zigtbaar was, en alzoo zijne liefde tot de menschen op het heerlijkst uitblonk.

Aan de andere zijde kan het ons echter ook niet bevreemden, dat, bij zoodanig stilzwijgen der Evangelisten, aangaande de oorzaken van JEZUS zielelijden in Gethsemané allerlei gissingen in het midden gebragt zijn, welke nu eens

meer-

meerderen, dan weder minderen bijval vonden, naar mate dezelve over het vreemd verschijnsel een meerder of minder licht verspreidden, en met de waardigheid en achtbaarheid des Heeren meer of min bestaanbaar schenen. Bovendien heeft dit voorval, juist door het geheimzinnige van hetzelve, zeer veel aantrekkelijks en uitlokkends; terwijl men tevens de noodzakelijkheid gevoelde, om, door toelichting en opheldering, het daarbij gehouden gedrag des Heilands in zoodanig licht te plaatsen, dat de vijand des Christendoms daaruit geene stof tot spotternij kon ontleenen, en dat het den vriend des Heeren niet tot aanstoot verstrekte. Ook geeft het stilzwijgen der Evangelisten volkomene vrijheid, om daarover na te denken, en het gevoelen, hetwelk zich meest schijnt aan te bevelen, te omhelzen, indien zulks slechts met zedigheid en eerbied voor den goddelijken Lijder geschiedt. Bij zulk een ruim veld tot bespiegelingen heeft het dan ook in der daad niet aan vele, en ten deele wijd uiteen loopende, voorstellingen ontbroken. Het is het verlangen des Genootschaps niet, dat al de verschillende begrippen en min waarschijnlijke gissingen deswege breedvoerig opgegeven en opzettelijk ter toetse gebragt zullen worden. Desniettemin mag eene beknopte opgave der voornaamste gevoelens, met een bijgevoegd woord ter beoordeeling, hier niet gemist worden. Het grondige en volledige

des

des betoogs, waarop wij ons toeleggen, schijnt dit te vorderen; en daarenboven zal in het onvoldoende van zoodanige verklaringen, welke van de onze afwijken of daartegen strijden, voor deze eene aanbeveling en bevestiging te meer gelegen zijn. Wij beginnen alzoo met deze opgave, §. 2; terwijl wij dan ons gevoelen zullen ontwikkelen, §. 3, en betoogen, §§. 4—7.

§. 2.

Opgave en beoordeeling des voornaamste gevoelens.

Niettegenstaande van de oudste tijden af (71) tot op den huidigen dag over de oorzaken van JE-

(71) HILARIUS geeft aan JEZUS bede dezen zin: *Deze drinkbeker ga van mij tot mijne Apostelen over, en worde door hen, gelijk door mij, zonder vrees of smart gedronken!* HIERONYMUS schrijft 's Heilands ontroering toe aan het verraad van JUDAS, aan de ergernis der Apostelen, aan de verwerping van het Joodsche volk en aan de verwoesting van Jeruzalem. AMBROSIUS vindt daarin den sleutel, dat JEZUS voor allen geleden heeft, doch waarbij hij niet uitsluit eene diepe droefheid over de zware schuld, welke zijne vijanden, door zijne verwerping, op zich geladen hadden. Voorts zie men de bijzondere denkbeelden deswege van BASILIUS, AUGUSTINUS, ORIGENES en anderen bij MARCK, l. l. §§. 10—12. Het verdient opmerking, dat, hoe verschillend ook de oudheid over het verschijnsel dacht, de-

JEZUS zielelijden is nagedacht en geschreven, zoo schijnt echter nog geene bijzondere verklaring van dit verschijnsel een beslissend overwigt over alle andere verkregen te hebben; en niet ligtelijk zal er in de geheele lijdensgeschiedenis een punt kunnen worden aangewezen, waarover men heden nog zoo vele verschillende gevoelens, als hierover, hoort voordragen en verdedigen. Wij brengen dezelve tot twee hoofdsoorten, de eerste van welke dat lijden uit *bovennatuurlijke*, de andere uit *natuurlijke* oorzaken afleidt.

Zij, die het daarin eens zijn, dat JEZUS zielelijden aan *bovennatuurlijke* oorzaken moet worden toegeschreven, verschillen echter nog weder grootelijks in de wijze, hoe? en bedienen zich dan van meer, dan van min bepaalde aanwijzingen en uitdrukkingen. Sommigen spreken regtstreeks van de gramschap, de wraak en den toorn Gods, welke over JEZUS, als onzen Plaatsbekleeder en Borg, in Gethsemané en op het kruis zouden zijn uitgestort, en houden diensvolgens 's Heilands angst en smarten voor het, over het menschdom gehouden, strafgerigt (72). Anderen, daarente-

dezelve daarin overeenstemde, dat zij de reden van JEZUS angst in iets anders, dan in het vooruitzigt van zijn lijden en sterven, zocht. De oorzaak hiervan is niet moeijelijk te gissen.

(72) Oudtijds was dit gevoelen vrij algemeen, hetwelk zich dan ook bij velén nog tot op den huidigen dag heeft

tegen, willen, wel is waar, van den toorn Gods niet gesproken hebben, maar beschouwen JEZUS benaauwdheid nogtans als de vrucht onzer zonden, in dien zin, dat Hij dezelve moest doorstaan en dragen, om ons daarvan te verlossen, of brengen, op eenigerlei andere, doorgaans niet bepaald aangeduide, wijze, dat lijden van JEZUS met de, door Hem aan te brengen, verzoening in zoodanig verband, dat het eerste uit de laatste alleen te verklaren zij (73). Nog anderen, eindelijk, meenen in dien angst de aanvechting van den Satan te zien, welke, even als in de woestijn, het nogmaals zou hebben beproefd, om den Zaligmaker tot ongehoorzaamheid aan God te verleiden, en alzoo het plan van verlossing te verijdelen (74).

Op

heeft staande gehouden. Onder de nieuwere voorstanders van hetzelve willen wij alleen SEILER, HAMELSVELD, PERPONCHER en RAU noemen. Eene voldoende wederlegging hiervan kan men, onder anderen, vinden bij SAURIN, *Disc.* T. X. p 251—253. WOLTERBEEK in EWALD's *Overd.* bl. 204 en RENIER, in deszelfs *Godgeleerd en uitlegkundig Onderzoek omtrent den waren aard van 's Heilands zielelijden in Gethsemané*, te vinden in de *Godgel. Bijdr.* IV. St. 6. bl. 858 volgg.

(73) In dit of dergelijk licht wordt JEZUS zielelijden beschouwd door MICHAËLIS, in deszelfs Aanmerkingen bij *Matth.* XXVI: 37. BERGEN, *Gedenkw.* I. bl. 501, 502. VAN DER PALM, in de aanteek. bij *Matth.* XXVI: 37. en *Leerredenen* 2de Tiental, en anderen.

(74) Van deze gedachte is, onder anderen, EGELING

niet

Op deze en dergelijke verklaringen merken wij, in het algemeen, het volgende aan.

Vooreerst. De Bijbel geeft ons geene aanleiding hoegenaamd, om JEZUS zielelijden in Gethsemané, of zijnen smartvollen toestand op het kruis, aan eenigen bovennatuurlijken invloed toe te schrijven. Zeker was zijn lijden en sterven een lijden en sterven voor de zonde, een offer tot onze verzoening met God; doch wij vinden nergens eenig spoor, dat in dit doeleinde van zijnen kruisdood zekere geheimzinnige, buitengewone, kracht zou gelegen geweest zijn, om Hem denzelven dermate te verzwaren, dat daaruit die angst in het vooruitzigt van denzelven, en zijn uitroep aan het kruis zou moeten verklaard worden. Men versta ons wel. Iets anders is het, of zich, in de ziel van JEZUS, aan de voorstelling van zijnen dood zoodanige denkbeelden hechtten en hechten moesten, welke Hem te meer bedroefden en benaauwden, omdat Hij dien dood voor de zonde ondergaan zou: iets anders, of de kruisdood bovendien, *als zoendood*, op zichzelven en afgescheiden van voornoemde bijkomende denkbeelden, iets hebbe ingehad, hetwelk die worsteling in Gethsemané zou veroorzaakt hebben. Wij stemmen het eerste toe, doch ontkennen het laatste.

niet vreemd, *Weg der Zaligheid naar het beloop des Bijbels*, I. bl. 494. (zesde uitg.)

ste. Integendeel sprak de Zaligmaker zelf van zijn sterven op zoodanige wijze, als waarop, wat de zwaarte van hetzelve betreft, van elke zelfopoffering van den eenen mensch voor den anderen kan gesproken worden. Opzettelijk bragt Hij zijnen Apostelen onder het oog, dat zij zijn sterven moesten aanmerken als het hoogste liefdeblijk, hetwelk Hij hun immer geven kon, zonder in het minst van iets te gewagen, waardoor zijn kruisdood zwaarder zou zijn, dan zich uit geheel natuurlijke oorzaken liet verklaren (75). Even min vinden wij in de schriften der Apostelen eenige aanwijzing van eenen hoogeren invloed bij JEZUS lijden tot verzwaring van hetzelve. Wanneer zij de liefde van God of den Heiland, zoo als dezelve door den kruisdood betoond is, voornamelijk willen doen uitkomen, dan wijzen zij wel op het bittere en smartelijke van dien dood, voor zoo ver zulks door eenen iegelijk kan worden nagegaan, of drukken zij bijzonder daarop, dat JEZUS denzelven voor zondaren onderging, zelf onschuldig, regtvaardig, heilig zijnde (76); doch ner-

(75) *Niemand*, zegt Hij, *heeft meerder liefde als deze, dat iemand zijn leven zette voor zijne vrienden*, *Joan.* XV: 13. Op dezelfde wijze spreekt Hij er ook van *Joan.* X: 11—14, waarin Hem de Apostelen navolgen, b. v. 1 *Joan.* III: 16. enz.

(76) B. v. *Rom.* V: 6—8. 2 *Cor.* V: 21. 1 *Petr.* I: 18, 19. III: 18.

H

nergens spreken zij hiervan in dier voege, dat men bovendien nog eenigen buitengewonen, bovennatuurlijken, druk zou kunnen vermoeden. Wij herhalen het: JEZUS stelde zich zijnen dood voor als eenen dood voor de zonde, omdat Hij zich denzelven naar waarheid voorstelde. Het lijdt ook geen' twijfel, dat dit denkbeeld Hem te meerderen afkeer van en opzien tegen denzelven zal hebben ingeboezemd; doch dit is geen bovennatuurlijke invloed, maar eene natuurlijke reeks van gedachten. Bij zoodanig stilzwijgen der H. Schrift houden wij dan ook alles, wat men van eenen bovennatuurlijken invloed gezegd heeft, voor loutere gissing, en wel voor eene zeer onwaarschijnlijke gissing, daar men veeleer verwachten mogt, dat, in dit geval, de H. Schrijvers ons deswege niet onkundig zouden gelaten hebben, ja zelfs, dat zij dit zoo veel te zwaarder lijden als eenen aandrang te meer zouden gebezigd hebben, om ons tot te vuriger liefde tot den Heer op te wekken.

Ten tweede. Bij eenen naderen toets zal deze gissing ook blijken van allen grond ontbloot te zijn. Bedrieg ik mij niet, dan maakt men zich, bij het aannemen eener bovennatuurlijke oorzaak van JEZUS lijden, aan groote ongelijkheid van redenering schuldig. Overal, namelijk, waar de Heer ons *lijdende* voorkomt, ligt de oorzaak van dat lijden klaar voor oogen, en het komt derhalve ook niemand in den zin, bij zoodanige voorvallen

aan

aan eenigen hoogeren invloed te denken. Weent Hij over Jeruzalem, dan is de oorzaak zijner tranen te zoeken in het mededoogen met het rampzalig lot dier verblinde en onbekeerlijke stad. Is Hij ontroerd over JUDAS, den Verrader, dan is het besef van het snood en ondankbaar gedrag van dezen mensch, mitsgaders van het ongeluk, waarin Hij zich zelf storten zou, de oorzaak dezer ontroering. Wordt Hij gebonden, bespot, gegeeseld, aan het kruis genageld, dan is, buiten twijfel, juist hierin, gelijk zulks bij elk mensch zou plaats hebben, de oorzaak zijner smarten gelegen. Maar welk regt heeft men dan nu, om 's Heilands angst in Gethsemané of zijnen smartvollen toestand aan het kruis aan hoogere oorzaken toe te schrijven? Moeten deze dan ook hier niet, gelijk overal, in den natuurlijken weg gezocht worden? Immers kan niemand den stelregel beämen: „Zoo lang de oorzaken van JEZUS „ smarten in het oog vallen, moet men deze aan„ nemen en daarin berusten; liggen deze oorzaken „ echter in het duister, dan moeten zij aan zijne „ betrekking, als Middelaar en Verzoener onzer „ zonden, worden toegeschreven."

Ten derde. Behalve deze algemeene bedenkingen zijn er ook bijzondere, welke elk der opgegevene gevoelens eigenaardig met zich voert.

Het denkbeeld, dat JEZUS in Gethsemané en aan het kruis Gods toorn zou hebben gedragen,

en dat daaruit zijne angstige en smartvolle gesteldheid zou af te leiden zijn, berust op eenen valschen grondslag. Het Evangelie leert ons wel, *dat* JEZUS *ons verlost heeft van den toekomenden toorn* (77); doch nergens wordt er geleerd, dat het leed, van hoedanigen aard ook, hetwelk JEZUS immer is overgekomen, het uitwerksel zou geweest zijn van Gods toorn over Hem. Alle ligchaams-, zoowel als zielesmarten, welke onze Heiland immer ondervonden heeft, werden Hem aangedaan door zijne vijanden, of moeten in andere omstandigheden gezocht worden; nergens echter is er een spoor te vinden, dat God zelf dit lijden daarenboven nog zou hebben verzwaard, door zijnen toorn, als eenen last, op Hem te doen rusten. Was de gedachte aan zijnen hemelschen Vader niet veeleer de eenige vertroosting onder al zijn lijden? Zocht en vond Hij niet zijne hulp en kracht in het gebed? Was Hij zich niet van Gods liefde en welbehagen in Hem ten volle bewust? Hij kon verklaren: *De Vader heeft mij niet alleen gelaten; want ik doe altijd, dat Hem behagelijk is* (78). God zelf had getuigd: *Deze is mijn geliefde Zoon, in wien ik mijn welbehagen heb* (79). Nog weinige dagen

te

(77) 1 *Thess.* I: 10.
(78) *Joan.* VI: 29. verg. vs. 8.
(79) *Matth.* III: 17. XVII: 5.

té voren had God Hem zijne goedkeuring, door de stem uit den hemel, kenbaar gemaakt (80). In Gethsemané werd Hem een Engel ter versterking toegezonden. Ook in de bangste ure blijft JEZUS aan God gehecht, en zoekt Hij uitkomst bij den Vader: — en hoe kan men dan aan regtsoefening, toorn of strafgerigt denken? Hoe kan men, in het bijzonder, onderstellen, dat God zijn lijden in Gethsemané, aan den éénen kant, zou hebben verzwaard, en, aan den anderen kant, weder verligt door de toezending des Engels? Neen! *Zag de* Vader steeds met welgevallen op zijnen Zoon neder; dit moest dan vooral plaats hebben in Gethsemané en op Golgotha. *Dáár* betuigde Hij, hoe bitter en bang het Hem ook vallen mogt, den wil des Vaders te zullen volbrengen; en *hier werd Hij gehoorzaam tot den dood, ja! tot den dood des kruises* (81). Bovendien was het Gode immers zedelijk onmogelijk, zijnen Zoon anders te beschouwen, dan Hij was, d. i. heilig, onschuldig, *zijne spijze vindende in het doen van den wil des Vaders* (82). Was het nu JEZUS volstandig en onwrikbaar besluit, om zich aan lijden en dood te onderwerpen, ten einde zondaars zalig te maken; zoo moet immers alle denkbeeld van toorn en straf buitenge-

(80) *Joan.* XII: 28*b*. (81) *Filipp.* II: 8.
(82) *Joan.* IV: 34.

gesloten worden, vermits hierin veeleer zijne gehoorzaamheid aan God en zijne edelmoedige, onvergelijkelijke menschenliefde allermeest uitblonk. Straf en toorn, in den eigenlijken zin des woords, kan den misdadiger alleen treffen; maar de menschenvriend, die zich opdoet, om een' ander, ten koste van zijn eigen leven, van de gevolgen zijner wanbedrijven te bevrijden, deze oogst veeleer den lof van menschen en de goedkeuring des Allerhoogsten in.

Even min bestaanbaar is het denkbeeld, dat JEZUS in Gethsemané den angst, die de vrucht der zonde is, voor ons zou hebben doorgestaan, om ons van denzelven te verlossen. Het komt mij voor, dat ook hier zekere verwarring van denkbeelden schuilt. De vraag is niet, of JEZUS lijden in Gethsemané ook noodig geweest zij tot en een gedeelte hebbe uitgemaakt van het verlossingswerk, hetwelk Hij op zich genomen had, om te volbrengen. Dit zal evenmin hiervan, als van zijn overig lijden voor KAJAFAS, PILATUS, HERODES en aan het kruis ontkend worden. Zijn gansche leven, tot dat Hij den adem op het kruishout uitblies, was ééne zamenhangende keten, waaruit geene schakel kan gemist worden. Al wat Hij deed en leed strekte tot verheerlijking van God, tot zijne eigene heiliging en volmaking, en mitsdien ook tot zijne verhooging, en tot zaliging van zondaren. In

de-

dezen ruimen zin staat dus niet minder zijn lijden in Gethsemané, dan zijn kruisdood zelve met onze verlossing in het naauwst verband. Doch hiermede is de oorzaak van dien angst nog niet aangewezen. Gods plan antwoordt op de vraag: *waarom* JEZUS dit alles heeft moeten lijden; maar de vraag, *wat* Hem heeft doen lijden, blijft onbeantwoord. Zoekt men nu de oplossing daarin, dat die benaauwdheid in Gethsemané de bittere vrucht van de zonden der wereld geweest zij, en dat Hij die moest smaken, om ons daarvan te verlossen; dan zegt men iets, waarvan in den Bijbel geen spoor gevonden wordt, en hetwelk ik niet geloof, dat tot duidelijke denkbeelden kan worden teruggebragt. Zou dan, *in dien zin*, al het onaangename en grievende, dat JEZUS immer ondervonden heeft, eene vrucht der zonde kunnen genoemd worden, welke Hij smaken moest, om ons daarvan te ontheffen? Wie zou dit b. v. durven beweren van die tranen, welke Hij bij het graf van LAZARUS stortte, of van die smarten, welke Hij gevoelde, toen zijne handen en voeten aan het kruis genageld werden: en waarom dan van dien angst, die Hem in Gethsemané overweldigde, of van die smarten, die Hem aan het kruis om eene spoedige verlossing deden bidden? — Zegt men, dat JEZUS elke *soort* van treurige gevolgen, welke de zonde baart,

 on-

ondergaan moest, en dat die benaauwdheid in Gethsemané te verstaan zij van den toestand des aan zichzelven overgelatenen, wanhopigen, zondaars; hoe vele soorten van rampzalige uitwerkselen der zonde op ziel en ligchaam kunnen er dan opgenoemd worden, welke onze Heiland nooit ondervonden heeft, en ook nooit ondervinden kon, juist dewijl Hij zonder zonde was. — Zegt men, dat die angst eene boete voor onze zonden geweest zij, dan komt men weder tot het denkbeeld van toorn en straf, waarvan wij boven gesproken hebben. — Zegt men, eindelijk, dat het vooruitzigt van zijnen dood, als moetende strekken ter verzoening van zonden, Hem dien angst heeft aangejaagd, dan spreekt men van iets, hetwelk reeds wederlegd is, of men bedoelt eene natuurlijke reeks van gedachten, welke in 's Heilands ziel plaats had, en welke met allen bovennatuurlijken invloed niets gemeens heeft. Hieruit blijkt dan, dat men met zoodanige beschouwing der zaak niets vordert; en ten slotte blijft nog steeds de vraag overig, welke de eerste en naaste oorzaak van JEZUS zielelijden geweest zij, zulk eene oorzaak, die op gelijke lijn kan gesteld worden met het verraad van JUDAS en de verloochening van PETRUS, waardoor het binnenste van 's Heilands ziel geschokt werd, of met de doornkroon en de geeselslagen, die Hem de

he-

hevigste ligchamelijke smarten veroorzaakten (83).

Niet anders is het ook met het denkbeeld gelegen, dat JEZUS zielelijden het uitwerksel zou geweest zijn van eene laatste poging des Satans, om Hem tot ontrouw te verleiden (84). Zekere overeenstemming van dit voorval met het gebeurde in de woestijn zet aan deze opvatting, bij eene oppervlakkige beschouwing, eenigen schijn van waarheid bij. Desniettemin bestaan er geene genoegzame gronden, om haar aan te nemen. Het geschiedverhaal geeft hoegenaamd geene aanleiding tot zoodanig vermoeden. Integendeel heeft alles een zeer natuurlijk voorkomen, en er is noch in het gedrag, noch in de woorden van JEZUS eenig spoor van eene werking des Satans te vinden. In de uitdrukking van *strijd* bij LUCAS kan zoodanig spoor niet gevonden worden.

(83) Men vergelijke ook, wat men deswege verspreid vindt in de *Bibl. van Theol. Letterk.* IV. bl. 534. volgg. *Bijdr. tot beoef. en gesch. der Godgel. Wetensch.* VIII. bl. 564 en 655. *Godgel. Bijdr.* I. bl. 268. volgg. en in de aangeh. Verh. van RENIER.

(84) De groote Schriftkenner HESZ kon zich ook met deze gedachte niet vereenigen, hoewel hij haar niet regtstreeks tegensprak. „Es ist möglich," zeide hij nog kort vóór zijnen dood, „dass auch Versuchungen des „Satans mitgewirkt haben; doch scheint es mir eine etwas „zu gewagte Hypothese, als dass ich sie öffentlich aus„sprechen möchte." GESZNER, *Blicke auf das Leben und Wesen des verewigten* J. J. HESZ. S. 119.

den (85). Ook is de overeenkomst tusschen het gebeurde in de woestijn en in Gethsemané meer schijnbaar, dan wezenlijk. *Dáár* wordt het regtstreeks eene *verzoeking* genoemd; *hier* zien wij den Zaligmaker slechts, onder eene hevige ontroering, zich tot het gebed afzonderen, en hetzelve bij afwisseling hervatten. *Dáár* verschijnt de Satan zigtbaar, zijne pogingen in het werk stellende; *hier* is geen zweem van zijne nabijheid te vinden. *Dáár* komen de Engelen, na volbragte zegepraal, om JEZUS te dienen; *hier* wordt Hem een Engel toegezonden, om Hem te versterken, toen Hij nog bad en worstelde. Zou er, indien men werkelijk aan eene aanvechting van den boozen Geest denken moest, in de Evangelische verhalen niet een wenk van gegeven zijn, in navolging van hetgeen wij aangaande de verzoeking in de woestijn geboekt vinden? Zou men dezen wenk niet vooral van LUCAS hebben mogen verwachten, die immers ook van den Engel gewaagt (86)? Wij houden het dan daar-

(85) Men zie boven Hoofdst. II. §. 2.

(86) Te meer zou men dezen wenk van LUCAS hebben mogen verwachten, dewijl hierin dan een weerslag zoude gelegen geweest zijn op de woorden, waarmede hij zijn verhaal van JEZUS verzoeking in de woestijn besloten had, en waarop men zich, tot staving van het onderhavig gevoelen, weleens beroepen heeft: *en als de duivel alle verzoeking voleindigd had, week hij van Hem voor*

daarvoor, dat ook deze verklaring, gelijk de beide bovengemelde, den toets niet kan doorstaan, en dat zij, gelijk de voorgaande, meer uit het vreemde en raadselachtige van het gebeurde in Gethsemané, dan wel uit eigenlijke en deugdelijke bewijzen voor dezelve is ontsproten.

De *tweede* hoofdsoort van gevoelens over het onderhavig stuk leidt JEZUS angst uit *natuurlijke* oorzaken af. Doch het is naauwelijks te zeg-

voor eenen tijd. Moest nu het gebeurde in Gethsemané voor eene herhaalde proeve van den Satan gehouden worden, om JEZUS afvallig te maken: LUCAS zou dit uitdrukkelijk gezegd, en alzoo den draad der geschiedenis van 's Heilands verzoeking door den boozen Geest, weder opgevat hebben. Overigens is de uitdrukking, dat de Satan den Heer *voor eenen tijd* verliet, niet moeijelijk te verklaren. De Grieksche uitdrukking: *ἄχρι καιροῦ*, kan aanduiden, dat de Satan nu van JEZUS week *tot een geschikten tijd*, om zijne poging te hervatten, zonder dat de Geschiedschrijver daardoor te kennen geeft, dat die hervatting werkelijk hebbe plaats gehad, vid. KUINOEL ad h. l. Verkiest men dit niet, waarom moet dan die herhaalde poging juist in Gethsemané gezocht worden, waarvan de Geschiedschrijvers niets vermelden; terwijl PETRUS raad aan JEZUS om zich aan den dood te onttrekken, (*Matth.* XVI: 22, 23.) het verraad van JUDAS, (*Luc.* XXII: 3.) ja, geheel het bedrijf der Joden, om Hem te vangen en te dooden, (*Joan.* XIV: 30.) regtstreeks aan den invloed des Satans wordt toegeschreven? Toen de Heer tot zijne vangeren zeide: *dit is uwe ure en de magt der duisternis*, *Luc.* XXII: 53*b*, was de strijd in Gethsemané reeds gestreden.

zeggen, in hoe veel verschillende wijzigingen dit gevoelen weder uitloopt. Wij vermelden slechts de voornaamste.

Sommigen zoeken de oorzaak van 's Heilands hooggaande benaauwdheid in het ligchaam, terwijl zij *of* aan eenen aanval van koorts denken, die veroorzaakt zou zijn door de koude van den nacht (87), *of* meenen, dat de Heer door eene zoodanige plotselinge ongesteldheid en belemmering in de ademhaling overvallen zij, welke, bij een aandoenlijk zenuwgestel, het gevolg pleegt te zijn van hevige gemoedsbewegingen, en niet zelden bezwijming en flaauwte te weeg brengt (88). Anderen, daarentegen, verklaren

(87) Dit gevoelen omhelst de Schrijver van het opstel, te vinden in het *Journal für Prediger, herausgegeben von* BRETSNEIDER, NEANDER und GOLDHORN, Jul. u. Aug. 1827. S. 62.

(88) Dit onderstelt WAGENAAR, *Geschiednissen der Christelijke Kerk in de eerste eeuw*, bl. 84. Ook HESZ hecht hieraan veel gewigt. „Ich habe," zeide hij volgens GESZNER, t. a. p. bl. 118. „es gewagt, ziemlich stark es auszusprechen, dass ohne Zweifel phijsischer Druck und Hemmung auch viel dazu mitwirkte. „Wer erfährt es nicht zuweilen, wie der Körper auf „unser Gemüth wirkt?" Op soortgelijke wijze is ook het verschijnsel verklaard door REINHARD, (*Beiträge zur Bibelerklärung, herausgeg. von* BARTZSCH, Leipz. 1817. S. 255.) en zeer onlangs door HOFFMANN, in deszelfs inaugurele Dissertatie ter gelegenheid van het laatstgehouden eeuwfeest der Augsb. Geloofsbelijdenis, te Leipzig

ren het verschijnsel zuiver zielkundig, en zoeken de oorzaken daarvan in zoodanige denkbeelden, voorstellingen en vooruitzigten, welke, uit derzelver aard, strekken moesten, om den Heer met droefheid en angst te vervullen. Doch juist bij de bepaling van hetgeen in JEZUS ziel mogt zijn omgegaan, ziet men zich een ruim veld tot gissingen geopend, ten aanzien waarvan het eigen subjectief gevoel veelal meer, dan de kracht van bewijs, uitspraak gedaan heeft. Sommigen verklaren JEZUS droefheid en angst eenvoudig als voorgevoel van zijn nabijzijnd bitter lijden en sterven (89). Anderen, daarentegen, gaan verder,

zig uitgegeven: *Quomodo singularis illa J. Chr. anxietas et tristitia ante mortem, quam* LUCAS *ἀγωνίαν vocat, sit explicanda, nec non cum ipsius virtute et auctoritate divina concilianda.* Doch men schijnt hierbij te veel uit het oog te verliezen, dat JEZUS lijden een lijden in de ziel, en niet in het ligchaam, was. *Mijne ziel*, zeide Hij, *is geheel bedroefd tot den dood toe.* Dit zielelijden werkte beklemdheid, benaauwdheid en angstzweet uit. Wat dus in het ligchaam plaats had, was niet de oorzaak, maar het gevolg zijner inwendige smart, en deze wordt daardoor bij gevolg niet opgehelderd. Evenwel kan en moet men toestemmen, dat het ligchaam, door droefheid en angst, gedrukt zijnde, ook, op zijne beurt, de ziel meer zal bezwaard hebben.

(89) Dit gevoelen, door GROTIUS, PLANK, KUINOEL, en anderen omhelsd, vindt men ontwikkeld en verdedigd in REDDINGIUS *Kleine Schriften ter uitlegging der H. S.* I. bl. 59, 60. *Bibl. van Theol. Letterk.* IV,

der, en denken aan eenen inwendigen strijd tusschen neiging en pligtbesef, de uitslag van welken strijd zou hebben moeten beslissen, of JEZUS zich al dan niet aan den kruisdood onderwerpen zou (90). *Deze* ziet in JEZUS ontroering niets dan een allerhevigst smartgevoel wegens het scheiden van zijne Vrienden (91), of wegens den treurigen toestand van anderen in het algemeen (92); *gene* houdt haar voor vrees, dat Hij het Verlossingswerk niet mogt kunnen volvoeren (93). Nog grooter echter is het getal derzulken, die hier velerlei, en ten deele zeer verschillende, denkbeelden zamenvoegen, als welke

IV. bl. 515. volgg. *Godgel. Bijdr.* I. bl. 268—272. bij KREHL, *de momento resurrectionis* JESU CHRISTI *in institutione Apostolica*, P. I. Lips. 1830. en elders.

(90) Deze opvatting verkiest de schrijver der Verh.: *welke waren de oorzaken van* JEZUS *zielenangst in Gethsemané?* bij BEETS *Christ. Magazijn* I. 2. bl. 134. volgg. en J. V. HENNEBERG, *Kommentar über die Geschichte der Leiden und des Todes* JESU, Leipz. 1822. S. 108, 109. Voorts zie men hierover de *Biblioth. van Theol. Letterk.* II. 2. bl. 280. IV. 4. bl. 534—536. aanm. KRUMMACHER noemt het eenen strijd tusschen zijne goddelijke en menschelijke natuur, t. a. p. bl. 336. noot.

(91) Vooral heeft SCHUSTER deze opvatting zoeken aan te prijzen in EICHHORN's *Allgem. Biblioth. der Biblischen Literatur*, B. IX. S. 1017. ff.

(92) Aldus BRESSIUS, in *Nuestes Archiv für Pastoral-wissenschaft*, 1827. B. III.

(93) Dus ROSENMÜLLER in *Schol.* ad h. l.

ke zich doorééngemengd in JEZUS ziel zouden bewogen hebben. Hiertoe behooren dan vooral de voorstellingen van het verraad en treurig uiteinde van JUDAS, van de vlugt en verdere kleingeloovigheid der Apostelen, van het rampzalig lot van Jeruzalem, van de zonden der wereld, die zijnen kruisdood noodzakelijk maakten, van de lotgevallen zijner leer en kerk, en dergelijke. Van al deze voorstellingen nu laten sommigen slechts ééne, als heerschende, gelden, welke zij op den voorgrond plaatsen, terwijl zij andere, daaraan verwante, meer als ondergeschikte oorzaken beschouwen (94). Anderen, daarentegen, schijnen die oorzaken in kracht en werking meer gelijk te stellen, en laten dezelve alzoo, zonder bepaling van voorrang, de ziel van JEZUS doorkruisen (95). Doch er zijn er ook, wel-

(94) Zoo doet HESZ vooral een natuurlijk opzien tegen zijn verschrikkelijk lijden uitkomen, *Levengesch. van* JEZUS, IV. bl. 104—108. Doch volgens GESZNER, t. a. p. bl. 118. scheen hij weder meer gewigt te hechten aan de vertegenwoordiging van de groote schuld des menschdoms, waarvoor zijn dood een offer zijn moest. „ Die Versunkenheit des Menschengeschlechts stand klar „ vor seiner Seele; er empfand, wie die Rettung dessel- „ ben ein so schweres Werk sey. Vergangenheit, Ge- „ genwart und Zukunft lastete auf ihm, denn es schweb- „ te ihm wohl vor Augen, was seine künftigen Beken- „ ner um seiner Lehre willen erdulden müssten."

(95) Gelijk onder anderen, HARWOOD, *Vier Abhandlun-*

welke, bij elke verklaring, nog zoo veel vreemds en bedenkelijks vinden, dat zij het geheele tooneel liever noemen willen eenen buitengewonen, door God in eene zinsverrukking over JEZUS gebragten strijd, tot beproeving en oefening zijner krachten (96); terwijl zelfs anderen openlijk belijden, geenen uitweg te zien, en hun oordeel in eene bange onzekerheid opschorten (97). Het

lungen, Berl. 1774. S. 163. ff. en T. G. C. NEUMEISTER, *Ueber den Seelenkampf* JESU *in Gethsemané*, in *Journal für Prediger*, Jan. u. Febr. 1831. S. 30—46.

(96) Zoo ongeveer is de opvatting van VAN WILLES, in *Verzameling van bijdragen ter bevordering van Bijb. uitlegkunde en beoefenend Christendom*, over 1826. 2de stuk, bl. 251. volgg. Men zie, wat hiertegen aangevoerd is door KROM, in gemeld Tijdschrift over 1827. 1ste st. bl. 15. volgg.

(97) Hiertoe behoort een ongenoemde in SCHRÖTER's u. KLEIN's *Oppositionsschrift*, B. III. 2tes Quartalheft, welk opstel in het Nederduitsch geplaatst is in KROM's *Nieuw Christ. Magazijn*, III. bl. 372. volgg. waar men ook bijgevoegd vindt een antwoord op de voorgestelde bedenkingen, door SCHRÖTER, bl. 393. volgg. Zeer onlangs heeft GOLDHORN zich als Schrijver van voornoemd opstel bekend gemaakt in het *Journal für Prediger*, Jan. u. Febr. 1831. waar hij, op zijne beurt, op de bovenvermelde Verhandeling van NEUMEISTER een beoordeelend Naschrift laat volgen, S. 47—65. Te dezer plaats betuigt GOLDHORN, dat zijn nameloos stuk veel belangstelling gevonden en aanleiding gegeven heeft tot eene reeks van grootere of kleinere vertoogen, welke, in de laatste tien jaren, over het onder-

Het is ons oogmerk niet, al deze verschillende gevoelens te wegen. Dit zou ons te ver leiden. Ook zal het betoog onzer opvatting, indien dezelve blijken zal op voldoende gronden te steunen, tevens gerekend kunnen worden eene wederlegging der daarvan verschillende gevoelens in zich te sluiten.

Desniettegenstaande is er onder dezelve één, hetwelk wij niet met stilzwijgen mogen voorbijgaan, daar het zeer na grenst aan die opvatting, aan welke wij toegedaan zijn, doch met welke het-

derhavig onderwerp in Duitschland verschenen zijn, en waardoor het vraagstuk kan gerekend worden op het standpunt te zijn gebragt, waarop hetzelve thans staat. 's Mans bedenkingen zijn beantwoord, behalve door SCHRÖTER (*Oppositionsschrift von* SCHRÖTER *und* KLEIN, B. III en IV.) ook door KLEIN (B. IV.), *Agathophilus* (B. IV.) en BALLENSTÄDT (B. V.). Ook de *Annalen van* WACHLER namen er kennis van (Oct. 1822. en Mei 1823). Voorts gaven zij aanleiding tot het uitvoerig en grondig onderzoek van HEYDENREICH (*Monatschrift für Prediger-wissenschaften*, *herausg. von* ZIMMERMANN, B. III en IV.) en tot TIEBE's *beurtheilende Uebersicht neuerer Erklärungsversuche* (waarvan hij negentien opnoemt) *über den Seelenkampf* JESU, (*Euphron* H. I.) Ook BARTH en BRETSCHNEIDER verklaarden zich wegens deze bedenkingen in TZSCHIRNER's *Magazin für Christliche Prediger*, B. IV., terwijl hierbij eindelijk nog moeten worden gevoegd de beide boven reeds vermelde Dissertatiën van HOFFMANN en KREHL. Wij achtten het niet onbelangrijk, dit hier over te nemen.

hetzelve in geenen deele mag verwisseld worden. Men noemt, namelijk, den angst van JEZUS in Gethsemané eenen strijd tusschen neiging en pligtbesef, of tusschen zijn besluit om te sterven en zijne zinnelijkheid, en wel met dien verstande, dat het een inwendige tweestrijd zou geweest zijn, of Hij zich aan den kruisdood onderwerpen zou, dan wel of Hij zich door de vlugt, of op eenigerlei wijze, zou redden, en alzoo het plan, om zondaren te verlossen, zou laten varen (98). Hierop zij het volgende aangemerkt.

Het komt mij voor, dat hier vooral eene juiste onderscheiding van denkbeelden noodig is. Voorzeker was JEZUS toestand in Gethsemané een strijd, en wel een zeer hevige, bange strijd, in dien zin namelijk, dat zijn menschelijk gevoel zich aankantte tegen zijn vast besluit, om den wil des Vaders te volbrengen. In dezen zin onderscheidde Hij klaarblijkelijk *zijnen* wil van den wil des *Vaders*. *Vader*, zegt Hij, niet *mijn* wil, maar *uw* wil geschiede! Hij bad zelfs, zoo mogelijk, van zijn lijden en sterven ontslagen te worden, indien namelijk Gods eer en plan tot verlossing van zondaren langs andere wegen kon worden bevorderd en uitgevoerd. Dezen wensch boe-

(98) Uitvoerigst ontwikkeld en sterkst aangedrongen vindt men deze opvatting in de gem. Verh. bij BEETS, *Nieuw Christ. Magaz.* I. 2. bl. 134. volgg.

boezemt Hem zijn natuurlijke afkeer van den ontzettenden dood in, die Hem wachtte. Zijne zinnelijkheid druischt dus aan tegen zijne bestemming, en tegen het onwrikbaar voornemen, om aan deze bestemming te beantwoorden. Hoe duidelijk straalt dit door in zijne toespraak tot de Apostelen: *Waakt en bidt, opdat gij niet in verzoeking komt: de geest is wel gewillig, maar het vleesch is zwak.* Ook bij Hem was het eene verzoeking. Het kostte Hem moeite en zelfverloochening, en Hij had al de kracht en inspanning zijner heilige natuur noodig, om zich boven den schrik des doods te verheffen. Ook zijn vleesch was zwak en onwillig, om te volgen en zich te onderwerpen aan hetgeen pligt en bestemming Hem voorschreven, en hetgeen zijn onwankelbaar voornemen bleef te volvoeren. Dit was het, wat Hem deed bidden: *Vader, indien het mogelijk is, laat dezen drinkbeker van mij voorbijgaan!* Doch hieruit volgt in geenen deele, dat Hij het niet met zichzelven eens was, of, hoe zal ik het noemen? dat Hij dobberde tusschen getrouwheid aan zijns Vaders wil en tusschen involging van den trek zijner menschelijke natuur, welke Hem zou hebben aangespoord, om op lijfsbehoud bedacht te zijn.

Er is, bij het gansche voorval, niet een enkel spoor van zoodanige slingering te vinden. Ziet men dan niet, hoe bij Hem het besluit op den voor-

voorgrond staat, dat de wil van God geschieden zal? Deze keus, dit besluit wordt niet aangevochten; dit komt niet in gevaar, om te bezwijken; dit staat vast, als eene rots in het hart der zee, en is boven alle weifeling ver verheven. Hij wenschte wel van lijden en dood ontslagen te kunnen worden; doch Hij wenschte dit alleen *in overeenstemming met en in den weg van den wil des Vaders*. Dien wil te eerbiedigen, dit is en blijft zijne keus. Hoe duidelijk blinkt dit in zijn gebed uit: *Vader, indien het mogelijk is*, en: *doch niet gelijk ik wil, maar gelijk Gij wilt!* Is het niet, als of de Heiland ons zelf tegen de gedachte beveiligen wil, als of Hij een oogenblik gewankeld hadde? Men vatte de bede maar regt in het oog, en men zal gevoelen, dat voor dit denkbeeld hoegenaamd geen grond bestaat. Zou die angst eene slingering geweest zijn, of Hij zich al dan niet door de vlugt zou redden, en het verlossingswerk opgeven? Dit zou toch wel lijnregt ingeloopen hebben tegen den wil des Vaders: en evenwel begint en eindigt Hij zijn gebed met de betuiging, dat deze wil geschieden moet. Gods plan en raadsbesluit is en blijft, gedurende den geheelen storm zijner ontroering, de eenige maatstaf en rigtsnoer van zijn gedrag. Het besluit, om den wil van God te doen, ontwikkelt zich niet, als vrucht, uit den inwendigen strijd; neen! maar dit besluit staat op den voorgrond, van dit be-

besluit gaat de strijd uit, dit besluit staat onwankelbaar vast, maar de zinnelijkheid huivert, beeft, druischt daartegen aan en bidt om ontslag. De zinnelijkheid, het zwakke vleesch, heeft eenigen tijd noodig, om zich aan den geest te onderwerpen; de geest zelf is gewillig. Bovendien levert de gansche levensgeschiedenis van JEZUS niet een enkel spoor op van een oogenblik weifelens tusschen het al of niet doen van den wil van God. Zeker was JEZUS lijden een vrijwillig lijden, en het zou dus ook in zijne magt gestaan hebben, zich aan hetzelve te onttrekken; want van deze vrijwilligheid zijner zelfopoffering hing de geheele waarde derzelve af. Maar hieruit volgt toch nog niet, dat de gedachte van zich te onttrekken, werkelijk in zijne ziel voorhanden was, allerminst, dat die gedachte tot zulk eene klaarheid, levendigheid en kracht zou gekomen en gestegen zijn, dat daaruit die doodsangst en bange strijd zou zijn geboren geworden. Ik houd mij overtuigd, dat het geheele denkbeeld, om te vlugten of zich op eenige andere wijze te redden, bij JEZUS niet is opgekomen. In dit geval zou Hij zijne bede anders hebben ingerigt; of, zou Hij dan wel in het geheel gebeden hebben? Zou Hij ook niet, naar zijne Hem zoo eigene openhartigheid, van zoodanigen inwendigen tweestrijd iets aan zijne Apostelen hebben laten blijken? Hij had nooit een geheim van zijn hart gemaakt; in zulk een

allerbangst oogenblik zou Hij dit allerminst gedaan hebben. — Van welken kant men de zaak dan ook beschouwe; het denkbeeld van eene inwendige slingering tusschen vlugten of sterven, is geheel ongegrond: iets, hetwelk wij, bij het volgend vertoog, bijzonder in het oog wenschen gehouden te hebben.

§. 3.

Ontwikkeling van ons gevoelen.

Men slaat, dunkt ons, eenen verkeerden weg in, indien men alles, wat maar eenigzins grievend en bedroevend voor den Heer zijn kon, in Gethsemané wil vereenigen, en in de ziel van den Lijder, als ware het, wil zamendringen. Waar zou men dan moeten eindigen? Ook levert het geschiedverhaal hiervoor geenen grond op. Veeleer is het één hoofddenkbeeld, waarop wij, door hetzelve, niet onduidelijk gewezen worden, gelijk wij straks zien zullen. Bovendien wordt de diepte en sterkte des indruks niet veroorzaakt door de menigte van voorwerpen, welke zich voor den geest stellen; maar de zamenvoeging van velerlei, en ten deele geheel vreemdsoortige voorstellingen, is veeleer geschikt, om den indruk te verzwakken. Bij den zielsbedroefde en ten dood toe beangste bestaat één heerschend

schend denkbeeld, één overweldigend gevoel, hetwelk zich zijns bemagtigt, en hetwelk zijnen geest als met eenen duisteren nacht omhult. Onder dit denkbeeld, onder dit gevoel, wordt al het overige, wat daarmede niet in verband staat, als bedolven (99). Eenig leed moge, op zich zelf staande, smarten; het zal niet meer gevoeld worden, zoodra grooter en heviger lijden zich over de ziel uitstort. Deze onverbreekbare wet, gelooven wij, mag ook bij de beoordeeling van JEZUS zielelijden niet voorbijgezien worden. Hierdoor wordt echter niet weggenomen, dat eenig nabijzijnd onheil verschrikkelijker wordt en alzoo ook het gemoed sterker treft, naarmate het zich onder treuriger omstandigheden voordoet, en van meerdere akelige kanten aan den reeds geschokten geest vertoont.

En welk is dan nu dat heerschend denkbeeld, dat overweldigend gevoel, hetwelk zich van JEZUS ziel in Gethsemané bemagtigd had? Na al het tot dus ver beredeneerde, kan het niet meer twijfelachtig zijn, waarvoor wij hetzelve houden. Het is onzes inziens, niets anders, dan de voorstelling, de verbeelding, of, wil men het liever noe-

(99) Nagenoeg de woorden van SCHUSTER, t. a. p. bl. 1018. „ Der tief Trauernde hat nur eine fixe Idee, „ ein herrschendes Gefühl, unter dem, wie unter einem „ Grabeshügel, alles Uebrige in dumpfer Stille begraben „ liegt."

noemen, het voorgevoel van zijn bitter lijden en sterven, zoo als dit Hem bekend was en nu, in deszelfs volle akeligheid, vóór zijnen geest stond. Het was dan *de vreeze des doods*, welke Hem bevangen had, en *die Hem gebeden en smeekingen tot God, die Hem uit den dood verlossen kon, met sterke roeping en tranen deed offeren* (100). Het vooruitzigt van zijn kruislijden vervulde Hem met die droefheid en bangheid, waarmede Hij in Gethsemané te worstelen had. Den drinkbeker, d. i. zijn lijden en sterven, bad Hij af; en deze drinkbeker, dit lijden en sterven was het juist, hetwelk Hem zoozeer benaauwde en Hem het doodzweet uitperste.

Gaan wij nu eenen stap verder, en vragen wij, wat dat verschrikkelijke in de voorstelling van zijnen kruisdood geweest zij, hetwelk Hem zoozeer tegen denzelven deed opzien, en welke denkbeelden het voornamelijk waren, die Hij, in Gethsemané, aan zijn kruislijden verbond; dan begeven wij ons op onzekerder grondgebied. Het hevig geschokt gemoed is naauwelijks zelf in staat, om zich rekenschap te geven van de beelden, welke, in verband met een allergrootst te vreezen onheil, langs den geest voorbij trekken. Dat gemoed is meer lijdelijk dan werkzaam; het is als ten prooi gegeven aan allerlei schrikgestalten, die

(100) *Hebr* V: 7.

die zich, onwillekeurig en ondanks zichzelven, aan hetzelve opdringen. En hoe zou het ons dan mogelijk zijn, met juistheid te bepalen, wat er, betrekkelijk zijn lijden en sterven, in de ziel van JEZUS zij omgegaan?

Het komt mij voor, dat men onderscheid maken moet tusschen het ontzettend tijdsgewricht van JEZUS doodsangst zelve, en tusschen hetgeen is voorafgegaan, en, als ware het, de voorbereiding tot dien doodsangst behelsde. Toen de Heiland, bij den Paaschdisch, van zijnen Verrader sprak, *was Hij ontroerd in den geest* (101). Voorzeker zal Hem de traagheid en aardsgezindheid zijner leerlingen, die in deze laatste plegtige ure nog over den voorrang in het koningrijk Gods konden twisten, ten uiterste gesmart hebben (102). Toen Hij tot zijne Apostelen zeide: *Voorwaar, voorwaar, ik zeg u, dat gij zult schreijen en klagelijk weenen, maar de wereld zal zich verblijden, en gij zult bedroefd zijn, maar uwe droefheid zal tot blijdschap worden* (103); toen was eene mengeling van droefheid en vreugde ook in zijne ziel aanwezig, en Hij gevoelde het smartelijke des afscheids van zijne geliefde Vrienden. Desgelijks zal eene diepe ontroering bij Hem zigtbaar geweest zijn, toen Hij zijne verloo-

(101) *Joan.* XIII: 21. (102) *Luc.* XXII: 24—30.
(103) *Joan.* XVI: 20.

loochening door PETRUS voorzeide (104); toen Hij van den haat der wereld tegen Hem, en van hare groote zonde wegens zijne verwerping, sprak (105); toen Hij zijnen Apostelen een dergelijk lot, als Hij zelf onderging, voorspelde (106); toen Hij hun zeide, dat zij dien eigen nacht allen aan Hem zouden geërgerd worden, dat de Herder zou verslagen, en de schapen der kudde zouden verstrooid worden (107), en wat dies meer zij. Al deze en dergelijke aandoeningen waren zijnen worstelstrijd in Gethsemané voorafgegaan. Hierdoor was zijne ziel reeds in groote beweging gebragt en tot zwaarmoedigheid en somberheid gestemd geworden. In deze aandoeningen liggen de zaden zijner bittere droefheid en benaauwdheid in Gethsemané; zij bereidden zijnen jammerstaat aldaar voor; zij gaven aan zijne ziel de geschiktheid en vatbaarheid, om door angst en smart te eenenmale overweldigd en in het stof ter nedergedrukt te worden: — doch de eigenlijke en naaste oorzaak van dien angst was de voorstelling van zijn bitter lijden en sterven.

Wij willen hiermede niet zeggen, dat niets van al het opgenoemde den Heer naar de bidplaats gevolgd zij. Veeleer knoopte zich de ontroering,

waar-

(104) *Joan.* XIII: 38.
(105) *Joan.* XV: 19, 20, 24.
(106) *Joan.* XVI: 2. verg. XV: 20.
(107) *Matth.* XXVI: 31. *Joan.* XVI: 32.

waarmede Hij den hof intrad, geheel natuurlijk aan al het gebeurde bij den Paaschdisch en de nog op weg gehoudene gesprekken aan. Behalve de droevige stemming dan, het uitwerksel van dit laatstgenoemde, welke de Heer medebragt, kan en zal Hem dan ook wel één en ander, waardoor die stemming veroorzaakt was, in Gethsemané zijn bijgebleven of zelfs op nieuw zijn opgewekt, voor zoo ver dit namelijk met de oorzaak zijner smarten, d. i. met zijnen dood, in een naauw verband stond, als b. v. het verraad van JUDAS, de verloochening van PETRUS, de vlugt der Discipelen, enz. Wie kent niet de levendigheid en vlugheid der verbeelding, waarmede deze, in oogenblikken van diepe droefheid of doodelijken angst, alles aangrijpt, wat met het voorwerp der smart in betrekking staat, en geschikt is, om die smart te vermeerderen? Het is, als of de ziel telkens weder nieuw voedsel voor hare ontroering zoekt. Men verlieze maar, bij dit alles, niet uit het oog, dat het éene zaak, één denkbeeld, één gevreesd onheil was, hetwelk de ziel des Heeren in Gethsemané bezig hield: zijn lijden en sterven. Dit was de spil, om welke zich al zijne gedachten bewogen, het brandpunt, waarvan geheel zijne ontroering uitging en in hetwelk zich, als ware het, geheel zijne ziel oploste. Wat zich aan die hoofdzaak gemakkelijk vasthechtte, werd in den kring der denkbeelden

op-

opgenomen, en droeg weder het zijne bij, om de gemoedsbeweging te versterken. Zóó bleef er eenheid; zóó alleen kon de worstelstrijd die ontzettende hoogte bereiken, welke ons door de Evangelisten geschetst wordt.

En wat was het dan nu, hetwelk wij rekenen mogen, dat, betrekkelijk zijnen kruisdood, in de ziel van JEZUS zal zijn omgegaan? Zoo veel valt aanstonds in het oog, dat niet de dood op zichzelven zoozeer, als de dood, zoo als Hij denzelven voorzegd had en verwachtte, Hem die droefheid en angst berokkende. Voorzeker had het sterven zelve ook voor 's Heilands gevoel iets ontroerends en huiveringwekkends. Dit is der menschelijke natuur eigen; en JEZUS zou hebben moeten ophouden mensch te zijn, indien hij hiervan niets gevoeld had. Vooral heeft de verbreking van den aardschen tabernakel iets ijsselijks, indien dezelve moet plaats hebben bij den gezonden, sterken, mensch, bij wien nog de bewerktuiging des ligchaams hare volle kracht bezit, en bij wien dus het sterven niet is het gevolg eener voorafgaande verzwakking of verdooving, maar een rassche, onnatuurlijke, overgang uit het bloeijendste leven tot den nacht des doods. Doch bij JEZUS dood vereenigden zich meerdere dingen, die denzelven verschrikkelijk maakten.

Hij wist, met welken doop Hij gedoopt zou worden, en welken drinkbeker Hij drinken

moest

moest (108). Zijn dood zou de kruisdood zijn, een allergewelddadigste, langzaam martelende, allerpijnlijkste dood, een dood, dien wij ons slechts levendig behoeven voor te stellen, om door ontroering en ijzing te worden aangegrepen. Deze dood ging voorts gepaard met de allergrootste schande. Hij zou met de misdadigers gerekend, en met de uitvaagsels des menschdoms gelijk gesteld worden; en dat JEZUS hiervan een allerdiepst gevoel had, geeft niet allen PAULUS te kennen, wanneer hij zegt, *dat de Heer de schande veracht heeft* (109), maar JEZUS zelf doet het ons gevoelen, wanneer Hij de bende dus toespreekt: *Als tegen eenen moordenaar zijt Gij uitgegaan met zwaarden en stokken* (110) enz.

Wijders zou de dood worden voorafgegaan en vergezeld door eene reeks der honendste bejegeningen, mishandelingen, bespottingen en verguizingen; de boosheid der hel zou over Hem losbarsten; men zou juichen in zijnen val en Hem lagchende bespuwen. De wreede geeseling, het dragen der doornkroon, het slepen van zijn kruis, de bijtendste en grievendste scherts over zijn schijnbaar teleurgesteld vertrouwen op God, en wat niet al? vertegenwoordigde zich voor zijnen geest (111).

En

(108) *Matth.* XX: 22, 23. (109) *Hebr.* XII: 2.
(110) *Matth.* XXVI: 55.
(111) Dat de gedachte aan de *smart* en *schande* van zijn

En dat alles moest *Hij* ondergaan, de Heilige en Onschuldige, de grootste aller menschenvrienden, de teedergevoelige JEZUS, de Weldoener van zijn volk, de Verlosser van het menschengeslacht. Welk eene belooning voor zijne gadelooze, zich zelve opofferende, liefde! Bestaat er voor den menschenvriend, die zich aan het welzijn van zijn volk geheel heeft toegewijd, geene bitterder smart, dan die van zijne goede bedoelingen miskend te zien, en daarvan het slagtoffer te worden: wat moet men dan zeggen van dat opzettelijk en halsstarrig ongeloof, van die lage, gewetenlooze, boosheid, van die moedwillige verblindheid en snoode ondankbaarheid, welke de Heer wist, dat Hem den wreedsten dood zouden berokkenen? Welke bitterheid moest de kruisdood, in *dat* licht beschouwd, voor zijne edele ziel niet inhebben! Bestond er immer een weldoener van het menschdom, met Hem te vergelijken? Klopte er immer een hart, geschikt als het zijne, om de smart der miskenning in hare diepste diepte te gevoelen? Men bedenke dit alles, en de duisterheid van het gebeurde in Gethsemané zal meer en meer opklaren. Was JEZUS niet

zijn laatste lijden, bij den Heer vooral levendig was, en Hem diep griefde, blijkt zelfs uit de trekken, waarmede Hij hetzelve aangekondigd had, *Matth.* XX: 18, 19. *Luc.* IX: 22.

niet mensch, naar ziel en ligchaam beide, en wel voorzien van een rein, teeder gevoel, van een ligt aandoenlijk hart, van eene zachtaardige inborst, van een fijn bewerktuigd zenuwgestel? Was geheel zijn wezen niet liefde? Men moest zelf zoo rein, edel, gevoelig, liefderijk en grootmoedig zijn, als de Heer geweest is, om zijnen afschrik van den kruisdood regt te kunnen beseffen.

Doch, dit is nog niet alles. De Heer kon zich zijn lijden en sterven niet vertegenwoordigen, dan tevens in verband met de *reden*, *waarom*, en met het *oogmerk*, *waartoe*, zulks geschieden moest. *Hij zou zijne ziel geven tot een rantsoen voor velen* (112). *Hij was het Lam Gods, hetwelk de zonde der wereld zou wegnemen* (113). *Hij moest verhoogd worden, gelijk de slang in de woestijn verhoogd was, opdat een iegelijk, die in Hem geloofde, niet verderven, maar het eeuwige leven hebben zou* (114). Toen Hij het H. Avondmaal instelde, en het brood zijn *ligchaam* en den wijn zijn *bloed* noemde, hetwelk verbroken en vergoten zou worden tot vergeving van zonden; toen stelde Hij zich, buiten twijfel, zijnen dood voor, als veroorzaakt door, en noodzakelijk wegens de zonde. En wie zal ons nu zeg-

(112) *Matth.* XX: 28. (113) *Joan.* I: 29.
(114) *Joan.* III: 14, 15.

zeggen, hoe zwaar *dit* denkbeeld vooral, zoo onafscheidelijk van zijnen dood, ja, het wezen en de ziel van zijnen dood, bij onzen Heer wegen moest? Hoe rein was zijne liefde tot God; hoe afkeerig was zijne ziel van de zonde: hoe bitter moest Hem de, op zichzelven zoo ontzettende, kruisdood worden, omdat hij gevolg en vrucht der zonde was! Hoe afschuwelijk moest in zijn oog de kruispaal zijn, als moetende geplant worden wegens den afval der wereld van God! Hier, hier vooral moesten wij de heiligheid van JEZUS bezitten, om de ijsselijkheid te beseffen, welke voor *Hem* in den kruisdood gelegen was. De Apostelen geven er eenen wenk van, wanneer zij, met zoo veel nadruk, doen uitkomen, dat de Heer, die voor ons geleden heeft, zelf onschuldig, regtvaardig, heilig en zonder zonde was. Hierin straalde vooral zijne liefde door; maar die liefde was te grooter, naar mate zijne heilige natuur van den dood, als bezoldiging der zonde, meer moest terug beven (115).

Neemt men nu dit alles zamen, en voegt men hierbij, wat er reeds voorafgegaan was, eer de Hei-

(115) Verg. §. 2. van dit Hoofdstuk. Zou hiervan ook in de benaming van *droefheid*, waarvan de Heer zelf en, in navolging daarvan, de Evangelisten zich bedienen, om 's Heilands gewaarwoording in Gethsemané uit te drukken, eene zijdelingsche aanwijzing gelegen zijn? — Men zie dit punt verder uitgebreid in de volgende §.

Heiland den hof betrad, en welke diepe schokken en ontroeringen zijne ziel reeds ondergaan had; dan kan het ons niet verwonderen, dat Hij, zich zijnen kruisdood in al deszelfs ijsselijkheid voorstellende, al dieper en dieper in angst en droefheid wegzonk. Al zijne gedachten, toch, zijn op één punt gevestigd: op den drinkbeker, die Hem verbeidde. Hoe meer Hij daarop peinst, des te akeliger schrikbeelden bestormen zijne ziel. Voor iets anders, dan voor den drinkbeker, heeft Hij zin noch gevoel. De vreeze des doods heeft Hem geheel bevangen, en een ondoordringbare nacht overschaduwt en omringt Hem. Zijne verbeelding waart op een duister tafereel rond, waarvan elk bijzonder gedeelte bijdraagt, om zijne ontroering te versterken. De kruisdood is het voorwerp, de oorzaak en het middelpunt zijner vrees; maar hoe vele naauwverwante voorstellingen bieden zich Hem van zelve aan, en dringen zich aan zijnen geest op, die, uit haren aard, moeten medewerken, om die vrees te ondersteunen! Wat Hem zou kunnen vertroosten of bemoedigen, wordt, door het geweld der aandoeningen, uit zijne ziel verdrongen. Hij werpt zich neder in het stof; het zweet dringt naar buiten en vloeit, als groote droppelen bloeds, op de aarde. Hij bidt: *Vader, indien het mogelijk is, laat dezen drinkbeker van mij voorbijgaan!* — en niet, dan na een vurig gebed er

eene bijzondere goddelijke ondersteuning, heldert de nacht voor het oog zijner ziel weder op; aangename en streelende beelden dringen weder op den voorgrond; zijn geloof wordt weder meer een zien en aanschouwen, en herneemt alzoo ook weder deszelfs bemoedigende en vertroostende kracht. De inwendige rust herstelt ook weder het geschokte ligchaam; siddering en angstzweet wijken; zijne bedaardheid en kloekmoedigheid keeren ten volle terug, en nu geeft Hij zich aan zijne vijanden over met de woorden op de lippen: *den drinkbeker, welken mij de Vader gegeven heeft, zal ik dien niet drinken* (116)?

Dus

(116) Men vergelijke hier FLATT, *Magazin für Chr. Dogmatik u. Moral.* St. 15. S. 174, 175. en denzelfden in BENGEL's *Archiv für Theologie u. ihre neueste Literatur*, B. I. S. 30, 31. Dat de geleerde man echter in de woorden: *Laat dezen drinkbeker van mij voorbijgaan*, eene zwakheid ziet, welke de Heer, als verschrikt over zich zelven, weder zou hebben willen herroepen, door er bij te voegen: *doch niet gelijk ik wil, maar gelijk Gij wilt*, dit kunnen wij niet toestemmen. Het is ééne en dezelfde gemoedsgesteldheid, welke de Heer biddende uitdrukt. Dit zegt MARCUS uitdrukkelijk, wanneer hij den inhoud van JEZUS gebed dus opgeeft: *Hij bad, dat, indien het mogelijk ware, die ure van Hem voorbijging.* Ook straalt nog zelfs in de tweede bede, ofschoon veel rustiger en kalmer, eenigermate de wensch door, om, zoo mogelijk, ontslagen te worden. Er is nergens eenig spoor van zoodanige vermanning van zich zelven gedurende het gebed, te vinden; en dat deze opvatting overigens

Dus stellen wij ons de toedragt der ontroerende gebeurtenis voor. Wij hebben bij de ontwikkeling onzer meening, ook hier en daar een woord tot staving van dezelve tusschengevoegd. Doch het gewigt der zaak vordert een meer opzettelijk betoog.

§. 4.

Betoog van hetzelve.

1.) *Uit* JEZUS *geaardheid*, *karakter en bestemming.*

JEZUS was de Zoon van God, maar ook tevens de Zoon des menschen, die als mensch onder menschen leefde, leerde, leed en stierf. Het is zoo: het denkbeeld, dat Hij niet in waarheid, maar slechts in schijn mensch geweest is, had zich reeds vroeg in de Christelijke Gemeente verspreid; doch dit was niet anders, dan het uitwerksel van onverstand en bijgeloof, waartegen de Apostelen en bijzonder JOANNES, als lijnregt strijdig met de waarheid, zoozeer ijverden, dat zulk voorgeven regtstreeks aan den geest des *Antichrists* werd toegeschreven (117). Men achte de-

gens, indien in de afbidding van zijnen dood iets ten nadeele van JEZUS gelegen ware, niet strekken kon om zijne eer te redden, zal ieder gereedelijk toestemmen.

(117) 1 *Joan.* IV: 1—3. vergel. H. I: 1—3. Om de-

deze herinnering niet overbodig. Ook heden ten dage maakt men zich aan deze dwaling eenigermate schuldig, wanneer men den Heiland wel ééne en andere hoedanigheid der menschelijke natuur toekennen wil, doch Hem niet aanmerkt als geheel mensch, naar ligchaam en ziel, hoewel zonder zonde. Zoo doende mist men het ware standpunt, van hetwelk de Heer, in zijn gansche leven en lijden, moet beschouwd worden; al wat Hij deed en leed vertoont zich in een verkeerd, Hem weinig vereerend, licht; zijne gehoorzaamheid en onderwerping verliest alle zedelijke waarde, en men verstrikt zich in onoplosbare moeijelijkheden en raadsels. Niet te vergeefs zien wij Hem dan ook, aan de hand der geschiedenis, als behoeftig en hulpeloos wicht geboren worden, en zich, gelijk elk ander kind, allengs naar ligchaam en ziel ontwikkelen. Opwassende naar het ligchaam, nam Hij ook, naar den geest, toe *in wijsheid en genade bij God en de menschen* (118). *Hij heeft zich vernietigd en de gestaltenis eens dienstknechts aangenomen* (119), en *Hij is zijnen broederen gelijk geworden in alle dingen* (120). Klaardere en sterkere aanwijzingen

ze dwaling te keer te gaan, doet de Apostel ook, in den ingang van zijn Evangelie, de menschwording van den Zoon Gods bijzonder uitkomen.

(118) *Luc.* II: 51, 52. (119) *Filipp.* II: 7.

(120) *Hebr.* II: 17.

gen konden ons niet gegeven worden, om ons te doen opmerken, dat wij JEZUS als mensch te beschouwen hebben, alle behoeften, neigingen en hoedanigheden der menschelijke natuur met ons deelende, — doch zonder zonde.

Hij was alzoo naar het *ligchaam* mensch. Als zoodanig groeide Hij op van kind tot knaap, van knaap tot jongeling, van jongeling tot man. Hij verrigtte, met JOZEF, ligchamelijken arbeid. Uitwendig onderscheidde Hij zich door niets hoegenaamd van elk ander mensch, en algemeen zag men in Hem den Zoon des timmermans. Zelfs zijne broeders, die Hem zeer van nabij kenden, bespeurden niets buitengewoons in Hem, en geloofden daarom ook niet aan zijne hoogere zending. De bewerktuiging zijns ligchaams moge fijn, teeder en zonder gebreken geweest zijn; zij was echter eene menschelijke, en daardoor juist te meer voor sterke indrukken en hevige aandoeningen vatbaar. Hij had behoefte, gelijk ieder mensch, aan spijs, drank, slaap en dergelijke. Hij was vatbaar voor vermoeijenis, gelijk voor smarten en lijden; en menschelijker kon Hij ons niet worden afgeschetst, dan wij Hem in Gethsemané aanschouwen, waar Hij, als een worm, in het stof gebogen ligt, en het angstzweet langs zijn aangezigt en leden op de aarde druipt.

Niet minder was Hij ook mensch naar de *ziel*. Aandoeningen, gemoedsbewegingen, neigingen

en begeerten, welke aan de menschelijke natuur eigen zijn en het karakter derzelve uitmaken, waren ook bij Hem te vinden. In het gevoel zijner menschelijke zwakheid had Hij ook behoefte aan sterkte en ondersteuning van boven, en daarom zonderde Hij zich dan ook dikwerf af tot het eenzaam en stil gebed; gelijk Hij den Vader dankte voor zijne verhooring en voor den zegen, dien Hij uitwerkte. Hij was vatbaar voor blijdschap (121), gelijk voor droefheid (122) en verontwaardiging (123). Onder de veelvuldige teleurstellingen en droefenissen zijns levens zocht Hij wel eens verkwikking en troost in de armen der vriendschap. Wat Hij zag en ondervond, maakte zijn gevoel even zeer gaande, als dat van elk mensch, en in gelijke mate waren ook zijne gemoedsaandoeningen van zijne voorstellingen en overdenkingen, mitsgaders van hetgeen zijne verbeeldingskracht bezig hield, afhankelijk. Zelfs moet Hem eene meer dan gewone teedergevoeligheid en aandoenlijkheid toegeschreven worden; en wat in zijn binnenste omging, dat teekende zich, met de sterkste trekken, in oog, gelaat, spraak, houding en gebaren af. Bij het zien van eenen ongelukkige werd Hij innerlijk met ontferming bewogen (124). Zelfs drukt zich wel eens

(121) *Luc.* X: 21. (122) *Joan.* XI: 35.
(123) *Matth.* XXIII: 15—19. (124) *Luc.* VII: 13.

eens de innigheid en sterkte van zijn gevoel door tranen uit, zoo als bij het graf van LAZARUS (125) en bij zijnen plegtigen intogt in Jeruzalem (126). Daarenboven moest de weg, welken God met Hem hield, tot zijne oefening en volmaking strekken. *Hij moest in alles verzocht en door lijden geheiligd worden* (127). *Door het lijden moest Hij, ofschoon de Zoon Gods zijnde, gehoorzaamheid leeren* (128). Eigen leed en smarten moesten Hem vormen *tot eenen barmhartigen Hoogepriester, die medelijden kan hebben met degenen, die verzocht worden* (129). Ja, zijne gehoorzaamheid en onderwerping aan God moest niet alleen *de weg* zijn, *langs welken Hij tot zijne heerlijkheid inging* (130), maar ook het *middel*, waardoor Hij tot die heerlijkheid moest worden toebereid, en de *grond, waarop Hij zou worden waardig gekeurd, om verheven te worden aan de regterhand Gods tot Hoofd en Heer boven alle dingen* (131).

Voegt men dit nu zamen, hoe is het dan mogelijk, dat men JEZUS ontroering en angst bij het vooruitzigt van zijn ontzettend lijden en sterven, hetwelk Hem tot in de geringste bijzonder-

(125) *Joan.* XI: 35. (126) *Luc.* XIX: 41.
(127) *Hebr.* II: 10. III: 15. (128) *Hebr.* V: 8.
(129) *Hebr.* II: 18. III: 15. (130) *Luc.* XXIV: 26.
(131) *Filipp.* II: 6—11. *Hebr.* XII: 2.

derheden toe bekend was, onnatuurlijk, vreemd en raadselachtig vinden kan? Zou Hij niet zijne geheele menschelijke natuur hebben moeten afleggen en verloochenen, zou Hij niet dán eerst een onoplosbaar raadsel voor ons zijn, indien Hij, met betrekking tot zijnen kruisdood alleen, het toppunt van alle lijden, geene aandoeningen, geene allersterkste aandoeningen, had laten blijken? En, hoe zou dan in het lijden, hetwelk Hem wachtte en trof, eene kracht tot oefening en heiliging voor Hem zijn gelegen geweest, indien het voor Hem geen lijden geweest ware? Hoe kon Hij aan zijne Apostelen dan zijnen kruisdood doen voorkomen als het hoogste en treffendste blijk zijner gadelooze liefde? *Vader*, — dus had Hij dien eigen avond getuigd — *Vader, ik heb voleindigd het werk, dat Gij mij gegeven hebt om te doen* (132). Maar aan dit werk moest nog de kroon worden opgezet. De kruisdood was de laatste, maar ook verreweg de bitterste teug uit den drinkbeker, welken Hem de Vader op de hand gezet had. Nog moest zijne gehoorzaamheid en onderwerping de vuurproef doorstaan: — wat wonder, dat zijne ontroering, bij het vooruitzigt hiervan, tot eene hoogte steeg, welke zij te voren nooit beklommen had?

Hierbij vergete men echter ook niet, de heilig-

(132) *Joan.* XVII: 4.

ligheid zijner natuur in aanmerking te nemen. Zijn kruislijden was het gevolg, de vrucht, het uitwerksel van de zonde; op den prijs zijns bloeds zou hem de behoudenis der wereld te staan komen. Wat afschuwelijk kwaad moest dan in *zijn* oog de zonde zijn, die zijnen kruisdood vereischte, om te kunnen worden weggenomen! Hoe moest de vloek der Wet *zijne* ziel treffen en schokken, die zoo geheel rein en aan God en zijnen wil zoo innig verkleefd was! Zag Hij hoog op, en moest Hij hoog opzien tegen zijn lijden, als zoodanig; hoe moest dan al, wat in Hem was, aandruischen tegen en terugbeven voor dat lijden, in zoo ver hetzelve de bezoldiging van en een offer voor de zonde was! Is eenig te vreezen onheil, op zich zelf, verschrikkelijk; het zal voor den onschuldige nog veel verschrikkelijker en moeijelijker te verduren zijn, naar mate hetzelve meer het karakter heeft van gevolg der snoodheid en goddeloosheid van anderen, voor welke hij boeten moet, en naar mate hij zelf inniger afkeer heeft van het kwaad, hetwelk dat onheil over hem brengen zal. Het is zoo: zijne onschuld kon en moest onzen Heer, op hare beurt, ook weder sterken en bemoedigen; doch zijn dood was en bleef eene bezoldiging der zonde. Door haar was de eer van zijnen Vader, die Hem het dierbaarste was, grovelijk geschonden; door haar was de teedere liefdeband tusschen God en de wereld,

 door

door zijnen Vader zelven gelegd, verscheurd; door haar was het menschdom van deszelfs bestemming vervreemd, van God en den hemel vervallen, en eene prooi geworden van verderf en ondergang. Nu moest Hij zelf, de Heilige, *die geene zonde gekend heeft*, *tot zonde voor ons gemaakt*, d. i. als zondaar voor ons behandeld *worden*, *opdat wij zouden worden regtvaardigheid Gods in Hem* (133). Hij moest voor ons de bittere vrucht der zonde, den dood, ja den kruisdood, smaken. Is het niet natuurlijk, dat dit licht, waarin de Heer zijnen kruisdood steeds beschouwd had en ook in Gethsemané beschouwen moest, Hem denzelven veel vreesselijker en ijsselijker zal gemaakt hebben, dan hij anders op zich zelf voor Hem zou geweest zijn? Men zegge niet, dat de, voor Hem en het menschdom, zoo hoogst zalige uitwerkselen van zijnen dood Hem ook, integendeel, weder vertroosten moesten. Had Hij, weinige dagen te voren, opzettelijk betuigd: *Voorwaar*, *voorwaar*, *zeg ik u*, *indien het tarwegraan in de aarde niet valt en sterft*, *zoo blijft hetzelve alleen; maar indien het sterft*, *zoo brengt het veel vrucht voort* (134), en desniettemin hierop, in denzelfden adem, de verzuchting laten volgen: *Nu is mijne ziel ont-*

roerd

(133) 2 *Cor.* V: 21. (134) *Joan.* XII: 24.

roerd (135); hoe gering moest dan de invloed van zoodanige voorstellingen op zijne gemoedsstemming in Gethsemané zijn, waar zijn hart voor alle voortroosting gesloten was, en alleen voor smart en droefheid open stond!

§. 5.

2.) *Uit vroegere sporen zijner ontroering bij de gedachte aan zijnen dood.*

JEZUS ontroering bij het vooruitzigt van zijnen kruisdood heeft in Gethsemané den hoogsten top bereikt; doch dezelve was Hem ook te voren niet vreemd geweest. Integendeel levert de Evangelische geschiedenis onmiskenbare sporen op, dat Hij ook reeds vroeger met diepe aandoening aan zijn lijden en sterven dacht, en wij bespeuren duidelijk, dat de gedachte daaraan Hem meer en meer bezig houdt en dieper en dieper treft, naar mate het ontzettend tijdsgewricht meer en meer nadert.

Met groote bedaardheid en kalmte sprak Hij er van in den eersten tijd zijner omwandeling en gedurende den loop van zijn meer openbaar en bedrijvig leven. Men zie slechts *Joan.* II: 19, 21. III: 14, 15. VI: 51, 70. VIII: 28. *Matth.* IX:

(135) *Joan.* XII: 27.

IX: 15. XII: 39, 40. XVI: 21. XVII: 9, 12. Allengs echter worden zijne voorzeggingen bepaalder en duidelijker, en naar die mate worden zij ook door Hem zelven met meerderen nadruk en gevoel voorgedragen. Reeds beginnen zij bij de Apostelen meerder nadenken, en, dien ten gevolge, *droefheid* en *vrees* te verwekken, waaruit men mag besluiten, dat deze zelfde aandoeningen ook bij JEZUS eenigermate zigtbaar zullen geweest zijn, *Matth.* XVII: 22, 23. verg. met *Marc.* IX: 31, 32 en *Luc.* IX: 44, 45. Vooral is het bij het laatste opgaan naar Jeruzalem, dat zich eene veel sterkere aandoening, dan immer te voren, bij Hem zelven zoowel, als bij zijne Apostelen openbaart, *Matth.* XX: 17—19, 22, 23. verg. met *Marc.* X: 32—34, 38—40. en *Luc.* XVIII: 31—33. De Apostelen worden hier gezegd *verbaasd* en *bevreesd* te zijn geweest (136); terwijl de ontroering, welke JEZUS daarbij gevoelde, niet alleen af te leiden is uit de wijze, hoe Hij van zijnen dood sprak (Hij noemt denzelven eenen *drinkbeker*, dien Hij drinken zou, en eenen *doop*, waarmede Hij moest gedoopt

(136) Klaarblijkelijk schetst MARCUS hier (H. X: 32.) de uitwerking, welke de onmiddellijk daarop gevolgde voorzegging op de Apostelen maakte, en welke hij, ofschoon flaauwer, echter op gelijksoortige wijze beschrijft (ἐθαμβοῦντο καὶ ἐφοβοῦντο), als JEZUS zieleangst in Gethsemané (ἤρξατο ἐκθαμβεῖσθαι καὶ ἀδημονεῖν).

doopt worden), maar ook uitdrukkelijk door LUCAS beschreven wordt, Hoofdst XII: 49, 50, welke plaats ongetwijfeld tot dit redeverband behoort (137). Volgens dezen Geschiedschrijver betuigt de Zaligmaker, doelende op zijne leer en derzelver gevolgen, gekomen te zijn, om een vuur op de aarde te werpen, *en hoe wenschte Hij, dat het alreeds brandde!* d. i dat het gevolg zijner komst op aarde werkelijk reeds zigtbaar en alzoo hetgeen Hij nog lijden moest, doorgestaan ware. Nog sterker is de bewoording: *Ik moet met eenen doop gedoopt worden; en hoe worde ik geperst, tot dat het volbragt zij!* Deze uitdrukking vertegenwoordigt ons levendig hetgeen toen reeds, bij de gedachte aan zijnen kruisdood, in zijn binnenste omging. Het is een angstig gevoel, beklemdheid en benaauwdheid, en, mag ik het zoo noemen? zekere gejaagdheid, waarvan Hij verklaart vervuld te zijn. Hoe na grenst deze gemoedsaandoening reeds aan die, welke Hem in Gethsemané heeft aangegrepen! Niet minder duideli k doet de Heer zijne ontroering over zijn nabijzijnd lijden kennen, wanneer Hij, weinige dagen later, in antwoord op de aan-

(137) Vid. VINKE, *Spec. herm.-theol.*, *quo Vaticinationes* JESU CHRISTI *de perpessionibus suis, morte et in vitam reditu, illustrantur et vindicantur.* Traj. ad Rhen. 1818. p. 96. seqq.

aanvrage van sommige Grieken, welke Hem wenschten te spreken, openlijk verklaart: *Nu is mijne ziel ontroerd! Joan.* XII: 27. Dat Hij echter hier bijvoegt: *Wat zal ik zeggen: Vader! verlos mij uit deze ure? Maar hiertoe ben ik in deze ure gekomen. Vader, verheerlijk uwen naam!* dit duidt, wel is waar, eene meerdere heerschappij over zijne ontroering aan, dan Hij daarna in Gethsemané liet blijken, doch eene heerschappij tevens, die zich uit de omstandigheden, onder welke gemelde ontboezeming plaats had, zoo geheel verschillende van die, onder welke Hij in Gethsemané leed, gemakkelijk laat verklaren.

Na zoo vele proeven van 's Heilands meer en meer toenemende ontroering bij de gedachte aan zijnen kruisdood, hoedanige ook de laatste avond nog onderscheidene, hoewel meer ingewikkeld, opleverde, kan het gebeurde in Gethsemané niet meer geheel eenig en buitengewoon genoemd worden (138). Wat Hem hier trof, was allengs voorbereid, en kon en mogt eenigermate verwacht worden; want dat deze ontroering juist in Gethsemané ten hoogsten top steeg, ook hiervan zijn voldoende redenen te vinden.

§. 6.

(138) Men vergelijke PLANK, *Geschichte des Christenthums in der Periode seiner ersten Einführung in die Welt durch* JESUM *und die Apostel*, B. I. S. 231. ff.

§. 6.

3.) *Uit den tijd en de plaats van dit lijden.*

Men verplaatse zich in den geest naar Gethsemané! JEZUS dagwerk, waarvan de gesprekken met zijne Apostelen op dien avond nog een aanmerkelijk deel hadden uitgemaakt, was nu ten einde geloopen (139), en de weinige, Hem nog overige, oogenblikken kon en mogt Hij voor zich zelven besteden. Welk eene ernstige, plegtige ure, waarin Hij zich thans bevond! Zij maakte de scheiding tusschen zijn werkzaam leven en zijnen, in smaad en smarten alle denkbeeld te bovengaanden, dood. Nu naderde het ontzettend tijdsgewricht, hetwelk Hij reeds lang met huivering had te gemoet gezien, met rassche schreden, of liever, *de ure was nu gekomen!* Nog weinige oogenblikken waren Hem overig, die Hij in stilte en biddende kon doorbrengen, en de doop, waarmede Hij gedoopt moest worden, nam eenen aanvang. Kon zulk een oogenblik op de ziel van JEZUS zonder uitwerking blijven?

Daarenboven, hoe was zijn gemoed reeds tot de sterkste ontroering voorbereid! De geheele avond was op de aandoenlijkste wijze doorgebragt. Van al de gehoudene gesprekken zoowel, als van de instel-

(139) *Joan.* XVII: 4.

stelling des H. Avondmaals had zijn lijden en sterven het keer- en middelpunt uitgemaakt. Nog op weg naar Gethsemané was zijn gemoed hiervan vervuld. Al zijne Apostelen, de hoop en steun zijner zaak, zouden aan Hem geërgerd en verstrooid worden als schapen zonder Herder. PETRUS zou Hem driemaal verloochenen. Kon het wel anders, of dit alles moest aan zijne ziel eene zwaarmoedige, droefgeestige en sombere stemming geven? In die gemoedsgesteldheid betreedt Hij nu de stille, boomrijke, landhoeve, welker huiveringwekkende schaduwen, doormengd van het schijnsel der maan, zijne reeds zoo diep geschokte ziel nog sterker treffen en inniger roeren moesten. Zijn geest kon zich thans op geene andere voorwerpen, dan op zijn lijden en sterven, vestigen. Zijne verbeelding maalt Hem den kruisdood met de akeligste verwen af. Was Hij te voren reeds, bij de gedachte aan denzelven, zoo diep ontroerd, toen Hij nog in het bedrijvige leven verkeerde of met zijne Discipelen in gesprekken gewikkeld was, waardoor zijne gedachten op veelvuldige wijzen werden afgeleid; wat moest het dan zijn in de ernstige, plegtige, en beslissende ure in Gethsemané! Moesten Hem *nu* niet de schrikbeelden van dien eigen nacht en van den volgenden dag bestormen? Wat niet al akelige en ontzettende tooneelen moesten zich *hier* voor zijnen geest plaatsen! Hoe innig en

diep

diep zal Hij *nu* vooral de bitterheid van den kruisdood, als vrucht van de zonde der wereld en als noodzakelijk offer te harer verzoening met God, gevoeld hebben, daar Hij zich *hier* toch zijne betrekking en bestemming, als het Lam Gods, met de meest mogelijke levendigheid zal hebben vertegenwoordigd! Nog ééne schrede slechts is er tusschen Hem en den dood. De laatste bitterste teug uit den drinkbeker moet zóó zóó gedronken; de dure prijs tot verlossing van een afvallig menschengeslacht moet zóó zóó betaald worden.

Men late aan de verbeelding een oogenblik den vrijen loop, en men houde daarbij in het oog, wie JEZUS was; dan zal men er iets van beseffen, wat Hem in Gethsemané met dien stikduisteren nacht omgaf, wat Hem daar nederdrukte in het stof en met angstzweet bedekte. Ware Hij dáár kalm gebleven, of ware zelfs zijne ontroering dáár niet tot veel hoogeren graad, dan immer te voren, geklommen; dit eerst zou onverklaarbaar zijn. In die droefheid en benaauwdheid, welke Hem dáár vervulden, herkennen wij Hem weder als den gevoeligen, ligt aandoenlijken en voor de innigste zielesmart vatbaren, heiligen, JEZUS, van wien wij immers niet verwachten konden, dat Hij zijne lijdensbaan koud en ongevoelig zou binnentreden. Wat wij hier niet uitdrukkelijk genoemd hebben, vulle de verbeelding des lezers aan.

§. 7.

4.) *Uit de getuigenis der Heilige Schrift zelve.*

Wat door het aangemerkte, naar het ons voorkomt, tot eenen hoogen graad van waarschijnlijkheid gebragt is, zal, onzes bedunkens, ontwijfelbare zekerheid worden, wanneer wij nu het verhaal der Evangelisten zelve inzien.

JEZUS bidt, dat zijn hemelsche Vader dezen drinkbeker van Hem mogt wegnemen, d. i. gelijk wij boven aangetoond hebben (140), dat God Hem, zoo mogelijk, van zijn bitter en smadelijk lijden en sterven verschoonen mogt. Dat bidt Hij tot driemalen toe, ofschoon met zigtbaar toenemende kalmte. Zijne ziel is dus geheel van de gedachte aan dit lijden en sterven doortrokken; dit maakt het eenig onderwerp zijner gebeden uit. Al wat in Hem is, gedachte, verbeelding, gevoel, bepaalt zich tot en beweegt zich om ééne enkele zaak, den drinkbeker. Dezen bidt Hij af, knielende of zich wentelende in het stof, terwijl het klamme doodzweet zijn gelaat bedekt. Kan men nu nog vragen, wat Hem zoo zeer bedroefde en beangstigde? Voorzeker niets anders, dan juist deze drinkbeker. Wanneer een wisse en afgrijselijke dood mij bedreigt, en ik roep, onder angst-

(140) Hoofdst. II. §. 3.

angst- en doodzweet, tot God om uitredding en verlossing; dan is toch wel niets anders, dan juist deze wisse en afgrijselijke dood de oorzaak van mijn angstgeschrei. Dit is zoo duidelijk, dat wij hierbij niet langer behoeven stil te staan. Mij dunkt, dat ieder onbevooroordeelde, die de Evangeliën voor de eerste maal las, er dit in zien moest; en het schijnt, dat alleen de vrees, dat hierdoor aan JEZUS waardigheid en karakter mogt worden te kort gedaan, naar andere redenen heeft doen omzien.

Er is nog een tweede, doch meer zijdelingsch, bewijs voor onze stelling in het verhaal zelve opgesloten. Wanneer de Zaligmaker tot zijne Apostelen zegt: *Waakt en bidt, opdat gij niet in verzoeking komt: de geest is wel gewillig, maar het vleesch is zwak;* dan ontleent Hij klaarblijkelijk deze vermaning uit zijnen eigenen toestand. Hij wil dan, dat zijne Apostelen, gelijk Hij, zullen waken en bidden, en wel met dit bepaalde doel, opdat zij niet in verzoeking mogten komen, of liever, opdat zij in de verzoekingen, waarin zij zouden gebragt worden, niet bezwijken mogten. Geeft de Heer daardoor niet te kennen, dat Hij zelf thans in eene zware en moeijelijke verzoeking verkeert? En waarin bestaat dezelve? Daarin, dat zijn vleesch zich aankant tegen zijnen geest, dat zijne zinnelijke natuur huivert en terugbeeft voor den kruisdood, dien de geest

nogtans als betamelijk, nuttig en noodig erkent, en willens is door te staan. Dit terugbeven van het menschelijk gevoel voor smaad, smart en dood veroorzaakte Hem die hooggaande benaauwdheid, en perste Hem het doodzweet uit. Hoe moest Hij waken, bidden en strijden, om zijn vleesch te doen instemmen met zijnen geest, d. i. om zijn menschelijk, voor lief en leed zoo vatbaar en diep gevoelig, hart zich te doen onderwerpen aan Gods plan en zijne eigene keus, en om dat hart te doen medewerken tot eene volvaardige, bereidwillige en getrouwe uitvoering van den wil van God.

Hierbij voege men nu eindelijk nog de merkwaardige getuigenis, *Hebr.* V: 7, 8. Te dezer plaats, toch, wordt uitdrukkelijk verklaard, dat de Heer, *in de dagen zijns vleesches*, *met sterke roeping en tranen*, *gebeden en smeekingen geofferd heeft tot* DEN GEEN, DIE HEM UIT DEN DOOD VERLOSSEN KON. Waartoe deze omschrijving van God, indien zij niet strekt, om ons te leeren, dat het de verlossing uit den dood, en niets anders geweest is, welke bij die gebeden en smeekingen, de Heer bedoelde? Het was de *vrees*, welke Hem, onder het angstigst klaaggeschrei en onder het storten van tranen tot God deed roepen, en van welke Hij ook, ten blijke van verhooring, met der daad ontheven is; zijn gebed was gerigt tot dien God, *in wiens*

wiens magt het stond, Hem van den dood te verlossen: kan er klaarder aanwijzing bestaan, dat de Heiland om verlossing van den dood, en om niets anders, gebeden heeft, en dat dit gebed Hem door de vreeze des doods, en door niets anders, is ingegeven? Zoo vinden wij dan tusschen deze Apostolische getuigenis en het verhaal der Evangelisten, te dien aanzien, de volkomenste overeenstemming.

VIERDE HOOFDSTUK.

OPLOSSING VAN BEDENKINGEN EN VERDEDIGING VAN 'S HEILANDS HOOGE WAARDIGHEID EN ONBEVLEKT KARAKTER.

§. 1.

Plan.

Nog wacht ons de belangrijke taak, dat wij ons gevoelen, zoo als wij hetzelve hier boven ontwikkeld, en, naar het ons toeschijnt, met genoegzame bewijzen gestaafd hebben, tegen zoodanige bedenkingen, als daartegen zouden kunnen wor-

den ingebragt, verdedigen, en bijzonder, dat wij aantoonen, hoe onze opvatting overeen te brengen zij met JEZUS ware grootheid, of liever, hoe deze, volgens dezelve, vooral uitblinke. Het is ons oogmerk, hierbij geene bedenking, voor zoo ver zij van eenig belang mag gerekend worden, over het hoofd te zien; maar, integendeel, alle bezwaren in derzelver gewigt te erkennen en te wegen, wél overtuigd, dat deze, bij naauwkeurig onderzoek en onbevooroordeelde beschouwing, niet alleen niets ten nadeele van den Goddelijken Lijder bewijzen, maar integendeel strekken zullen, om zijne waardigheid, heiligheid en onuitsprekelijke liefde tot zondaars meer te doen uitkomen (141). Zullen wij echter den lijdenden Heer geen onregt aandoen, dan moeten wij hier vooral onder het oog houden, dat Hij, ofschoon heilig en onbevlekt, nogtans mensch was, van gelijke bewegingen als wij, en verzocht in alle dingen; en aan den anderen kant moeten wij ons wachten, dat wij zijn gedrag niet afmeten naar verkeerde, valsche, dwaze en overdrevene begrippen van menschelijke grootheid. De ware menschelijke grootheid bestaat niet in de verloochening of trotsche onderdrukking van alle aandoening en gevoel, maar wel in

(141) Lezenswaardig is, wat men desaangaande vindt bij RUMMERINK, t. a. p. bl. 210—227.

in de onderwerping van deze aan den wil van God; en naar mate het gevoel des harten, hetwelk zich aankant tegen roeping en pligt, hooger geklommen is, naar die mate is in de onderwerping van hetzelve aan den wil van God meerdere zedelijke waarde, en mitsdien meerdere ware grootheid gelegen. Volgen wij dezen maatstaf, die de eenige ware is, in de beoordeeling van JEZUS in Gethsemané en aan het kruis: wij hebben dan niet te vreezen, dat ons geloof aan en onze eerbied voor Hem schade lijden zal; maar zijne aanbiddelijke grootheid zal ons te helderder in het oog vallen, en wij zullen Hem te meer moeten eeren en liefhebben, naar mate Hij dieper vernederd was.

De bezwaren, welke wij hier in aanmerking nemen moeten, grenzen, wel is waar, digt aan elkander en loopen zelfs hier en daar inéén; weshalve dan ook somwijlen eene herhaling niet geheel zal kunnen vermeden worden. Desniettemin meenen wij het aan het gewigt der zaak verschuldigd te zijn, deze bezwaren zoo veel mogelijk te scheiden, en elk afzonderlijk te beantwoorden. In het algemeen beschouwd, doen zij zich onder tweederlei gedaanten voor, naardien sommige meer van geschied- en zielkundigen, andere meer van leerstelligen aard zijn. Aan de opruiming der *eerstgenoemde* zal §. 2. aan die der *laatstgemelde* §. 3. toegewijd zijn, zullende

deze opruiming nu eens meer ter regtvaardiging van ons gevoelen, dan weder meer bepaald ter verdediging van JEZUS hooge waardigheid en onbevlekt karakter strekken. *Daarna* zullen wij 's Heilands eer in zijnen uitroep aan het kruis handhaven, §. 4. *Voorts* zullen wij de trekken van JEZUS grootheid in zijn lijden beknoptelijk zamenstellen, §. 5. *Eindelijk* zal een woord over de zalige vruchten van dit lijden, zoowel voor onzen Heer zelven, als voor zijne Gemeente, onze Verhandeling besluiten, §. 6.

§. 2.

Oplossing van geschied- en zielkundige bedenkingen.

1.) De eerste bedenking, welke regtstreeks tegen onze boven gegevene verklaring gerigt is, is deze, dat JEZUS vooruitzigt van zijnen kruisdood Hem wel tot diepe en innige *droefheid* stemmen kon, doch dat hieruit nog geen *angst* kon ontstaan, allerminst zulk een hooggaande angst, die Hem het doodzweet uitperste. Deze angst, meent men, moet aan andere oorzaken toegeschreven worden.

Het is er zoo verre af, dat wij hierin eenig bezwaar zouden zien, dat wij dien angst, integendeel, zeer natuurlijk vinden. De herdenking van

van eenig groot onheil, hetwelk men doorgestaan heeft, doch welks gevolgen nog voortduren, of van eenig zwaar verlies, dat men geleden heeft, kan alleen droefheid uitwerken: doch staat zoodanig onheil of verlies nog te wachten, is dit zeer nabij en onvermijdelijk; dan is de gemoedsaandoening, waarmede men hetzelve te gemoet gaat, nog niet zeer sterk, indien zij door de benaming van *droefheid* geheel kan worden uitgedrukt. Integendeel moet, bij den nadenkenden, gevoeligen en gezonden mensch, het onvermijdelijk en kort op handen zijnde gevaar van eenen wreeden en gewelddadigen dood, de droefheid al ras tot vrees, angst en benaauwdheid doen klimmen; een bang gevoel maakt zich van geheel zijn binnenste meester; onwillekeurig en ondanks zich zelven wordt hij door de voorstelling van den nabijzijnden dood, welken zijne verbeelding met de zwartste kleuren afmaalt, overstelpt, overweldigd en weggesleept. Men moet zich nooit in een oogenschijnlijk doodsgevaar bevonden, of zich hetzelve nooit levendig voorgesteld hebben, om dit niet te gevoelen. Elke schipbreukeling, die niet van gevoel ontbloot is, zou het kunnen getuigen, welken invloed de nabijzijnde dood op het menschelijk hart uitoefent. Is het vaartuig oogenschijnlijk verloren, de aandoening zal zich bij den één' sterker vertoonen en op andere wijze uitdrukken, dan bij den ander'; doch er zal hierin

 over-

overeenstemming zijn, dat zich allen, die daarvoor vatbaar zijn, door eene onbeschrijfelijke benaauwdheid zullen aangegrepen gevoelen, dat het bloed met ongeloofelijke drift door de aderen jagen en het klamme doodzweet op lijf en leden kleven zal. Niet anders, voorwaar, kon ook de hevige ontroering bij JEZUS zich openbaren. Hoe aandoenlijk en vatbaar was zijn hart voor een innig en diep smartgevoel! Welk een allerverschrikkelijkste dood wachtte Hem! Niet langzaam en ongemerkt zouden zijne levenskrachten verdwijnen en door den dood opgelost worden; maar er moest, bij het gevoel der volkomenste gezondheid en sterkte des ligchaams, eene allergeweldddadigste verbreking van hetzelve plaats hebben, en dit alles moest plaats hebben *om der zonde wille*, waarvan zijne heilige ziel zulk een diepen afkeer had. Moest zijn hart, bij zulke voorstellingen, niet inéénkrimpen, en zijne droefheid juist tot zoodanigen graad van angst opklimmen, als wij in Gethsemané ontwaar worden? Dit is zoo natuurlijk en met den gang der menschelijke aandoeningen zoo zeer overeenkomstig, dat een iegelijk, die dezen gang eenigermate heeft gadegeslagen, deswege geenen twijfel meer voeden kan.

2.) Eene tweede en belangrijker bedenking ontstaat uit JEZUS *voorkennis* van al wat Hem overkomen zou, en bepaaldelijk ook van zijnen

kruis-

kruisdood met al de verzwarende omstandigheden, welke denzelven zouden voorafgaan en vergezellen. Hij wist, dat zijn lijden en sterven noodig was tot verheerlijking van God, tot heil der menschen en tot zijne eigene verhooging. Meermalen heeft Hij aan zijne Apostelen zijnen kruisdood voorspeld, en wel in zulke bewoordingen, welke duidelijk doen zien, dat Hij denzelven als iets onvermijdelijks beschouwde. Hij verklaarde, in de wereld gekomen te zijn, om de Profeten te vervullen, *Matth.* XVI: 21. XVII: 22. XX: 18 — 34. XVI: 2, 24, 28, 54. enz. Te lijden en te sterven, dit was zijne bestemming. Maar hoe kan Hij dan nu, vraagt men, daar zijne ure gekomen is, zoo diep in droefheid en angst wegzinken? Hoe kan Hij zelfs bidden, van zijn lijden en sterven ontslagen te worden?

Bij de beantwoording dezer bedenking houden wij alleen JEZUS voorkennis in het oog, volgens welke Hij wist, dat zijn kruisdood onvermijdelijk was, en zelfs aan het gansche verlossingswerk de kroon moest opzetten: — van zijnen steeds betoonden vasten wil om te sterven, spreken wij straks.

Zoozeer wij toestemmen, dat JEZUS alles, wat zijn uiteinde betrof, tot in de geringste bijzonderheden toe, te voren wist, en dat Hij van de onvermijdelijke noodzakelijkheid zijns doods innig overtuigd was; zoo min stemmen wij toe,

dat

dat hieruit nu zou moeten volgen, dat Hem de gedachte aan zijnen dood niet met angst en ontroering zou hebben kunnen vervullen, of dat Hij zelfs niet om verschooning van denzelven zou hebben kunnen bidden. Men volge onze redenering onbevooroordeeld, en vergete bovenal niet, dat de bede in Gethsemané niet bij kalmen en bedaarden zin, maar in den allerhevigsten angst is uitgesproken: een toestand, die een geregeld en klaar besef en vasthouden van denkbeelden even zeer buitensluit, als het bloed daarbij in eene ongewone gisting geraakt en het zweet doet uitbreken. Eene allersterkste ontroering door droefheid en vrees heeft immers haren invloed zoowel op den geest, als op het ligchaam? Eén en ander, hopen wij, zal nader blijken.

Waren JEZUS de omstandigheden van zijnen dood minder bekend geweest, de voorstelling van denzelven zou Hem waarschijnlijk minder geschokt hebben. Hij kende denzelven in deszelfs volle zwaarte; en de folteringen naar ziel en ligchaam, welke denzelven zouden kenmerken, prentten zich dieper en dieper in zijn hart, naar mate Hij zich in gepeins over denzelven verloor. Dat Hij dit alles reeds lang te voren wist, kon Hem tegen droefheid en angst niet beveiligen. Ik kan een groot onheil, dat mij te wachten staat, vooruitzien en mij zelfs jaren lang aan de gedachte daaraan gewend hebben; en echter zal

het

het mij, hoe meer hetzelve nadert, ook des te dieper treffen en mijne zinnelijke natuur in grooter en heviger beweging brengen. Eén uwer dierbare panden ligt jaren lang op het ziekbed neder. Er is geene hoop op herstel, en langzaam ziet gij den dood naderen. Maar zoo de beslissende ure nu werkelijk gekomen is, kunt of moogt gij daarom geene tranen storten, omdat gij den slag lang voorzien hebt? Het menschelijke hart heeft ook en behoudt zijne regten; er is zekere tol, die aan het gevoel moet betaald worden; en naar mate het gevoel sterker geschokt is, naar die mate zal ook alle koele redenering meer en meer wijken. Dit alles had ook bij JEZUS plaats; want Hij was mensch, en bovendien bedenke men, hoedanig een mensch Hij was, en met welken doop Hij wist, dat Hij moest gedoopt worden.

Zoo min voorkennis, in het algemeen, eenen waarborg tegen gemoedsaandoeningen oplevert; zoo min is die waarborg ook in de bewustheid te zoeken, dat eenig onheil onvermijdelijk is. Te beweren, dat een groot nabijzijnd onheil daarom geene droefheid of angst zou kunnen baren, dewijl het niet kan ontweken worden, heet iets te stellen, hetwelk tegen alle zielkunde en ondervinding lijnregt inloopt. Veeleer heeft het tegendeel plaats. Zoo lang er nog eenige onzekerheid bestaat, of het gevreesde onheil al dan niet plaats

zal

zal hebben, zoo lang bestaat ook de hoop nog, die getrouwe en krachtige steun in het ongeluk, en zoo lang de hoop nog bestaat, kunnen droefheid en angst die hoogte niet bereiken, tot welke zij stijgen moeten, zoodra alle hoop verdwenen is. Bestaat de hoop niet meer, dan is ook de laatste lichtstraal uitgedoofd; een stikduistere nacht omringt ons; en zal er rust en kalmte in onzen boezem wederkeeren, zij is alleen te vinden in den weg van berusting en onderwerping. Maar eer verstand en Godsdienst deze magt op het hart uitoefenen, welk een bange strijd gaat er niet vooraf! Hoe wijkt overleg en koel beraad op den achtergrond, wanneer hevige stormen het gemoed beroeren! Het in droefheid verzonken en door angst verslagen hart grijpt ook naar eenen stroohalm en leunt op eenen rietstaf en bidt nog, ook bij eenen onvermijdelijken dood, om uitkomst en redding.

Dit is, onzes inziens, met onzen Heer in Gethsemané letterlijk het geval geweest. Vraagt men, of JEZUS het in der daad voor mogelijk, d. i. voor bestaanbaar met Gods raadsbesluit tot verlossing van zondaren, gehouden hebbe, van zijnen kruisdood bevrijd te worden; dan zou ik deze vraag nagenoeg gelijk stellen met die, welke men aan eenen hevigst ontroerden mensch wilde rigten, die, te midden van een verschrikkelijk onweder, de oogen met beide handen bedekt, of

bij

hij werkelijk alzóó meende, voor de bliksemschichten veilig te zijn? Men blijve toch aan de uitdrukking: *indien het mogelijk is*, of: *alle dingen zijn U mogelijk*, niet hangen, en vinde daarin niet strijdigs met 's Heilands voorkennis. Bij volkomen kalme gemoedsgesteldheid betuigde Hij een oogenblik later: *Meent gij, dat ik mijnen Vader nu niet kan bidden, en Hij zal mij meer dan twaalf legioenen Engelen bijzetten?* niettegenstaande Hij zeer wel wist, dat dit zedelijk onmogelijk was; want Hij voegt er in éénen adem bij: *Hoe zouden dan de Schriften vervuld worden*, (die zeggen,) *dat het alzoo geschieden moet* (142)? Hoe veel te meer is dan iets dergelijks te verwachten in het oogenblik van diepe ontroering, waarbij gevoel en gemoed geheel heerschende zijn en de verstandsbegrippen als overschaduwen? Ook in Gethsemané wist de Heer, dat Hij lijden en sterven moest: doch deze wetenschap is, in zijnen bangen worstelstrijd, meer lijdelijk, dan werkzaam; zij oefent die kracht niet op het hart uit, dat dit, in deszelfs natuurlijke begeerten en verzuchtingen om uitredding, zou kunnen gestuit worden. In het bangste oogenblik bidt Hij: *Vader, indien het mogelijk is, laat dezen drinkbeker van mij voorbijgaan!* of zelfs: *Abba, Vader, alle dingen zijn U mogelijk:*

(142) *Matth.* XXVI: 53, 54.

lijk: neem dezen drinkbeker van mij weg! Zóó bidt eene moeder om het behoud van haren zuigeling, wanneer het oog van dezen reeds gebroken en de doodskleur over deszelfs gelaat uitgebreid ligt. Zóó doet een schipbreukeling, die, drijvende op de golven eener onstuimige zee, door welke Hij elk oogenblik vreezen moet verzwolgen te worden, zich aan eenen splinter van het verbrijzeld schip vasthoudt. Maar met hoeveel onderwerping en overgegevenheid aan God bidt JEZUS, daar Hij er telkens bijvoegt: *doch niet wat ik wil, maar wat Gij wilt!* Hoe moest *Hij* aan God verkleefd zijn, die, in oogenblikken der allerhevigste ontroering, zóó bidden kon!

Inderdaad, men moet vergeten, dat JEZUS mensch geweest is, zijnen broederen gelijk, en men moet zich nooit levendig met zijne gedachten in Gethsemané verplaatst hebben, indien men in 's Heilands angst en gebed iets onverklaarbaars en strijdigs met zijne voorkennis vinden wil. Hij was immers reeds vroeger bij de gedachte aan zijnen dood ontroerd geweest, en zelfs was deze ontroering bestaanbaar met de ontboezeming: *Vader, verheerlijk uwen naam!* Hij wist immers ook met zekerheid en Hij had het uitdrukkelijk en bij herhaling voorzegd, dat LAZARUS herleven zou: en echter weende Hij bij het graf van den ontslapene. Hij wist, dat Jeruzalem onbekeerlijk zou blijven en dat de ontzettende jammer-

hiertooneelen, welke Hij meermalen geschetst heeft, zouden verwezenlijkt worden: en echter weende Hij over de stad. Hoe wil men dan in JEZUS voorkennis en bewustheid eener zekere en onvermijdelijke uitkomst een' waarborg tegen alle gemoedsaandoeningen vinden? Waarlijk, indien Hij in Gethsemané niet zoo geworsteld en gebeden had, als ons de Evangelisten verhalen, er zou dáár eene plotselinge herschepping zijner menschelijke natuur moeten hebben plaats gehad, en Hij zou, bij gevoelloosheid aldaar, *of* ver boven den mensch verheven zijn geweest, *of* diep beneden den mensch gedaald zijn: doch in beide gevallen zou Hij opgehouden hebben, JEZUS te zijn.

3.) Maar, vraagt men verder, hoe is JEZUS ontroering in Gethsemané bestaanbaar met zijne zekere kennis en bewustheid van die heerlijke vruchten, welke uit zijn lijden en sterven zouden voortspruiten? Hij wist, dat, door zijnen kruisdood, de Vader zou verheerlijkt worden, dat dezelve strekken zou ter verlossing eener verlorene wereld, en dat Hij zelf binnen drie dagen zou opstaan en verhoogd worden aan Gods regterhand. Wat zegt hierbij een lijden, ook het allersmartelijkst lijden, van slechts weinige uren? Welk een heerlijk verschiet opende zich, door dat lijden, voor zijn oog! Welk eene rijke en zalige belooning wachtte Hem! En hoe nabij was dezelve!

Kon wel, bij zoodanig heerlijk vooruitzigt, de vreeze des doods de oorzaak zijner ontroering zijn?

Voorzeker wist JEZUS, dat Hij door lijden in zijne heerlijkheid zou ingaan, en dat zijn Vader daardoor verheerlijkt en de zondaren zalig gemaakt zouden worden. Doch deze uitnemend gewigtige en troostvolle strekking en uitkomst van zijn lijden was niet in staat, zijn menschelijk gevoel te doen zwijgen. Ook te voren was Hem deze uitkomst reeds bekend, en desniettemin verklaarde Hij: *hoe word ik geperst, tot dat het volbragt zij!* Hoe veel sterker moest dan die zinnelijke afkeer van lijden en dood in Gethsemané op Hem werken, toen de ure gekomen was. In die angstige ure was het juist, dat geheel zijne ziel op den kruisdood gerigt was, en dat Hij voor niets, hetwelk daarmede niet in verband stond, zin noch vatbaarheid had. Dien ten gevolge werd dan ook van zelve het streelend voorgevoel van opstanding en verheerlijking meer ter zijde geschoven, om de gansche ziel alleen voor aandoeningen van droefheid en vrees in te ruimen. De vrucht van zijnen kruisdood stond als op den achtergrond: op den voorgrond stond, wat nu voorhanden was. Het akelig en zwart tafereel, hetwelk zich voor zijnen geest vertoonde, verdonkerde geheel het heerlijk licht, hetwelk achter hetzelve scheen. Dit licht was als met een voorhangsel bedekt, en kon alzoo op het lijdenstafereel geen verzach-

tend

tend of vertroostend schijnsel werpen. Een blijd verschiet, al bestaat er ook geen twijfel aan, of het zal door mij bereikt worden, maakt mij daarom nog niet gevoelloos voor de smarten des oogenbliks, al zouden deze smarten ook het middel zijn, om dat doel te bereiken; en naar mate het leed, hetwelk nog moet worden doorgestaan, grievender en zwaarder is, des te minder zal het vooruitzigt op verheuging, tot verligting van dat leed iets bijdragen. Artsenij blijft bitter, al is zij ook het middel tot het toekomstig genot eener volkomene gezondheid; en eene smartelijke kunstbewerking, al zal zij ook ontwijfelbaar met eenen goeden uitslag bekroond worden, zal echter bij den lijder alle aangename en streelende beelden der toekomst verdringen, en hem alleen de vatbaarheid overlaten, om het pijnlijke van het oogenblik des te dieper te gevoelen.

Dus redeneert ook het Evangelie. De kastijding is eigenlijk eene stof tot blijdschap, dewijl zij een blijk is van Gods opvoedende liefde, en de bekeering uitwerkt; en echter baart zij droefheid, ook bij hem, die in geloof en godzaligheid meest gevorderd is, en te regt zou men den mensch voor gevoelloos of overspannen houden, bij wien niets van deze droefheid te bespeuren ware (143). Bij andere gelegenheden, wan-

(143) Verg. *Hebr.* XII: 11.

wanneer JEZUS geest minder nedergedrukt was; mogen Hem de heerlijke gevolgen van zijnen kruisdood verkwikt en verheugd hebben; in Gethsemané was zijne ziel onder het smartgevoel te zeer bedolven, dan dat zij zich aan de heerlijkheid der toekomst zou hebben kunnen oprigten en laven. Al waren het ook maar weinige uren nog, die Hem van de zegekroon scheidden, deze uren moesten echter doorgeworsteld, de schande moest veracht, het kruis moest verdragen, en ligchaam en ziel, op de wreedste en gewelddadigste wijze, van één gescheurd worden. Deze was de doop, met welken hij gedoopt moest worden: en werd Hij, bij het vooruitzigt van denzelven, reeds vroeger geperst; de voorstelling van dien doop moest dan in Gethsemané vooral kracht genoeg bezitten, om al, wat Hem bemoedigen en verblijden kon, te verdringen, en Hem geheel met droefheid en angst te vervullen.

4.) Eindelijk brengen wij tot deze §. nog de bedenking, welke men ontleent uit de vreemde en zonderlinge afwisseling van gemoedsstemming bij onzen Heer. Doorgaans, toch, kenschetst zich JEZUS karakter door kalmte en rust der ziel, door bedaardheid, vaste beradenheid en kloeken moed. Ook wanneer Hij van zijn naderend lijden en sterven sprak (en Hij sprak er dikwerf en gaarne van), deed Hij dit meestal zonder merkbare aandoening. Zelfs wordt PETRUS,

TRUS, die dit, in zijne onbezonnene goedhartigheid, wilde ontweken zien, op ernstigen toon door Hem bestraft (144). Ook is zijne gemoedsstemming bij de gesprekken op den avond zijns lijdens meer die van stille weemoedigheid, dan van hevige ontroering en angst. Zelfs klimt zijne gelatenheid wel eens tot eene soort van verrukking, en het is Hem te moede, als had Hij reeds de wereld overwonnen, als ware Hij reeds werkelijk verheerlijkt (145). Maar hoe steekt nu hierbij die hooggaande ontroering en angst in Gethsemané af! En spoedig na dit tooneel hervat zich ook zijne rustige en onverschrokkene gemoedsgesteldheid weder, en blijft Hem bij tot in de ure des doods.

Buiten twijfel was het met standvastigen en kloekmoedigen zin, dat onze Heer zijn lijden en sterven te gemoet ging, en werkelijk verduurde. Doch men verlieze ook die sporen van ontroering niet uit het oog, welke zijn lijden in Gethsemané voorafgingen, en welke sterker en menigvuldiger werden, naar mate zijne ure naderde. Strijdig met, zelfs geheel afwijkende van alle vroegere ondervinding, mag dan het gebeurde in Gethsemané niet genoemd worden. Integendeel moest men verwachten, dat zijne droefheid en angst

(144) *Matth.* XVI : 23.
(145) *Joan.* XVI : 33. XVII : 4, 8, 11, 13. enz.

angst juist dáár den hoogsten trap bereiken zouden. Doch wij kunnen niet herhalen, wat wij deswege boven hebben aangemerkt (146). Even min zien wij in de onverschrokkenheid, welke zich, na het lijdenstooneel in Gethsemané, weder hervat heeft, en Hem tot in den dood is bijgebleven, iets raadselachtigs. Wij erkennen en aanbidden wel daarin de wijsheid Gods, dat zijn zielelijden Hem in de eenzaamheid overkwam, en dat Hij, bij het naderen der bende, zijne gewone kloekmoedigheid weder vertoonen kon; doch wij gelooven ook, aan den anderen kant, dat dit verschijnsel zijne goede redenen had, en zeer wel kan verklaard worden. Op eenen hevigen storm volgt doorgaans eene diepe stilte, en uit de allersterkste gemoedsbeweging wordt doorgaans eene des te grootere kalmte en gelatenheid geboren. Het sterk geschokt gemoed stelt zich met het middelmatige niet te vrede; maar naar mate hetzelve, door droefheid en angst meer ter nedergedrukt en als overstelpt was, naar die mate zal het zich, indien de storm is doorgeworsteld, met grooter kracht, standvastigheid en heldenmoed aangedaan gevoelen. Ook zou men zich grootelijks bedriegen, indien men meende, dat, zoo men eenig onheil met huivering en ijzing heeft te gemoet gezien, hetzelve nu ook in die zelfde stem-

(146) Hoofdst. III. §. 5 en 6.

stemming, of onder nog heviger ontroering, moest worden doorgestaan. Integendeel is het vooruitzigt veelal pijnlijker en ijsselijker, dan de gevreesde slag zelve (147). Bij een oogenschijnlijk doodsgevaar wordt de nadenkende en van gevoel niet ontbloote mensch, onwillekeurig, door huivering en siddering aangegrepen; maar deze siddering verlaat Hem weder, en met eene bewonderenswaardige koelbloedigheid en onverschrokkenheid stort deze zelfde mensch zich, een oogenblik later, in het midden der gevaren, of werpt hij zich in de armen des doods. Het is, als of de geest zich wreken wil wegens de geledene nederlaag. Menig ter dood veroordeelde gevoelde zich, bij het naderen der teregtstelling, uitermate beangst; en echter beklom hij kort daarna het moordschavot of den brandstapel met voorbeeldige gelatenheid (148).

Nemen wij dit in aanmerking, dan kan men in de standvastigheid, waarmede JEZUS zijn lijden droeg, niets strijdigs vinden met zijne hooggaande ontroering in Gethsemané. Men vergete echter ook niet, dat de Heiland niet slechts door het gebed krachten tot den moeijelijken strijd verza-

(147) *Morsque minus poenae, quam mora mortis habet.*
OVIDIUS.

(148) Dit wordt, onder anderen, verhaald van HUSS en HIERONYMUS *van Praag*. Men zie RENIER, t. a. p. bl. 870. noot *v*.

zameld had, maar dat Hij ook door den Engel was versterkt geworden: eene versterking, die voorzeker zijnen moed, in de Hem nog overige uren van lijden, niet weinig zal geschraagd hebben. Bovendien bood zich Hem, van dat Hij gevangen genomen werd, tot dat Hij den adem aan het kruishout uitblies, geen stil of eenzaam oogenblik meer aan, hetwelk Hem, gelijk die plegtige ure in Gethsemané, tot gezet nadenken zou hebben uitgelokt; en de aard der omstandigheden deed alzoo ook van nu af geene herhaling van een dergelijk tooneel verwachten. De gebeurtenissen verdrongen elkander; zijne vijanden omringden Hem; Hij zelf was in gestadige beweging, en de onderscheidene lijdenstooneelen volgden elkander met rasschen gang op. Desniettegenstaande vertoont Hij zich aan het kruis, op het einde van zijn lijden, nog eenmaal van eene zijde, gelijk wij Hem in Gethsemané aanschouwd hebben. Het, ten hoogsten top gestegen, smartgevoel perst Hem de bede uit: *mijn God, mijn God! waarom verlaat Gij mij?* en alzoo leeren wij Hem, ook nog bij het geven van den laatsten snik, kennen als den diep gevoeligen en voor smart ontvangbaren JEZUS.

Boven en behalve dit alles bedenke men bij het gebeurde in Gethsemané, vergeleken met 's Heilands standvastigheid en kloekmoedigheid vóór en na dit voorval, hoe, bij een gevoelig hart, de

aan-

aandoeningen dikwerf zoo zonderling afwisselen, en niet zelden van omstandigheden en denkbeelden afhangen, welke, bij den gevoelloozen of toch min gevoeligen mensch, naauwelijks eenigen invloed op het hart uitoefenen. Wie kent, toch, de ebbe en vloed der gemoedsbewegingen niet, vooral dan, wanneer het hart eenmaal in beweging gebragt is, en, ten gevolge van velerlei aandoeningen, zekere prikkelbaarheid heeft aangenomen, welke hetzelve aan elken, zelfs aan den geringsten, invloed blootstelt? Ik treed, met mijne gedachten, een sterfhuis binnen. Eenen teederlievenden Echtgenoot is zijne beminde Gade door den dood ontrukt. Nu eens zit hij sprakeloos neder, peinzende of weenende, dan weder herleeft zijn moed en geloofskracht zigtbaar; nu eens schijnt de beklemde boezem de ademhaling te weigeren, dan weder is het oog, waarin troost en hoop te lezen is, ten hemel geslagen. Hoe gist het in zijn binnenste, en hoe zonderling wisselen zijne aandoeningen af! Thans is hij rustig, kalm en gelaten, ja, een glans van vreugde verspreidt zich over zijn gelaat. Hij spreekt met bedaardheid over de dierbare overledene. Hij is vatbaar voor de vertroosting zijner vrienden, of hij vertroost hen zelf veeleer. Zijne ziel verheft zich tot de gewesten der voleinding, en laaft zich aan het denkbeeld van een zalig wederzien. — Doch een oogenblik later valt zijn oog weder op

het lijk, en hij zinkt op nieuw in droefheid weg, om zich, kort daarna, weder te vermannen. Iets dergelijks had bij JEZUS plaats; hetgeen vooral in het oog valt, wanneer wij naast den triumfkreet: *Hebt goeden moed, ik heb de wereld overwonnen* (149), de ontboezeming plaatsen: *Mijne ziel is geheel bedroefd tot den dood toe.* Wij besluiten deze §. met de schoone woorden van EWALD (150): „Hoe menschelijk, hoe „zuiver menschelijk, was die afwisseling tus-„schen angst en rust! Dikwijls denkt gij, dat „gij elken last zoo gemakkelijk, als een zand-„korrel, zult dragen. Dikwijls zegt gij in uw „hart: *het lijden van dezen tijd is niet te waar-„deren tegen de heerlijkheid, die eens aan ons „zal geopenbaard worden.* De vrede van God, „die alle verstand te boven gaat, vervult uw „hart, en gij verbeeldt u, dat het altijd zoo „zijn zal. Gij dwaalt, mijn Broeder! Deze „rust zal eens weder verdwijnen, en de last, „die u gedrukt heeft, eens weder met alle zijne „zwaarte op u rusten, zoodat gij onder denzel-„ven zult schijnen te bezwijken. Kondt gij van „te voren in waarheid zeggen: *Ik ben niet al-„leen, maar de Vader is bij mij;* gij zult ook „eens moeten klagen: *mijne ziel is bedroefd tot „den dood toe!* Dan, dit zal ook weder voorbij „gaan;

(149) *Joan.* XVI: 33. (150) *Overdenk.* bl. 64.

„ gaan; onderwerping aan God en het gebed „ zullen u uwe vorige rust wederom doen ge„ nieten; gij zult gesterkt worden van God, zoo „ als JEZUS gesterkt werd."

§. 3.

Oplossing van leerstellige bedenkingen.

Behalve de bedenkingen, welke wij zoo even geopperd en beantwoord hebben, zijn er ook andere, welke JEZUS hooge waardigheid en onbevlekt karakter meer regtstreeks betreffen, en die wij, in onderscheiding van de bovenvermelde, *leerstellige* bedenkingen noemen, dewijl zij schijnen in te loopen tegen hetgeen ons het Evangelie, aangaande den Persoon van onzen Heer JEZUS CHRISTUS, leert. Evenwel willen wij geschiedenis en zielkunde hierbij niet uitgesloten hebben, daar deze ons veeleer ook hier moeten blijven voorlichten, om ons van alle, met JEZUS ware grootheid strijdige, denkbeelden vrij te waren.

1.) De eerste bedenking, welke wij vermelden, betreft het *vrijwillige* van JEZUS vernedering, lijden en sterven. Hoe is hiermede, vraagt men, zijne hooggaande droefheid en angst in Gethsemané bestaanbaar? Hoe kon Hij zelfs den kruisdood afbidden, dien Hij nogtans uit eigen keus

keus op zich genomen had te lijden, aan welken Hij ook te voren steeds verklaard had zich te zullen onderwerpen, en waarin Hij wilde, dat zijne leerlingen het grootst en heerlijkst blijk zijner liefde zouden opmerken? Herroept JEZUS dan in de daad zijn genomen besluit, en wil Hij waarlijk zijn, bijna voleindigd, verlossingswerk laten varen?

Er is misschien geen valscher en bedriegelijker stelregel, dan die, dat men de uitwerkselen eener hevige gemoedsbeweging, van welken aard deze ook zijn moge, aan de begrippen en oordeelvellingen eener koele en wél wikkende redenering toetsen wil. Dit moet klaarblijkelijk tot de grootste ongerijmdheden leiden, en uitkomsten opleveren, regtstreeks strijdig met de bedoeling van hem, dien dezelve betreffen.

Inderdaad heeft JEZUS vrijwillig en uit eigen keus geleden, en zijn besluit, om den kruisdood te sterven, bleef onwankelbaar. Maar was Hij daarom voor smart, droefheid en angst ontoegankelijk? In geenen deele. Zijn dood was een offer voor de zonden der wereld: en ofschoon het zijn vast besluit was en bleef, hetzelve te brengen; het was en bleef echter een offer, de voorstelling waarvan zijn hart deed beven, en hetwelk de meest mogelijke kracht, inspanning en zelfverloochening vereischte. Aan de éene zijde

stond

stond eene schuldige en doemwaardige wereld — aan de andere zijde zijn boven alle mate bitter lijden en sterven. Van dit laatste, op zichzelf beschouwd, kon, mogt en moest Hij, als nadenkend, bezonnen en gevoelig mensch, wenschen ontslagen te worden; doch in verband beschouwd met het doel, waartoe het strekken moest, stond het besluit om te sterven bij Hem, in de benaauwdste ure in Gethsemané, even zeer vast, als toen Hij te voren gezegd had: Nu is mijne ziel ontroerd, en wat zal ik zeggen: *Vader, verlos mij uit deze ure? Doch hiertoe ben ik in deze ure gekomen. Vader, verheerlijk uwen naam!* of toen Hij daarna verklaarde: *Den drinkbeker, dien mij de Vader gegeven heeft, zal ik dien niet drinken?*

Men houde deze onderscheiding niet voor willekeurig. De Heer zelf gaat ons hierin voor, wanneer Hij bidt: *Mijn Vader! indien het mogelijk is, laat dezen drinkbeker van mij voorbijgaan; doch niet gelijk ik wil, maar gelijk Gij wilt.* Hij wil dus, en Hij wil niet. Wat wil Hij? Zich aan den Vader onderwerpen en sterven, indien zijn dood, naar Gods bedoelingen, onvermijdelijk is. Wat wil Hij niet? Zoo mogelijk, niet sterven. Er heeft dan hier, gelijk zulks door eenen iegelijk in grooten nood kan ondervonden worden, bij den Zaligmaker eene

eene zoogenoemde *μικτὴ πρᾶξις* plaats (151). Deed Hem het voorgevoel van den bitteren drinkbeker de zucht om ontheffing van denzelven slaken; deze zucht betreft slechts en kan slechts den drinkbeker, op zichzelven beschouwd, betreffen: maar als middel tot verlossing der wereld aangemerkt, is Hij er zoo verre af, daarvan verschoond te willen zijn, dat Hij veeleer den wil des Vaders op den voorgrond plaatst, en bij herhaling betuigt, zich aan denzelven te zullen onderwerpen. Alleen in eerstgemelden zin onderscheidt Hij *zijnen* wil van 's *Vaders* wil; in de laatstgemelde beteekenis stemt Hij volkomen met den Vader overeen: of, wat hetzelfde zegt, zijn *vleesch* kant zich aan tegen hetgeen zijn *geest* als goed, betamelijk en nuttig beschouwt en willens is, te volvoeren. In de tweede en derde bede zien wij, hoe het vleesch allengs toetreedt, zich aan den geest onderwerpt, en met denzelven volkomen instemt, om den wil van God te volbrengen.

Deze onderscheiding wordt ook door de Schrift en de ervaring erkend. JAKOB klaagde over de dienstbaarheid bij LABAN; doch hij droeg dezelve gewillig, omdat zij het middel was tot het bezit van RACHEL (152). PAULUS werd van de-

(151) Saepe accidit, ut quis aliquid faciat
— Ἑκὼν ἀέκοντί γε θυμῷ·
[— Pariter nolensque volensque.]

(152) *Gen.* XXXI: 40, 41.

.eze twee gedrongen: hij wenschte ontbonden te
vorden en bij CHRISTUS te zijn, want dit be-
chouwde hij als zeer verre het beste; doch, met
et oog op de Christenen, wenschte hij nog in
iet vleesch te blijven, en berustte hij alzoo gaar-
e in den wil van God, die zijn leven verleng-
e (153). De vriend, die voor zijnen vriend het
even waagt, doet dit gewillig en na rijp beraad.
)it neemt echter niet weg, dat het naderend ge-
aar hem met droefheid en angst vervult, en dat
ij, bevende en roepende om uitredding, den dood
e gemoet gaat. De lijder onderwerpt zich, uit
igen vrije keus, aan eene pijnlijke kunstbewer-
.ing. Deze keus echter waarborgt niet tegen
mart en angstgeschrei. Ook zou het tegen zijne
edoeling zijn, indien men zijn geroep en geween
ls eene verandering in zijne denkwijze, of als
en opgeven van zijn genomen besluit, wilde
anmerken: ja, al is het ook, dat hij, door
martgevoel overweldigd, de hand des wondhee-
ers terugstoot; een oogenblik later zal hij de-
elfde hand weder inroepen, dewijl het zijn vaste
vil is, dat de bewerking geschiede.

Beschouwt men nu JEZUS angst en bede uit
.it oogpunt (en de Heer geeft ons dit oog-
unt zelf aan de hand); hoe heldert dan al het
uistere voor onze oogen op! Er is dan hier
geen

(153) *Filipp.* I: 23, 24.

geen zweem van ongelijkheid aan zichzelven of van herroeping van zijn genomen besluit te vinden, even min, als daarin een spoor van verflaauwing zijner liefde tot de menschen zou te ontdekken zijn. Integendeel blijkt die vastheid van besluit te meer, en schittert zijne liefde tot de menschen te heerlijker, naar mate zijne ontroering sterker is, zonder zijne getrouwheid en gehoorzaamheid aan God een oogenblik te kunnen doen wankelen. Zijn angst klimt zoo hoog, dat Hem de bede om ontheffing van den drinkbeker wordt afgeperst; maar het is juist deze bede, het kenmerk en de uitdrukking van den allerhoogsten nood, welke zijn onveranderlijk besluit, om den raad van God te volbrengen, en alzoo ook zijne gadelooze liefde tot zondaren, in het overtuigendst en treffendst licht plaatst, daar Hij deze bede niet doet, dan onder de stellige, herhaalde en op vasten toon bijgevoegde voorwaarde: *indien het mogelijk is*, en: *niet gelijk ik wil, maar gelijk Gij wilt*. Men ziet dus, hoe ook, te midden van den allerhevigsten storm der aandoeningen, de wil des Vaders de eenige rigtsnoer en maatstaf van 's Heilands wil en gedrag blijft. Hoe stellig was dan zijn besluit, om, ook ten koste van zijn bloed, de zaligheid der wereld uit te werken, en hoe onuitblusschelijk zijne liefde, daar ook de hoogstgeklommen angst tegen beide niets vermogt!

mogt! De tegenkanting des vleesches in zulk een' ontzettend hoogen graad, dat dit Hem zelfs om ontheffing van lijden en kruisdood bidden deed, was de vuurproef, welke zijn besluit, om Gods plan te volvoeren, en zijne liefde tot de menschen moest doorstaan: en tegen deze zwaarstmogelijke proef is Hij bestand gebleven. Nu mag dan wel zijn besluit een onwankelbaar besluit, en zijne liefde eene edele, grootmoedige, voorbeeldelooze en zich zelve opofferende liefde heeten.

2.) Eene tweede bedenking betreft 's Heilands *onbevlekt karakter*. Hoe stemt die angst en bijzonder dat gebed in Gethsemané hiermede overeen? Hij deed altijd, wat den Vader welbehagelijk was; maar liep deze bede niet tegen 's Vaders welbehagen in? Moet zij alzoo niet worden aangemerkt als gebrek aan gehoorzaamheid en onderwerping, en mitsdien als eene wezenlijke *vlek?*

Op deze vraag kan zeer veel en zeer voldoende geantwoord worden. JEZUS was heilig en zonder zonde; doch Hij was mensch, en, bij gevolg, bedeeld met de neigingen en begeerten, welke van de menschelijke natuur onafscheidelijk zijn. Dat deze neigingen en begeerten, op zich zelve, zondig en berispelijk zouden zijn, zal niemand beweren, naardien zij niet het gevolg zijn der ons inwonende bedorvenheid, maar der menschelijke natuur, als zoodanige. In te-

gendeel zijn zij het juist, welke de sterkste drijfveêr en den krachtigsten spoorslag tot alle zedelijk goed uitmaken. Zondig en berispelijk worden zij dan eerst, wanneer zij tegen den wil van God gekeerd zijn. — Maar welke trek is nu dieper in de menschelijke natuur ingeplant, dan de afschrik van lijden en dood, en de trek tot ligchamelijke geneugte en tot het leven? Hadden deze kenmerken der menschelijke natuur zich in JEZUS niet vertoond; men zou in verzoeking geraken om te twijfelen, of Hij wel in waarheid mensch geweest ware, althans, of de menschelijke natuur zich bij Hem wel in haren waren aard, en dus in hare ware grootheid, uitgedrukt hebbe?

Wil men in 's Heilands natuurlijk terugbeven voor lijden en dood iets zondigs zien, dan was het Hem ook zonde, mensch te zijn. Neen! als innig gevoelend en voor smaad en smart vatbaar mensch, moest Hij huiveren bij de gedachte aan het bitter lot, hetwelk Hem verbeidde. Maar laat Hij zich nu door dezen natuurlijken trek der zinnelijkheid wegslepen tot ontrouw aan God en pligt? Juist het tegendeel heeft plaats. Ziet men dan niet, hoe angstig Hij worstelt, om deze uitspraak der zinnelijkheid te overmeesteren, en zich boven de zwakheid des vleesches te verheffen? Ziet men niet, hoe het angstzweet zijn gelaat bedekt en zich met het stof vermengt, hoe Hij

Hij zich met zijn aangezigt op de aarde werpt, en hoe Hem een Engel, te zijner versterking, moet worden toegezonden? Hoort men Hem niet bidden: *Mijn Vader, indien het mogelijk is, laat dezen drinkbeker van mij voorbijgaan; doch niet mijn wil, maar Uw wil geschiede!?* Men leze dit gebed aandachtig, en bewondere den heiligen Lijder!

Vraagt Hij om ontheffing van zijnen dood, Hij spreekt dezen wensch slechts *voorwaardelijk* uit, en deze voorwaarde laat Hij niet ongemerkt invloeijen, maar Hij zet haar op den voorgrond, Hij begint en eindigt er mede. Eene zaak, welke wij, in zulk een beknopt gebed, tweemaal aantreffen, moet wel vooral zwaar bij Hem gewogen hebben; en het is, als of de Heer ons, door deze herhaling, op den weg helpen wil, om zijne bedoeling regt te verstaan, en zijnen wil niet te miskennen. Niet voorwaardelijk, maar vast en onwankelbaar, daarentegen, en als op eene rots gegrond, is de bijvoeging: *Vader, Uw wil geschiede!* En hier is het juist, dat zijne onzondige, onbevlekte en heilige natuur op het treffendst uitkomt. Hoe vast hecht hij zich aan God; hoe kleeft Hij den Vader aan; hoe stellig verklaart Hij, van Hem alleen te willen afhangen! Zijn vleesch moge iets anders begeeren; zijn geest is en blijft eenswillens met God! Hoe beteugelt Hij zijne zinnelijkheid, en wijst Hij haar hare grenzen

aan, welke zij niet mag overschrijden! Ook te midden van den bangsten worstelstrijd blijft het zijne keus en leus, dat de wil des Vaders geschiede, en, zelfs met de vreeze des doods in het hart, onderwerpt Hij zich aan Gods raadsbesluit. Hoe moest zijne ziel dan niet doordrongen zijn van liefde, gehoorzaamheid en getrouwheid aan God; en hoe rein, edel en onbaatzuchtig was nu zijne onderwerping, naardien het vooruitzigt van eigene heerlijkheid aan dezelve geen aandeel had, maar dezelve veeleer eenig en alleen de vrucht was van zijne innigste verkleefdheid aan God! Wat zedelijke waarde is in de onderhouding van eenig voorschrift gelegen, indien dit voorschrift met den trek van ons hart overeenstemt? Dan behoeven wij immers maar onze neiging blindelings te volgen, werwaarts dezelve ons leiden wil. Maar wanneer gevoel en vleesch zich tegen zoodanig voorschrift derwijze aankanten, dat de overeenstemming van eigen zin met den wil van God niet, dan door de grootste zelfverloochening verkregen wordt, en op den bangsten strijd, onder gebed en angstzweet, te staan komt; dan bewonderen wij de gehoorzaamheid, volgzaamheid en onderwerping van Hem, die zeggen kan: *Vader, niet mijn wil, maar Uw wil geschiede* (154)! Juist moest al-

(154) „ Haec praecipua pars erat obedientiae, quod „ vo-

alzoo die doodsangst van JEZUS in Gethsemané dienen, om zijn onbevlekt en heilig karakter op het heerlijkst te doen uitblinken. Hij werd verzocht in alles, en deze verzoeking moest juist hare uiterste grenzen bereiken en ten hoogsten top klimmen, zoodat zij Hem zelfs de zucht om ontheffing deed slaken en de versterking van eenen Hemelbode noodzakelijk maakte; zou zijne gehoorzaamheid aan God eene *beproefde* gehoorzaamheid zijn, en eene kracht verkrijgen en vertoonen, welke alle verdere mogelijkheid tot bezwijken buitensloot.

Zoo is het ons dan in Gethsemané aanschouwelijk gemaakt, hoe JEZUS geoefend en door lijden geheiligd en gehoorzaam geworden is tot den dood, ja, tot den dood des kruises. Die nog tot den bloede toe niet gestreden heeft, heeft den hoogst mogelijken trap van volmaaktheid nog niet bereikt. Dit heeft JEZUS gedaan, en alzoo is Hij ons geworden een *Hoogepriester*, *heilig*, *on-*

„ voluntatem suam contra naturale desiderium Patris con-
„ silio submittit." GROTIUS, ad *Matth.* XXVI : 39.
„ Homo naturaliter a cruciatu et morte abhorret, et in eo
„ nullum est peccatum aut defectus, sed potius illic obe-
„ dientiae CHRISTI excellentia conspiciendam se prae-
„ bet, quod statim appetitum istum naturalem compescit
„ et voluntati paternae submittit." STEPHANUS CURCELLAEUS, Lib. V. C. 7. Conf. etiam GERH. JOAN. VOSSIUS, *Harm. Evang.* Lib. V. C. 20.

onnoozel, onbesmet, afgescheiden van de zondaren en hooger dan de hemelen (155).

3.) Maar, zegt men, al was JEZUS lijden en gebed in Gethsemané niet strijdig met zijne onbevlekte heiligheid; heeft Hij zich aldaar echter niet zeer *kleingeloovig* en *kleinmoedig* betoond? Hoe is die verslagenheid en angstvalligheid met de volkomene bewustheid zijner onschuld en met zijne eigene getuigenis: *De Vader heeft mij niet alleen gelaten*, over een te brengen? Wordt Hij niet beschaamd gemaakt door eenen SOCRATES, die gelaten den gifbeker dronk, of door eenen SENECA, die zich koelbloedig de aderen deed openen?

Ter beantwoording dezer bedenking zijn in het voorgaande reeds enkele wenken gegeven, welke wij niet herhalen willen (156). Het eigenaardige der gemoedsaandoeningen is juist hierin gelegen, dat zij, als ebbe en vloed, rijzen en dalen, en dat men in sommige oogenblikken eene angstvalligheid gevoelt en aan den dag legt, welke men, in andere oogenblikken, wanneer de geest weder zijne vastheid hernomen heeft, naauwelijks zelf begrijpt (157). En waarom JEZUS ge-

(155) *Hebr.* VII: 26. Men vergelijke hier de Verh. van W. SCHRÖTER in KROM's, *Nieuw Christ. Magazijn*, III. bl. 399. volgg.

(156) Hoofdst. II. §. 4. en IV. §. 2.

(157) Men zie §. 2. van dit Hoofdst. op het einde.

gemoedsaandoeningen juist in Gethsemané den hoogsten graad bereikt hebben, is boven aangetoond (158).

Te onregte zou men 's Heilands gedrag in Gethsemané *kleingeloovig* noemen. Dit zou het geweest zijn, indien hij aan Gods hulp en nabijheid gewanhoopt hadde; indien Hij op eigen behoud ware bedacht geweest; indien Hij zijne sterkte niet gezocht hadde in het gebed; indien Hij zich niet zoo onbepaald aan den wil des Vaders verbonden en onderworpen verklaard hadde. Het is waar, de vreugde der toekomst was thans voor Hem verduisterd en geheel zijne ziel alleen met zijnen kruisdood bezig; maar hoe dikker duisternis Hem omgaf, des te heerlijker blonk zijn geloof uit. Nu was zijne berusting in den wil van God minder het uitwerksel zijner verwachting der aanstaande heerlijkheid, dan wel het gevolg zijner geheele verkleefdheid aan den Vader, wiens raad Hij volgen en wiens wil Hij volbrengen wilde, niettegenstaande Hij in zijne hoop op belooning daartoe kracht noch ondersteuning vond. Zijne onderwerping aan den wil van God was dan hier de vrucht van een *geloof zonder te zien*, hoedanig geloof Hij zelf heeft zalig geprezen (159), en hetwelk in ABRAHAM zoo hoog geroemd wordt

(158) Hoofdst. III. §. 6.
(159) *Joan.* XX: 29*b*.

wordt (160). Zóó gaf Hij Gode de eer; zóó toonde Hij geheel en al van den Vader te willen afhangen en zich aan denzelven geheel toe te vertrouwen; zóó heeft Hij ons, door zijn eigen voorbeeld, geleerd, dat des Christens hoogste eer en zaligheid gelegen is in het volgen van God, werwaarts Hij ons leiden wil, ook langs de moeijelijkste wegen. Stil te zijn, als het gespeende kind, ook in den bangsten nood, en den Vader blindelings aan te kleven, hoe ook vleesch en hart zich daartegen verzetten; zich zelven te verloochenen, *zoo als* en *dewijl* de Vader het wil; nergens, dan bij Hem, troost en hulp te zoeken, en zich met ziel en zin aan Hem te onderwerpen: dat mag eerst *gelooven* heeten. Hoe rijst dan de diep vernederde Heer in onze schatting! *Zulk* gelooven eerst maakte Hem tot den *oversten Leidsman en Voleinder des geloofs* (161). Gelijk zijne heiligheid te heerlijker uitblinkt, naar mate zijn angst hooger geklommen was, en naar mate zijne gehoorzaamheid alzoo minder aan het vooruitzigt op zijne nabijzijnde verhooging mag worden toegeschreven; zoo moest ook juist deze hoogst geklommen angst strekken tot beproeving en verheerlijking zijns geloofs.

Niet

(160) *Rom.* IV: 20—25. *Hebr.* XI: 8—19.

(161) *Hebr.* XII: 2. Men zie nog Hoofdst. II. §. 4. op het einde.

Niet minder ongegrond is het zeggen, dat 's Heilands bange strijd in Gethsemané niet zou overeen te brengen zijn met de bewustheid zijner *onschuld*. Zoo min de overtuiging van Gods gunstig en vermogend aandenken aan Hem, of de vreugde, die Hem voorgesteld was, zijne ontroering beletten kon; even min was ook in de bewustheid zijner onschuld een waarborg tegen dezelve gelegen. Of zou dan de onschuldige, die aan wraak en boosheid opgeofferd wordt, daarom, omdat hij onschuldig is, geene aandoeningen mogen laten blijken? Nam JEZUS, door zijne onschuld, ook den pligt op zich, om koelbloedig te sterven? Integendeel moest juist de bewustheid zijner reinste onschuld en zijner liefderijkste bedoelingen den Zaligmaker te meer bedroeven en bezwaren, dewijl zich aan deze bewustheid van zelve hechten moest de gedachte aan de ondankbaarheid, ongeloovigheid, snoodheid en onbekeerlijkheid zijner moordenaren. Bovendien herinnere men zich, wat desaangaande boven (162) is aangemerkt. JEZUS moest lijden en sterven *om der zonde wil: Hij, regtvaardige, voor de onregtvaardigen* (163). *Niet door vergankelijke dingen, zilver of goud, zijn wij verlost, maar door het dierbaar bloed van* CHRISTUS, *als een onbestraffelijk en onbevlekt Lam* (164). Juist we-

(162) Hoofdst. III. §§. 3, 4.

(163) 1 *Petr.* III: 18. (164) 1 *Petr.* I: 18, 19.

wegens zijne volkomene onschuld en vlekkelooze heiligheid, moest Hij dan te meer tegen den kruisdood, als uitwerksel van de zonde en als noodzakelijk tot verzoening der wereld met God, opzien en van denzelven terugbeven. Was de kruisdood niet de vloek der Wet, die op het menschdom rustte? Was hij niet het toonbeeld van Gods heilig en geducht ongenoegen over de zonde? Dat Hij nu, die geene zonde gekend heeft, tot zonde moest gemaakt worden, dat Hij, die, zoo onvermoeid, voor de eer van God geijverd had en zich niet minder, dan de Vader, over de snoodheid der wereld bedroefde, als een verworpene, als een gevloekte, aan het kruishout sterven moest: wie kan de grieving, de smart, den afkeer, de droefheid en angst beseffen, welke, bij zulke voorstellingen, de heilige ziel van JEZUS vervullen, en als overstelpen moesten? Naar mate zijne liefde tot God inniger en grooter en zijne ziel afkeeriger was van alle zonde; naar die mate moest ook de kruisdood, als rantsoen voor de zonde, in het vooruitzigt afschuwelijker en verschrikkelijker voor Hem zijn.

Eindelijk bestempele men het gedrag van JEZUS niet met den naam van *kleinmoedigheid* of *lafhartigheid*. Veeleer bewonderen wij daarin de ware menschelijke grootheid en den echten heldenmoed. Het is zoo, om dit te verstaan, moet men

men zich ontdoen van die verkeerde begrippen, welke men zich veelal van grootheid vormt. *Groot* kan toch wel het gedrag der zulken niet genoemd worden, die zich trotschelijk verheffen boven de teedere aandoeningen der menschelijke natuur, die droefheid en angst als hunner onwaardig beschouwen, en die zich met eene onnatuurlijke, of wezenlijke, of voorgewende, ongevoeligheid in de armen van den wreedsten dood werpen. Immers heeft ook het menschelijk hart zoowel, als het verstand, zijne onvervreemdbare regten, en de volmaaktheid des menschen bestaat geenszins in de verheffing van het laatste ten koste van het eerste, maar wel in de overeenstemming van beide ter volbrenging van den wil van God. Is de mensch geheel *verstand* en *redenering*, dan zal Hij in alles den stempel der dorheid en koelheid dragen, en zijne gehoorzaamheid aan God kan geen uitwerksel zijn eener hartelijke, vurige liefde. Is hij geheel *gevoel*, dan missen zijne gemoedsbewegingen den breidel, die dezelve beteugelen en ten goede rigten moet. In JEZUS is de volmaaktste menschelijke grootheid zigtbaar; want Hij leed met het innigst gevoel, doch Hij bestuurde dit gevoel ter overeenstemming met den wil van God.

Alleen de verbijsterde dweeper of de trotsche, ongevoelige, Stoïcijn, die, door dwaasheid verblind, juist het edelste en schoonste in zich zel-

ven gedood heeft, kunnen hoogmoediglijk den dood verachten, en elkander juichende voor den vreesselijken brandstapel verdringen. „ Waar„ lijk, indien JEZUS in den hof van Gethse„ mané, of toen Hij aan het kruis hing, dron„ ken van vreugde had gejuicht; dit zou mijn „ hart, in plaats van het tot Hem te verheffen, „ van Hem verwijderen (165)." JEZUS was noch ongevoelig, dat Hem de verwachting van den bitteren kruisdood niet in het binnenste zijner ziel zou geschokt hebben, noch hoogmoedig, dat Hij dit gevoel, als zijns onwaardig, zou hebben onderdrukt of ontveinsd. Welk een heerlijk licht werpt, integendeel, zijne diepe ontroering op zijn gansche lijden! Deze ontroering is ons het bewijs, dat Hij niet bedwelmd door de vreugde der toekomst, niet in eene woeste vervoering of in wilde geestdrijverij, niet met de hardvochtigheid van eenen ruwen mensch, leed en stierf, maar, integendeel, nadenkende over en beseffende al het akelige van zijn lot. Met volkomene bewustheid van hetgeen Hem wedervaren zou, trad Hij zijne lijdensbaan in; en als bezonnen, zachtaardig, teedergevoelig mensch, wiens gehoorzaamheid en liefde te meer uitkomt, naar mate hij door droefheid en angst meer wordt ter neder gedrukt, nam Hij den drinkbeker uit de hand

(165) Woorden van SCHRÖTER, t. a. p. bl. 403.

hand zijns Vaders aan. Het is waar, *die* onverschrokkenheid bezat onze Heer niet, welke vele zoogenoemde helden der geschiedenis betoonden, door de grootste gevaren te trotseren, of zich blindelings in de armen des doods te werpen. Maar wil men dezen heldenmoed ontleden, dan was hij veelal *of* het uitwerksel van volslagene ongodsdienstigheid, onbezonnenheid, roekeloosheid of hoogopgewekte geestdrift, waarmede alle bedaard nadenken onvereenigbaar is, *of* van natuurlijke hardvochtigheid, ongevoeligheid of zelfs zatheid des levens, *of* van ijdele roemzucht, die het verwijt van lafhartigheid ontvlugten en zich eenen onsterfelijken naam verwerven wilde (166). Maar voor dit alles was onze Heiland te groot. Daarbij vertegenwoordige men zich de ontzettende hoogte, tot welke zijn lijden klimmen moest; men bedenke, dat Hij minder nog in het ligchaam, dan in de ziel leed, in welk opzigt geen menschelijk lijden met dat van den Heer kan vergeleken worden; men houde in het oog, dat alles Hem te voren tot in de geringste bijzonderheden toe bekend was; men voege hierbij, dat van zijne volstandigheid de ver-

(166) Zeer juist zegt SAURIN, *Disc.* X. p. 253, 254. „Cette constance, que l'on admire dans quelques „grands hommes du paganisme, ne fut qu'un dernier ef„fort de l'orgueil et de l'amour de la gloire."

verlossing der wereld zou afhangen; men vergete bij dit alles niet de volmaaktste onschuld, de onbaatzuchtigste liefde en de zachte geaardheid van den Lijder: — en men zal die hooggeklommen droefheid en angst niet alleen zeer natuurlijk vinden, maar men zal Hem dezelve ook tot eere moeten aanrekenen. Bovendien perst Hem zijn angst geene ijdele klagten uit, en Hij bejammert niet wanhopig zijn lot; maar Hij neemt zijne toevlugt tot het gebed, Hij werpt zich, behoeftig en diep afhankelijk, voor zijnen hemelschen Vader neder, — en dit is voorzeker in den nood datgeen, wat ons allermeest betaamt, en waarin onze hoogste eer gelegen is. En welke is de inhoud van zijn gebed? De betuiging eener volkomene eenstemmigheid met en onderwerping aan den Vader. In waarheid, van welken kant men ook den lijdenden Zaligmaker beschouwe, overal spiegelt zich in Hem de ware adel en grootheid der menschelijke natuur (167).

4.) Eindelijk zou men nog kunnen vragen, hoe JEZUS zielelijden in Gethsemané overeenstemme met zijne goddelijke Natuur?

Wij vermelden deze vraag, meer om niets te hebben voorbijgegaan, wat eenige zwarigheid zou kunnen baren, dan wel omdat zij, na al het aan-

(167) Men verg. HARWOOD, t. a. p. S. 165. noot, en PRINS, *Leesboek* bl. 119 — 121.

aangevoerde, eene opzettelijke beantwoording zou schijnen te behoeven. JEZUS leed, bad en streed als mensch. Belette zijne goddelijke natuur niet, dat Hij een menschelijk ligchaam en eene menschelijke ziel aannam; zij belette even min, dat deze beide aan de wetten der menschelijke natuur onderworpen waren, dat zij, in derzelver werkzaamheden, zich geheel naar den gang der menschelijke natuur schikten, dat zij in de behoeften, neigingen en begeerten der menschelijke natuur deelden, en alzoo ook voor droefheid, smart, angst, uitputting, gelijk ieder mensch, vatbaar waren. Vraagt men, of JEZUS dan in Gethsemané zijne alwetendheid had afgelegd, dat Hem de heerlijkheid der toekomst en de zalige gevolgen van zijnen dood niet tegen dien angst beveiligden, dan is deze vraag reeds boven beantwoord (168). Vraagt men, of zijne almagt Hem in dien strijd niet zou hebben kunnen ondersteunen; zoo vergeet men, dat JEZUS als bloot mensch geleden heeft, dat Hij, niet als God, maar als mensch gehoorzaamheid leeren moest uit hetgeen Hij leed, dat Hij als mensch moest worden geoefend, geheiligd en volmaakt, en dat de vreugde, die Hem voorgesteld was, de belooning zou zijn op zijnen wél volbragten strijd op aarde. Hij moest gehoorzaam

(168) §. 2. No. 3. van dit Hoofdstuk.

zaam worden tot den dood, ja, tot den dood des kruises; en niet de kruisdood op zich zelven, maar de kruisdood, gewillig, volgzaam en onderworpen geleden, moest Hem den weg banen tot zijne heerlijkheid. Zoo min Hij in de woestijn steenen in brood veranderen kon, zoo min kon Hij in Gethsemané zich boven de vreeze des doods verheffen; en zoo min Hem zijne goddelijke Natuur van eten, drinken, slapen ontslaan kon, zoo min kon zij Hem vrijwaren van die droefheid en angst, welke Hem in Gethsemané aangrepen. Wil men hierin iets vreemds vinden; men zou het geheele lijden van JEZUS tot een onoplosbaar raadsel maken. Te midden van zijne goddelijke Natuur houdt de menschelijke, onafhankelijk van de eerste en ongehinderd, als ware het, haren eigenen gang. *Zóó* alleen kon Hij zijnen broederen gelijk worden in alles, en verzocht worden, gelijk zij; zóó kon Hij behoefte hebben aan de versterking eens Engels, die Hij voorzeker, als Heer der Engelen, niet noodig had; zóó alleen kon in zijn lijden en sterven zijne onderwerping en gehoorzaamheid aan God, en zijne alles overklimmende liefde tot de menschen doorstralen. Kon Hij, ofschoon de Zoon zijnde, sterven; Hij moest dan ook, ofschoon de Zoon zijnde, in ziel en ligchaam kunnen lijden, en dit lijden moest, aangemerkt den drinkbeker, die Hem verbeidde, juist die hoogte kunnen beklimmen,

men, tot welke wij hetzelve werkelijk in Gethsemané gestegen zien.

§. 4.

Handhaving van 's Heilands eer in zijnen uitroep aan het kruis.

Hetgeen wij, ter verdediging van 's Heilands hooge waardigheid en onbevlekt karakter in Gethsemané, gezegd hebben, is ook grootendeels op zijnen uitroep aan het kruis toepasselijk.

De uitroep: *Mijn God, mijn God! waarom hebt Gij mij verlaten?* is, gelijk wij boven aangetoond hebben (169), eene, door de ijsselijkste smarten den Heere afgeperste, bede om spoedige verlossing uit zijn lijden; waarbij Hij ons dan, even als in Gethsemané, verschijnt als de voor de diepste smart vatbare, behoeftige en van God afhankelijke, Lijder. De kruisdood was de laatste, bitterste, teug uit den drinkbeker, die Hem te drinken stond. Bijzonder waren zijne smarten tegen het einde der drie-urige duisternis tot de ontzettendste hoogte geklommen. Deze duisternis zelve was zoo regt geschikt, om de hevig gefolterde ziel van JEZUS met zwarte en akelige beelden te vervullen, gelijk zij, uit hoofde van het

(169) Hoofdst. II. §. 6.

het drukkende en broeijende der lucht, waarmede zij gepaard ging, zijne ademhaling belemmeren en Hem alzoo bovenmate benaauwen moest. Hierbij kwam, ten gevolge daarvan en van het aanmerkelijk bloedverlies, een brandende dorst, die zijne tong aan het gehemelte deed kleven en Hem schier deed versmachten. Hoe kan het ons dan bevreemden, dat juist toen, toen de nood op het hoogst geklommen was, de verzuchting door Hem ten hemel werd opgezonden, om nu welhaast uit zijn lijden verlost te worden? In zoodanigen allerverschrikkelijksten toestand was dit immers van onzen Heer, die altijd in den nood zijne toevlugt tot het gebed genomen had, niet anders te verwachten, te meer, daar Hij met volle bewustheid leed tot aan zijnen dood toe. Wij vinden derhalve deze bede niet alleen natuurlijk, maar ook met zijn voeger bestaan en leven geheel overeenstemmende. Ware er, onder de zeven kruiswoorden, niet één, waaruit het diep gevoel zijner smarten bleek; wij zouden zijn laatste lijden niet regt verstaan, en dit niet weten overeen te brengen met zijn lijden in Gethsemané. Doch de bede aan het kruis doet ons zien, dat Hij, tot aan zijnen doodsnik toe, al het ijsselijke van den drinkbeker gevoelde, dien Hij reeds te voren, met zoo veel angst en ontroering, had tegemoet gezien.

Ware de Heiland aan het kruis in ijdele en klein-

kleinmoedige klagten uitgebarsten, of had Hij getwist met God en blijken gegeven van teleurgestelde verwachtingen, of had Hij zelfs zijne getuigenis, dat Hij de Zoon Gods was, herroepen; dan, voorzeker, zou men te vergeefs pogen, zijne eer te redden. Doch niets van dit alles is geschied. Met bewonderenswaardige lijdzaamheid en met onbezweken geduld had Hij zijn lijden gedragen; en waarom zou Hij dan nu, *daar Hij wist, dat alles volbragt was* (170), niet om eene spoedige verlossing hebben mogen bidden? Hierin, toch, is geen zweem van ongeduld, berouw of ontevredenheid over Gods bestellingen met Hem te vinden. Beschouwde Hij niet alles, wat Hem overkwam, als Hem toegezonden door den Vader; en bij wien anders, dan bij Hem, kon en moest Hij dan ook nu uitkomst en hulp zoeken? Waarom zou het Hem dan tot oneer verstrekken, dat Hij, in de beslissende ure en in den bangsten nood, tot den Vader vlugt? Zijne bede behelst niets zondigs, noch zijns onwaardigs. Immers blijkt daaruit juist, hoe zeer Hij zich aan God verkleefd gevoelde.

Ge-

(170) De uitroep: *Mijn God!* enz. werd onmiddellijk gevolgd door het woord: *Mij dorst!* weshalve de bijvoeging van JOANNES: *Hierna* JEZUS *wetende, dat nu alles volbragt was* enz. (H. XIX: 28.), welke eigenlijk tot laatstgemeld woord behoort, ook op het eerste moet betrokken worden.

Gelijk het hulpeloos kind, in het bangst gevaar, zich aan zijnen vader aansluit, zoo deed ook onze Heer; en de bede, welke Hij ontboezemde, stemt met den drang der behoefte van het godsdienstig en beklemd hart even zeer, als met den uitdrukkelijken wil van God overeen: *Roep mij aan in den dag der benaauwdheid; ik zal er u uithelpen* (171).

Even min is in die bede eenig spoor van ongeloovigheid of wanhoop te vinden. De ongeloovige of wanhopige keert zijne ziel veeleer van God af, dan dat hij dezelve ten hemel zou verheffen en om uitredding bidden. Die zich, in den waren zin des woords, van God verlaten rekent, kan immers geene hulp bij Hem zoeken. JEZUS, daarentegen, roept God om verlossing aan, en Hij doet dat in eene bewoording, welke, in derzelver verband beschouwd, niet alleen geene twijfeling aanduidt, maar ook de uitdrukking is van het volledigst en onbepaaldst vertrouwen (172). Heeft de uitroep, in ons oor, al iets hards; men blijve aan den klank niet hangen. Er is evenmin iets berispelijks in gelegen, als JEZUS zou moeten gerekend worden, zijnen kinderlijken pligt vergeten te hebben, toen Hij tot zijne Moeder zeide: *Vrouwe! wat heb ik*

met

(171) *Ps.* L: 15.
(172) Men zie Hoofdst. II. §. 6.

met u te doen (173)? Bovendien vergete men niet, dat het woorden zijn van eenen Dichter, en wel van eenen Oosterschen Dichter, die door de kracht zijner gewaarwordingen tot de sterkste uitdrukkingen gedrongen wordt. Ook zouden de spotters, voorzeker, indien in den uitroep werkelijk iets ergerlijks ware gelegen geweest, daarvan partij getrokken en hunne bespottingen daardoor ondersteund hebben. Doch niets hiervan is geschied. Integendeel had het geheele lijden van den Zaligmaker, gepaard met de vergezellende omstandigheden, die uitwerking, dat de Hoofdman uitriep: *Waarlijk, deze was Gods Zoon!* en dat velen, op hunne borsten slaande, den kruisberg verlieten. Ook heeft de Heiland, in den hoogsten nood, niet te vergeefs tot zijnen God gebeden. Hij is verhoord geworden. Na eenig vocht te hebben genomen, riep Hij het triumfwoord uit: *Het is volbragt!* waarop onmiddellijk volgde: *Vader, in uwe handen beveel ik mijnen geest!*

Ja, wij durven JEZUS betaan bij den uitroep niet alleen *natuurlijk* en *onbevlekt*, maar ook *groot* noemen. Het is waar, eene grootheid bezat JEZUS niet, hoedanige zekere gekruiste slaaf bezat, welke geene smart hoegenaamd liet blijken, maar zelfs, tot vermeerdering derzelve, met

(173) *Joh.* II: 4.

met zijne vastgenagelde voeten wrikte, en de wonden meer en meer open reet (174). Doch eene zoodanige grootheid is niets anders dan een ruw en hardvochtig verachten van ligchaamssmarten, en eene trotsche verheffing boven pijn, welke toch gedragen moet worden. Wie zou kunnen wenschen, dat JEZUS dus geleden hadde? Dan zou ons hart zich van Hem afkeeren, en bovendien zou Hij ons, vergeleken met zijn vroeger leven, een onverklaarbaar raadsel zijn geworden. Doch eene edeler en waardiger grootheid spreidde Hij ten toon, door te gevoelen, wat Hij leed, door zich boven dat gevoel niet trotschelijk te verheffen, en door zich niet te schamen, hetzelve openlijk te belijden. JEZUS was, ook in de diepste ellende, groot, door dat Hij over zijne moordenaren henen zag, en zijn hart tot God verhief, dien Hij nog steeds bleef beschouwen als den Beschikker van zijn lot, en door dat Hij, niettegenstaande zijn allerbitterst lijden, nog moeds genoeg bezat, op Hem te vertrouwen. JEZUS was groot in dien diepen ootmoed, in dat innig besef zijner afhankelijkheid van God, in die onderworpene lijdzaamheid en in dat geloovig verbeiden van den Vader, welke Hij

(174) Men zie het *Nieuw Christ. Maandschrift*, *uitgegeven door de Ringsvergadering van Amsterdam*, *Deel* V. No. 3. bl. 168. volgg.

Hij aan het kruis openbaarde, en waarvan ook zijne bede getuigde. Ook had God daarin een welbehagen, naardien de verhooring onmiddellijk volgde.

En welk een aanminnig en belangrijk licht, eindelijk, werpt deze bede op de overige kruiswoorden! Het was alzoo geene gewelddadige of trotsche onderdrukking of ontveinzing zijner inwendige bevinding, geene vertooningmakende praalzucht, geene gehuichelde grootheid of dweepzieke overspanning, maar het was blanke opregtheid, reine waarheidzin en innerlijk gevoel des harten, toen Hij bad: *Vader, vergeef het hun, want zij weten niet, wat zij doen!* of toen Hij den moordenaar antwoordde: *Heden zult gij met mij in het Paradijs zijn*, of toen Hij den adem uitblies met de betuiging: *Het is volbragt! Vader, in uwe handen beveel ik mijnen geest!* Waren deze allergewigtigste verklaringen in eene soort van verbijstering of vervoering uitgesproken; wij zouden niet weten, welke waarde daaraan te hechten. Maar de bede: *Mijn God, Mijn God! waarom hebt Gij mij verlaten?* staat ons borg, dat zij uit een gevoelig, nederig, op God vertrouwend en rein hart zijn voortgevloeid, en dat wij ons derhalve op de waarheid, opregtheid en getrouwheid derzelve volkomen kunnen verlaten.

§. 5.

JEZUS *grootheid in zijn lijden.*

Wij meenen het onbevlekt karakter en de hooge waardigheid van onzen Heer onder zijn lijden, genoegzaam gehandhaafd en tegen bedenkingen, welke hier konden worden ingebragt, verdedigd te hebben. Mogten er, behalve de uitdrukkelijk genoemde, nog andere bezwaren uit te denken zijn; men zal dezelve, vleijen wij ons, in al het aangevoerde opgelost en beantwoord vinden. Doch wij wenschen meer te doen. Het is niet genoeg, dat er in den lijdenden Heer niets berispelijks gevonden worde; wij moeten ook in dat lijden zijne ware grootheid opmerken. Het laat zich, toch, reeds van voren vermoeden, dat een tooneel, zoo eenig en uitstekend, als dat in Gethsemané, niettegenstaande alle uitwendige vernedering, waarin hetzelve ons den Heer te aanschouwen geeft, ook, aan den anderen kant, weder bij uitnemendheid, en juist daarom te meer, zal geschikt zijn, om Hem in zijne volle achtbaarheid, voortreffelijkheid en verhevenheid te doen kennen. En, inderdaad, naar mate Hij dieper vernederd was, naar die mate is Hij grooter en beminnelijker in onze oogen. Is dit een doorgaande stelregel; dezelve is vooral van toepassing op het gebeurde

in

in Gethsemané. Hier, toch, verschijnt ons de Heer niet alleen in den hoogsten graad *lijdende*, maar ook, te midden van dat lijden, *werkzaam*, en door de kracht van dat lijden gedreven, om zijn hart, vrij en onbelemmerd, voor God uit te storten, en geheel zijne ziel, als ware het, bloot te leggen. In Gethsemané vooral openbaarde zich de Heer dan geheel en al, zoo als Hij was en bestond. In dat lijden spiegelde zich en drukte zich volkomen uit al wat in Hem was Is het nu vooral in oogenblikken van de heftigste gemoedsbewegingen, dat de echte vroomheid en de wezenlijke innige godsvrucht van het hart gekend wordt; er kan dan ook geen zekerder maatstaf zijn tot regte beoordeeling van onzen Heer, dan juist zijne houding onder dat lijden in Gethsemané. Wat de Heiland dáár, door droefheid en benaauwdheid overstelpt, deed, sprak, ademde, dat kon niet voorgewend zijn, dat kon niet maar in schijn bestaan, dat kon niet iets oppervlakkigs of weifelends wezen; maar dat moest Hem in waarheid, duurzaam en hebbelijk eigen zijn, dat maakte het wezen van zijn karakter uit, dat was gegrond en gezeteld in het binnenste zijner ziel. Van hoe veel belang is het dan, den Heer onder dat lijden regt te leeren kennen! Wij hebben tot dus ver, bij de verdediging van JEZUS gedrag, ook hier en daar zijne eer doen uitkomen. Doch de aanmerkingen,

 hier-

hiertoe betrekkelijk, liggen te veel verspreid; weshalve wij het niet ongepast oordeelen, de hoofdtrekken van onzen Heiland, zoo als wij dezelve onder zijn lijden opmerken, hier nogmaals zamen te stellen. *Zóó* zal dat aandoenlijk lijdens-tooneel in Gethsemané niet alleen geene schaduw op onzen Heer werpen; maar het zal, integendeel, een glansvol licht zijn, waarin de overste Leidsman onzer zaligheid zich in zijne volle heerlijkheid, achtbaarheid, grootheid en beminnelijkheid openbaart. Naardien echter, hetgeen wij hier hebben aan te voeren, in het voorgaande reeds meerendeels ontwikkeld is, zoo verschoone men de herhalingen, tot welke wij hier zullen moeten vervallen, doch die wij, om het gewigt der zaak, niet meenden achterwege te mogen laten, vermits in dezelve de slotsom van geheel ons onderzoek gelegen is. De nu te vermelden trekken, zaamgevoegd, mogen dan eene flaauwe schets uitmaken van het beeld des goddelijken Lijders. Wij brengen dezelve tot de navolgende.

1.) JEZUS verschijnt ons in Gethsemané zoowel, als op het kruis, geheel als *mensch*. Zoo zeker het ligchaam, hetwelk zich in den hof, onder angstzweet en tranen, in het stof kromde, en daarna, op Golgotha, aan het kruis gehecht werd, een menschelijk ligchaam was; zoo zeker was ook de ziel, welke leed, bad en streed,

eene

eene menschelijke. JEZUS was vleesch en bloed, gelijk wij, *in alles met ons verzocht*, *in alles aan ons gelijk*, *uitgenomen de zonde* (175), niet maar ten deele, maar geheel, *onze Broeder* (176). Als God kon Hij niet lijden, maar alleen als mensch. Zijne menschelijke natuur was, als de onze, vatbaar voor angst en droefheid. Deze had behoefte aan de deelneming en vertroosting der vriendschap; deze streed en worstelde in den gebede; deze had de ondersteuning van eenen Engel noodig; deze smeekte in Gethsemané om ontheffing van het lijden; deze ontboezemde hare smart aan het kruishout en bad om spoedige verlossing. Geheel het voorval wijst ons dan op den *mensch* CHRISTUS JEZUS, die, juist hierdoor, *de Middelaar Gods en der menschen worden kon* (177), en die, *ofschoon de Zoon zijnde*, *nogtans gehoorzaamheid geleerd heeft uit hetgeen Hij geleden heeft* (178). Gelijk de Heilige Schrijvers het nergens ontveinzen, dat JEZUS mensch was; zoo leeren zij ons den *lijdenden* Heer, in navolging van Hem zelven, wel uitdrukkelijk als zoodanig beschouwen. Zij beijveren zich, als ware het, om de meest mogelijke eigenschappen der mensche-

(175) *Filipp.* II: 5—8. *Hebr.* IV: 15.
(176) *Hebr.* II: 11. (177) 1 *Tim.* II: 5.
(178) *Hebr.* V: 8.

schelijke natuur zamen te stellen, en op JEZUS toe te passen, opdat niemand, die de waarheid zocht, in de beoordeeling van Hem mogt mistasten. Trouwens het is zoo verre af, dat dit standpunt, waarop de Bijbelschrijvers ons plaatsen, iets aan de achtbaarheid van onzen Heiland zou ontnemen, dat het, integendeel, het eenige ware is, om Hem in zijne volle waarde te leeren kennen. Zóó, toch, alleen kon Hij ons in alles ten voorbeelde verstrekken; zóó alleen weten wij, naar welken maatstaf zijne gehoorzaamheid, onderwerping, heiligheid, geloofskracht en liefde te berekenen; zóó alleen is in zijn lijden, hetwelk Hij als onze Natuurgenoot en Broeder leed, de grond van ons vertrouwen op Hem en van onze vertroosting gelegen.

2.) JEZUS leed in het volle *gevoel* zijner smarten. Ongevoeligheid kan *of* uit natuurlijke hardvochtigheid, *of* uit trotsche verheffing boven smart en lijden, ontstaan. Van beide was de Heer even ver verwijderd. De teedere aandoeningen, welke aan het menschelijk hart meest tot sieraad verstrekken, waren ook aan JEZUS eigen, en Hij bezat dezelve juist daarom in te hooger graad, dewijl de menschelijke natuur in Hem haren vollen adeldom en hare ware grootheid bereikt had. Immers is 's menschen grootheid niet daarin gelegen, dat de rede onbepaald heerschappij voere over het gevoel, zoo dat dit

laat-

harte zou moeten worden gesmoord, verdoofd en uitgebluscht, maar daarin, dat aan hart en verstand beide regt wedervare, dat beide zamenstemmen tot bewaring van een noodzakelijk evenwigt, dat geen van beide deszelfs vastgestelde grenzen te buiten ga, en dat beide zich gemeenschappelijk onderwerpen aan den wil van God. Dit alles nu had bij JEZUS plaats, zoo als er geen tweede voorbeeld uit de geschiedenis kan worden aangehaald. Hij kende de bitterheid van den drinkbeker, die Hem te drinken stond, en Hij wist, met hoedanigen doop, waarom, en tot welk einde, Hij moest gedoopt worden. Strekte dit vooruitzigt op zich zelven, om het gemoed van JEZUS diep te schokken; deze schok moest te grooter zijn uit hoofde van de onbevlekte reinheid en heiligheid des Heeren, welke Hem den innigsten afkeer moesten inboezemen van den kruisdood, als vrucht en bezoldiging der zonde. Ware nu JEZUS onder dit alles ongevoelig gebleven: Hij kon niet meer worden voorgesteld als het verhevene, vlekkelooze, voorbeeld van ware menschelijke grootheid; Hij zou onze harten van zich stooten, in plaats van tot zich te trekken; wij zouden in Hem onzen Broeder niet meer erkennen; wij zouden, zijne vroeger betoonde zachtmoedigheid, aandoenlijkheid, tederhartigheid, fijngevoeligheid en ontvangbaarheid voor smart en droefheid in aanmerking geno-

nomen, eene algeheele plotselinge omkeering zijner menschelijke natuur moeten onderstellen. Doch in welk eene schoone overeenstemming staat nu zijn uiteinde met geheel zijn leven! Hij blijft, tot aan zijnen laatsten ademtogt toe, de gevoelige, innig lijdende, JEZUS. Ook zijn de aandoeningen, welke Hij laat blijken, zijns zoo geheel waardig. Geen toorn of gramschap over de boosheid zijner vijanden bezielt Hem (want dezen zijn veeleer voorwerpen van zijn mededoogen), noch barst Hij uit in ijdele klagten over zijn treurig lot. Neen, maar het is droefheid en benaauwdheid, welke Hem vervullen; en deze kon en mogt Hij den Vader in den gebede klagen. Bovendien zijn het geene ligchaamssmarten, over welke Hij klaagt; maar zijn lijden bestaat in *voorstellingen*, die zich aan zijne ziel opdringen, in *vooruitzigten* en *verwachtingen*. Behalve nu, dat voor zoodanig lijden alleen de nadenkende, de bezadigde, mensch vatbaar is; zoo strekt dit lijden ook ten bewijze, dat de Heer met volledige bewustheid en klaar besef van hetgeen Hem te wachten stond, zijnen kruisdood is te gemoet gegaan; dat er geene verwarring of verbijstering van zinnen bij Hem plaats had, en dat Hij, gevolgelijk, boven die zoogenoemde helden en martelaren, welke, door dweepzucht, geestdrijverij en overspanning vervoerd, alle menschelijk gevoel hadden uitgeschud, zoo veel verheven

is,

is, als Hij, uit hoofde van zijne hooggaande gemoedsaandoening, beneden hen schijnt gedaald te zijn. En het is dit diep gevoel van smart, eindelijk, hetwelk ons borg staat, dat 's Heilands geduld, in Gethsemané en aan het kruis betoond, geen natuurlijk uitwerksel van een koeler gestel was, veel minder de vrucht van ijdele roemzucht of eenigen anderen strafbaren hartstogt; maar dat het, in den hoogsten zin des woords, verloochening van zichzelven was, verootmoediging onder de hand van God, lijdzaamheid en onderwerping uit beginselen. Hoe groot, hoe achtbaar en beminnelijk verschijnt ons dan de Heer niet alleen te midden, maar ook *om* en *van wege* zijne benaauwdheid en tranen!

3) Benevens de gevoeligheid verdienen ook de *opregtheid*, *eenvoudigheid* en *nederigheid* van JEZUS onder zijn lijden, onze aandacht. Hij, die zich over de aandoeningen van het menschelijk hart schaamt, dezelve beneden zich acht en op allerlei wijze zoekt te bemantelen, te ontveinzen of te verontschuldigen, de zoodanige vertoont niet alleen eene valsche, maar ook eene gehuichelde, grootheid. Vreezende, door het laten blijken van droefheid, angst en andere gemoedsbewegingen, den eerbied en de bewondering van anderen te zullen verliezen, zal hij ook dan, wanneer inwendig hartzeer zijnen boezem verscheurt, in het uitwendige, gelatenheid en koel-

bloe-

bloedigheid trachten te vertoonen. De dwaas zoekt zijne eer, niet in de veredeling, vorming en bestiering, maar in de volkomene verdooving en aflegging van alle gevoel. Hoe afkeerig is JEZUS van zulk een ijdel vertoon, hetwelk, in de daad, niets anders is, dan bekrompenheid en kleingeestigheid! De Heer is in waarheid groot, dewijl Hij niet vreest, klein te schijnen. Waarheidszin, blanke opregtheid, eenvoudigheid en nederigheid kenmerken geheel zijn gedrag gedurende zijn lijden. Hij schaamt zich niet, voor zijne Vrienden te belijden: *Mijne ziel is geheel bedroefd tot den dood toe.* Hij geeft niet voor, zich zelf genoegzaam te zijn, om den storm, die zijn hart beweegt, te doen bedaren; maar Hij bekent, behoefte te hebben aan de deelneming en vertroosting zijner Vrienden, Hij bidt hen, om met Hem te waken en zijn leed te helpen dragen, Hij schroomt niet, zich één en andermaal, met zweet en stof bedekt, aan hen te vertoonen, en Hij zoekt, bij herhaling, sterkte en uitredding in het gebed. Zelfs aan het kruis doet Hij zich geen geweld aan, om zijn smartgevoel te verbergen; maar Hij ontlast, openlijk, en ten aanhooren zelfs van zijne vijanden, zijnen geprangden boezem in den uitroep: *Mijn God, mijn God! waarom hebt Gij mij verlaten?* Door zoodanige ongeveinsde ontboezeming van hetgeen in zijn binnenste omgaat, toont de Heer, die

die grootheid zelf te bezitten, welke Hij, geheel zijn leven door, zoo nadrukkelijk en ernstig met woord en daad had aangeprezen, en die bestaat in eenen opregten, eenvoudigen, nederigen zin. Maar ook van ter zijde geeft Hij ons hier eenen belangrijken wenk. Hij waarschuwt ons, dat wij toch niet zullen trachten te bemantelen of te ontveinzen, wat Hij zelf openlijk en zonder eenige achterhoudendheid verklaard en betuigd heeft. *Hij* maakt van zijne ontroering, bij de gedachte aan zijnen kruisdood, geen geheim; het zou een ijveren zijn met onverstand, indien *wij* zulks doen wilden. Wij zouden daardoor toonen, de ware grootheid van onzen Heiland te miskennen; en, in plaats van Hem te verheffen, zouden wij Hem veeleer onteeren. Want, niet alleen dat Hij *leed* en onuitsprekelijk veel leed, niet alleen dat Hij *zoo* leed, zoo als Hij werkelijk geleden heeft, maar ook dat Hij *bekende* te lijden: dit zamen genomen is het, wat Hem de regtmatigste aanspraak geeft op onze eerbiedige hulde en bewondering.

4.) Ook is onze Heer daarom groot te noemen, dewijl Hij, te midden van eigen angst en droefheid, *nog nuttig tracht te wezen voor de zijnen.* Eer Hij zich tot het gebed afzonderde, vermaande Hij zijne Discipelen, om te waken en te bidden, ten einde niet in verzoeking te komen: eene vermaning, welke Hij, na de eerste

bede, met de waarschuwende bijvoeging herhaalt: *de geest is wel gewillig, maar het vleesch is zwak.* Men zou kunnen denken, dat JEZUS in Gethsemané alleen met zich zelven bezig geweest was, en, onder eigen leed gebukt, het welzijn van anderen voor eene poos uit het oog verloren had. Ware dit zoo, dan zou dit voorval eene uitzondering op zijn gansche leven maken; want nimmer, zelfs niet op den weg naar Golgotha, noch aan het kruis, bewogen zich zijne gedachten en gewaarwordingen alleen om Hem zelven. Doch de toespraak aan zijne Apostelen getuigt, dat de Heer, ook te dien aanzien, in Gethsemané geheel de zelfde was, dien Hij zich steeds betoond had, en die Hij bleef ten einde toe: een teeder belangstellend Herder en Leidsman der Hem toevertrouwde zielen. Is het dan, dat de Heiland hier door droefheid en angst overstelpt wordt, zoodat Hij nu eens klaagt: *Mijne ziel is geheel bedroefd tot den dood toe;* dan weder, in de ootmoedigste houding, en in zwaren strijd zijnde, om ontheffing van zijn lijden bidt; te midden van dit alles zijn echter zijne vrienden niet vergeten. Nog tracht Hij, in de benaauwdste ure, door raad en bestuur voor hen nuttig te zijn; nog waakt Hij, met teedere zorg, over hun heil; nog weet Hij, voor een oogenblik, eigen leed — en hoe hooggaande was dit leed! — ter zijde te stellen, ten einde uit zijne eigene per-

persoonlijke bevindingen lessen te hunnen nutte af te leiden. Welk eene getrouwheid in het Hem aanbevolen werk, welk eene liefde, welk eene kracht des geestes! Konden wij ons nu van JEZUS lijden een met de waarheid overeenkomstig denkbeeld maken; wij zouden dan de grootheid, hierin zigtbaar, eerst regt beseffen en naar eisch waarderen kunnen.

5.) Achtbaar en groot is onze Heer vooral daardoor, dat Hij, in den hoogsten nood, zoowel in Gethsemané, als op Golgotha, zijne toevlugt neemt tot het *gebed*. De Heiland blijft alzoo aan de eerste en naaste oorzaken van zijn lijden niet hangen; maar Hij ziet als over zijne moordenaren heen, om den blik hemelwaarts te vestigen. Want hoewel de drinkbeker Hem, voor het naast en middellijk, door menschen bereid was, zoo beschouwt Hij denzelven nogtans als Hem toegereikt door den Vader. Hij wist, *dat Hij zou worden overgegeven door den bepaalden raad en de voorkennis Gods* (179); en van deze wetenschap doordrongen, vraagt Hij nu hulp en verlossing van dezelfde hand, die, langs welke middeloorzaken ook, Hem in deze ure gebragt had, en die ook nu magtig was, uitkomst te geven. Tot zulk bidden gevoelde de Heer behoefte zoowel, als vrijmoedigheid. Eene grootheid,

(179) *Hand.* II: 23.

heid, die het gebed niet meent noodig te hebben, is niet anders, dan ingebeelde waan en dwaze hoogmoed. JEZUS vertoont eene andere grootheid, die, namelijk, welke hare eer stelt in een ootmoedig afhangen van den hoogen God. Had Hij het gebed zoo dikwerf, door leer en voorbeeld, aangeprezen; zijn gedrag in Gethsemané en op het kruis stemt met beide volkomen overéén, gelijk het niet minder overéénstemt met Gods wil en belofte: *Roep mij aan in den dag der benaauwdheid; ik zal er u uithelpen* (180). Hij, wien de nood tot andere redmiddelen, dan tot het gebed, aandrijft, heeft nimmer gemeenzamen omgang met God gehad, en toont, de eenige bron van licht, moed, kracht en vertroosting niet te kennen. Hoe geheel anders onze Heer! Hij was in den Vader, en de Vader in Hem; de heiligste en innigste gemeenschapsoefening met God had geheel zijn leven gekenmerkt; zijn wandel was in den hemel: van Hem was het niet anders te verwachten, dan dat Hij, in den zwaarsten en bangsten strijd, sterkte en verlossing zou zoeken bij den Vader, en dat Hij, op Golgotha, zijn leven biddende zou besluiten.

6.) Maar vooral ontvouwt zich in de wijze, hoe

(180) *Ps.* L: 15.

hoe onze Heer in Gethsemané bad, zijne ware grootheid.

In dat bidden ontdekken wij, *vooreerst*, *de ootmoedigste en volkomenste onderwerping*. Reeds het gebed op zich zelf is eene betuiging van behoefte aan en afhankelijkheid van God. Hij, die bidt, verklaart juist daardoor, dat hij geheel in Gods hand is, dat hij al zijne lotgevallen van God afleidt, en dat hij niet zichzelven, maar God alleen, aanmerkt als den Bestuurder van zijn leven. Met die ootmoedigheid toonde nu ook JEZUS bekleed te zijn, naardien Hij, in zijne benaauwdheid, geene andere uitkomst begeert noch kent, dan die van God afdaalt. Maar welke is de inhoud van dit gebed? Hij wenscht van den drinkbeker ontslagen te worden, doch alleen onder de voorwaarde, *dat dit mogelijk zij*. terwijl Hij er telkens bijvoegt, *dat niet zijn wil, maar de wil des Vaders geschieden moet*. Ademt zoodanig gebed nu niet eene volkomen kinderlijke volgzaamheid, een ootmoedig zich nederbuigen voor Gods hoogen en aanbiddelijken raad, stil geduld, zachtmoedigheid, lijdzaamheid, berusting en onderwerping? Men meene niet, dat het bidden om wegneming van den drinkbeker hierop eenige inbreuk maakt. Integendeel doet dit de onderwerping van den Heer juist te meer uitkomen. Hij verklaart er toch mede, dat die wegneming, zal zij geschieden, alleen van den Vader komen moet, en dat Hij

dezelve niet begeert, ten zij zulks met Gods wil overeenstemme. Is er nu volkomener onderwerping denkbaar? Maar, bovendien, staat die zucht om ontheffing van den kruisdood niet te vergeefs aangeteekend, en wij zouden haar, in het verhaal van JEZUS lijden, niet gaarne willen missen. Trouwens, deze verzuchting wijst ons, beter dan iets anders, de hoogte aan, tot welke de benaauwdheid van onzen Heer geklommen was: eene hoogte, die den eenigen waren maatstaf oplevert, om de lijdzaamheid, gehoorzaamheid en heiligheid van JEZUS regt te beoordeelen. Niet alleen, dat Hij zelf getuigt, tot den dood toe bedroefd te zijn; niet alleen, dat het zich werpen op zijn aangezigt en het dikke zweet, hetwelk langs lijf en leden gudst, tot den hoogstmogelijken angst doet besluiten: maar de Heer drukt dien angst bovendien nog, en wel duidelijker en krachtiger dan door al het opgenoemde, door de bede om verschooning van den kruisdood uit. Hooger kon de nood met geene mogelijkheid klimmen. Maar wat werkt dezelve uit? Geene weigering, geene onttrekking aan den kruisdood, ook geene onvoorwaardelijke, stellige, begeerte, dat God Hem daarvan ontslaan mogt; maar eene bede om ontslag, *bijaldien zulks geschieden kon behoudens Gods eer en weldadige plannen met het menschdom.* Zijn bidden blijft dus, niettegenstaande de hoogstmogelijke ont-

ontroering en tegenkanting der zinnelijkheid, een onderworpen bidden, en zijne begeerte, hoe vurig en dringend dezelve ook zij, om van den kruisdood ontheven te worden, blijft ondergeschikt aan Gods raad. Waarlijk, zulk eene gewillige en onbepaalde onderwerping, die op eenen prijs van zelfverloochening te staan komt, waarvan wij ons niet dan een flaauw denkbeeld kunnen vormen, mag eerst *onderwerping* heeten. Deze onderwerping doet ons den grooten Lijder met verbazing en aanbidding beschouwen. *Zóó* werd Hij, *als een lam, ter slagting geleid, en deed Hij, als een schaap, dat stom is voor het aangezigt zijner scheerders, zijnen mond niet op* (181).

Hiermede is, *ten tweede*, allernaauwst verbonden JEZUS *onbepaalde gehoorzaamheid aan God en onbevlekte heiligheid*, welke in zijn bidden doorstralen. Men verplaatse zich wederom in Gethsemané, en vertegenwoordige zich, zoo veel mogelijk, de hevigheid van den worstelstrijd, in welken de Heer gewikkeld is. Ontdekt men, te midden van den strijd, iets, waarover Hij, de Heilige en Onschuldige, zich zou moeten schamen? Sluipt er eenig denkbeeld, eenige begeerte, eenig voornemen in zijne ziel, strijdig met 's Vaders wil en zijne eigene bestemming? Het

(181) *Jes.* LIII: 7.

Het tegendeel heeft plaats. Hij offert, ja, met sterke verzuchtingen en tranen, gebeden tot dengeen', die Hem van den dood verlossen kon; de drinkbeker doet Hem sidderen en perst Hem het doodzweet uit; de zinnelijke mensch in Hem bidt om verschooning, en er is eene buitengewone tusschenkomst van God noodig, om Hem te sterken; doch wat is van dit alles het gevolg? Dit alleen, dat Hij gedurig en bij herhaling verklaart: *Vader, niet mijn wil, maar Uw wil geschiede!* Dat de wil van God geschieden moet, dit staat dus bij Hem vast, dit beginsel wordt niet aangerand, dit komt niet in gevaar van bezwijken, dit staat ook dan onbewegelijk, wanneer het vleesch, met de meeste kracht, daartegen aandruischt, en weigert met de keuze des geestes in te stemmen. *Zijn geest is gewillig; doch zijn vleesch is zwak.* Maar neemt nu het vleesch de overhand? Neen, hetzelve moet zich schikken naar den wil van God, het moet zich buigen onder den geest, die zich den wil van God tot eenigen maatstaf en rigtsnoer gekozen heeft. Het vleesch huivert wel voor den drinkbeker; doch de Heer laat zich, door de kracht van hetzelve, niet wegslepen, noch tot het ongeoorloofde vervoeren. De vreeze des doods klimt wel zoo hoog, als zij klimmen kan, zóó, dat zij zelfs uit de diepte des harten de bede om verlossing doet opstijgen; doch de grens, welke zij niet mag overschrijden,

is

is de *wil van God*. Aan dezen moet zij ondergeschikt blijven, en blijft zij ondergeschikt; maar de heiligheid van den Lijder is te grooter, te eerbiedwaardiger, te aanbiddelijker, naar mate die vrees en de drang der zinnelijkheid sterker is, zonder aan het beginsel van gehoorzaamheid aan God eenige schade te kunnen toebrengen. Ook meene men niet, dat de verschijning van den Engel *dit beginsel* in JEZUS versterkt hebbe. Neen, dit beginsel behoorde aan den Heer toe; want het ligt reeds in de eerste bede klaar en krachtig uitgedrukt; terwijl de versterking van den Engel alleen hierin gelegen was, dat het vleesch allengs, en ten laatste volkomen, met dit beginsel instemde (182). Als de grootste held in het strijdperk der deugd staat JEZUS, het hoofd biedende aan de krachtigste ingeving van het menschelijk hart, aan den afkeer, namelijk, van lijden en dood. Die ingeving zelve te gevoelen en uit te spreken, was den Heere zoo min zonde, als het Hem zonde was, een menschelijk hart te bezitten. Doch — men aanbidde den Heer! — hoe ook het vleesch 's Lijders ziel van God dreige af te trekken en te keeren tegen 's Vaders wil; hoe ook de zinnelijkheid Hem met angst, droefheid en tranen bestorme en aandruische tegen het besluit, om dien wil te volbrengen;

(182) Men zie Hoofdst. II. §. 4.

gen; dit besluit, dit beginsel, blijft, gedurende den ganschen strijd, in deszelfs volle kracht aanwezig, en, ten gevolge van gebed en verhooring, oefent het allengs dien invloed op het hart uit, dat ook dit laatste zwijgt en tot deszelfs gewone kalmte en rust wederkeert. De geest, *die gewillig was en bleef*, stortte, al strijdende en biddende, die gewilligheid ook over in het *zwakke vleesch*, ten gevolge waarvan hetzelve zich ten laatste volkomen onderwierp. Hoe onbepaald overgegeven en toegedaan aan God, hoe vlekkeloos rein en heilig, hoe met geheel zijne ziel verkleefd aan den hemelschen Vader, moest Hij zijn, die zóó bidden, strijden en overwinnen kon! Ware de nood niet zoo hoog geklommen, als wij denzelven werkelijk geklommen zien; had zich het hart niet in de bede om ontheffing van den dood ontlast: men zou kunnen zeggen, dat de gehoorzaamheid van JEZUS nog niet de zwaarstmogelijke proef had doorgestaan. Doch na zulk eenen strijd is geene zwaardere proef meer denkbaar. Hij nu, die de kracht der zinnelijkheid kent, en van JEZUS toestand in Gethsemané iets gevoelt, belijde, dat, zoo min er een strijd denkbaar is, heviger dan die door den Heer gevoerd is, er even min aan zijne onschuld, reinheid, heiligheid en verknochtheid aan den Vader iets kan worden toegedaan. Hij heeft tot den bloede toe gestreden, en Hij heeft

niet

niet gewankeld. Zóó is Hij gehoorzaam geworden tot den dood, ja, tot den dood des kruises.

Eindelijk verdient nog het *geloofsvertrouwen*, hetwelk in het gebed van den Heer te ontdekken is, onze bijzondere opmerking (183). Moet de versaagdheid en droefheid van JEZUS *kleingeloovigheid* genoemd worden? In geenen deele. Veeleer is hierin juist zijn *geloof* zigtbaar, dat Hij, te midden der benaauwdheid, zijne toevlugt neemt tot het gebed, en dat Hij hetzelve gedurig hervat en niet aflaat, alvorens volkomen verhoord te zijn. In het vast vertrouwen, dat de hemelsche Vader, die Hem nimmer alleen gelaten had, Hem ook in de laatste en bangste ure niet zou begeven, bidt Hij in Gethsemané en aan het kruis om verlossing. Wat is het, dat Hem zoo telkens en gedurig bij herhaling doet zeggen: *Vader, niet mijn wil, maar Uw wil geschiede!?* Immers het geloof, dat, hoe donker ook Gods wegen zijn mogen, en hoe moeijelijk het Hem ook valle, die te bewandelen, de wil des Vaders nogtans wijsheid en goedheid is, dat Gods raad, als de beste, heiligste en weldadigste, bestaan moet, en dat de Vader zich moet verheerlijken en zondaars zalig maken door zulke middelen en langs zulke we-

(183) Men vergelijke hierover Hoofdst. II. §. 4. en Hoofdst. IV. §. 3.

wegen, welke Hij doelmatigst oordeelde. Maar merkt de Heiland welligt zijne benaauwdheid in Gethsemané en zijne smarten aan het kruis als een bewijs aan, dat de Vader Hem zijne gunst onttrokken heeft? Neen. In den hof roept Hij tot God met de vertrouwelijke, kinderlijke, benaming van *Vader*, *mijn Vader*, en op Golgotha noemt Hij Hem *zijnen God!* Nu stelle men zich het lijden van den Heer nogmaals voor. Het is nacht in zijne ziel; droefheid en angst zijn ten top gestegen; de zinnelijke natuur beeft voor lijden en dood terug: doch dit alles belet niet, dat Hij op God vertrouwt. Hoe zwaarder de worstelstrijd is, des te heerlijker schittert zijn geloof. Hij zoekt uitkomst bij den Vader, en blijft die zoeken, te midden van vrees en tranen, met eene innigheid, met eene warmte, met eene volharding, zoo als slechts het hart kan opgeven, hetwelk geheel doordrongen is van eene vaste hoop op God. Gelijk het verschrikte kind in de armen van zijnen Vader vlugt, zoo dient 's Heilands ontroering slechts, om zich te vaster en dringender aan den hemelschen Vader aan te sluiten. Hoe fel geschokt en geslingerd ook, zijn geloof aan Gods wijsheid, goedheid en reddende hulp staat onwankelbaar, als eene rots in het hart der zee. Hij verbeidt biddende den Vader; Hij volgt Hem door den donkersten nacht; Hij hangt Hem aan, al dreigt ook vleesch en hart te bezwij-

zwijken. En zijn geloof is niet ijdel. De Hemelbode heldert, in Gethsemané, den nacht voor Hem op, en Hij wordt verhoord uit de vreeze; en op Golgotha maakt, onmiddellijk na zijn bidden, een buitengemeen spoedige dood aan al zijne smarten een einde. Hij heeft den goeden strijd gestreden, en het geloof behouden. Men roeme vrij het geloof van ABRAHAM; meer dan ABRAHAM is hier! Hier bidt en strijdt en overwint *de overste Leidsman en Voleinder des geloofs* (184).

7.) Eindelijk bewonderen en aanbidden wij nog 's Heilands gadelooze *liefde* in zijn lijden. Vroeger reeds had Hij verklaard, *zijne ziel te zullen geven tot een rantsoen voor velen* (185), en nog bij de instelling van het H. Avondmaal had Hij betuigd, *dat zijn ligchaam verbroken en zijn bloed vergoten zou worden tot vergeving van zonden.* Maar de veelzeggende zin dezer verklaringen wordt door zijn uiteinde eerst opgehelderd, naardien dit ons eerst de waarde zijner zelfopoffering regt leert beseffen. De drinkbeker, dien Hij drinken moest, strekte tot onze schuldvergeving en zaligheid. Het was dan liefde, reine, edele, grootmoedige liefde tot eene doemwaardige wereld, die Hem bewoog, om den

(184) *Hebr.* XII: 2. (185) *Matth.* XX: 28.

den kruisdood te smaken; en naar mate Hij n
van dezen kruisdood afkeeriger was, en h
vooruitzigt van denzelven Hem in zwaarder strij
wikkelde, naar die mate was zijne liefde tot d
menschen grooter. Beschouwen wij zijne be
naauwdheid in Gethsemané zoowel, als de smar
ten, welke Hem aan het kruishout de bede on
eene spoedige uitredding afpersten, in dat licht
dan kunnen wij geene woorden vinden, om den
rijkdom zijner barmhartigheid naar eisch uit t
drukken. Met het hoogste regt mogt Hij dan
steeds zijne Discipelen op zijnen aanstaanden
kruisdood wijzen, als het treffendst blijk zijner
liefde (186); gelijk dezen, in navolging van
den Meester, die liefde vooral daarin roemden,
dat Hij zijn leven voor ons gesteld heeft (187).
In Gethsemané en op Golgotha leeren wij eerst
regt verstaan, wat het zegt: *gij zijt duur gekocht* (188). Ware de laatste strijd van onzen
Heer, die aan geheel zijn werk de kroon moest
opzetten, niet door zulke treffende en aandoenlijke teekenen van het diepst en innigst smartgevoel gekenmerkt; wij zouden het groote van den
prijs niet beseffen, die voor onze zielen betaald
is.

(186) *Joh.* X: 11—14. XV: 13 enz.
(187) *Gal.* II: 20. *Efes.* V: 2, 25. 1 *Joh.* III: 16.
Openb. I: 5 enz.
(188) 1 *Cor.* VI: 20. VII: 23.

is. Doch nu zien wij, wat onze verlossing den Heer gekost heeft, en wat het voor Hem inhad, zijn kruis te dragen en de schande te verachten (189). Hoe regtvaardig is nu zijn eisch, dat wij Hem moeten liefhebben boven vader en moeder (190)! Maar hoe vallen wij ook aanbiddend neder voor den hoogen God, die alzoo lief de wereld heeft gehad, dat Hij zijnen ééngeborenen Zoon, tot hare behoudenis, aan zulk een lijden overgaf (191)! In Gethsemané en op Golgotha zien wij het zegel der waarheid op die Evangelische getuigenis gedrukt: *Hij, die ook zijnen eigenen Zoon niet gespaard, maar Hem voor ons allen overgegeven heeft, zal ons ook met Hem alle dingen schenken* (192).

§. 6.

Vruchten van dit lijden.

Nog een kort woord over de zalige vruchten, welke het lijden van onzen Heer, voor Hem zelven zoowel, als voor zijne Gemeente, heeft uitgewerkt, besluite onze Verhandeling.

Voor

(189) *Hebr.* XII: 2. (190) *Matth.* X: 37.
(191) *Joh.* III: 16. verg. *Rom.* V: 8. *Efes.* II: 4, 5. 1 *Joh.* IV: 9. enz.
(192) *Rom.* VIII: 32.

Voor *onzen Heer* had zijn lijden het heerlijkste gevolg. Hetzelve strekte toch, *vooreerst*, tot zijne *heiliging* en *volmaking*. De menschelijke Natuur in JEZUS had den hoogst mogelijken trap van heiligheid en volmaaktheid niet bereikt, zoo lang de verzoeking niet ten top gestegen was; want *ofschoon Hij de Zoon was, zoo moest Hij nogtans gehoorzaamheid leeren uit hetgeen Hij geleden heeft* (193). Het lijden was voor Hem, wat het voor al zijne broeders is of zijn moet: een smeltkroes tot loutering, een toetsteen der deugd. Niet, dat er iets onreins in JEZUS zou geweest zijn, hetwelk door het lijden moest worden uitgedreven; maar zijne gehoorzaamheid moest door het lijden geoefend en beproefd worden, opdat Hij mogt gezegd kunnen worden, niet maar onschuldig te zijn geweest, maar ook heilig, vlekkeloos rein, en tegen alle, ook tegen de zwaarste en felste, beproevingen bestand. Wie nog niet tot den bloede toe gestreden heeft, diens geloof en gehoorzaamheid kunnen nog niet geacht worden boven alle gevaar van bezwijken verheven te zijn. *Daarom betaamde het den Vader, den oversten Leidsman onzer zaligheid door lijden te heiligen* (194). Zóó moest zijne gehoorzaamheid aan God eene onwankelbare, boven alle verzoeking verhevene, gehoorzaamheid

(193) *Hebr.* V: 8. (194) *Hebr.* II: 10.

heid worden. Dit was het, wat Hem in staat stelde, om alle dingen te doen, die bij God to onze zaligheid te doen waren, en Hem waardig maakte, met de heerschappij over de, door zijn bloed gekochte, Gemeente bekleed te worden.

Eene *tweede* vrucht, welke het lijden voor onzen Heer uitwerkte, bestond hierin, *dat Hij daardoor gevormd werd tot eenen barmhartigen, liefderijken en goedertierenen Heer*, hoedanigen zwakke en zondige menschen noodig hebben. De mensch CHRISTUS JEZUS was bestemd, om, na de zonden der wereld verzoend te hebben, over zijne Gemeente te heerschen, en haar tot de zaligheid te leiden. De Engelen nam Hij niet aan, maar de menschen, d. i. hulpelooze, zwakke, zondige schepselen, die, ter ieder ure, hulp, sterkte, verschooning, troost en vergeving behoeven. Om nu voor zulke schepselen alles te zijn, wat hun tot hunne volmaking, rust en zaligheid noodig is, hiertoe moest de Heer zelf, in de school des lijdens en door de zwaarste beproevingen, geschikt gemaakt worden. *Hij moest den broederen in alles gelijk worden, opdat Hij een barmhartig en getrouw Hoogepriester zou zijn in de dingen, die bij God* (te doen waren), *om de zonden des volks te verzoenen; want in hetgeen hij zelf verzocht zijnde geleden heeft, kan Hij dengenen, die verzocht worden, te hul-*

 pe

pe komen (195). Zijn lijden was alzoo ook voor Hem toebereiding, vorming, bekwaammaking tot zijnen heerlijken staat, als oversten Leidsman en Herder onzer zielen; en voorzeker was niets meer geschikt, om Hem, in die hooge betrekking, overeenkomstig onze behoeften, tot onze zaligheid te doen werkzaam zijn, dan dit, dat Hij de beproevingen, verzoekingen, gevaren en lasten, aan welke de menschelijke natuur onderworpen is, in eigen persoon heeft leeren kennen. Hieraan is het toe te schrijven, *dat wij geenen Hoogepriester hebben, die niet kan medelijden hebben met onze zwakheden, maar die in alle dingen, gelijk als wij, verzocht is geweest*, (doch) *zonder zonde* (196).

Een *laatste* vruchtgevolg voor JEZUS, uit zijn lijden voortvloeijende, was, dat Hij, om en van wege hetzelve, *verhoogd werd tot Hoofd en Heer boven alle dingen.* Zijne heerlijkheid werd Hem van den Vader geschonken, als prijs en belooning van zijnen strijd op aarde, doch niet van zijnen strijd, als zoodanig, maar van de gewilligheid, den ootmoed, de onderwerping, de lijdzaamheid, het geloof, de gehoorzaamheid en vlekkelooze heiligheid, waarmede Hij denzelven gevoerd had. *Dewijl Hij zich zelven vernederd heeft, gehoorzaam geworden zijnde tot den dood, ja,*

(195) *Hebr.* II: 17, 18. (196) *Hebr.* III: 15.

jä, tot den dood des kruises, daarom heeft Hem oòk God uitermate verhoogd, en heeft Hem eenen naam gegeven, welke boven allen naam is (197). Heeft Hij *om de vreugde, die Hem voorgesteld was, het kruis verdragen en de schande veracht; Hij is ook*, ten gevolge hiervan, *gezeten aan de regterhand des troons Gods* (198); en het is uit die heerlijkheid, dat Hij, wijzende op zijn eigen voorbeeld, aan zijne Gemeente op aarde toeroept: *Die overwint, ik zal hem geven met mij te zitten in mijnen troon, gelijk als ik overwonnen heb, en ben gezeten met mijnen Vader in zijnen troon* (199).

Doch niet alleen voor onzen Heer zelven leverde dit lijden de heerlijkste vruchten op; maar er is ook voor *ons* een overvloedige rijkdom van wijsheid, raad, bestuur en vertroosting in hetzelve opgesloten. Wij vermelden hiervan slechts het hoofdzakelijkste.

Zien wij op hetgeen den Heiland in Gethsemané en op Golgotha *overkwam*, dan stemt ons zijn lijden tot verootmoediging en schaamte. Wat Hij leed, dat leed Hij om der zonde wil. Deze was het, welke Hem dien lijdenskelk bereid had, en om welke Hij, als een gevloekte, aan het kruishout sterven moest. Hoe afschuwelijk moet

(197) *Filipp.* II: 6—11. (198) *Hebr.* XII: 2.
(199) *Openb.* III: 21.

moet dan de zonde zijn in het oog van God, daar zij zulk een offer, het offer van zijnen eigenen geliefden Zoon, te harer verzoening vereischte! Is er iets geschikt, om ons de bittere vruchten der zonde aanschouwelijk te maken, om ons het Godtergende van dezelve te doen gevoelen, en, gevolgelijk, om ons van haar af te schrikken; dan is het voorzeker 's Heilands bange worstelstrijd in Gethsemané en de uitroep aan het kruis: *Mijn God! Mijn God! waarom hebt Gij mij verlaten?*

Stellen wij ons onzen Heer *als toonbeeld van Gods opvoedende liefde* voor; dan leeren wij van Hem, langs welke wegen de hemelsche Vader onze vorming tot de toekomstige zaligheid tracht uit te werken. Dit geschiedt door beproeving, verzoeking en lijden. Zoo min God met zijne gunst van JEZUS geweken was, toen deze streed en leed; zoo min hebben wij verzoeking en lijden als teekenen van Gods ongunst aan te merken. Veeleer beproeft Hij ons, dewijl Hij ons lief heeft: want hierdoor moeten onze krachten in zijne dienst geoefend, onze harten gereinigd, onze lijdzaamheid aangekweekt, ons vertrouwen gesterkt, onze gehoorzaamheid bevestigd, onze liefde uitgebreid, onze heiligmaking bevorderd worden. Strekt dit alles, om ons eenswillens met God te maken; dan is de verhooging niet verre meer. De kroon der regtvaardigheid wacht den

den moedigen en volstandigen strijder (200), de droefheid der wereld werkt de zaligheid uit (201); en de Christen gaat, met zijnen Heer, door lijden in zijne heerlijkheid.

Beschouwen wij JEZUS onder zijn lijden als *Voorbeeld*, hetwelk wij moeten navolgen; hoeveel hebben wij dan van Hem te leeren! Immers maken het geloof, de onderwerping en de gehoorzaamheid aan den Vader, welke Hij zoo heerlijk betoonde, ook het doelwit van al ons streven en onze volmaking uit. Doch vooral moeten wij van Hem leeren, dat wij al wat ons in het leven wedervaart, al komt het ook niet onmiddellijk van boven, nogtans als wijze en goede bestellingen van God aanmerken, en in droefheid en nood tot Hem alleen onze toevlugt nemen. Geene ontevredenheid, wrevel, moedeloosheid of wanhoop moet het lijden bij ons uitwerken; maar het moet de behoefte aan God in ons opwekken, het moet ons dringen, om in ootmoedige gebeden tot God te gaan, en Hem om sterkte en verlossing aan te roepen. Hij toch is de Vader der lichten, die alleen helpen kan, en die niet beschaamd doet uitkomen degenen, die op Hem hopen.

Ook deze *helpende nabijheid van God* wordt ons

(200) 2 *Tim.* II: 12. IV: 7, 8. *Jac.* I: 12.
(201) *Hebr.* XII: 5—11.

ons in 's Heilands lijden treffend afgebeeld. In Gethsemané werd Hij door eenen Hemelbode gesterkt, en op Golgotha maakte de Vader, onmiddellijk na zijn roepen om verlossing, aan zijne smarten een einde. Zoo is het dan in den Heer gebleken, dat God, ook in den hoogsten nood, uitkomst geven kan en wil, en dat degeen, die volhardt in het gebed, verhooring vindt. Hoe ook de reddende hand somwijlen schijnt achter te blijven, en wij geheel aan onzen hulpeloozen toestand schijnen te zijn overgegeven: al wie den Vader geloovig, onderworpen en biddende verbeidt, zal geholpen en vertroost worden. De groote en heugelijke waarheid, welke de Heer geleerd had: *Bidt en u zal gegeven worden, zoekt en gij zult vinden, klopt en u zal opengedaan worden* (202), deze waarheid is door zijne eigene geschiedenis, doch vooral door zijne laatste uren, overvloediglijk bevestigd.

Slaan wij eindelijk het oog op de *vruchten, welke voor onzen Heer zelven uit zijn lijden zijn voortgesproten;* deze vruchten bepalen zich niet alleen tot Hem, maar zij komen ook ons te stade, want al wat de Heer is, en door zijn lijden geworden is, dat is Hij ons ten goede. Door zijn gewillig, geloovig, lijdzaam, gehoorzaam en hei-

(202) *Matth.* VII: 7.

heilig lijden werd Hij eene verzoening voor onze zonden, en kon Hij, naar waarheid, aan het kruis getuigen: *Het is volbragt.* — Door dat lijden werd Hij gevormd tot onzen barmhartigen Hoogepriester, die verzocht zijnde, gelijk als wij, in alle dingen, medelijden hebben kan met onze zwakheden. Hoe veel verschooning, geduld, medeoogen en genade hebben wij niet geduriglijk noodig! Doch daar JEZUS zelf den moeijelijken strijd gestreden heeft, zoo kunnen noch mogen wij immer aan zijne helpende en vergevende liefde twijfelen. Die, als onze Broeder, geleden heeft en gestorven is, zal zich ook aan den broeder, die zijne toevlugt tot Hem neemt en bij Hem verlossing zoekt, in nood noch dood onttrekken. — Ja, dat onze Heer, ten gevolge van zijnen strijd, met eere en heerlijkheid is gekroond geworden, ook hiervan dalen de rijkste zegeningen op zijne Gemeente neder. Hij is ons voorgegaan, om plaatse te bereiden; Hij leeft in den hemel, als onze Voorspraak bij den Vader; Hij stort zijnen Geest over de kerk uit, die Hij gesticht heeft in zijn bloed; Hij is met zijne kracht en genade eenen iegelijk nabij, die Hem opregtelijk aanhangt, en Hij komt eenmaal weder, om allen, die Hem door het geloof vereerd en in onverderfelijkheid zullen hebben liefgehad, voor het aangezigt van menschen en Engelen, in

zijne heerlijkheid op te nemen; ten einde al zijne schatten en zaligheden met hen eeuwiglijk te deelen. Hem, den grooten, heiligen en eindeloos goedertierenen Lijder, zij prijs, dank en aanbidding!

ZINSPREUK:

CHRISTUS JEZUS, *die den menschen gelijk geworden, en in gedaante gevonden is als een mensch, is, gelijk als wij, verzocht geweest in alle dingen,* (doch) *zonder zonde.*

PAULUS.



VERHANDELING

OVER

Het hooggaande Lijden van JEZUS *in Gethsemané,*

DOOR

P. VAN DER WILLIGEN,

Predikant te Thiel.

AAN WIEN EEN ZILVEREN EEREPRIJS IS TOEGEWEZEN.

INHOUD.

op

op te sporen, wordt vooraf gegeven eene juiste en naauwkeurig bepaalde beschrijving van de ware gesteldheid van JEZUS gemoed in Gethsemané (40—51), en bij zijn' uitroep aan het kruis (51—56). — En hierop wordt naar die oorzaken onderzocht, voor zoo ver betreft des Verlossers gemoedsgesteldheid in den hof. — De verschillende gevoelens hieromtrent worden opgegeven, en tot drie hoofdsoorten gebragt (56—67). Tot ontvouwing en staving van het in deze Verhandeling voorgedragen gevoelen wordt de weg gebaand, door vijf voorafgaande aanmerkingen (67—72). Dit gevoelen wordt vervolgens opgegeven en gestaafd (72—80), en tot wederlegging der andere gevoelens worden eenige bedenkingen aangevoerd (80—85). Eindelijk wordt onderzocht naar de meest waarschijnlijke oorzaken van JEZUS gemoedsgesteldheid bij zijnen uitroep aan het kruis (85—92).

De TWEEDE ONDER-AFDEELING 92—149.

bevat *eene verdediging van het onbevlekt karakter en de hooge waardigheid van den Goddelijken Lijder in Gethsemané en bij zijnen uitroep aan het kruis.*

Vooraf wordt bepaald, in welken zin hier van *onbevlekt karakter* en *hooge waardigheid* gesproken wordt (93—95). Kort wordt nu betoogd, dat JEZUS gemoedsgesteldheid bij zijnen uitroep aan het kruis, tegen het eene, zoo min als tegen het andere strijdt (96—101). Breeder wordt dit betoogd aangaande de gemoedsgesteldheid van den Verlosser in den hof, en wel, na eene en andere aanmerking (102—104) in de *eerste plaats* met betrekking tot zijn *onbevlekt karakter*, nadat vooraf de bedenkingen, welke men, en tegen hetzelve, en tegen JEZUS hooge waardigheid uit de gesteldheid van zijn gemoed in Gethsemané ont-

leend

leend heeft, kortelijk zijn opgegeven (104—110), door aan te toonen, dat de gemoedsaandoeningen van den Verlosser in den hof slechts oogenblikkelijk en spoedig voorbijgaande zijn geweest, terwijl zijne levensgeschiedenis Hem doet kennen als steeds vast besloten, om te lijden en te sterven, en daartoe gesterkt, door de vaste verwachting van de zalige gevolgen van zijnen dood (110—118); dat zijne gemoedsgesteldheid geene bedenking wettigt tegen zijne *kloekmoedigheid* (118—129), noch tegen zijne *onderwerping aan God* (129), noch tegen zijne *menschenliefde* (130, 131). — In de *tweede plaats* wordt betoogd, dat JEZUS gemoedsgesteldheid in Gethsemané niet strijdt tegen zijne *hooge waardigheid*, als Godsgezant, Zaligmaker van zondaren en Zoon van God, door beroep op het gevoerde betoog aangaande zijn onbevlekt karakter (131, 132) door aan te toonen, dat zij niet strijdt met zijne bepaalde voorwetenschap van zijnen dood en deszelfs noodzakelijkheid (132—147). — Besluit (148, 149).

Het TWEEDE HOOFDDEEL 150—197.

bevat *eene nasporing van de redenen, welke* JOANNES *kan schijnen gehad te hebben, waarom hij in zijn Evangelie noch van het lijden des Verlossers in Gethsemané, noch van zijnen uitroep aan het kruis, melding maakt.*

Dit Hoofddeel wordt mede in twee Onder-afdeelingen gesplitst.

De EERSTE ONDER-AFDEELING 150—161

bevat eenige *voorafgaande Aanmerkingen*

tegen het gevoelen van GOLDHORN, als of hetgeen JOANNES verhaalt (XII: 20 volgg.), hetzelfde zou

zijn

zijn met het verhaal der andere Evangelisten aangaande het gebeurde in Gethsemané (150—154); over het meerdere of mindere gewigt van het hier te doene onderzoek, hetwelk alleen bepaald wordt bij het stilzwijgen van JOANNES aangaande Gethsemané (154—160), en over de zekerheid, tot welke het ons kan brengen (160—161).

De TWEEDE ONDER-AFDEELING (*) 161 — 197.

bevat *het onderzoek zelve.*

Zij handelt *eerst* over eene en andere reden, uit welke men het bedoelde stilzwijgen van JOANNES heeft trachten af te leiden en op te helderen, doch uit welke het niet te verklaren schijnt (161—173), en geeft in *de tweede plaats* de redenen op, uit welke het met grond schijnt te kunnen worden afgeleid, door *eerst* stil te staan bij de inrigting van het Evangelie van JOANNES, waardoor het zich van de andere Evangeliën onderscheidt (174—180), — *vervolgens* de oorzaken dezer zich zoo zeer onderscheidende inrigting op te sporen (180—190), en *eindelijk* die oorzaken toe te passen op het stilzwijgen van JOANNES aangaande het gebeurde in Gethsemané (190—197).

(*) In de Verhandeling zelve is verzuimd deze *tweede Onder-afdeeling*, ter behoorlijker plaats (bl. 161), aan te geven.



VERHAND.

VERHANDELING

OVER

Het hooggaande lijden van JEZUS *in Gethsemané.*

INLEIDING.

Onder de Prijsvragen, door het Haagsche Genootschap tot verdediging van de Christelijke Godsdienst, bij deszelfs Programma voor het jaar 1829, uitgeschreven, trof mijne aandacht vooral die, bij welke verlangd wordt *eene Verhandeling over het hooggaande lijden van* JEZUS CHRISTUS *in Gethsemané*; en ik besloot al ras mijne krachten aan dit wel zeer moeijelijk, maar ook hoogstgewigtig onderwerp te beproeven.

Het is waar, reeds is er zeer veel, en daaronder veel goeds, over hetzelve geschreven; jaarlijks wordt hetzelve opzettelijk voor de Christelijke gemeenten behandeld; en welk Christenleeraar is er, die niet menigvuldige malen hetzelve over-

dacht en besproken heeft? Doch nog altijd blijft het waardig op nieuw overdacht en behandeld te worden; en door al, wat er over gedacht, gezegd en geschreven is, is het nog, in zijn geheelen omvang althans, niet tot die duidelijkheid gebragt, welke men zou mogen verlangen en kunnen beschouwen, als voor alle onbevooroordeelde en waarheidzoekende gemoederen, te hunner bevrediging, voldoende. Door het uitschrijven der Prijsvraag schijnen de Bestuurders van het Haagsche Genootschap dit dan ook te erkennen, en velen, zoo niet allen, die ooit het gezegde onderwerp, in al dien omvang, in welken het, bij de nadere omschrijving der Prijsvraag, wordt voorgesteld, hebben overdacht en onderzocht, zullen hierin met hen van hetzelfde gevoelen zijn.

Ik durf mij dan ook wel niet beloven, dat het mij gelukken zal, dit onderwerp, tot aller bevrediging, zoo te behandelen, dat al het duistere geheel uit hetzelve verdwijnt, alle zwarigheden worden weggenomen, alle bedenkingen opgelost, en allen overtuigd, dat hetzelve door mij uit het regte gezigtspunt wordt beschouwd en voorgesteld. Om mij zoo iets te durven beloven, ken ik te zeer de moeijelijkheden, die het hoogst bezwaarlijk, zoo niet onmogelijk maken, immers voor mij, aan het verlangen der Prijsvraag, tot aller bevrediging, te voldoen.

Al-

Alles toch, wat dezelve begeert te zien onderzocht en ontvouwd, aangaande het hooggaande lijden van JEZUS CHRISTUS in Gethsemané, is door de veelvuldige behandeling, zoo stichtelijke als uitlegkundige, van de geschiedenis van dit lijden zoo veelzijdig beschouwd, in zoo vele zwarigheden gewikkeld, op zoo vele geheel uiteen loopende wijzen voorgesteld, dat men er zich zeer ligt in verwart. Niet weinige uitlegkundige en menschkundige nasporingen worden er vereischt, om dat alles te ontwarren door eigene opmerkingen, of het doen eener goede keuze tusschen de veelvuldige en zeer uiteenloopende meeningen. Eene en andere meening heeft, door het aantal en gezag harer voorstanders, of uit welke andere oorzaken ook, een zeker aanzien van eerwaardigheid en regtzinnigheid verkregen, hetwelk de uiterste omzigtigheid en bescheidenheid, bij het tegenspreken van zulk eene meening, tot pligt maakt. Het onderwerp zelve is van zulk eenen uitnemend kieschen aard, dat het alle mogelijke behoedzaamheid vereischt, om hetzelve zoo te behandelen, dat men Gode niets ongerijmds toeschrijve, en den diepen eerbied, dien men den eeuwiggezegenden Redder onzer zielen schuldig is, niets, ook niet in het minste, te na kome. En al dit moeijelijke wordt nog vermeerderd, door de vergelijking, welke de Prijsvraag vordert tusschen JEZUS gemoedsgesteldheid in

Gethsemané en die, welke bij Hem plaats had bij zijnen uitroep aan het kruis, tegen het einde der drie-urige duisternis; eene bijzonderheid van JEZUS lijden, schier door geene mindere zwarigheden gedrukt, en in niet minder verschil van meeningen gewikkeld, dan zijn lijden in Gethsemané zelve.

Doch, na gedurende meer dan vijfentwintig jaren, en wel, zoo als ik mij meene bewust te zijn, met gemoedelijke onpartijdigheid en gezetten ernst, meermalen, zoo wel over het lijden van onzen Heer in Gethsemané, als over zijnen uitroep aan het kruis, te hebben nagedacht, met geleerde en ongeleerde hoogachters van onzen Heer en zijn Evangelie te hebben geredewisseld, veel te hebben gelezen, en schier jaarlijks te hebben gepredikt, vertrouwe ik niet geheel onbevoegd te zijn, om te beproeven, of ik op de vraag, door de Bestuurders van het Haagsche Genootschap betrekkelijk het lijden van JEZUS in Gethsemané voorgesteld, een antwoord geven kunne, hetwelk hun voldoet en aan onbevooroordeelden en waarheidzoekenden eenige bevrediging verschaft. Mogelijk vindt men hier of daar in dit antwoord eene eigene opmerking, mogelijk hier of daar het reeds bekende en meermalen gezegde in zulk een gunstig licht of verband geplaatst, dat het zich meer aanbevele. In allen gevalle hoop ik, dat het mijner voordragt niet aan duidelijkheid en orde

mo-

moge ontbreken, en ik durf vertrouwen, dat men nergens in dezelve aanleiding zal vinden, om mijnen diepen eerbied voor onzen Heer en de waarheid te verdenken.

Door de moeijelijkheid der taak, aan welke ik mij wage, wil ik mij dan ook niet laten afschrikken van het beproeven mijner krachten.

Nog meer, dan de dubbele uitgeloofde eereprijs, lokt mij daartoe aan het gewigt van het ter behandeling voorgestelde onderwerp. Want hoe moeijelijk het moge zijn, het is voorzeker niet minder belangrijk. De gansche geschiedenis van het laatste lijden van onzen Heer is toch eene allerbelangrijkste geschiedenis. Van dezelve maken zijn lijden in Gethsemané, en zijn uitroep: *Mijn God! Mijn God! waarom hebt Gij mij verlaten!* zeker niet het minst gewigtige gedeelte uit. Beide verdienen dus ten hoogste in het regte licht te worden geplaatst. Beide hebben dit ook nog altijd, boven andere gedeelten der lijdensgeschiedenis, noodig, daar zij veeltijds en op velerlei wijzen door opregte hoogachters van JEZUS CHRISTUS zeer verkeerd zijn beschouwd, en aan velen hunner niet weinig zwarigheid hebben veroorzaakt; terwijl zij den vijanden van het Evangelie aanleiding hebben gegeven om smaad te werpen op JEZUS CHRISTUS den Heer, zoo als Hij, naar het geloof der Christenen, gereed staat om zich, ter verzoening van de zonden des

menschelijken geslachts, op te offeren en, door zijne grootheid en liefde, onze hoogste achting en innigste wederliefde verdient (1).

God zegene mijne pogingen!

De Bestuurders van het Haagsche Genootschap begeeren het antwoord op hunne Prijsvraag zoo te zien ingerigt, dat er in hetzelve *eerst* worde onderzocht naar de meest waarschijnlijke oorzaken van de, breeder door hen bij Programma beschrevene, gemoedsgesteldheid van onzen Heer in Gethsemané, in vergelijking met die, welke bij Hem plaats had aan het kruis, tegen het einde der drie-urige duisternis, en naar den zin en de bedoeling van 's Heilands hartroerende bede in den genoemden hof, met verdediging van zijn onbevlekt karakter en hooge waardigheid.

In de *tweede* plaats verlangt de Prijsvraag, ter meerdere bevestiging van de geloofwaardigheid der Evangeliesche verhalen van het gebeurde in Gethsemané en den uitroep aan het kruis, zoo veel mogelijk te zien nagespoord, de redenen, waarom JOANNES in zijn Evangelie, noch van het een, noch van het ander heeft melding gemaakt.

Mijne verhandeling moet zich dus, om de opgaaf

(1) Verg. HAMELSVELD, *Bijb. verd.* D: VII, bl. 231 volgg. en HARWOOD *five Dissertations*, p. 201. fol.

gaaf der Prijsvraag te volgen, in twee hoofddeelen verdeelen, naar het tweeledig gevorderde onderzoek.

Dat deze hoofddeelen, wat de uitvoerigheid betreft, weinig tot elkander in evenredigheid zullen staan, ligt in het voorstel der Prijsvraag: en evenredigheid te dezen opzigte, zal hier ook wel minder vereischt worden, dan in eene leerrede of voorlezing.



EERSTE HOOFDDEEL.

Onderzoek naar den zin en de bedoeling van JEZUS *beden in Gethsemané en, tegen het einde van de drie-urige duisternis, aan het kruis, en naar de waarschijnlijke oorzaken van zijne gemoedsgesteldheid bij het doen dier beden: tot verdediging van het onbevlekt karakter en de hooge waardigheid van den Goddelijken Lijder.*

Van zelf splitst zich dit eerste hoofddeel weder in twee onderafdeelingen, van welke de *eerste* moet bevatten het onderzoek naar den zin en bedoeling van JEZUS beden in Gethsemané en, tegen het einde der drie-urige duisternis, aan het kruis, en naar de waarschijnlijke oorzaken van zijne gemoedsgesteldheid bij dit zijn bidden, en de *tweede* eene hierop gebouwde verdediging van zijn onbevlekt karakter en hooge waardigheid.

EERSTE ONDER-AFDEELING.

Het Programma spreekt alleen van een onderzoek naar den zin en de bedoeling van JEZUS hartroerende bede in de ontzettende oogenblikken,

ken, welke Hij in Gethsemané doorbragt, in den laatsten nacht voor zijnen dood. Doch ik meen daarbij niet slechts te mogen, maar ook te moeten voegen een onderzoek naar den zin en bedoeling van den uitroep aan het kruis: *Mijn God! Mijn God! waarom hebt Gij mij verlaten!* Het Programma verlangt toch, dat 's Heilands gemoedsgesteldheid bij dien uitroep evenzeer, als die bij zijne bede in Gethsemané, zal worden onderzocht en verdedigd; en zonder onderzoek naar den zin en de bedoeling van dien uitroep kan dit niet geschieden. Voorts spreekt het Programma het eerst van de *oorzaken* van de breeder in hetzelve omschrevene gemoedsgesteldheid van onzen Heer, en dan van den zin en de bedoeling zijner bede. Doch ik heb gemeend dit te moeten omkeeren, en eerst den zin en de bedoeling van het bidden van JEZUS te moeten onderzoeken. Want het is zeker, dat de ware gesteldheid van 's Heilands gemoed, in de aandoenlijkste oogenblikken van zijn leven, en de oorzaken daarvan, grootendeels, zoo niet geheel, uit den zin en de bedoeling van zijn gebed in die oogenblikken moeten worden opgemaakt. Voor alle dingen schijnt mij te moeten gaan, eene korte en duidelijke, maar volledige opgave van hetgeen, naar het verhaal van MATTHEUS, MARCUS en LUCAS, met onzen Heer, in den laatsten nacht van zijn leven, in Gethsemané gebeurde, voor zoo

ver het op het onderwerp dezer verhandeling betrekking heeft, en van de omstandigheden, in welke Hij den meergemelden uitroep deed.

Verhaal van het gebeurde in Gethsemané.

In de laatsten nacht van zijn leven begaf JEZUS zich, met zijne elf getrouwe leerlingen, naar eenen hof, die buiten Jeruzalem gelegen en Gethsemané genaamd was. Daar gekomen zijnde, liet Hij acht van de elf jongeren meer aan den ingang van den hof, waar Hij hun beval neder te zitten en op Hem te wachten tot dat Hij zou gebeden hebben, zoo als Hij meermalen in den nacht en de eenzaamheid pleegde te doen. Zelve gelastte Hij hun (2) ook te bidden, dat zij niet mogten bezwijken in de verzoeking, in welke zij weldra stonden te komen, om aan Hem geërgerd (3) d. i. Hem ontrouw te worden. Nu nam Hij met zich zijne drie meest vertrouwde leerlingen, PETRUS, JACOBUS en JOANNES, en ging met hen een eind weegs dieper den hof in.

(2) Het schijnt mij toe, dat JEZUS dit bevel om te bidden gegeven heeft aan zijne Jongeren, die hij aan den ingang van den hof liet. Cf. BYNAEUS *de morte J. C.* Tom. II. p. 83 sq.

(3) Verg. *Matth.* XXVI: 31. *Marc.* XIV: 27.

in. Toen Hem de overige leerlingen niet meer konden zien of hooren, begon Hij droevig, verbaasd en zeer beangst te worden (4); eene groote droefheid, hevige ontroering en drukkende angst overstelpten zijn gemoed en Hij sprak tot zijne drie jongeren: Ik ben zeer bitter bedroefd, tot stervens toe (5): blijft gijlieden hier en waakt met mij! Nu scheidde Hij zich van hen af, ging een weinig voort, omtrent een steenworp ver, knielde op zijn aangezigt ter aarde en bad, dat die lijdensure van Hem mogt voorbijgaan, Hij van dezelve bevrijd worden. De woorden, welke Hij biddende gebruikt, waren: Vader alles is u mogelijk, wildet Gij dan dezen drinkbeker, dit lijden, van mij weg nemen, indien het wezen kan: doch niet gelijk ik wil, maar

(4) Ik acht het niet noodig over de kracht der oorspronkelijke woorden, van welke MATTHEUS en MARCUS zich bedienen (*λυπεῖσθαι*, *ἐκθαμβεῖσθαι* en *ἀδημονεῖν*) uit te weiden. Men kan, des verkiezende, daarover de Commentatoren, als GROTIUS, BYNAEUS, KUINOEL en anderen nazien. Ook HARWOODS *Dissert.* p. 232 fol.

(5) D. i. of in zulk eene mate, dat ik zou verkiezen te sterven, gelijk BYNAEUS het verklaart, uit vergelijking van *Jona* IV: 9, naar de overzetting der LXX, of, gelijk anderen verkiezen, in *eene doodelijke*. d. i. de grootst mogelijke maat; gelijk wij ook van *doodelijke*, d. i. allerbitterste droefheid spreken. Cf. KUINOEL *ad Matth.* XXVI: 38.

maar zoo als Gij wilt, geschiede! Dus gebeden hebbende stond hij op en ging naar PETRUS, JACOBUS en JOANNES. Hij vond hen slapende en zeide tot PETRUS: Simon slaapt gij ook? Kunt gijlieden dan niet ééne ure met mij waken? Staat op, waakt en bidt, dat gij niet in de verzoeking valt, die op u wacht! De geest is wel gewillig, maar het vleesch is zwak (6). Hierop ging Hij andermaal henen naar de plaats, waar Hij het eerst gebeden had.

Daar bad Hij ten tweeden male met dezelfde woorden: O mijn Vader! indien deze drinkbeker niet van mij kan voorbijgaan, ten zij dat ik hem drinke, indien ik van dit lijden niet kan vrijgaan, uw wil geschiede! Andermaal ging Hij nu tot zijne drie jongeren. Ook nu vond Hij hen weder slapende, want hunne oogen waren bezwaard, en, schoon Hij hen toesprak, wisten zij van slaperigheid niet, wat zij Hem zouden antwoorden.

Hij verliet hen dan weder, om ten derden male te gaan bidden, met dezelfde woorden, die Hij te voren gebruikt had. En nu (7) verscheen Hem

(6) Cf. KUINOEL *ad Matth.* XXVI: 41.

(7) De redenen, waarom ik deze verschijning bij het verhaal van het derde bidden van den Verlosser invoege, kan men onder anderen vinden bij KUINOEL *ad Luc.* XXII:

Hem een Engel uit den Hemel, die Hem versterkte (8). Want zijn angst was nu zeer hooggaande (9), zoo dat Hij te ernstiger bad, en zijn zweet werd als groote droppelen bloed, afvallende op den grond (10). Als Hij nu van het gebed opstond, kwam Hij weder tot zijne drie discipelen. Hij vond hen zoo overmand van droefheid en uitgeput van aandoeningen, dat zij zich niet uit den slaap konden houden.

Hij sprak tot hen: slaapt nu voort en rust, het is genoeg, de tijd is gekomen, dat de Zoon des menschen wordt overgeleverd in de handen der booswichten (11), staat op, laat ons naar de an-

XXII: 45, 46. HÉRINGA, HARWOOD en anderen meenen ook, dat deze verschijning bij of na het derde bidden van den Verlosser heeft plaats gehad.

(8) Zie hierover breeder bij HERINGA, *over de Engelen*, in de *Nieuwe Verhandd. van het Haagsch Genootsch*, voor 1811. bl. 166 volgg. en verg PAREAU *de mythica S. S. interpr.* in de *Verhandd. van Teylers Godgel. Genootsch.* XXV. D. bl. 120.

(9) Zie over het woord *ἀγωνία*, behalve anderen, BYNAEUS en KUINOEL *ad Luc.* XXII: 44.

(10) Verg. V. D. PALM op *Luc.* XXII: 44, en RENSING, *Verhand. over eenige merkwaardige bijzonderheden van het lijden van* JEZUS, *uit een geneeskundig oogpunt beschouwd*, bl. 15 volgg.

(11) De gevoelens der uitleggeren over deze woorden van den Verlosser loopen zeer uit een, en het schijnt mij moeijelijk om tusschen dezelve eene keuze te doen:

Ze-

andere jongeren gaan, hij is nabij, die mij verraadt! En terwijl Hij met hen sprak, en zich, met PETRUS, JACOBUS en JOANNES, naar de overige acht leerlingen begaf, was JUDAS reeds daar, met eene groote bende, om Hem te vangen.

Ik heb mij, bij deze opgave van het geen met onzen Verlosser in Gethsemané is gebeurd, voor zoo ver het tot het onderwerp dezer verhandeling behoort, opzettelijk onthouden van alle uitweidingen, allen tooi van woorden en allen geleerden omslag, slechts met een woord verwijzende naar de schriften van anderen, waar men het een en ander, in deze opgave voorkomende, breeder kan behandeld vinden, omdat ik meene, dat het hier vooral aankomt op eene beknopte en duidelijke voorstelling van het voorgevallene, zoo min mogelijk afwijkende van de eigene voorstelling der Evangelisten. Zoo meen ik ook te moeten doen bij de

Opgave

Zeker zou dit hier niet zonder te grooten omslag kunnen geschieden. Daar het mij nu toeschijnt, dat, wat men ook kieze, dit geen invloed heeft op het hoofdonderwerp dezer Verhandeling, heb ik mij aan de gewone vertaling gehouden. Men zie voor het overige GROTIUS, BYNAEUS en KUINOEL *ad Matth.* XXVI : 45 *et Marc.* XIV : 41, en verg. V. WILLES *singularia in Marci Euang.* p. 147.

Opgave der omstandigheden, in welke JEZUS *zich bevond, toen Hij uitriep: Mijn God! Mijn God! waarom hebt Gij mij verlaten!*

MATTHEUS en MARCUS hebben alleen dezen uitroep des Verlossers in hunne Evangelieberigten opgeteekend (12). Zij verhalen ons, dat JEZUS te derder ure, d. i. naar onze wijze van uurtelling, des morgens ten negen ure (13) gekruisigd zijnde, tegen de zesde ure, d. i. ten twaalf ure op den middag, eene duisternis ontstond over de gansche landstreek (14). LUCAS, die ook van deze duisternis gewaagt, schoon hij den uitroep van den Verlosser niet vermeldt, voegt er bij, dat de zon er als geheel van verdonkerd werd (15). Tegen de negende ure, des namiddags ten drie ure, trok deze duisternis weder op, en tegen dien tijd was het, dat onze Heer, met eene groote en sterke stem, in de gewone landsprake, uitriep de woorden, die het be-

(12) *Matth.* XXVII: 46. *Marc.* XV: 34.

(13) Over de Joodsche wijze van uurtelling kan men zien CARPZOVIUS *Apparatus hist. Crit. antiquit. s. Cod. et gentis Hebr.* p. 344 seqq.

(14) Men zie over deze duisternis SCHEUCHZER, *Bijbel der Natuur*, D. XI. bl. 463 volgg.

(15) *Luc.* XXIII: 45.

begin uitmaken van den twee en twintigsten Psalm: *Mijn God! Mijn God! waarom hebt Gij mij verlaten!* Het was dus, naar het verhaal der beide Evangelisten, van het kruis, dat JEZUS dezen uitroep deed, en wel nadat Hij omtrent zes uren aan hetzelve, en wel drie uren in eene vrij dikke duisternis, had gehangen. Kort daarop gaf Hij den geest. Dit is alles, wat ons de Evangelisten uitdrukkelijk verhalen van de omstandigheden, in welke de Verlosser zich bevond, toen Hij den meergemelden uitroep deed. Het schijnt voorts ook nog uit hunne verhalen te blijken, dat er gedurende de duisternis eene diepe stilte bij het kruis, ook onder de vijanden van JEZUS, die zich anders verlustigden met Hem te lasteren en te beschimpen, plaats heeft gehad, dewelke niet weder werd afgebroken, voor dat de duisternis, ten minste aanvankelijk, was weggetrokken. Althans wij vinden bij hen geheel geen gewag gemaakt van iets, hetwelk, zoo lang de duisternis duurde, ook door JEZUS, zou zijn gedaan of gesproken.

Na deze korte, maar, zoo ik mij vleije, duidelijke en volledige opgave van het gebeurde in Gethsemané en de omstandigheden, in welke JEZUS van het kruis uitriep: *Mijn God! Mijn God! waarom hebt Gij mij verlaten!* ga ik nu over tot een naauwkeurig

Onderzoek

Onderzoek naar den zin en de bedoeling van JEZUS *bede in den hof, en zijnen uitroep aan het kruis.*

Om den zin van de, tot driemalen toe door onzen Heer in Gethsemané herhaalde, bede behoorlijk te kunnen onderzoeken, moeten wij voor alle dingen nagaan, van welke woorden Hij zich bij dezelve heeft bediend.

MATTHEUS geeft ons tweemalen de door den Heiland gebruikte woorden, op eene eenigzins verschillende wijze, terwijl hij berigt, dat JEZUS, voor de derdemaal biddende, *dezelfde woorden* heeft gebruikt.

MARCUS (16) en LUCAS geven beide slechts eenmaal de woorden van JEZUS bede op. Zij verschillen daarin eenigzins niet alleen met MATTHEUS, maar ook onderling: LUCAS zwijgt geheel van eene tweede en derde bede. MARCUS berigt alleen van de tweede bede, dat JEZUS, bij die bede, dezelfde woorden gebruikte; en van de derde, dat de Verlosser na dezelve terug kwam bij zijne discipelen. Blijkbaar hebben MAR-

(16) Deze Evangelist intusschen geeft ook met zijne eigene woorden den inhoud van JEZUS gebed op, en hij gebruikt dan bijna dezelfde woorden, met welke MATTHEUS het eerste gedeelte van JEZUS eerste bede uitdrukt. Alleen voor *drinkbeker* bij MATTHEUS gebruikt hij *ure*.

MARCUS en LUCAS het dus daarvoor gehouden, dat onze Heer zich tot driemalen toe van dezelfde woorden, zoo al niet in klank, ten minste in beteekenis, bediend heeft: en zoo wij het schrijven van MATTHEUS, dat onze Heer voor de derdemaal biddende *dezelfde woorden* heeft gebezigd, niet bepaaldelijk op zijne tweede bede, maar, gelijk mij het waarschijnlijkst voorkomt, op de eerste en tweede beide moeten betrekkelijk maken, mogen wij besluiten, dat ook hij (17) geen verschil, althans van zin en meening, in de drie beden des Verlossers heeft gezien. Het onderling gering verschil in woorden, tusschen de drie Evangelisten, behoeft ons ook niet te doen besluiten, dat een van hen de naauwkeurigste opgaaf zou hebben gedaan, en daarom bij voorkeur door ons moeten gevolgd worden, of vruchtelooze pogingen in het werk te stellen, om hunne opgave letterlijk overeen te brengen. Behalve toch, dat er geen wezenlijk verschil van zin en meening in hunne opgaven bestaat, acht ik het zeer mogelijk, dat zij ons allen woorden hebben opgeteekend, die inderdaad door den Verlosser zijn gebruikt. Immers uit der Evangelisten verhaal blijkt duidelijk genoeg, dat onze Heer telken reize meer tijd bid-

(17) Schoon hij dan ook al eene eenigzins verschilende opgaaf van de eerste en tweede bede doet.

biddende doorgebragt heeft, dan noodig was tot het uitspreken van die weinige woorden, welke zij Hem in den mond leggen. Telken reize toch vond Hij, van het bidden terug keerende tot zijne discipelen, hen, zoo als een der Evangelisten berigt, vast ingeslapen, en het is dus hoogst waarschijnlijk, dat onze Heer, gelijk dit ook de hooggaande droefheid en angst des Verlossers van zelve moesten medebrengen (18), telken reize dezelfde bede, met geringe verandering van woorden, bij herhaling tot zijnen Hemelschen Vader opgezonden heeft.

Bij de kleine veranderingen door onzen Heer in de woorden gemaakt, waarmede Hij bij herhaling dezelfde bede tot God zijnen Vader opzond, behoeven wij dus niet langer stil te staan; maar wij kunnen het daarvoor houden, dat de gansche begeerte van zijn beklemd gemoed in deze woorden staat uitgedrukt: *Mijn Vader, indien het mogelijk is, laat dezen drinkbeker van mij voorbijgaan: doch niet gelijk ik wil, maar gelijk Gij wilt* (19). Zien wij dus, hoe wij deze woor-

(18) De ondervinding leert toch, dat het den hevig bedroefde en beangstigde eigen is, wanneer hij bidt, zijne begeerte kort en met herhaling van bijna dezelfde woorden uit te drukken.

(19) Ik houde dit voor *al* de woorden, welke JEZUS biddende heeft uitgesproken en acht het om meer dan ééne reden, zeer onwaarschijnlijk, dat de Verlosser

woorden hebben op te vatten, op dat ons moge blijken, in welken zin wij JEZUS bede verstaan moeten!

Het meest komt het hier aan op de juiste bepaling van hetgeen de Verlosser met de woorden: *dezen drinkbeker*, door MARCUS met *die ure* verwisseld, hebbe bedoeld. De overige uitdrukkingen, in zijne beden voorkomende, zijn duidelijk genoeg. In het algemeen, namelijk, is het zeker genoeg, gelijk het ook door alle uitleggers wordt toegestemd, dat *drinkbeker* hier voorkomt in den zin van *lijden*, gelijk dan ook door *ure* eene *ure des lijdens* wordt aangeduid. Maar niet zoo zeker is het, of wij, wanneer wij JEZUS van *dezen drinkbeker* hooren spreken, en bij MARCUS *die ure* lezende, aan het gansche laatste lijden van onzen Heer, hetwelk eindigde in zijnen dood, of bepaaldelijk aan die droefheid en angst, welke Hij in Gethsemané ondervond, hebben te denken. Ten minste

meer uitvoerig zou hebben gebeden en de Evangelisten ons slechts *bij kort begrip* den inhoud van zijn gebed zouden hebben opgegeven. Niet alleen toch, dat het aan doodelijken angst en bittere bedroefdheid niet eigen is, vele woorden te gebruiken, maar de Evangelisten zeggen en herhalen het ook uitdrukkelijk, dat Hij tot driemalen toe met *dezelfde*, door hen opgegeven, *woorden* heeft gebeden, en er is, voor zoo ver ik zien kan, geen schijn van reden om te vermoeden, dat JEZUS uitvoeriger zou gebeden hebben.

ste de gevoelens der uitleggeren zijn hieromtrent verschillende, en van beide zijden staan mannen van bekende bekwaamheid en braafheid (20).

Ondertusschen schijnt het mij toch niet zeer moeijelijk dit verschil op goeden grond te beslissen, immers wanneer wij daarbij alleen, gelijk het mij toeschijnt te behooren, uitlegkundige redenen laten gelden. Trouwens is het zeker, dat onze Heer met de woorden *dezen drinkbeker*, (waarvoor MARCUS heeft *die ure*), zou hebben *kunnen* spreken van het lijden, hetwelk Hij in Gethsemané onderging. Doch ik twijfele zeer, of men ooit aan het opvatten dier woorden in dien meer bepaalden zin zou hebben gedacht, wanneer men daartoe niet ware bewogen door meer leerstellige, dan uitlegkundige redenen.

Men vond het, namelijk, strijdig met de hooge gedachten, welke men van den Verlosser koester-

(20) Ποτήριον en ὥρα worden van het gansche lijden van JEZUS verklaard door CALVINUS, BEZA, ARETIUS, GROTIUS, BYNAEUS en de meeste, zoo niet alle oudere schriftverklaarders, en onder de nieuwere door KUINOEL, V. D. PALM en een aantal anderen. Bepaaldelijk van den angst, welken JEZUS in Gethsemané ondervond, worden de gezegde woorden verklaard door BRINKMAN, *Opheldering van eenige plaatsen uit het N. T.* I stuk, bl. 124 volgg. *Anonymus in passionem*, p. 39. seqq. edit. 2 et auctores ibi laudati not. *m.* HERINGA op BERGEN, *Merkwaardigheden uit het leven van* JEZUS, en eene menigte anderen.

terde, dat Hij zijn gansche lijden zou hebben afgebeden, en daarom was men er op bedacht, om de zwarigheid, die men hierin meende te vinden, te ontgaan, door de woorden: *dezen drinkbeker* in eenen meer bepaalden zin op te vatten. Doch, hoezeer ik ook ten hoogste goedkeure die gevoelens omtrent den eeuwiggezegenden Verlosser, welke hierbij te gronde liggen; hoe levendig ik zelf er van overtuigd ben, dat wij ons niet te zorgvuldig kunnen wachten voor alles, wat den eerbied zou te nakomen, dien wij aan Hem als den eeniggeboren Zoon van God en volmaakt heiligen mensch schuldig zijn; ik houde het echter aan den anderen kant niet minder daarvoor, dat wij, bij de behandeling der H. Schrift, nimmer mogen afwijken van de regelen eener gezonde uitlegkunde, omdat wij eenige zwarigheid vinden in het geen wij, die regelen volgende, in de Schrift verhaald of geleerd vinden, daar wij zoo doende de uitlegging des Bijbels meer van ons eigen gevoel zouden afhankelijk maken, dan op vaste gronden vestigen. Waar wij zwarigheid vinden, past het ons veeleer ons oordeel eerbiedig op te schorten, dan te beproeven, om die zwarigheid weg te nemen, door af te wijken van den weg eener gezonde uitlegkunde. De achtbaarheid der H. Schrift trouwens, en de hooge waardigheid van den eeuwiggezegenden Verlosser, zijn dan ook wel door zoo vele en zoo voldoende bewijzen ge-

gestaafd, dat wij ons geloof aan dezelve niet behoeven op te geven, zoodra zich, of in de Schrift, of in het gedrag van onzen Heer iets voordoet, dat ons bekrompen verstand zich niet ten volle kan verklaren.

Daar het mij dan toeschijnt, dat hier het spraakgebruik beslist, en het een onbetwistbare regel der uitlegkunde is, dat wij hetzelve moeten volgen, bij de verklaring des Bijbels, zoowel als van alle andere schriften; schijnt het mij ook zeker genoeg, dat wij JEZUS, sprekende van *dezen drinkbeker*, en MARCUS, van *die ure* gewagende, moeten verstaan, als bedoeld hebbende *geheel het laatste lijden van onzen Heer.* Altijd toch, wanneer er in de schriften des N. Verbonds gesproken wordt, of van JEZUS *ure* bij uitnemenheid, of van den *drinkbeker*, Hem door zijnen Vader gegeven, wordt daarmede zijn laatste lijden en dood aangeduid. Zoo lezen wij twee malen bij JOANNES (21), dat JEZUS vijanden Hem nog niet grepen, om dat *zijne ure* nog niet gekomen was, en algemeen wordt dit van zijne *stervensure* verklaard. Blijkbaar moeten wij het ook van die ure verstaan, wanneer wij bij denzelfden Evangelist lezen, dat onze Heer, eenmaal, toen zijn laatste lijden kort aanstaande was, met een ontroerd gemoed sprak: *wat zal ik zeggen:*

(21) *Joan.* VII: 30 en VIII: 20.

gen: *Vader! verlos mij uit deze ure? Maar daartoe ben ik in deze ure gekomen* (22). En zelf verklaart ons JOANNES, wat Hij door JEZUS *ure* verstond, wanneer Hij schrijft (23): JEZUS *wetende, dat zijne ure gekomen was, in welke Hij uit deze wereld zou overgaan tot den Vader.* Wanneer onze Heer tot de zonen van ZEBEDEUS sprak van *zijnen drinkbeker* (24), doelde Hij zeker ook in het bijzonder op zijn laatste bitter lijden en zijnen smartelijken dood. En niet minder zeker had Hij dit lijden en zijnen dood voor oogen, toen Hij tot PETRUS sprak, bij zijne gevangenneming (25): *den drinkbeker, welken mij de Vader gegeven heeft, zou ik dien niet drinken?*

Bij dit hoofdbewijs, hetwelk, naar het mij toeschijnt, voldingend is voor de meening, dat onze Heer, in Gethsemané biddende, door *den drinkbeker*, van welken Hij sprak, geheel zijn laatste lijden, zoo als dat uitliep op en eindigde met zijnen dood, verstaan heeft, voeg ik nog een tweede, hetwelk ik meen te kunnen ontleenen uit den brief aan de Hebreën. De Schrijver van dien brief, namelijk, gewaagt ergens

(22) *Joan.* XII: 27.
(23) *Joan.* XIII: 1.
(24) *Matth.* XX: 22, 23. *Marc.* X: 38, 39.
(25) *Joan.* XVIII: 11.

gens (26) van het bidden van JEZUS in Gethsemané. Hij doet dit wel niet uitdrukkelijk, maar het is echter duidelijk genoeg, dat Hij op hetzelve doelt (27), en de omschrijving, die Hij daarbij geeft van Hem, tot wien onze Heer bad, toont vrij duidelijk, dat Hij ook van gevoelen is geweest, dat de Verlosser smeekende, dat *die drinkbeker* van Hem mogt voorbijgaan, met dit woord op het *lijden des doods* gedoeld heeft. Hij omschrijft toch, te bedoelder plaatse, God als den genen, die den Heer *van den dood* kon verlossen, en die omschrijving toont, naar het mij toeschijnt, duidelijk genoeg, dat Hij van meening is geweest, dat onze Heer om verlossing van den dood heeft gebeden. Ik zie toch niet, hoe anders juist deze omschrijving hier zou te pas komen.

Wil men zich voorts, ter gunste van het gevoelen, dat JEZUS alleen zou hebben gebeden om ontheffing van *dien* angst en *die* droefheid, welke Hem in Gethsemané overvielen, daarop beroepen, dat Hij dit zelf schijnt aan te duiden, door te spreken van *dezen* drinkbeker, gelijk

MAR-

(26) *Hebr.* V: 9.

(27) Gelijk dit dan ook door alle uitleggers zoo wordt begrepen; het zij de aangehaalde plaats door hen alleen op het bidden van JEZUS in Gethsemané wordt te huis gebragt, het zij dezelve door hen, met LIMBORCH, *Theol. Christ.* p. 225, ook op JEZUS bidden aan het kruis wordt toepasselijk gemaakt.

marcus ook spreekt van *die* ure (28); dit moge in den eersten opslag eenigen schijn hebben, maar een voldoend bewijs voor dit gevoelen is daarin geheel niet te vinden. Ook daar toch, waar jezus buiten twijfel van geheel zijn laatste lijden spreekt (29) noemt Hij dat, bij herhaling, *deze* ure.

Wat eindelijk de reden betreft, die men doorgaans pleegt aan te voeren, ten voordeele van de meening, dat de Verlosser bepaaldelijk, om ontheffing van hetgeen Hem thans bezwaarde, zou hebben gebeden: te weten, dat de angst en droefenis, die Hij in Gethsemané gevoelde, zoo hooggaande waren, dat Hij, zoo dezelve hadden voortgeduurd, zijn overige lijden niet op eene Hem betamende en Gode waardige wijze zou hebben kunnen doorstaan (30), en dat Hij daarom kon en mogt bidden, om van die benaauwdheid en droefenis ontheven te worden, hetgeen men meent, dat Hem minder zou hebben gevoegd, met betrekking tot zijn geheele lijden, te verlangen: wat deze reden betreft, behalve, dat zij, bij een zuiver uitlegkundig onderzoek, minder in aanmerking komt, schijnt het mij ook toe, dat dezel-

(28) Verg. heringa, *Anonymus in passionem*, t. a. pll. en anderen.

(29) *Joan.* XII: 27.

(30) Verg. onder anderen heringa, t. a. pl.

zelve geen steek houdt. Want zij wordt door eene, naar mijn gevoel, zeer aanmerkelijke en niet op te lossen zwarigheid gedrukt. Zoo het namelijk alleen naar zijn toenmalig gevoel was, dat onze Heer zijnen angst en zijne bedroefdheid te hooggaande keurde, om zijn overige lijden behoorlijk te kunnen doorstaan, zie ik niet, waarom het Hem meer zou hebben gevoegd lucht te geven aan dit gevoel, dan wel aan zijn gevoel van opzien tegen en afschrik van zijn lijden en dood, door eene verzuchting om ontheffing. Want beweert men in het eene geval, dat Hij niet zijn gevoel, maar den wil van zijnen Vader moest laten spreken, dan kan men dit ook in het andere geval niet ontkennen. En was het niet slechts in JEZUS gevoel, maar inderdaad en in waarheid zoo; wist JEZUS het langs eenen anderen weg, dan door zijn gevoel, dat zijne beangstheid en droefenis, zoo zij langer hadden geduurd, het Hem onmogelijk zouden hebben gemaakt, op eene betamelijke en Gode waardige wijze, zijn laatste lijden en zijnen dood te ondergaan; dan zie ik niet, hoe Hij bij zijne bede, dat die drinkbeker van Hem mogt voorbijgaan, kon voegen: *doch niet, o Vader! gelijk ik wil, maar gelijk Gij wilt.* Want hoe zou Hij het ook maar een oogenblik hebben kunnen vooronderstellen als mogelijk, dat zijn Vader het zou hebben kunnen willen, dat Hij zou hebben moe-

moeten lijden en sterven op eene wijze, waardoor niet beide de Vader en de Zoon zouden zijn verheerlijkt (31).

Ik meen dus een' voldoenden grond te hebben, om vast te stellen, dat JEZUS in Gethsemané, in zijn aandoenlijk gebed van *eenen drinkbeker* sprekende, daarmede geheel zijn laatste lijden bedoeld heeft, en niet maar bepaaldelijk die bedroevende en beangstigende aandoeningen, welke Hem in den hof overvielen. En ik houde mij te meer aan dit gevoelen, daar ik zie, dat de meeste oudere uitleggeren (32), zoo niet allen, hetzelve zonder eenige bedenking aannemen. Schoon zij toch in vele opzigten bij de nieuweren mogen ach-

(31) Verg. *Godgel. Bijdragen* voor 1830, bl. 153.

(32) De eerste sporen van het gevoelen, dat JEZUS, biddende, dat de drinkbeker van Hem mogt voorbijgaan, bepaaldelijk zou hebben gedoeld op zijn lijden in Gethsemané, heb ik niet kunnen nagaan. Het eerste spoor is misschien te zoeken bij PISCATOR, die in zijne *Anal. Evang. secundum Matth.* schrijft, „sensum autem illum irae „Dei nominat metaphorice *poculum*, quem MARCUS nominat *horam*, nimirum metonymice." Bij GROTIUS ontdek ik verder ook een spoor van dit gevoelen, wanneer hij ad Matth. XXVI: 39. schrijft, „Dubitari poterat, de imminente morte ageret CHRISTUS, an de „isto horrore, quem tum animus sentiebat." Cf. et WOLZOGEN, *Comment. in Evang. Matth.* ad *l. l.* Men vindt dit gevoelen ook voorgedragen door CURCELLAEUS *Opera Theol.* p. 235. seqq. en goedgekeurd door C. VORSTIUS in *Epistt. Eccles.* et *Theol.* epist. 381, 382.

achterstaan, schijnt het mij echter, dat zij daarin niet zelden boven hen vooruit hebben, dat zij met meer eenvoudigheid aannemen het geen ons in den Bijbel, en inzonderheid in de levensbe-rigten van onzen Heer verhaald wordt, *zoo* als het ons daar wordt verhaald, zonder zwarigheden *op te zoeken.*

Bad onze Heer dus, dat zijn Vader den drinkbeker van Hem mogt *laten voorbijgaan*, Hij gaf daarmede te kennen, dat Hij wenschte, dat Hij van het lijden, hetwelk Hem wachtte, mogt bevrijd worden. Dien wensch evenwel drukte Hij niet stellig uit, maar onder voorwaarde, dat hetgeen hij verlangde, mogt bestaanbaar zijn met den raad en wil zijnes Hemelschen Vaders. Hij voegde daarom bij zijn gebed uitdrukkelijk: *indien het hetgeen ik begeere mogelijk is, bij U, o Vader! wien, wat de magt betreft, alle dingen mogelijk zijn* (33). En nog duidelijker betuigde Hij zich geheel aan den wil en raad zijnes Hemelschen Vaders te onderwerpen, terwijl Hij om bevrijding van zijn lijden bad; door er bij te voegen, *doch niet gelijk ik zou willen* (34), *maar gelijk Gij wilt.*

Na

(33) Deze omschrijving schijnt mij het best uit te drukken den zin van JEZUS woorden, zoo als ons die door MATTHEUS en MARCUS eenigzins verschillend worden opgegeven.

(34) Θέλω, schijnt mij hier, met GROTIUS, WOL-

ZO-

Na dus den zin van JEZUS bede in Gethsemané te hebben bepaald, ga ik over, om onderzoek te doen naar derzelver bedoeling, dat is, naar het doel, hetwelk JEZUS zich met deze bede voorstelde. In dien zin toch meen ik het te moeten opvatten, wanneer er in de Prijsvraag van den zin *en de bedoeling* der bede gesproken wordt (35).

Eenige algemeene aanmerkingen over het gebed zullen mij den weg tot dit onderzoek banen. Zij zijn de volgende:

Wij kunnen het gebed vooral, wanneer het bestaat in wenschen, die wij Gode te kennen geven, en door welke wij het gevoel onzer behoefte voor Hem bloot leggen, en het dus eigenlijk gezegde *bede* is (36), uit tweederlei oogpunt beschouwen, namelijk, als middel tot verkrij-

ZOGEN en anderen, een Hebraismus te zijn voor Θελοῖμι.

(35) Het is mogelijk, dat ik mij hierin bedriege, en de uitschrijvers der vraag, de woorden *zin* en *bedoeling* meer als gelijkluidend bij elkander hebben gevoegd. Doch in allen gevalle komt het onderzoek naar het doel, hetwelk JEZUS zich bij zijn bidden heeft voorgesteld, hier te pas, daar men, om JEZUS gemoedsgesteldheid bij zijne bede te kunnen beoordeelen, moet weten, welke zijne bedoeling bij zijn bidden is geweest.

(36) REINHARD, *System. der Christ. Moral.* 3 Th. 3. ausg. S. 633.

krijging (door verhooring) en als middel tot onze zedelijke vorming (37).

Beide die oogpunten loopen in één, wanneer hetgeen wij biddende van God wenschen, onze zedelijke vorming zelve is, of wanneer deze de stellige voorwaarde uitmaakt, op welke wij alleen kunnen verkrijgen, hetgeen wij van God begeeren. En, wanneer wij bidden, gelijk het behoort, zullen wij nimmer het gebed alleen als middel tot verkrijging beschouwen en aanwenden, maar altijd tevens als middel tot onze zedelijke vorming. Ja, waar wij ook om mogen bidden, zoo wij het in eenen regt Christelijken zin doen, zal onze hoofdbedoeling, zoo ver ons betreft, daarbij altijd zijn de bevordering onzer zedelijke volkomenheid, aan welke wij altijd de verhooring van ons gebed zullen onderschikken, zoo hetzelve niet regelregt onze zedelijke volmaking betreft.

Bidden wij dus om iets, hetwelk onze volmaking niet regelregt betreft, en van hetwelke wij daarom niet zeker weten, dat het Gods wil is, om het ons te schenken; doen wij zoo eene bede, van welke wij niet verzekerd zijn, dat zij *kan* verhoord worden; dan moet bij ons bidden ons hoofddoel zijn, ons te leeren schikken in den

(37) Ook nog uit andere oogpunten, doch van welke hier niet behoeft gesproken te worden.

den wil van God, welke ook de uitkomst zij, zoodat wij ons dan ook, wanneer Hij ons onze bede ontzegt, gesterkt mogen bevinden, om ons aan Hem te onderwerpen, en moedig en standvastig te doen, wat Hij van ons eischt, en te dragen, wat Hij ons oplegt. Daar men toch in zulke gevallen nooit geheel onvoorwaardelijk de verhooring van zijn gebed mag verwachten, zoo moet men het Gode aanbevolen laten, of en hoe Hij het gebedene zal schenken; en het vertrouwen, of geloof, met hetwelke men dan bidden moet, behoort te bestaan in de vaste overtuiging, dat God het gebedene zeker zal geven, wanneer dat waarlijk goed zij. En nooit mag men het wagen door zijn gebed God, als het ware, voorschriften te willen geven, of iets als van Hem te willen afdwingen. Zulk eene eigenzinnigheid moge zich in nog zoo eenen Godvruchtigen schijn vertoonen, of wel als heldenmoed des geloofs voordoen, zij is geheel strijdig met die Godvruchtige eenswillendheid met God, die eenen Christelijken bidder betaamt. Het geloof betoont veel meer ware sterkte, wanneer het eigenzinnige wenschen overgeeft, en vertrouwt, dat God alles wel zal maken, dan wanneer het iets wil doorzetten, waarvan het nog onzeker is, of het heilzaam zijn zal (38). Wanneer wij om zoo [illegible] iets

(38) REINHARD, l. l. s. 650. folg.

iets bidden moet dus altijd onze hoofdbedoeling zijn bij ons gebed, onze krachten te sterken tot kloekmoedige, standvastige onderwerping aan God en geheele eenswillendheid met Hem.

Passen wij nu dit aangemerkte toe op het bidden van den Verlosser in Gethsemané; dan zal het ons blijken, dat Hij, bij het biddend uiten van zijnen wensch, om van het Hem dreigend lijden te mogen vrijgaan, hoe ernstig en aanhoudend Hij dien ook aan zijnen Hemelschen Vader bekend maakte, boven alles de bedoeling heeft gehad, zich te wapenen met moed en standvastigheid, om zich te schikken in den wil zijns Hemelschen Vaders, zich aan Hem geheel te onderwerpen en Hem gehoorzaam te worden tot den dood, ja, tot den dood des kruises. Geene andere bedoeling kon, ook slechts voor een oogenblik, in des Verlossers gemoed bij zijn bidden den boventoon hebben gehad. Zijne voorbeeldige heiligheid en eenparige eenswillendheid met zijnen Vader, zoo blijkbaar in de geheele geschiedenis van zijn leven, verbieden ons daaraan te twijfelen. En de woorden zelve, van welke Hij zich biddende bediende, toonen het ook ten allerduidelijkste, dat het boven alles zijne begeerte was zich aan zijnen Hemelschen Vader te onderwerpen, en dat Hij zich daartoe wilde sterken door zijn gebed. Hij bidt toch niet, dat de drinkbeker van Hem mogt voorbijgaan, dan on-

der de uitdrukkelijke voorwaarde, dat het mogelijk ware, en bestaanbaar met den raad zijns Vaders, en, als had Hij ook zoo nog te veel gebeden, of zijne onderwerping niet genoeg uitgedrukt, voegt Hij er nog bij: *doch niet gelijk ik zou willen, maar gelijk Gij wilt.* Zijne bede: *laat dezen drinkbeker van mij voorbijgaan* drukt dus niet uit eene bepaalde begeerte, om van zijn lijden bevrijd te worden, en, hoezeer tot driemalen toe herhaald, kan zij niet ten doel hebben gehad, om op de vervulling dier begeerte stellig aan te dringen. Wij kunnen dezelve niet anders beschouwen, dan als eene uitdrukking van 's Heilands opzien tegen en vreeze voor het Hem dreigende verschrikkelijke lijden (39), met welke Hij zijnen Vader zijnen nood wilde klagen en zijnen geprangden boezem lucht verschaffen, terwijl Hij met zijn gansche gebed geene andere bedoeling had, dan zich te sterken in zijnen God, en zoo, met kloekmoedige standvastigheid, zich te schikken in en te onderwerpen aan deszelfs wil.

De zin van JEZUS uitroep aan het kruis, *Mijn God! Mijn God! waarom hebt Gij mij verlaten?* vordert nu ons onderzoek.

De

(39) Welke Hem, zoo Hij aan dezelve gehoor had gegeven, zouden hebben doen, en moeten doen begeeren, dat Hij van zijn lijden mogt bevrijd worden.

De woorden, van welke onze Heer zich bij deezen uitroep bediende, zijn, gelijk bekend is, ontleend uit den XXII^sten Psalm, van welken zij den aanhef uitmaken. Daar nu (gelijk mij toeschijnt wel beweezen te zijn (40)) de spreker in deezen Psalm de Messias is, wiens lijden en verhooging in denzelven wordt voorspeld, moeten wij het ook daarvoor houden, dat de woorden van JEZUS uitroep aan het kruis, in zijnen mond denzelfden zin moeten geacht worden te hebben, als in den Psalm: en wij kunnen dus niet beter doen, dan tot verklaring van dezelve, in de eerste plaats, den Psalm zelven raad te pleegen.

Doen wij nu dit, dan blijkt ons terstond duidelijk, in welken zin onze Heer klaagde, dat zijn God Hem *verlaten* had. Hetgeen toch in het eerste lid van het tweede vers *verlaten* heet, wordt in het tweede lid (41) genoemd, *niet te hulp te komen*, terwijl uit vs. 3—12, die eene breedere uitbreiding behelzen van hetgeen vs. 2 te

(40) Verg. J. STINSTRA *Oude Voorspell. aangaande den Messias*, I. D. bl. 336. volgg. V. D. PALM, *eenige Liederen van David vertaald en opgehelderd*, bl. 52. volgg. en MUNTINGHE, *korte aanmerk. over de Psalmen*, bl. 35. volgg. en *eenige bijzondere taalkundige aanmerk. over de Psalmen*, bl. 55. volgg.

(41) In hetwelke, naar den aard van het Parallelismus, hetzelfde met andere woorden wordt herhaald, hetwelk in het eerste lid gezegd was.

te lezen staat, blijkt, welk eene hulp de spreker verlangde, namelijk hulp tegen zijne vijanden en verlossing uit zijn lijden. Klagende, dat God hem verliet, moet dus de spreker in den XXII[sten] Psalm daarmede hebben willen te kennen geven, dat hij door God zoo geheel aan zijn lijden en de boosheid zijner vijanden was overgelaten, dat het was of hij zich zijns niet aantrok, als of hij Hem niet toebehoorde. In dien zin wordt het dan ook meermalen in den Bijbel gezegd, dat God menschen verlaat. Zoo klaagt Sion, bij den Profeet JESAIA (42): *de Heer heeft mij verlaten, de Heer heeft mij vergeten.* Zoo zegt Jehova, bij denzelfden Profeet (43) tot de Joden: *een kort oogenblik heb ik u verlaten, maar met groote liefde omhelsde ik u weder. In de hevigheid mijnes toorns, wilde ik eenen korten tijd u niet zien, maar met eeuwige liefde ben ik u weder toegedaan* (44). In dien zin moet het dan ook de Verlosser hebben gemeend, wanneer Hij aan het kruis uitriep, dat God Hem verlaten had.

En riep Hij dit vragende uit: *Waarom* hebt Gij

(42) H. XLIX: 14. (43) H. LIV: 7, 8.

(44) In beide plaatsen is *verlaten* blijkbaar: *overgeven aan druk en lijden.* En wordt er in de laatste plaats (*z. v. d. Palm.*) op de Babylonische gevangenis gedoeld, dan wordt daar bepaaldelijk gezien op de onderdrukking der Joden door de hun vijandige Babyloniërs.

Gij mij verlaten? Uit den Psalm zelven, vooral, wanneer wij daarbij andere plaatsen der H. Schrift vergelijken, zullen wij weder met genoegzame duidelijkheid kunnen opmaken, in welken zin wij die vraag hebben op te vatten, namelijk, niet als eene vraag des onderzoeks, het verlangen uitdrukkende om reden van iets te weten, maar als een uitroep van gejammer en angst, uitdrukkende de begeerte naar hulp en verlossing uit het lijden. Al wat wij toch in den Psalm, vers 3 tot 22, ter nadere uitbreiding van vs. 2, vinden, is eene bittere jammerklagt en gedurig herhaalde bede om hulp en redding. Op een aantal andere Bijbelplaatsen, waar de vraag *waarom?* op eene gelijke wijze, als in den aanhef van den XXIIsten Psalm, voorkomt, geeft zij niet minder duidelijk, dan daar, eene klagt over en afbidding van dreigend of reeds drukkend lijden te kennen. Zoo vinden wij in den Xden Psalm het 1ste vers de vraag: *O Heer, waarom staat Gij van verre?* als klagte over en bede om afwending van bange tijden. In gelijken zin vinden wij dezelfde vraag op een aantal plaatsen in de Psalmen (45) en elders in

(45) *Ps.* XLII: 10, XLIII: 2, XLIV: 24, 25, LXXIV: 1, LXXXVIII: 15 enz.; en ik meen dus het woord *waarom* hier op te vatten in de beteekenis, die het *gewoonlijk* heeft, wanneer het zóó, als in het begin van den XXII Psalm, gebruikt wordt.

in de schriften des O. Verbonds (46). En in denzelfden zin moeten wij dus ook vaststellen, dat JEZUS aan het kruis heeft uitgeroepen: *Mijn God! Mijn God!* WAAROM *hebt Gij mij verlaten*; en wij moeten dien uitroep dus beschouwen, als eene klagte, door Hem tot God opgezonden over zijn bitter lijden en eene bede om verlossing van hetzelve.

Vraagt men voorts, welke verlossing JEZUS van zijnen Vader moge hebben begeerd? Ik antwoorde, dat onze Heer in de omstandigheden, in welke Hij zijnen uitroep deed, geene andere verlossing kan hebben bedoeld en verlangd, dan door eenen spoedigen dood. Hij had toch nu reeds zes uren aan het kruis gehangen, en de dood was de eenige uitredding, die Hij van God kon begeeren (47). Bij korte omschrijving zal dus de

(46) Verg. MUNTINGHE, *Geschied. der Menschheid naar den Bijbel*, D. VI, aanmerk. 90.

(47) Verg. V. D. PALM's *Bijbel* op *Psalm* XXII: 20, en DOEDERLEIN, *Scholia in libros V. F. poeticos ad Psalm* XXII: 2. „De bede om verlossing" zegt de eerstgenoemde, „*kan*, in den mond van den Messias, „geene andere beduidenis hebben, dan: red mij, door „eenen spoedigen dood, uit dit angstig en smadelijk lij„den", en DOEDERLEIN „repetit querelam JESUS, „*Matth.* XXVII, 46, cum diutius tolerasset injurias ho„minum finemque malorum suorum denique anhelaret" Verg. verder KUINOEL ad *Matth.* XXVII: 46, MUNTINGHE, *Gesch. der Menschh.* VI D. aanm. 90 en andere beroem-

de zin van JEZUS uitroep hierop nederkomen: O mijn God! hoe zwaar drukt mij het lijden, hetwelk ik heb door te staan! Ach, dat de dood, en met hem het einde mijner smarte, spoedig mogte daar zijn!

Nemen wij de woorden van onzen Heer in dezen zin, dan is het ook van zelf duidelijk, welke zijne bedoeling met zijnen uitroep geweest zij, namelijk zijnen, door hooggaande smart geprangden, boezem lucht te verschaffen, door eene tot God, den God zijns vertrouwens, gerigte klagte, en Hem te bidden, dat er weldra een eind mogt gemaakt worden aan zijn lijden, door den dood.

Mogelijk is het voorts, gelijk sommigen meenen, ook nog wel eene zijdelingsche bedoeling van onzen Heer, bij het ontleenen van de woorden van zijnen uitroep uit een der bekende heilige liederen der Joden geweest, de aanschouwers van zijn lijden aanleiding te geven, om er over na te denken, hoe treffend de inhoud van dit lied met zijne tegenwoordige omstandigheden overeenkwam (48).

Hier-

roemde schriftuitleggers, welke de klagt van JEZUS in denzelfden zin opvatten.

(48) Men heeft daarom met SEMLER, *Beantwortung der Fragmente vom zweck* JESU *und seiner junger.* S. 255. nog niet aan te nemen, dat JEZUS den ganschen XXII Psalm van het kruis zou hebben uitgesproken. Het geen mij dan ook, de omstandigheden in aanmerking nemende, niet waarschijnlijk voorkomt.

Hiermede stap ik af van het onderzoek naar den zin en bedoeling van des Verlossers bede in Gethsemané en uitroep aan het kruis, en ga over tot een ander, namelijk tot het

Onderzoek naar de waarschijnlijke oorzaken van zijne gemoedsgesteldheid bij het doen van die bede en dien uitroep.

En, om dat onderzoek behoorlijk in te rigten, zal het voor alle dingen noodig zijn, dat ik zoeke te geven eene:

Juiste en naauwkeurig bepaalde beschrijving van de ware gesteldheid van JEZUS *gemoed in Gethsemané en in die oogenblikken, in welke Hij van het kruis uitriep:* Mijn God! Mijn God! waarom hebt Gij mij verlaten!

Noodzakelijk toch dient vooraf te gaan zulk eene beschrijving van de gemoedsgesteldheid van onzen Heer, zullen wij anders, gelijk de Prijsvraag verlangt, derzelver waarschijnlijke oorzaken kunnen opsporen, en evenzeer is zij noodig om te kunnen beoordeelen, in hoe ver JEZUS gemoedsgesteldheid in den hof even dezelfde was, als bij zijnen uitroep aan het kruis, en dus, in beide omstandigheden, al of niet aan dezelfde oorzaken kan worden toegeschreven.

In

In de Prijsvraag wordt de gesteldheid van JEZUS gemoed in Gethsemané, en bij vooronderstelling (49) ook die in zijne laatste ure aan het kruis, beschreven als *eene vreemde versaagdheid, bittere droefheid* en *verschrikkelijke doodsangst.* Zij wordt verder beschreven als *eene zonderlinge afwisseling* (50) *en geheel verschillende van de Hem anders altijd eigene bedaardheid en onverschrokkenheid, bij het zekere vooruitzigt van zijn toekomstig lijden en sterven, en de dikwijls herhaalde ondubbelzinnige voorspellingen desaangaande, op de treffendste wijze aan den dag gelegd, die zich ook terstond daarna wederom hervat en Hem is bijgebleven tot in het oogenblik des doods.* Zien wij in hoever deze beschrijving met de waarheid der zake overeenkomt, en laten wij ons daarbij geheel leiden, door hetgeen wij hebben gezien, dat de Evangelisten ons verhalen van het gebeurde in Gethsemané, en de omstandigheden, in welke onze Heer zich bevond, toen Hij zijn uitroep aan het kruis deed, door het-

(49) Die vooronderstelling is namelijk, dat een zeker gevoelen aangaande de gemoedsgesteldheid van JEZUS bij den uitroep aan het kruis, in de Prijsvraag: *het meest aangenomene* genoemd, met de waarheid overeenstemmende wordt bevonden.

(50) Wat wij hier door *zonderlinge afwisseling* hebben te verstaan, acht ik nader verklaard door het bijgevoegde *geheel verschillende* enz.

hetgeen ons is gebleken aangaande den zin en de bedoeling van dien uitroep en van JEZUS aandoenlijke bede in den hof, en door hetgeen wij verder in de H. Schrift, hier of elders, van onzen Heer vinden opgeteekend. Wij moeten ons toch hier geheel en bepaaldelijk houden aan hetgeen ons uit het verhaal en de opgave der H. Schrijvers duidelijk blijkt.

Trachten wij ons dan op dien voet in de *eerste* plaats eigen te maken

Eene regte en volledige voorstelling van de gesteldheid van JEZUS *gemoed in Gethsemané.*

Met alle regt noemt de Prijsvraag de gemoedsgesteldheid van onzen Heer in den hof: *versaagdheid*, *droefheid* en *doodsangst*, want de H. Schrijvers zelve beschrijven haar met deze woorden. Met regt noemt zij ook 's Heilands droefheid *bitter* en zijnen doodsangst *verschrikkelijk*, want als zoodanig leeren wij die droefheid en dien angst mede kennen uit het gewijde verhaal (51). JEZUS zelf toch getuigt naar dat verhaal, dat Hij *doo-*

(51) In hoe ver JEZUS versaagdheid met regt als *vreemd* beschreven wordt, moet, bij het verder nagaan van de in de Prijsvraag gegevene beschrijving van de gesteldheid van JEZUS gemoed, blijken.

doodelijk bedroefd was, en LUCAS berigt ons, dat 's Heilands angstige strijd zoo verschrikkelijk en zwaar werd, dat zijn zweet, in den kouden nacht, onder den blooten Hemel, werd gelijk groote droppelen bloeds, die op de aarde afliepen. Met regt eindelijk wordt er in de Prijsvraag van 's Heeren gemoedsgesteldheid in Gethsemané gesproken, als eene *afwisseling, verschilllende van de Hem anders eigene bedaardheid en onverschrokkenheid, bij het zekere vooruitzigt van zijn toekomstig lijden en sterven, en de dikwijs herhaalde ondubbelzinnige voorspellingen des aangaande op de treffendste wijze aan den dag gelegd, die zich ook terstond daarna wederom hervat en Hem is bijgebleven tot in het oogenblik des doods.* Want bekend is het, en het zal vervolgens nog nader moeten worden bevestigd, door de aanvoering van duidelijke uitspraken der Heilige Schrift, aangaande de vaste besluiten en verwachtingen van onzen Heer, dat Hij doorgaans met bedaardheid en onverschrokkenheid aan zijn aanstaande lijden plagt te denken en van hetzelve te spreken, en uit de geschiedenis weten wij, dat terstond, nadat onze Heer, door zijn gebed in den hof en eenen Engel uit den Hemel, was gesterkt, Hij weder tot zijne vorige bedaardheid van geest is terug gekeerd, onverschrokken zijnen vangeren is te gemoet gegaan, en tot aan het einde van zijn leven den

druk-

drukkenden last van zijn lijden met de kloekmoedigste standvastigheid heeft gedragen. Alleen zouden, naar het gevoelen, hetwelk in de Prijsvraag *het meest aangenomene* wordt genoemd, bij den uitroep aan het kruis, dus in de allerlaatste oogenblikken van onzen Heer, zich weder voor een poos dezelfde aandoeningen des gemoeds, welke Hij in Gethsemané ondervond, hebben herhaald. Doch in hoever dit gevoelen op de geschiedenis steunt, zal ons nader moeten blijken.

Des Verlossers gemoedsgesteldheid in den hof wordt dus in de Prijsvraag, wat de *smartelijke en beangstigende gewaarwordingen* betreft, juist en naar waarheid beschreven. Alleen meen ik, ter bevordering van eene duidelijke en juiste voorstelling, nader te moeten bepalen in hoever deszelfs ontroering en angst in Gethsemané, naar waarheid, in de vraag worden voorgesteld, als *vreemde* en *zonderlinge* aandoeningen, *geheel verschillende* van de Hem anders *altijd* eigene bedaardheid en onverschrokkenheid van geest, bij het vooruitzigt van zijn lijden.

Zoo, namelijk, kunnen des Verlossers ontroerende aandoeningen in den hof niet worden voorgesteld, in zoo ver zij zeer *levendige* aandoeningen des gemoeds waren. Want de geschiedenis van het leven van onzen Heer leert ons Hem, door meer dan één verhaal of kortere aanteekening, kennen als iemand, die voor *zeer levendige* aan-

aandoeningen van verschillenden aard vatbaar was. Vol *verontwaardiging* dreef Hij dezulken uit den tempel, die het huis zijns Vaders tot een huis van koophandel en een roovershol maakten (52). De boosheid der inwoners van Capernaum en de verharding hunnes harten vervulde Hem met *droefheid* en *toorn* (53). Het verschrikkelijke onheil, hetwelk Jeruzalem in de verte dreigde, deed Hem tranen storten van *medelijden* (54). Door *levendig gevoel van deelneming* in de smart van anderen, werd Hij nog op het oogenblik, dat Hij die smart zou wegnemen, zeer bewogen in den geest en ontroerde zich zelven, zoo dat Hij weende met de weenenden (55). Vol van heiligen *ijver* sprak Hij bij herhaling het geduchte *wee!* uit over de Phariseën en Schriftgeleerden (56). Gelijk Hij deel nam in anderer smarte, zoo *nam* hij ook *deel in anderer vreugd* (57). Levendige *vreugde* gevoelde Hij, bij de ondervinding van het aanvankelijk en in het vooruitzigt van het verder gelukkig slagen van zijn werk tot heil der menschen (58). En wat ik hier nog verder in overvloed uit de geschiedenis van JEZUS leven zou kunnen bijvoegen, ten betooge, dat Hij

voor

(52) *Joan.* II: 14—17. *Matth.* XXI: 12, 13.
(53) *Marc.* III: 5. (54) *Luc.* XIX: 41.
(55) *Joan.* XI: 33—38. (56) *Matth.* XXIII.
(57) *Joan.* II: 1. volgg. (58) *Luc.* X: 21.

voor zeer levendige aandoeningen des gemoeds vatbaar was. Gelijk wij ons dan ook onzen Verlosser wel niet anders kunnen voorstellen, wanneer wij aan Hem denken, als in den hoogsten en edelsten zin *mensch.*

Even min kunnen wij des Verlossers gemoedsgesteldheid in Gethsemané, *vreemd*, *zonderling* en *geheel verschillend* van de Hem anders eigene geestgesteldheid, bij het vooruitzigt van en onder zijn lijden noemen, in zoo ver in den hof zijne *versaagdheid*, *droefenis* en *angst* blijkbaar in betrekking stonden met zijn aanstaand bitter lijden (59). Zijne levensgeschiedenis toch levert meer dan één bewijs op, dat zijn aanstaande lijden, of eene of andere bijzonderheid tot hetzelve betrekkelijk, Hem levendige ontroering of beklemdheid des gemoeds, bij het vooruitzigt heeft veroorzaakt. Eenmaal, toen Hij zijne discipelen verzekerde, dat zijne komst aanleiding zou geven tot oneenigheid, vervolging en krijg, rees in zijn gemoed de gedachte op aan het lijden, dat Hem zelven wachtende was, en Hij voegde er met blijkbare ontroering des gemoeds bij: *ook ik moet met eenen doop* (60) *gedoopt worden,* *en*

(59) Gelijk dit dan ook in de Prijsvraag wordt voorondersteld. In welk eene betrekking intusschen, zullen wij nader moeten onderzoeken.

(60) Meermalen sprak onze Heer van zijn aanstaande lijden als van *eenen doop*, dien Hij moest ondergaan.

en hoe word ik geperst en gedrongen, *tot dat het volbragt zij* (61); dat is, naar V. D. PALM (62), „ hoe gevoel ik mij door verschillende gemoeds-„ bewegingen geschokt, bij de gedachte aan al-„ les, wat nog met mij gebeuren moet!" Bij eene andere gelegenheid stelt zich zijne lijdensure levendig voor zijnen geest, en schoon Hij die noemt *de ure, in welke de Zoon des menschen zal verheerlijkt worden*, voegt Hij er bij: *nu is mijne ziele ontroerd, en wat zal ik zeggen: Vader! verlos mij uit deze ure? Maar daartoe ben ik in deze ure gekomen. Vader! verheerlijk Uwen naam* (63). Zoo weinig ontveinsde Hij, dat zijn aanstaande lijden, hetwelk met de allerontroerendste omstandigheden zou vergezeld gaan, zijn gemoed bij het vooruitzigt hevig schokte. „ Zijne aandoening", zegt de zoo even genoemde Hoogleeraar (64), „ was zigtbaar en moet op zijne discipelen en „ op alle de omstanders eenen diepen indruk ge-„ maakt hebben." Niet minder trof het zijne jongeren, toen onze Heer, voor het laatst opgaande

(61) *Luc.* XII: 50.

(62) Zie zijne aanteek. op *Luc.* XII: 50. Andere verklaringen van deze woorden zie men bij KUINOEL ad h. l. Doch die van den Hoogl. V. D. PALM komt mij voor ver de beste en natuurlijkste te zijn.

(63) *Joan.* XII: 23—28.

(64) Aanteek. op *Joan.* XII: 27.

de naar Jeruzalem, hun zijn lijden in al deszelfs bijzonderheden voorspelde (65). Terwijl JEZUS hen voorging, volgden zij Hem verbaasd en bevreesd, en daar zij nu, gelijk LUCAS (66) uitdrukkelijk aanteekent, niets verstonden van hetgeen JEZUS zeide, maar zijn woord voor hen verborgen was, zoo dat zij niet begrepen wat er gezegd werd, schijnt het mij, dat wij mogen vaststellen, dat onze Heer ook thans niet zonder blijkbare aandoening van zijn op handen zijnde lijden heeft gesproken, en dat hierdoor vooral ook de aandoeningen der discipelen zijn opgewekt. Toen Hij eindelijk, naar JOANNES verhaal (67), voor het eerst aan zijne jongeren voorspelde, dat een van hen Hem zou verraden, werd Hij daarbij *ontroerd in den geest*.

Alleen in zoo ver kunnen wij JEZUS *versaagdheid*, *angst en droefenis* in Gethsemané *vreemd*, *zonderling* en *geheel verschillend* van de Hem anders eigene geestgesteldheid, bij het vooruitzigt van zijn lijden, noemen, als de genoemde aandoeningen daar zoo zeer hooggaande en hevig waren, dat zijne geschiedenis er geen voorbeeld van oplevert, dat zij immer te voren, bij eenige gelegenheid, zulk eenen hoogen trap hebben bereikt,

(65) Verg. *Matth.* XX: 17—19 en *Luc.* XVIII: 31—34 met *Marc.* X: 32.
(66) *Vs.* 34. (67) *Joan.* XIII: 21.

reikt, even min als naderhand, bij de dadelijke ondervinding van zijn lijden (68). Met zekerheid kunnen wij dus aangaande des Verlossers gemoedsgesteldheid in Gethsemané vaststellen, dat Hij daar een' zeer bijzonder hevigen *gemoedsangst* ondervond, gepaard met eene buitengewoon hooggaande *versaagdheid* en *droefenis*, zoo dat deze aandoeningen Hem als geheel ter neder sloegen, Hem behoefte deden gevoelen aan de toespraak zijner vrienden, zijn gansche ligchaamsgestel schokten en ontroerden, en Hem aanhoudende gebeden en smeekingen deden offeren, met sterke roepingen en tranen (69).

Doch, wanneer wij met onze aandacht alleen blijven stil staan bij deze buitengewoon hevige ontroering van des Heilands gemoed, maken wij ons geene juiste en volledige voorstelling van deszelfs gesteldheid in den hof. Het is waar, wij moeten onze aandacht vooral bij deze hevige ontroering bepalen, om dat de Prijsvraag bepaaldelijk verlangt, dat men derzelver meest waarschijnlijke oorzaken zal opsporen, en zijn onbevlekt karakter en hooge waardigheid verdedigen in die zonderlinge afwisseling van gemoedsgesteldheid

(68) Of en in hoeverre, het geen de Heiland in zijn gemoed ondervond, bij den uitroep aan het kruis, hierop eene uitzondering maakt, zal nader moeten worden onderzocht.

(69) *Hebr.* V: 7.

heid, welke in dat aandoenlijk tijdsgewricht bij Hem plaats had, toen Hij die ontroering ondervond. Doch wij mogen daarom niet uit het oog verliezen, dat onzen Heer, hoe hevig ook beangst en bedroefd, het vertrouwen op zijnen Vader geen oogenblik verliet, en Hij ons het uitmuntendst voorbeeld gaf van volkomene onderwerping, zoo dat Hij evenzeer verwijderd was van morrend ongenoegen, of radelooze wanhoop aan den eenen kant, als van koude of overspannen ongevoeligheid aan de andere zijde. Want verliezen wij dit uit het oog, dan beschouwen wij de gesteldheid van JEZUS gemoed in Gethsemané in een geheel verkeerd licht. Wij stellen ons dezelve geheel eenzijdig en onvolledig voor, en stellen ons buiten staat, om zijn onbevlekt karakter en hooge waardigheid, bij zijne hevigste ontroering en diepste vernedering, te verdedigen. — Verplaatsen wij ons dus op het aandoenlijkst tooneel, hetwelk de gansche lijdensgeschiedenis van onzen Heer, zoo vol van hoogst roerende en aandoenlijke voorvallen, ons oplevert; beschouwen wij Hem in Gethsemané met eerbiedige aandacht, en beoordeelen wij de gesteldheid van zijnen geest naar hetgeen Hij sprak en deed; dan vinden wij in Hem niet te bewonderen (zoo zij immer bewondering verdient) die natuurlijke, of door overspanning verkregene ongevoeligheid, welke met gevaar en leed schijnt

te

te spotten, en het een onmannelijke vernedering acht immer te beven of te weenen. Neen, wij zien Hem buitengewoon hevig ontroerd, zoo, dat zijne droefheid zich ontlast in eenen stroom van tranen, zijne versaagdheid in een vurig gebed en zijn angst tot doodsangst klimt, die zijn gansche ligchaam, niet minder dan zijne ziel, schokt en Hem het zweet van alle kanten bij groote droppelen uitperst. Maar evenzeer verwijderd van morren en wanhoop, als van ongevoeligheid, blijft het vertrouwen op zijnen Vader, te midden van zijn angst en smart, leven in zijn hart, en wij gevoelen ons gedrongen in Hem te bewonderen een gadeloos voorbeeld van de onbepaaldste en kloekmoedigste onderwerping.

Vormen wij ons nu in *de tweede plaats eene regte voorstelling van* JEZUS *gemoedsgesteldheid bij zijnen uitroep aan het kruis.*

Hier verlaat ons de geschiedenis geheel, ten minste in zoo verre, dat zij ons geene beschrijving geeft van de aandoeningen, welke in JEZUS gemoed plaats hadden, toen Hij dezen uitroep deed. Zoo niet geheel, dan zullen wij dus ten minste voornamelijk, tot dezelve een besluit moeten trekken uit hetgeen JEZUS uitriep. Vooral zullen wij daarbij, naar de bedoeling der Prijsvraag, ook het oog moeten slaan op dat ge-

 voe-

voelen aangaande JEZUS gemoedsgesteldheid, bij zijn uitroep aan het kruis, hetwelk in de vraag *het meest aangenomene* genoemd wordt. En uit het een en ander zullen wij moeten beoordeelen, in hoe ver de gesteldheid van JEZUS geest, bij den gezegden uitroep, dezelfde kan worden geacht te zijn geweest, als in Gethsemané.

Het gevoelen, hetwelk de Prijsvraag *het meest aangenomene* noemt, is, schoon het niet breeder wordt omschreven, naar het mij toeschijnt, zeker dat, volgens hetwelke het gemoed van onzen lijdenden Verlosser, toen Hij uitriep: *Mijn God! Mijn God! waarom hebt Gij mij verlaten!* zou zijn geprangd geweest door eene zeer ontroerende beangstheid en levendige smart, bij het gemis van alle licht en troost, die Hij anders onder zijn lijden genoot (70).

In hoe verre nu dit gevoelen met regt *het meest aangenomene* mag heeten, behoeft hier niet te worden onderzocht. Genoeg, dat het een' geruimen tijd, bij geleerden en ongeleerden, het meest heerschende is geweest en nog bij velen plaats heeft. Doch even zeker, als dit kan geacht worden, is het ook wel, dat in de geschiedenis voor hetzelve geen grond wordt gevonden, daar zij geheel van JEZUS gemoedsaandoening bij den uitroep aan het kruis zwijgt.

Niet

(70) *Anonymus* in pass. p. 452. *seqq.*

Niet minder zeker is het ook, dat er voor hetzelve geen grond is in de woorden, welke JEZUS klagende uitte. Het berust, namelijk, geheel en al op het woord *verlaten*, van hetwelk zich de Heiland bediende en waardoor men meent, dat Hij zulk eenen beangsten en bedrukten toestand der ziele zou hebben willen beschrijven, in welken het Hem geheel aan alle licht en troost ontbrak. Doch, daar het, uit de bovengegevene verklaring van dit woord, blijkt, dat door hetzelve alleen wordt aangeduid het hooggaande lijden, aan hetwelk God den Verlosser door de boosheid zijner vijanden overgaf, en daar er door dit woord nergens, wanneer er gezegd wordt, dat *God een mensch verlaat*, wordt aangeduid de inwendige gesteldheid van het menschelijke gemoed (71), vervalt ook deze grond geheel.

Uit de woorden, welke JEZUS klagende uitriep, vergeleken met de omstandigheden, in welke Hij zich bevond, kunnen wij, wat zijne gemoedsgesteldheid betreft, alleen opmaken, dat Hij,

(71) Het gansche hoofdstuk uit de oudere praktikale Godgeleerdheid *van de verlatinge Gods* mist dan ook, ten minste wat de benaming betreft, allen Bijbelschen grond. In dien zelfden zin, in welken het daar gebruikt werd, schijnt intusschen ook de Hoogl. V. D. PALM van *verlating van God* te spreken, wanneer hij schrijft in zijne aanteek. op *Matth.* XXVII: 46. „ aan *eigenlijke* verlating „ van God behoeft men althans hier niet te denken."

Hij, door het smartelijk gevoel van zijn lijden, Hem met toenemende zwaarte drukkende, gedrongen, hartelijk wenschte van dat lijden verlost te worden. Die wensch evenwel had niet zoo zeer bij Hem de overhand, dat zij Hem eene morrende klagte konde afpersen.

Hij stortte dezelve alleen uit voor zijnen God in een gebed, in het welk Hij, ja zijnen nood klaagde, maar blijkbaar met gelatene onderwerping. Immers Hij zucht om redding, maar niet met onstuimige drift en wrevelig ongeduld. Al de klagt, welke men over zijn leed, nu tot den hoogsten trap geklommen, hoort uit zijnen mond, is: *Mijn God! Mijn God! waarom hebt Gij mij verlaten!* En Hij, die, in zulk een lijden, zoo kon klagen, moet zich voorzeker voorbeeldig gewillig en gelaten aan den wil van zijnen God hebben onderworpen. *Vader! niet mijn wil, maar de Uwe geschiede*, moet het buiten twijfel, zoo wel bij deze klagte, als in Gethsemané geweest zijn, dat Hij boven alles begeerde.

Vergelijken wij voorts den XXII^sten Psalm, en maken wij uit denzelven de gemoedsstemming van hem op, die daar sprekende wordt ingevoerd; dan zal ons blijken, dat de spreker in dezen Psalm niet voorkomt, als gedrukt door een angstig en smartelijk gevoel van gemis van alle licht en troost onder zijn lijden, maar alleen, als gedrongen door de begeerte naar verlossing uit zijn lijden

den, welks smarten hij diep gevoelde. Bij al dit smartgevoel intusschen, drukt hij niet minder hartelijk, dan zijne begeerte naar verlossing, zijn vertrouwen op zijnen God uit, op wien ook de vaderen vertrouwd hadden, en die van den buik zijner moeder zijn God was geweest (72).

Uit het een en ander blijkt dus, dat de gemoedsgesteldheid van onzen Heer, bij zijnen uitroep aan het kruis, deze was, dat Hij hartelijk en vurig, maar tevens vertrouwend en onderworpen, begeerde uit zijn lijden te worden verlost, door eenen spoedigen dood.

Alleen in zoo verre komt dus zijne gemoedsstemming, in de laatste oogenblikken van zijn leven aan het kruis, met die in Gethsemané overeen, dat Hij hier, zoowel als daar, begeerde van zijn lijden te worden ontslagen; schoon Hij dit op eene verschillende wijze te kennen gaf (73), terwijl het in beide gevallen blijkbaar is, dat het

(72) Ik maak hier geen gebruik van *Hebr.* V: 7., om dat het mij niet toeschijnt, dat dáár ook op JEZUS klagt aan het kruis gedoeld wordt, maar alleen op zijn bidden in Gethsemané, waarop mij deze plaats alleen toepasselijk schijnt te zijn.

(73) In het eene geval wenschte Hij het door afwending van het Hem dreigend lijden; in het andere geval door eenen spoedigen dood. Om den laatsten kon onze Heer dan ook zeker meer stellig bidden, dan om het eerste, daar Hij bij zijnen uitroep aan het kruis kon weten, dat nu binnen weinige oogenblikken alles volbragt was.

het boven alles zijne begeerte was zich eerbiedig te onderwerpen aan den alleen wijzen en goeden wil zijns Hemelschen Vaders. Doch van zulk eene *vreemde versaagdheid*, *bittere droefheid* en *verschrikkelijken doodsangst*, als wij bij onzen Heer in Gethsemané hebben opgemerkt, ontdekken wij geen spoor in zijn gemoed, bij zijnen uitroep aan het kruis. Daar er dus, bij de overeenkomst, te veel verschil plaats heeft, zullen wij ook zijne gemoedsstemming in beide gevallen niet, althans niet geheel, aan dezelfde waarschijnlijke oorzaken kunnen toeschrijven. Ik bepale mij dus *eerst* bij het

Onderzoek naar de meest waarschijnlijke oorzaken van de versaagdheid, droefheid en angst van onzes Heeren gemoed in Gethsemané.

Bestuurders van het Haagsche Genootschap verklaren uitdrukkelijk, in hunne uitgeschrevene Prijsvraag, dat zij niet verwachten eene *breedvoerige* opgave en toetse van verschillende begrippen en min waarschijnlijke gissingen, omtrent de oorzaken van JEZUS bittere droefheid en hevigen angst in Gethsemané. Doch hiermede schijnen zij eene *beknopte* beredeneerde opgave dier verschillende begrippen en gissingen niet uit te sluiten. Zulk eene opgave schijnt mij hier dan ook niet te onpas te komen, al ware het alleen, om te doen blijken, dat

dat het hier voorgenomene onderzoek niet geldt een punt des algemeenen Christelijken geloofs, maar veeleer een onderwerp, omtrent hetwelk men, te allen tijde en op velerlei wijze, aanmerkelijk heeft verschild in gevoelen, en vrijelijk heeft kunnen, ja zelfs heeft moeten verschillen, daar de H. Schrift zelve geen uitdrukkelijke uitspraak omtrent hetzelve doet.

Men vergunne mij dan aan het hoofd van mijn onderzoek zulk eene opgave te plaatsen.

Tot drie hoofdsoorten kunnen al de verschillende gevoelens en gissingen, omtrent de oorzaken van JEZUS zielelijden in Gethsemané, worden gebragt. Tot de *eerste* soort breng ik de meening van hen, die de oorzaak van het genoemde lijden zoeken in iets bijzonders, hetwelk onzen Heer in den hof wedervoer, zonder verdere betrekking tot zijn volgend lijden, dan, dat het met hetzelve één geheel moest uitmaken, en de mate volmaken van dat lijden, hetwelk Hij tot redding van het menschdom had door te staan: tot de *tweede* hoofdsoort breng ik de verschillende meeningen van hen, die de oorzaak van JEZUS angst en droefenis zoeken in zijn aanstaande lijden, zoo als het, *of* voor Hem zelven alleen, *of* voor Hem zelven en anderen eene bron zou worden van smart; tot de *derde*, eindelijk, het gevoelen van hen, die JEZUS angst en droefenis in den hof uit de ontroerende ondervinding

 en

en beschouwing van de boosheid van anderen afleiden.

Ik begin mijne opgaaf met de *eerst*genoemde hoofdsoort.

Tot dezelve moet, in de *eerste* plaats, worden gebragt de vrij algemeen gewordene meening, dat JEZUS in Gethsemané op eene gansch bijzondere wijze de ondervinding zou hebben gehad van den Goddelijken toorn tegen de zonde (74), en dat die ondervinding Hem zoo zeer zou hebben bedroefd en beangst (75). Het hoofdbewijs voor deze meening is doorgaans, dat JEZUS, als Verlosser van zondaren, de hun bedreigde straffen, en dus ook de helsche angsten, moest dragen, hetgeen dan in Gethsemané zou hebben plaats gehad.

In de *tweede* plaats komt hier in aanmerking het gevoelen van hen, die meenen, dat onze Heer in Gethsemané, op eene zeer bijzondere en hevige wijze, door den Duivel zou zijn *verzocht* (76), en

(74) Dat is van de straffen, welke de zonde na dit leven wachten, de helsche angsten der ziele.

(75) Cf. CALVINUS, *Harm. Euang. ad Matth.* XXVI: 37. WITSIUS *in Symbolum Apost. ad Exerc.* XVIII: § 35. *seqq.* en een aantal uitlegkundige en praktikale schrijvers over het lijden. WITSIUS noemt t. a. pl. wel drie oorzaken van JEZUS zielelijden op, maar die alle slechts op de eene hiergenoemde nederkomen.

(76) Niet *gekweld*, gelijk hij de veroordeelden in de plaat-

en dat die verzoeking Hem angst en droefheid en zwaren strijd zou hebben veroorzaakt (77). De bewijzen voor dit gevoelen ontleent men uit het geen LUCAS aanteekent, na het verhaal van de verzoeking van onzen Heer in de woestijn, dat, namelijk, de Duivel, na het afloopen van die verzoeking, van Hem week *voor eenen tijd* (78), en uit het zeggen van onzen Heer, bij het begin van zijn lijden: dat *de overste der wereld kwam* (79).

Meerdere gevoelens tot deze *eerste* hoofdsoort behoorende zijn mij niet bekend (80). Ik ga dus

plaatse der pijne zou doen, hetgeen door WITSIUS als eene der drie oorzaken van JEZUS angst en droefheid wordt opgegeven, maar *verzocht* tot ontrouw aan zijne roeping en bestemming.

(77) Men zie deze meening breeder ontvouwd door den ongenoemden schrijver van de *exegesis passionum J. C.* p. 37. lit. δ, die de verzoeking des duivels als eene der oorzaken van JEZUS zieleangst opgeeft. Anderen hebben dezelve als de eenige, ten minste als hoofdoorzaak van dien angst voorgesteld.

(78) *Luc.* IV: 13. (79) *Joan.* XIV: 30.

(80) Dan alleen de vreemde meening van EPISCOPIUS, Vidd. ejus *Opera Theol.* Tom. I. *Institut. Theol.* p. 184. ubi haec habet, „ quam propassionem (in Gethsemané) ego credo immediate a Deo illatam ei fuisse, „ et cumulum in se habuisse omnium istorum tum dolorum, „ tum angustiarum, quae piis in hac vita evenire solent, „ quas ἀθρόως quasi et confertim in eum effuderit Pater, „ ut misericors Pontifex esse posset" caet.

dus over tot de *tweede*, tot welke al de verschillende meeningen behooren van hen, die de oorzaak van JEZUS angst en droefenis zoeken in zijn aanstaande lijden, zoo als het, *of* voor Hem zelven alleen, *of* ook voor anderen, eene bron zou worden van bittere smart.

Wat het hoofdpunt in deze tweede hoofdsoort van gevoelens, aangaande de oorzaak van JEZUS zielesmarte in den hof, betreft, dat die, namelijk, zou te zoeken zijn in het naderende lijden van onzen Heer; tot bewijs hiervoor beroept men er zich op, dat wij natuurlijk op het denkbeeld worden gebragt, dat zijne aandoeningen in verband stonden met zijn aanstaande lijden, niet alleen door de omstandigheden, in welke Hij zich bevond, maar ook door zijne bede, dat de lijdensbeker, die Hem wachtte, van Hem mogt voorbijgaan. En inderdaad, de omstandigheden van onzen Heer bragten het zoo natuurlijk mede, dat zijne gansche aandacht zich bij zijn naderend lijden bepaalde, de bede om verlossing van dat lijden brengt ons zoo natuurlijk op de gedachte, dat het dat lijden was, hetwelk Hem thans angst en droefheid veroorzaakte, dat men zich schier genoodzaakt ziet, om zijne gemoedsaandoeningen te beschouwen, als in het naaste verband staande tot hetgeen Hij nu binnen weinige uren stond te ondergaan.

Verre de meeste uitleggeren doen dit dan ook.

Doch

Doch hunne denkbeelden over den aard van dat verband loopen niet weinig uit een.

Sommigen houden het daarvoor, dat het vooruitzigt van het naderend lijden in JEZUS gemoed zou hebben doen ontstaan eenen hevigen tweestrijd, voortgevloeid uit het besef van pligt, om zich te onderwerpen aan den wil van zijnen Hemelschen Vader, en uit den zinnelijken afkeer van zulke bittere ligchaams- en zielesmarten, als nu zoo na voor Hem op handen waren. En dezen tweestrijd houden zij, zoo niet voor de eenige, ten minste voor de voornaamste oorzaak der ontroerende aandoeningen, welke onzen Heer in Gethsemané beliepen (81).

Ten bewijze voor dit gevoelen beroept men zich, behalve op de hevigheid van JEZUS gemoedsaandoeningen, daarop, dat LUCAS schrijft, dat de Zaligmaker *in zwaren strijd was* (82).

Eenigermate gelijksoortig is het gevoelen van C. C. FLATT (83), die ons de gesteldheid van den Verlosser in Gethsemané beschrijft, als een strijd

(81) Verg. eene Verhandeling *over de oorzaken van* JEZUS *zieleangst in Geths.* in het *Christelijk Magazijn* van P. BEETS, I Deel. en *de Biblioth. van Theol. Letterk.* IV. D. bl. 534. volgg., in de noot.

(82) *Luc.* XXII: 44.

(83) *Magazin für Christ. Dogm. u. Moral.* St. 15. S. 175. folgg. en verg. E. G. BENGEL, *Archiv. für die Theol.* St. 1. S. 31.

strijd met eene onvermijdelijke en onwillekeurige zwakte van ziel en ligchaam, gedurende welke Hem een bang voorgevoel van zijnen dood met geweld had aangegrepen, en onwillekeurig in zijn gemoed verdonkerd de overtuiging van het gewigt zijner verhevene roeping, om tot verlossing der menschen te sterven.

Anderen zoeken de oorzaak van JEZUS droefenis en beangstheid in den hof alleen in het, der menschelijke natuur aangeborene, en altijd, wanneer zij zich in hare ware gedaante vertoont, eigene opzien tegen zwaar en bitter lijden. Zij meenen, dat het vooruitzigt van al het menigvuldige en bittere leed, hetwelk Hem zoo nabij was gekomen, vooral van zijnen smadelijken en smartelijken dood, Hem, die in alles den broederen gelijk was, bitter bedroefd en hevig beangstigd heeft, en dat wij ons daaruit alleen de gesteldheid van zijnen geest, in het aandoenlijkste tijdsgewricht van zijn leven, hebben te verklaren (84). Tot

(84) Cff. ERASMUS *Paraphrasis N. T.*, GROTIUS *Annot.*, LE CLERC *Nouveau Testament*, *ad Matth.* XXVI. Anderen, die ook JEZUS droefheid en gemoedsangst in Gethsemané, uit het opzien tegen zijn lijden, zoeken te verklaren, leiden dit opzien niet af uit den aan de menschelijke natuur eigenen afkeer van lijden, maar gelijk MICHAËLIS, *Nieuwe Overzetting des N. T.* op *Matth.* XXVI: 37. daaruit, dat God Hem voor eenen tijd onttrok zijne gewone standvastigheid van ziel en het gezigt in de heer-

'ot bewijs voor hun gevoelen beroepen zij ;ch op de zwaarte van het aanstaande lijden van en Verlosser, Hem te voren in al deszelfs bijzonerheden bekend, en zoo groot, dat wij er ons el niet over behoeven te verwonderen, dat het-;lve Hem zulk een angst en droefheid veroorzakte; op de H. Schrift, die Hem zelve in Gethsemané *vreeze des doods* toeschrijft (85), en voor: op de bede des Verlossers, dat de lijdensbeker an Hem mogt voorbijgaan.

Wederom anderen zijn van gedachte, dat men e oorzaak van JEZUS aandoeningen van angst en roefheid in Gethsemané niet alleen te zoeken eeft in het opzien tegen zijn eigen lijden, maar ok in het vooruitzigt van de droevige gevolgen, 'elke dat lijden zou hebben voor JUDAS, zije overige leerlingen, zijne moeder en voor al ijn volk (86). Zij trachten hun gevoelen te sta-

eerlijke uitkomst — waarmede wel het οἰκονομικῶς λυπεῖσι καὶ ἀδημονεῖ van THEOPHYLACTUS *in Matth.* C. XVI. het naast mag overeenkomen. Cf. CURCELLAEUS l. l. p. 235.

(85) *Hebr.* V : 7.

(86) Verg. MOORE *on our Saviour's Agony* — ook in het Iollandsch vertaald, onder den titel: *Onderzoek naar de atuur en oorzaken van onzes Zaligmakers zielsangst in den Iof*, Rott. 1759 et E. HARWOOD, *five Dissertations* Dissert. V. *On the Causes of our Saviour's Agony*. KUINOEL *ad Matth.* XXVI : 37. voegt er nog bij „ dubitatio etiam an fortiter et constanter — calamitates mor-

ven, door er zich op te beroepen, dat het niet anders kon of JEZUS moest, terwijl Hij met ontroering aan zijn eigen lijden dacht, ook de smartelijke gevolgen van dat lijden voor anderen, op welken Hij meermalen toonde zulk eene naauwe betrekking te hebben, dat hun leed Hem zeer na ter harte ging, voor den geest hebben.

Tot de *tweede* hoofdsoort behoort eindelijk ook nog het gevoelen van K. G. SCHUSTER (87), doch het welk, hoe aannemelijk hij het ook tracht te maken, zich weinig schijnt aan te bevelen. Hij meent, namelijk, dat de hevige gemoedsontroering des Verlossers in den hof zou zijn veroorzaakt, door het levendige smartgevoel, hetwelk Hem de aanstaande scheiding van zijne geliefde leerlingen zou hebben doen ondervinden, waarbij men misschien nog zou kunnen voegen deelneming in de smart, welke zijne moeder wachtte.

Tot de *derde* hoofdsoort van gevoelens, aangaande de oorzaak van JEZUS zielelijden in Gethsemané, moet worden gebragt de meening van hen, die van gedachte zijn, dat zoo niet alleen, ten min-

temque subiret" caet. — aan welke twijfeling ik uit *de Bibl. van Theol. Letterk.* t. l. a. pl. zie, dat ook een zeker, daar niet genoemd, Hoogleeraar gedacht heeft. Aan iets diergelijks schijnt ook EGELING te denken, *de Weg der zaligheid*, 1 Dl. bl. 493 volg.

(87) S. EICHHORN, *Algem. Bibl. der Bibl. Litteratur* 9 B. S. 1012. folgg.

minste voornamelijk, dat lijden zou zijn veroorzaakt, door de ernstige beschouwing van den diep gezonkenen toestand der menschheid, het overgroot aantal en de Godontëerende snoodheid dier overtredingen van het menschelijke geslacht, voor welke Hij gereed stond zich op te offeren in den dood (88). Deze gedachte tracht men voornamelijk te staven door de aanmerking, dat het niet anders kon, of de verfoeijelijkheid en strafwaardigheid van de zonde des menschdoms moest den Verlosser thans, bij het aanvaarden van zijn lijden, levendiger, dan immer, voor de aandacht komen.

Anderen meenen, dat men de gemoedsontroering van den Verlosser in Gethsemané zou hebben af te leiden en te verklaren uit de beschouwing en overdenking van al die menschelijke verkeerdheid en snoode boosheid, welke de oorzaak stond te worden van zijne diepe vernedering en bitter lijden (89), en zij ontleenen hun bewijs

(88) Onder de oorzaken van JEZUS zielelijden in den hof wordt dit in de eerste plaats genoemd door EGELING, *Weg der Zaligheid*, I. Dl. bl. 491. volg. en anderen.

(89) Hieraan schijnt ook (althans voor een aanmerkelijk gedeelte) de Hoogl. V. D. PALM het zielelijden des Verlossers in den hof toe te schrijven. Zoo ten minste gis ik, dat men het zal moeten verstaan, wanneer men in zijne *Aanteek. op Matth.* XXVI: 37 leest: „dat het ook „het

wijs uit die voorbeelden van levendige ontroering, bij den Verlosser meermalen veroorzaakt door de beschouwing van de boosheid en verkeerdheid van anderen, welke ons in de geschiedenis van zijn leven en laatste lijden staan opgeteekend.

Hier behoort, eindelijk, ook nog het gevoelen van DE BEAUSOBRE, (90) door Hem in deze woorden uitgedrukt: *Ma pensée est donc, que ce qui affligea et consterna* JESUS CHRIST, *fut non seulement la crainte et l'horreur du supplice, qu'il allait souffrir, mais aussi les suites, qu'auroit une mort si infame et en apparence si indigne du Fils de Dieu, c'est qu'elle fourniroit un pretexte très spécieux aux Juifs et aux Payens de le faire passer pour un faux Prophète et pour un Imposteur*. etc.

Eene meer uitvoerige opgave der onderscheidene gevoelens, aangaande de oorzaken van de hevige droefheid en den grooten angst van onzen Heer in Gethsemané, schijnt mij niet noodig. Alleen voeg ik er nog bij, dat verscheidene geleerden zoo niet alle, ten minste meer dan eene der

„ het *voorgevoel* van de diepe vernedering der menschelijkheid, waarvan JEZUS het slagtoffer wezen zou, „ was, dat zijn aangezigt met het bloedig angstzweet „ bedekte."

(90) *Remarques Hist. Crit. et Philol. sur le N. T.* sur *Matth.* XXVI: 38.

der opgegevene oorzaken zamenvoegen, om, uit derzelver vereenigde werking, zich de gemoedsgesteldheid van onzen Heer te verklaren (91).

Ik ga nu over tot de opgave en nadere ontvouwing en staving van hetgeen mij, met de meeste waarschijnlijkheid, schijnt te kunnen worden vastgesteld, aangaande hetgeen oorzaak is geweest, dat de ziel van onzen Heer in Gethsemané zoo veel heeft geleden.

Om mij daartoe den weg te banen, moet ik vooraf eene en andere aanmerking maken.

Vooreerst merk ik aan, dat het mij veelmeer waarschijnlijk voorkomt, de zoo sterke en hevige gemoedsaandoeningen van onzen Heer in den hof af te leiden uit ééne oorzaak, dan uit meerdere, die van elkander onderscheiden zijn. De ondervinding en eene wijsgeerige beschouwing van de menschelijke ziel en de wetten harer werking leeren ons trouwens, dat zeer groote, vooral *intensief* groote, dat is zeer sterke en hevige gemoedsaandoeningen, niet plegen verwekt te worden in het menschelijke gemoed door velerlei verschillende oorzaken, als het gewrocht harer vereenigde werking. Vele en verschillende zaken trouwens, tegelijk werkende op on-

(91) Z. b. v. EGELING t. a. pl. et *Anonymus exegesis pass. J. C.* l. l. — Om breedvoerigheid te vermijden heb ik voorts gemeend, mij niet in eene wederlegging der onderscheidene opgegevene gevoelens te moeten inlaten.

onzen geest, verstrooijen te zeer de aandacht, verdeelen te zeer de belangstelling, houden de gedachten te zeer in eene levendige beweging, doen de gewaarwordingen te snel afwisselen, dan dat eene zeer sterke en hevige aandoening des gemoeds daarvan het gevolg zou kunnen zijn. Veelmeer wordt zulk eene aandoening verwekt door ééne enkele oorzaak, die haar geheel bezig houdt, en met onverdeelde kracht op haar werkt.

Daar het nu, en dit is eene *tweede* aanmerking, genoegzaam de eenparige meening van alle uitleggers en Godgeleerden, welke zich over de oorzaken van JEZUS zielelijden in Gethsemané verklaard hebben, is, dat het voorstellingen, denkbeelden, welke zich in het gemoed van den Verlosser vormden, zouden geweest zijn, die dit lijden hebben veroorzaakt (92), bepaalt men zich, naar het mij toeschijnt, met de meeste waarschijnlijkheid, tot ééne voorstelling, één denkbeeld, het welk onzen Heer zoo zeer bedroefde en beangstte. Trouwens, om mij van de woorden van SCHUSTER (93) te bedienen, „had JEZUS in „die ééne ure, dat alles voor zijnen geest gehad"

(het-

(92) Ook voor zoo ver men dit lijden afleidt uit den Goddelijken toorn, door JEZUS in Gethsemané gedragen, leidt men hetzelve af uit eene voorstelling van JEZUS ontroerden geest. Immers ik kan er mij geen ander denkbeeld van maken.

(93) l. l. S. 1018 folg.

(hetwelk HESS (94) en anderen opgeven als de oorzaken van zijn zielelijden) „ zoo zou Hem „ dat verstrooid, en deze verstrooijing zou zulk „ eene diepe neerslagtigheid hebben verhinderd. „ Om dat alles door te denken, zou zijn *geest* „ werkzamer hebben moeten zijn, en ten gevol- „ ge van dien zijn *hart* minder hebben kunnen „ lijden; met de afwisseling van gedachten en „ voorwerpen, zouden de gewaarwordingen ook „ sneller hebben moeten afwisselen en zich ver- „ schillender wijzigen, en zoo zou niet ééne der- „ zelve zoo diep hebben kunnen indringen."

„ De diep treurende heeft slechts één vast „ denkbeeld (*fixe idée*), één heerschend gevoel, „ onder hetwelke, als onder een grafheuvel, „ al het overige in diepe stilte begraven ligt; „ komen er meer, schoon ook gelijksoortige, „ denkbeelden en aandoeningen des gevoels bij, „ dan is en wordt hij in hetzelfde oogenblik we- „ der inwendig werkzamer, een nieuw leven be- „ weegt zich in zijn gemoed, en deze afwisse- „ ling van gedachten, deze werkzaamheid, dit „ leven van den geest, is de dood van alle die- „ pe droefheid des harten."

In de *derde* plaats neem ik hier over eene aanmerking van G. E. SCHULZE (95), zij is deze: zoo-

(94) *Geschichte der drey letsten lebensjahre* JESU.

(95) In zijne *Psychische Anthropologie*, in het Neder- duitsch

„ Zoo lang er nog eene duidelijke kennis des „ voorwerps bestaat, waardoor de aandoening „ opgewekt wordt, bereikt deze nog niet hare „ grootste sterkte. Ja de aandoeningen vermin- „ deren altijd, wanneer de opmerkzaamheid op „ derzelver voorwerp gevestigd wordt, zoo dat „ zij met de ontleding van deszelfs bijzonder- „ heden en hoedanigheden wordt bezig gehou- „ den." En ik leide daaruit af, dat de voorstelling, welke onzen Heer in den hof zoo hevig en levendig ontroerde, schoon dezelve zijnen geest geheel bezig hield en vervulde, zich voor denzelven echter niet met volle duidelijkheid, en als ik mij zoo mag uitdrukken, stuksgewijze in alle hare deelen en onderdeelen heeft vertoond, even zoo, als dat bij ons plaats heeft, wanneer wij in koelen bloede eenige voorstelling ontleden, of stuk voor stuk dadelijk ondervinden het geen in dezelve ligt opgesloten.

Ik merk *verder* aan, dat het doorgaans (96) gee-

duitsch vertaald door den Amsterdamschen Predikant RIEHM, onder den titel van: *Menschkunde met betrekking tot de ziel*, en uitgegeven met eene voorrede van den Utrechtschen Hoogl. SCHRÖDER, zie bl. 244 volg. van die vertaling. Verg. ook REINHARD *Syst. der Christ. Moral* 3de ausg. 1 Th. §. 48 en 93.

(96) Ik zeg *doorgaans.* Want soms werken de omstandigheden mede, om de voorstelling van iets meer afgelegens met al de kracht der nabijheid op ons gemoed te

geene voorstellingen zijn van nog op eenigen aanmerkelijken afstand van ons verwijderde zaken, welke eene zeer levendige gemoedsontroering bij ons te weeg brengen, het zij van droefheid of van angst. Ook deze aanmerking is gegrond op de ondervinding en laat zich gemakkelijk uit de wetten der werking van den menschelijken geest verklaren. En zij schijnt mij eenen voldoenden grond op te leveren, om met waarschijnlijkheid vast te stellen, dat het iets zeer nabijgelegens geweest is, welks voorstelling het gemoed van JEZUS in Gethsemané zoo hevig geschokt heeft, als ons door de Evangelisten wordt verhaald.

In de *vijfde* plaats merk ik aan, dat, bij het stilzwijgen der Heilige Schrijvers, aangaande de oorzaak van de meergemelde levendige zielsaandoeningen van den Verlosser, die oorzaak niet met volle zekerheid, maar alleen met waarschijnlijkheid (97) te bepalen is. En wat de gronden betreft, op welke men hier zijn gevoelen, aangaande de meerdere of mindere waarschijnlijkheid kan

te doen werken. Dat was ook het geval met onzen Heer, toen Hij tranen stortte over den aanstaanden ondergang van Jeruzalem. Hij trok toen voor het laatst op naar die stad, zag haar in al hare pracht voor zich liggen en werd ingehaald met koninklijke eerbewijzingen. Zie *Luc.* XIX: 36. volgg.

(97) Gelijk dan ook de Prijsvraag alleen derzelver *meest waarschijnlijke* oorzaken wil hebben opgespoord.

kan bouwen, die kunnen, bij het gezegde zwijgen der Heilige Schrijvers, geene anderen zijn, dan eene mensch- en zielkundige beschouwing van den Verlosser, het raadplegen van de omstandigheden, in welke Hij zich bevond, en het vergelijken van zulke plaatsen der Heilige Schrift, welke ons nader bekend maken, of in het algemeen met den aard van onzes Verlossers gemoedsaandoeningen, of in het bijzonder van die, welke kunnen geacht worden, door het voorwerp of de voorwerpen, welke Hem thans meest moesten bezig houden, in Hem te zijn verwekt.

Op dezen voet dan nu voortgaande tot het opsporen van hetgeen wij, *met de meeste waarschijnlijkheid*, hebben te houden voor de oorzaak van des Heilands zoo hooggaande smarte en doodelijken angst in Gethsemané, schijnt het mij, in de *eerste* plaats, zulk eenen hoogen graad van waarschijnlijkheid te hebben, dat men het wel als zeker mag aannemen, dat deze hevige gemoedsaandoeningen *in betrekking* hebben gestaan tot zijn nu zoo nabijgekomen bitter lijden, zoo als hetzelve stond uitteloopen, binnen weinige uren, op den smadelijksten en smartelijksten dood.

Wat dan ook Godgeleerden en uitlegkundigen hebben geschreven over JEZUS zielelijden in Gethsemané, zoo ver mij althans bekend is, is er naauwelijks een of ander geweest, die hetzelve heeft beschouwd als geheel buiten betrekking

tot

tot het nu zoo aanstaande lijden en sterven van onzen Heer staande. De omstandigheden, in welke Hij nu verkeerde, brengen het ook zoo van zelve mede, hier aan eenig verband, en wel naauw verband, te denken, dat men dit schier niet kan nalaten. Ook volgt dit van zelf uit de bede van onzen Heer, zoo als die boven is verklaard, daar men wel niet kan vooronderstellen, dat Hij om de afwending van iets zou hebben gebeden, en wel zoo aanhoudend hebben gebeden, hetwelk met den tegenwoordigen toestand van zijn gemoed geheel in geene betrekking stond.

In de *tweede* plaats schijnt het mij, dat wij, met de meeste waarschijnlijkheid, mogen vast stellen, dat de betrekking tusschen JEZUS aanstaande lijden en zijne gemoedsgesteldheid in Gethsemané is geweest de betrekking van *oorzaak* en *gevolg*. Ik meen het dus daarvoor te moeten houden, dat het de voorstelling is geweest, niet van den dood op zich zelven, maar van *zijnen* dood, zoo als die zou worden voorafgegaan en vergezeld gaan met de meest grievende en vernederende omstandigheden, welke in den hof het gemoed des Verlossers door angst en droefheid zoo zeer heeft ontroerd. Ik kan mij toch geene andere meer waarschijnlijke betrekking, dan die van oorzaak en gevolg, voorstellen tusschen JEZUS smart en angst in Gethsemané en zijn nu met rassche schreden naderend lijden en sterven.

 Of

Of welke zou die meer waarschijnlijke betrekking zijn? Wanneer wij ons onzen Heer als mensch voorstellen (en hoe leidt er ons alles toe, wat wij in Gethsemané met Hem zien gebeuren, om ons Hem als zoodanig voor te stellen!), dan kunnen wij het ook niet anders, dan hoogst natuurlijk achten, dat het vooruitzigt van zijn lijden en dood zijn gemoed moet hebben geschokt. Toen Hij nog niet zoo nabij aan zijn laatste bittere oogenblikken genaderd was, verhaalt JOANNES ons (98), dat de voorstelling van de ure, in welke Hij stond te komen, reeds zijne ziel heeft ontroerd, en hoe veel te meer is het dan niet waarschijnlijk, dat dit nu het geval geweest is, nu die ure zoo dreigend nabij was; te meer, daar de plegtige stilte en eenzaamheid van den nacht, in welke Hij zich nu op eens, uit vele drukke bezigheden en gesprekken, verzet zag, nadat Hij reeds door zoo vele voorafgaande aandoeningen tot meerdere aandoenlijkheid gestemd was, het akelige en treffende van de voorstelling van die ure nog aanmerkelijk voor Hem moesten verhoogen. De Schrijver van den brief aan de Hebreën (99) schrijft verder uitdrukkelijk, ter plaatse, waar hij op het lijden van onzen Heer in Gethsemané doelt, aan Hem *vreeze des doods* toe. En, zoo het niet zeker is, is het toch bui-

(98) *Joann.* XII: 27. (99) H. V: 7.

buiten tegenspraak wel hoogst waarschijnlijk, dat onze Heer in zijne zielesmart zijn gemoed uitstortende in het gebed, en biddende, dat zijn lijden van Hem mogt voorbijgaan, ons daarmede zelf hebbe aangewezen, dat wij dit lijden als de oorzaak van zijne toenmalige gemoedsaandoeningen moeten beschouwen. Want, uit die zielesmart, daarom biddende, bad Hij toch zeker wel om afwending van dat lijden, welks vooruitzigt Hem dezelve veroorzaakte. Zoo het dan ook eenen anderen mensch, dan den mensch JEZUS CHRISTUS gold, twijfel ik niet, of men zou het zonder bedenken aannemen, dat het lijden, hetwelk Hem dreigde, en in den wreedsten dood zou eindigen, oorzaak ware geweest van de hevige ontroering zijnes gemoeds.

Ik ga verder en meen het, in de *derde* plaats, als hoogst waarschijnlijk te mogen vast stellen, dat de voorstelling van zijn lijden en dood, de *éénige oorzaak* van de droefheid en den angst van JEZUS ziel in Gethsemané is geweest. Schoon ik, namelijk, erkenne, dat er verscheidene voorbeschikkende en medewerkende oorzaken kunnen hebben zamengeloopen, om het gemoed van den Verlosser juist nu voor zulk eene levendige en hevige ontroering vatbaar te maken, houde ik het echter daarvoor, dat de voorstelling van zijn naderend lijden de eenige oorzaak dier ontroering is geweest. Vóór alle dingen zal het noo-

dig zijn, dat ik wat nader ontvouwe, hoe ik dit meene, om vervolgens mijne meening met de noodige bewijzen te staven.

Wanneer ik de voorstelling van JEZUS aanstaande lijden en dood de *éénige* oorzaak van JEZUS zieleangst in Gethsemané noeme, spreek ik van *zijn* lijden buiten betrekking tot de smartelijke en schadelijke gevolgen, die hetzelve voor anderen zou hebben, en buiten betrekking tot de snoodheid van anderen, in zich zelve, en niet als oorzaak van zijn leed beschouwd. Ik bedoel verder, dat men zich met zijne gedachten hebbe te bepalen bij het aanstaande lijden des Verlossers, zoo als het ons uit de geschiedenis bekend is, zonder dat wij het in onze voorstelling verzwaren door inwendige toevoegselen, van welke de geschiedenis geheel zwijgt.

En de gronden, waarop ik in dien zin de voorstelling van zijn naderend lijden meen te moeten beschouwen, als meest waarschijnlijk de *éénige* oorzaak van des Heilands gemoedsontroering in den hof, zijn de volgende.

Het schijnt mij, dat deze voorstelling buiten twijfel moet worden beschouwd, als eene allezins voldoende oorzaak van zulk een gevolg. Want het lijden zijns doods zou zoo schrikkelijk en geducht zijn, voor Hem, den mensch, den teedergevoeligen, onschuldigen mensch, den Zoon van God, dat wij er ons niet over behoeven te ver-

won-

wonderen, dat zelfs *zijn* gemoed, hoe standvastig ook, door deszelfs voorstelling werd geschokt? Vooral nu het Hem zoo nabij was gekomen, dat er, tot aan het begin van hetzelve, slechts eene tusschenruimte van weinige oogenblikken was overgebleven. En waarom zouden wij vooral hier naar andere oorzaken omzien, wanneer wij ééne voldoende hebben gevonden? Op Psychologische gronden is ons boven gebleken, dat het niet menschkundig kan genoemd worden, hevige gemoedsaandoeningen te willen verklaren uit de zamenwerking van verschillende oorzaken. Sommigen dier oorzaken, uit welker vereenigde kracht men des Verlossers gemoedsangst wil verklaren, waren daarenboven zeker niet zoo gewigtig, of den Verlosser zoo nabij (100), dat zij in zijn gemoed, nevens de voorstelling van zijn eigen lijden, konden bestaan, en blijven werken op zijnen overstelpten geest.

In het verhaal van het gebeurde en door JEZUS gesprokene in Gethsemané, vinden wij voorts zoo min, als in eenige andere plaats der Heilige Schrift, eenigen wenk, veelmin eenige duidelijke aanwijzing van eenige andere oorzaak van 's Verlos-

(100) Als b. v. de kortstondige scheiding van zijne vrienden, en even kortstondige verwarring, waarin zijne aanhangers door zijnen dood moesten geraken; de verwoesting van Jeruzalem enz.

lossers sterke gemoedsontroering, dan de aangegevene. Wel is waar, wij lezen, dat ook het vooruitzigt op Jeruzalems verwoesting den Heiland zeer levendig, tot tranen storten toe, heeft bedroefd, en de voorstelling van het trouwloos verraad van JUDAS Hem heeft ontroerd in den geest, maar de omstandigheden gaven daar toen eene bijzondere aanleiding toe (101), die thans niet, althans niet zoo, konden werken. En mogen deze en andere voorstellingen zich dan ook aanvankelijk voor JEZUS ziel hebben vertegenwoordigd, tegelijk met die van zijn eigen lijden, moest Hem dan niet de laatste gewigtiger voorkomen, dan de andere, en moest zoo niet de gewigtigste de heerschende worden, de andere verdrijven, en als de belangrijkste alleen overblijven en voortwerken (102)?

In de *vierde plaats* schijnt het mij toe, dat wij het voor meest waarschijnlijk hebben te houden, dat de voorstelling van zijn lijden en dood, welke

(101) Van het vooruitzigt op Jeruzalems verwoesting hebben wij dit boven gezien. En, bij de ontdekking van JUDAS, had JEZUS dien verrader voor zich aan eenen heiligen maaltijd, zich voegende onder zijne vrienden.

(102) Zie SCHUSTER, l. l. S. 1020 folg. Hij voegt er nog bij: „ es ist ein altes wort vom *Homer* εἷς κοίρανος ἔστω, dessen Psychologischer wirkungskreis in jedem consequent handelnden und empfindenden Menschen unzerstörbar ist."

ke JEZUS in Gethsemané zoo zeer bedroefde en beangstte, niet eene zeer duidelijke, zich alle de bijzondere deelen van dat lijden op zich zelven vertegenwoordigende, voorstelling geweest is. Veelmeer meen ik, dat Hem zijn lijden in deszelfs geheel, indien ik mij zoo mag uitdrukken, als ééne massa, één groote last zij voor den geest gekomen. Hoezeer het toch ontegenzeggelijk blijkt uit meer dan ééne voorspelling van onzen Heer, dat Hem zijn lijden te voren, tot in deszelfs minste deelen, bekend was uit de Schriften, die te voren van Hem hadden getuigd, en zijne eigene meer dan menschelijke wetenschap, volgt daaruit echter nog niet, dat de mensch JEZUS CHRISTUS, ook in Gethsemané, zijn gansche aanstaande lijden, als in een helder en uitvoerig tafereel, heeft voor oogen gehad, het stuk voor stuk met aandacht heeft beschouwd, en de zwaarte van elk gedeelte als afgewogen. Bij zulk eene werkzaamheid van zijnen geest toch schijnt het, op bovengelegde gronden, dat het niet mogelijk zou zijn geweest, dat zijne aandoeningen zulk eenen hoogen trap hadden bereikt.

Met de meeste waarschijnlijkheid meen ik dus te mogen vaststellen, dat de eenige oorzaak van JEZUS zoo hooggaande en hevige gemoedsontroering in Gethsemané geweest is eene min duidelijke, alles wat Hem dreigde als tot éénen hoogen

gen last ophoopende en zich tegelijk voor den geest brengende voorstelling van zijn aanstaande lijden, hetwelk binnen weinige oogenblikken over Hem stond te komen, en niet zou eindigen, dan in den smadelijksten en smartelijksten dood. Onder medewerking der omstandigheden, schijnt mij deze voorstelling met ongebroken en onverdeelde kracht op den mensch JEZUS CHRISTUS te hebben gewerkt, en Hem zoo met droefheid en angst te hebben overstelpt, terwijl ik geen grond vinde om naar andere oorzaken hiervan om te zien.

Ik kan mij tegen deze meening geene andere bedenkingen voor den geest brengen, dan die ontleend zijn uit de beschouwing van JEZUS onbevlekt karakter en erkende hooge waardigheid. Deze bedenkingen kan ik hier niet wederleggen, maar hoop dat te doen, wanneer ik zal overgaan, om aan te toonen, dat men het karakter en de hooge waardigheid van den Goddelijken lijder niet te na komt, wanneer men zijne meergemelde gemoedsontroering uit de aangewezene oorzaak afleidt.

Alleen meen ik, tot staving van mijn gevoelen, hier nog eenige korte, (103) maar, zoo het mij toeschijnt, genoeg afdoende bedenkingen, die ik, in

(103) De Prijsvraag verlangt geene breedvoerige toetse van verschillende begrippen, maar zij sluit hiermede, naar het mij toeschijnt, niet uit zulk eene korte opgave van bedenkingen, als ik hier laat volgen.

in den loop van de voordragt van mijne meening, niet heb kunnen aanvoeren, te moeten mededeelen, tegen de meening van hen, die JEZUS zielelijden uit andere oorzaken afleiden.

Wat de meening betreft van hen, die het daarvoor houden, dat JEZUS in den hof, op eene gansch bijzondere wijze, de ondervinding zou hebben gehad van den Goddelijken toorn tegen de zonde, en dat dit de oorzaak zou zijn geweest van zijn angst en zijne droefenis; aan hoe velen zich dezelve ook moge hebben aanbevolen, zij wordt, naar het mij toeschijnt, niet begunstigd door eenen enkelen wenk, veel min door eenig bewijs uit de Heilige Schrift, die ons integendeel JEZUS in zijn lijden voorstelt, als een voorwerp van het hoogste welgevallen en de liefde zijns Hemelschen Vaders (104). JEZUS in Gethsemané God *zijnen* Vader noemende, en met hartelijkheid en vertrouwen tot Hem biddende, schijnt mij ook geenen zweem te vertoonen van eenen onder het gevoel van den Goddelijken toorn bijzonder lijdende. Of kunnen wij ons voorstellen, dat zij, welke eens dien toorn zullen ondervinden, gelijk men wil, dat JEZUS denzelven in Gethsemané heeft gedragen, ook, met hartelijkheid en vertrouwen, God, als hunnen Vader, hunnen nood zullen klagen? En wat betreft

(104) Verg. *Joan.* X: 17.

treft het hoofdbewijs, hetwelk men voor de hier tegengesproken meening aanvoert, dat JEZUS, om zondaren te verlossen, die zelfde straffen, welke hun bedreigd waren, en dus ook de helsche, zou hebben moeten doorstaan, ik weet niet, dat ons dit ergens in de Schriften des Bijbels wordt geleerd: en is dat alleen op menschelijke redeneringen gegrond, dan schijnt het van zeer weinige kracht en waarde.

Dat onze Heer in Gethsemané, op eene bijzondere wijze, door den Duivel zou zijn verzocht, en daardoor zoo zeer bedroefd en beangst, moge al niet ongerijmd zijn om te denken; de wenken, welke men voor deze meening in de Heilige Schrift denkt te vinden, schijnen mij almede niet duidelijk genoeg, om die meening aan te nemen. Want behalve, dat uit hetgeen LUCAS heeft opgeteekend in zijn Evangelie, Hoofdst. IV: 13, niet ontegenzeggelijk blijkt, dat JEZUS, na de verzoeking in de woestijn, vervolgens ook nog aan de aanvallen des verzoekers zou zijn blootgesteld geweest (105), zoo blijkt uit LUCAS aanteekening zeker niet, dat dit in Gethsemané zou hebben plaats gehad. Vreemd schijnt het zelfs, dat, zoo LUCAS hierop heeft gedoeld, hij bij zijn verhaal van het gebeurde in den hof niet zoo wel vermeldt, dat JEZUS door den Duivel is-

(105) Zie V. D. PALM en KUINOEL, ad h. l.

is aangevallen, als hij verhaalt, dat Hij door eenen Engel versterkt is. En wat aangaat het zeggen van JEZUS, bij het begin van zijn lijden, *dat de Overste dezer wereld kwam*; het schijnt mij toe, dat wij dit althans van geenen persoonlijken aanval van den Duivel behoeven te verklaren. Veel aannemelijker schijnt mij de verklaring, die GROTIUS er van geeft (106): *Venit* (princeps hujus mundi), *per homines sui plenos, quorum vis erat* ἐξουσία τοῦ σκότους (*potestas tenebrarum*), *Luc.* XXII: 53.

Wat verder het gevoelen aangaat, dat in JEZUS gemoed, toen Hij zich in Gethsemané bevond, een zware tweestrijd zou zijn ontstaan, en die Hem zoo zeer heeft ontroerd; uit het schrijven van LUCAS, dat Hij in *zwaren strijd was*, kan dit zeker niet bewezen worden. Want het woord, hetwelk de onzen door *zwaren strijd* hebben vertaald, kan ook worden overgezet door *doodsangst* (107), gelijk het hier dan ook wel zal moeten vertaald worden. Minder schijnt het mij daarenboven te stroken met de hooge achting, die wij aan JEZUS onbevlekt karakter en hooge waardigheid schuldig zijn, in zijn gemoed *zulk eenen hevigen* tweestrijd te vooronderstellen, dat on-

(106) *Annott.* ad h. l.
(107) Cf. KUINOEL, ad h. l.

onder denzelven zijn zweet als groote droppelen bloeds werd.

Dat God zijnen Zoon in Gethsemané, voor eenen tijd, zijne gewone standvastigheid van ziel en het gezigt in de heerlijke uitkomst zou hebben onttrokken, en dat Hij daardoor zoo zeer bedroefd en beangst zou zijn geworden, bij het vooruitzigt op zijn lijden, schijnt mij niets meer, dan eene vooronderstelling, van welke geen bewijs te vinden is, gelijk er ook geen bewijs voor wordt aangevoerd, en er mij geene waarschijnlijke reden van schijnt te kunnen worden gegeven, waarom dit zou zijn geschied.

Het gevoel der kort aanstaande, maar niet minder kortstondige, scheiding van zijne vrienden, schijnt mij op het gemoed van onzen Heer, hoe gevoelig hetzelve ook voor liefde en vriendschap moge geweest zijn, niet zoo hevig te hebben kunnen werken, dat men het als de oorzaak zou kunnen beschouwen, uit welke wij, op eene voldoende wijze, zoo groot eene droefheid en angst, als Hem in Gethsemané beving, zouden kunnen verklaren (108).

Wat *eindelijk* betreft de meening, dat de snoodheid van anderen, welke, of zijn lijden zou noodza-

(108) Wij vinden dan ook in de lijdensgeschiedenis geen spoor, dat de Verlosser zich deze scheiding zoo zeer zou hebben aangetrokken.

zakelijk maken, of veroorzaken, zoo sterk de ziel van JEZUS, bij derzelver voorstelling, zou hebben aangetast, als wij Hem in Gethsemané door droefheid en angst getroffen zien; ook deze meening schijnt mij niet door waarschijnlijke redenen te kunnen worden gestaafd. In de geschiedenis van JEZUS leven en lijden komt toch, zoo ver ik weet, niets voor, dat als grond voor dezelve kan worden aangevoerd. En zoo al de beschouwing van de zonden der menschen, voor welke Hij ging lijden, of van de boosheid zijner vijanden (109), zijne ziel door droefheid mogt hebben ontroerd, zie ik niet, hoe zij dezelve met doodelijken *angst* zou hebben kunnen vervullen.

Hiermede stap ik van dit onderzoek naar de meest waarschijnlijke oorzaken van de *versaagdheid*, *droefheid* en *angst* van onzes Heeren gemoed in Gethsemané af, en ga in de *tweede* plaats over tot het

Onderzoek naar de meest waarschijnlijke oorzaken van JEZUS *gemoedsgesteldheid, bij zijnen uitroep aan het kruis.*

De beide Evangelisten, welke dezen uitroep van

(109) Namelijk, op zichzelve, als een voorwerp van afkeer, of bewijs van hunne diepgezonkene zedelijkheid beschouwd.

van onzen Heer aan het kruis hebben opgeteekend, vermelden ons niet uitdrukkelijk, welke de oorzaak of oorzaken zijn geweest, dat JEZUS dien uitroep, en wel juist toen, toen Hij denzelven liet hooren, deed. Op eenige andere plaats der Heilige Schrift wordt ons dit ook niet gezegd. Wij zullen ons dus ook weder moeten bepalen bij het nasporen der *meest waarschijnlijke* oorzaken van die gemoedsgesteldheid, welke wij boven in Hem hebben opgemerkt, toen Hij uitriep: *Mijn God! Mijn God! waarom hebt Gij mij verlaten!* daar hier uit de Schrift zelve geene volle zekerheid kan worden gegeven.

Dit onderzoek evenwel zal ons niet zoo lang behoeven bezig te houden, als het vorige, naar de oorzaken van des Verlossers zielelijden in den hof. Er is toch onder de Godgeleerden en uitleggers niet zoo veel verschil van gevoelens over de oorzaken van JEZUS gemoedsgesteldheid, die Hem den meergemelden uitroep deed uiten, als over de oorzaken van hetgeen in zijn gemoed omging in Gethsemané (110); en na de bovengegevene verklaring van den zin van de woorden, die onze Heer uitriep van het kruis, komt het hier gevorderde onderzoek eenvoudig neder op de Vraag: Waarom begeerde onze Heer juist

thans

(110) Ik geef daarom ook hier geen verslag van dat verschil in meeningen.

thans zoo hartelijk en vurig, schoon tevens vertrouwend en onderworpen, naar het einde van zijn lijden? En hiervan schijnen mij de oorzaken niet moeijelijk, met de meest mogelijke waarschijnlijkheid, op te sporen.

Onze Heer had, namelijk, nu reeds uren lang zeer veel geleden. Na menigvuldige ziels- en ligchaamssmarten, eenen ganschen slapeloozen nacht en daarop volgenden morgen, te hebben doorgestaan; na zonder tusschenpozing te hebben moeten lijden van eenen smartelijken zielsangst, het snood verraad van zijnen eigenen leerling, eene ruwe en schandelijke gevangenneming, eene onregtvaardige veroordeeling, de onbeteugelde baldadigheid van lage menschen, eene snerpende geeseling, was Hij eindelijk aan het kruis gehecht. Aan dit kruis had Hij thans, met eene doorwonde ziel in een doorwond ligchaam, reeds vijf lange uren gehangen (111). Met spot en smaad, hoon en laster van allerlei aard had men Hem gedurende al dien tijd overladen. Zelfs in zijn vertrouwen op zijnen Hemelschen Vader had men Hem scherpelijk bespot. Dit alles zamengenomen maakte eenen last van lijden uit, die onzen Verlosser onbegrijpelijk zwaar moest drukken, en moest natuurlijk bij Hem veroorzaken, dat Hij naar het einde van zijn lijden verlangde.

Wel

(111) Verg. RENSING, t. a. pl. bl. 76 volgg.

Wel is waar JEZUS had, naar andere kruiselingen berekend, nog niet zeer lang aan het kruis gehangen, toen Hij uitriep: *Mijn God! Mijn God! waarom hebt Gij mij verlaten?* Maar het langer of korter in leven blijven aan het kruis hing af van verscheidene bijzonderheden, of in den lijder zelven, of in de voorafgaande gebeurtenissen, of in de bijkomende omstandigheden. En hoe veel vereenigde zich niet in des Verlossers gesteldheid en omstandigheden, om Hem niet zoo lang, als wel anderen, aan het kruis te doen leven (112)!

Wij behoeven er ons zeker niet over te verwonderen, dat Hij, reeds tegen het begin der drie-urige duisternis, zich door zijn eigen gevoel kon overtuigen, dat zijn einde niet meer ver af kon zijn. „ De gevoelloosheid" om mij van de woorden van RENSING (113) te bedienen, die Hij nu wel reeds kon ontwaren, „ zeer verschillende, zoo wel in de uitwerking, als in hare „ oorzaak, van hetgeen men gewoon is slaperigheid te noemen, kon niet nalaten, Hem van „ eenen zeer spoedig aanstaanden dood te verzekeren." Van elders was het daarenboven aan onzen Heer bekend, dat nu weldra, ook alles, was

(112) Men zie dit breeder ontvouwd bij RENSING, t. a. pl. bl. 62 volgg.

(113) Zie bl. 96 volgg.

wat Hij te lijden had, door Hem zou zijn volbragt (114), zoo dat er niet meer overschoot, dan zijn leven af te leggen. En ook hierin schijnt het mij, dat wij mogen vaststellen, dat wij de oorzaak hebben te zoeken, dat onze Heer zijnen Vader zijne begeerte naar een spoedig einde van zijn lijden voordroeg.

Bij dit een en ander schijnen wij nog, ten minste als medewerkende oorzaak, waarom JEZUS juist thans hartelijk en vurig naar het einde van zijn lijden verlangde, te moeten beschouwen de drie-urige duisternis zelve, en hetgeen deze tot verzwaring van JEZUS omstandigheden had toegebragt. Rondom het kruis had zij, naar het schijnt, een doodelijk stilzwijgen veroorzaakt, en schoon dit voor eenen tijd onzen Heer bevrijdde van den hoon en smaad zijner booze vijanden, was er echter aan den anderen kant, gedurende hetzelve, ook niets, dat zijne aandacht eenigzins afleidde. Die moest Hij nu geheel en alleen op zichzelven en zijn lijden bepalen. Schoon onze Heer, aan den eenen kant, deze duisternis kon beschouwen als een blijk van Gods ongenoegen over zijne mishandeling, en eene plegtige verklaring van zijne onschuld, weten wij echter aan den anderen kant ook, dat het licht den lijdenden aan-

(114) Vid. *Joan.* XIX: 28 et cf. ad h. l. W. A. VAN HENGEL, *Annott. ad loca nonnulla N. T.* p. 62. *seqq.*

aangenaam en verkwikkend is, en integendeel de duisternis bezwarend en drukkend. En vooral komt hier in aanmerking, dat de dampen, welke de duisternis veroorzaakten, de ademhaling des Verlossers, van oogenblik tot oogenblik, moeijelijker moesten maken, de ophooping van het bloed in de longen, het hart en de hersenen vermeerderen, den volstrekt noodzakelijken omloop van hetzelve stremmen, en de reeds plaats hebbende algemeene ontsteking tot die hoogte brengen, dat dezelve weldra in het vuur en zelfs versterving moest overgaan (115).

„ Geen wonder derhalve" gelijk RENSING t. a. pl. er bijvoegt, „ dat de lijdende JEZUS in „ dit, alle voorstelling verre overtreffend ver„ schrikkelijk tijdstip, ook hierom in de bittere „ jammerklagt (116) uitborst: *Mijn God! Mijn* „ *God! waarom hebt Gij mij verlaten?*"

Zoo meen ik de oorzaken te hebben aangewezen, uit welke wij, met de meest voldoende *waarschijnlijkheid*, ons JEZUS gemoedsgesteldheid bij dezen uitroep kunnen verklaren; en hierbij zou ik het laten, zoo ik niet meende er nog met één woord iets te moeten bijvoegen omtrent

dat

(115) RENSING t. a. pl. bl. 82. volgg.

(116) Dien naam van *bittere jammerklagt*, zou ik evenwel liefst niet aan den uitroep van JEZUS geven, liever dien van *hartelijke*, *vurige bede*.

dat gevoelen, hetwelk in de Prijsvraag *het meest aangenomene* genoemd wordt.

Volgens dit gevoelen, namelijk, meent men, dat God onzen Heer, toen Hij dezen uitroep liet hooren, het gevoel van zijne liefde en genade geheel zou onttrokken hebben en Hem beroofd van het licht en den troost, die Hij anders in zijn lijden genoot; dat zou in zijn gemoed eenen onbeschrijfelijken angst hebben veroorzaakt, en die angst zou Hem zijnen uitroep hebben afgeperst (117).

Deze is, naar het mij toeschijnt, gelijk reeds gezegd is, de in de Prijsvraag bedoelde meening.

Doch door hoe velen dezelve ook is aangenomen, zij schijnt mij geheel geene gronden van waarschijnlijkheid, veel min van zekerheid, voor zich te hebben. Zij berust, namelijk, geheel op eene verkeerde verklaring van het woord *verlaten* (118); niets is er in het verhaal der Heilige Schrijvers, hetwelk ons grond geeft, om vast te stellen, dat JEZUS gemoed bij zijnen uitroep door eenen onbeschrijfelijken angst zou zijn bekneld geweest. En, mag ik hier de woorden van den zoo Godvruchtigen, als geleerden MUN-

TIN-

(117) Cf. inter alios *Anonymus in passionem* p. 454. *seqq.*

(118) Verg. het boven tot verklaring van dit woord aangemerkte.

TINGHE (119) gebruiken, dan voeg ik er, met dien zoo achtbaren man, bij: „ Ik kan niet zeg„ gen, hoe onwaardig en onredelijk mij altijd is „ voorgekomen het denkbeeld, dat veelal op „ *Ps.* XXII gegrond wordt, als of de Messias „ hier verbeeld werd, als in een gevoel gespro„ ken te hebben van onttrekking van Gods „ gunst, of althans van derzelver mindere uit„ lating, en dat Hij ook in dien zin de woorden „ van dien Psalm zou aangehaald hebben, toen „ Hij aan het kruis hing. Hoezeer JEZUS „ CHRISTUS als een zoen-offer voor zondaren „ aan het kruis hing, kon de Vader Hem toch „ geen oogenblik zijne gunst onthouden; ja Hij „ verdiende dezelve te meer, als Hij zijne ge„ hoorzaamheid door diepere vernedering tot „ hooger toppunt voerde, om niet te zeggen, „ dat Hij zijn vertrouwen op God ook nu nog „ duidelijk te kennen gaf, door Hem *zijnen* God „ te noemen." Nu meen ik te kunnen overgaan tot de

TWEEDE ONDER-AFDEELING

Van het Eerste Hoofddeel dezer Verhandeling en alzoo tot de

Verdediging

(119) *Gesch. der Menschheid naar den Bijbel,* aanmerk. 90, VI. Deel.

Verdediging van het onbevlekt karakter en de hooge waardigheid van den Goddelijken Lijder in Gethsemané, en bij zijn uitroep aan het kruis.

Deze verdediging zal moeten bestaan in een overtuigend betoog, dat zulk eene gemoedsgesteldheid, als wij in JEZUS onzen Heer hebben opgemerkt, terwijl Hij in Gethsemané was en bij zijnen uitroep van het kruis, en wel afgeleid uit de aangewezene oorzaken, geen vlek werpt op zijn karakter, en geenen gegronden twijfel oplevert tegen de hooge waardigheid van zijnen persoon.

Voor dat ik overga, om dit betoog te beproeven, zal intusschen nader moeten worden bepaald, in welken zin de Prijsvraag van JEZUS *onbevlekt karakter* en van zijne *hooge waardigheid* spreekt.

Het schijnt mij dan als zeker te kunnen worden aangenomen, dat de vraag, aan JEZUS toeschrijvende een *onbevlekt karakter*, onzen Heer beschouwt als *mensch*, en wel zoo als Hij, als zoodanig, schoon voor het overige *in alles den broederen gelijk*, geheel vrij was van *alle* zedelijke verkeerdheid, zelfs van *de minste* zedelijke zwakheid. Daar Hij ons toch als zulk een mensch kenbaar wordt gemaakt in de Heilige Schrift, meen ik hier ook de uitdrukking *onbe-*

vlekt

vlekt karakter in den sterksten zin, van eene *volstrekte* zedelijke vlekkeloosheid te moeten opvatten, onzen Heer, als mensch, te allen tijde eigen.

Van zijne *hooge waardigheid* sprekende, meen ik, dat de Prijsvraag daardoor wil verstaan hebben alles, wat, behalve zijn vlekkeloos karakter, onzen Heer, naar de leer der Heilige Schrift, boven alle andere menschen, in waardigheid deed uitmunten. Ik denk hier dus aan zijne hooge waardigheid als de grootste Godsgezant, welke immer op deze aarde was verschenen, waardoor Hij verre verheven was, zelfs boven MOZES, ELIAS en JOANNES den dooper (120). Ik denk hier verder aan zijne hooge, en Hem alleen eigene waardigheid, als Zaligmaker van zondaren, vooral door zijn verzoenend lijden en sterven, Hem almede allerwege in de Heilige Schrift toegekend. Ik denk hier, eindelijk, aan die hooge waardigheid, welke Hij bezat uit kracht van zijne Goddelijke natuur, als Zoon van God, van welke de Heilige Schrift de meest ondubbelzinnige getuigenis geeft, en op welke ons de Prijs-

vraag,

(120) In verscheidene Bijbelplaatsen, te veel om hier aan te halen, wordt onze Heer, als *Godsgezant*, boven de genoemde en alle andere vroegere en latere Godsgezanten verheven.

vraag schijnt te wijzen door onzen Heer den *Goddelijken* (121) lijder te noemen.

Voorts meen ik het gevorderde betoog het gevoegelijkst zoo te zullen inrigten, dat ik *eerst* alle vermoeden van eenigen vlek op het karakter van onzen Heer, hetwelk uit de beschouwing van zijne gemoedsgesteldheid in Gethsemané en bij zijnen uitroep aan het kruis zou kunnen ontstaan, zoeke af te wenden. Dit zal toch het meest uitvoerige gedeelte van het betoog moeten uitmaken, en is dit op voldoende gronden gebouwd, dan zal het *vervolgens* ook gemakkelijker vallen en minder omslag vereischen, om overtuigend te doen zien, dat zijne genoemde gemoedsgesteldheid ook geen voldoende reden oplevert tot twijfel aan zijne hooge waardigheid.

In zoo verre intusschen zal ik de tot hiertoe gevolgde orde van behandeling omkeeren, dat ik het *eerst* stil sta bij de gemoedsgesteldheid van van onzen Heer, toen Hij van het kruis uitriep: *Mijn God, Mijn God! waarom hebt Gij mij verlaten?* Na de bovengegevene verklaring van den zin dezer woorden, en de nadere ontvouwing van den toestand van zijn gemoed, toen Hij dezelve uitriep, kan het wel niet vele moeite kosten, om voldoende te betoogen, dat zijne toen-

(121) In den zin van *zeer voortreffelijk* wordt dit woord toch zeker in de Prijsvraag wel niet gebruikt.

toenmalige zielsgesteldheid geen zweem van vlek op zijn karakter werpt, en geen den minsten grond oplevert tot twijfeling aan zijne hooge waardigheid. Met weinig omslag kan ik dat dan ook hier afdoen, om mij naderhand, zoo veel te meer opzettelijk en uitvoerig, bezig te houden met den angst en de droefenis van JEZUS in den hof, bij Hem ontstaan uit het opzien tegen zijn naderend lijden, en te betoogen, dat ook deze niet strijden met het geloof aan zijn onbevlekt karakter en hooge waardigheid.

Betoog, dat JEZUS *gemoedsgesteldheid, bij zijnen uitroep aan het kruis, niet strijdt met zijn onbevlekt karakter en hooge waardigheid.*

Indien men de gemoedsgesteldheid van onzen Heer, bij zijnen uitroep van het kruis, volgens het gevoelen, hetwelk in de Prijsvraag het *meest aangenomene* heet, (zoo als hetzelve boven is opgegeven) daaruit had af te leiden, dat God Hem voor eenen tijd de vertroostende en verblijdende invloeden van zijne gunst deed missen; dan schijnt het mij, dat alle moeite om dezelve te verdedigen, als niet strijdig met zijn onbevlekt karakter en hooge waardigheid, geheel overtollig zou kunnen worden geacht. Want dan ware deze zijne gemoedsgesteldheid te beschou-

schouwen als het noodzakelijke en bedoelde gevolg eener Goddelijke beschikking. En in dat geval ware er meer noodig eene verdediging van Gods handelwijze in dezen, dan van onzen Heer. Doch, daar het boven is gebleken, dat dit meest aangenomene gevoelen niet het meest aannemelijke is, kan het niet ongepast geacht worden, dat ik hier tracht te betoogen, dat het zoo min een vlek werpt op JEZUS karakter, als het strijdt met de erkentenis zijner hooge waardigheid, dat zijn gemoed zoo gesteld was, toen Hij uitriep: *Mijn God, Mijn God, waarom hebt gij mij verlaten!* als ik dat boven heb beschreven. Evenwel zal ik daartoe met weinigen kunnen volstaan, daar mij de zaak aan zeer weinig bedenking schijnt onderhevig te zijn.

Ik weet wel, dat het ook aan vrienden en opregte hoogachters van den Verlosser bedenking heeft gebaard, dat zijn uitroep aan het kruis eene meerdere mate van kleinmoedigheid en versaagdheid schijnt te verraden, dan Hem zou hebben gevoegd en men heeft opgemerkt bij zoo vele anderen, die met de grootste kloekmoedigheid, ja zelfs met eene groote mate van blijgeestigheid, den wreedsten dood hebben afgewacht en ondergaan. Ik weet evenzeer, dat minachters en vijanden van den gekruisten Hem hebben te laste gelegd, dat Hij, door zijnen meergemelden uitroep, gebrek aan mannelijken moed bij het na-

deren van den dood zou hebben aan den dag gelegd; zich zelven zou hebben tegengesproken, den eenen tijd verzekerende, dat de Vader Hem nooit alleen liet (122), en nu klagende, dat Hij Hem verliet; of wel de bekentenis hebben afgelegd, dat Hem zijn plan, om een aardsch rijk onder de Joden op te rigten, zou zijn mislukt, daar God, in plaats van Hem in zijn voornemen hiertoe bij te staan, Hem aan de handen zijner vijanden had overgegeven (123). Doch noch deze bedenking, noch deze beschuldigingen vereischen breede tegenspraak.

De eerste is geheel voortgekomen uit eene verkeerde opvatting van den zin der woorden, welke JEZUS uitriep, en eene verkeerde voorstelling van zijne bedoeling met dezen uitroep, de oorzaken, die Hem denzelven deden uiten, en zijne gemoedsgesteldheid daaronder. Wanneer wij ons toch van dit een en ander zulke denkbeelden vormen, als ik boven, gedeeltelijk op taalkundige gronden, gedeeltelijk op gronden van de grootste waarschijnlijkheid, heb aangetoond, dat wij er ons van te vormen hebben; welke, eenigermate gegronde, bedenking kan er dan bij ons uit ontstaan, als

(122) *Joan.* VIII: 29. verg. HAMELSVELD, *Bijbel verdedigd* 2de D. bl. 215.

(123) Zoo beuzelt de ongenoemde Schrijver van de *Fragmente von dem Zwecke* JESU *und seiner Jünger*. II. §. 8. S. 153.

als of het gemoed onzes Heeren, in zijne laatste oogenblikken aan het kruis, door te groote kleinmoedigheid en onvoegelijke versaagdheid zou zijn bevangen geweest? Of met welken schijn van regt zou men kunnen meenen, dat het zulk eene kleinmoedigheid en versaagdheid verraadt, dat wij onzen Heer, in de laatste oogenblikken van zijn leven, daartoe gedrongen door eenen overzwaren last van lijden, nog aanmerkelijk verzwaard door de omstandigheden van het oogenblik, en wetende, dat zijne taak was afgedaan, zijn strijd volstreden, hooren bidden, dat het einde van zijne smarten nu spoedig mogte daar zijn? Welk een schijn van te groote kleinmoedigheid en versaagdheid verraadt het, dat Hij, door dit gebed, zijnen geprangden boezem lucht zocht te verschaffen, en eene hartelijke, maar tevens onderworpene en vertrouwelijke begeerte aan den dag legt, om uit zijn lijden te worden verlost door den dood? Of is het dan een gebrek aan moed, kunnen wij het ook in onzen Heer als zoodanig beschouwen, dat hij, in het verschrikkelijkst tijdstip van zijn leven en lijden, zijne toevlugt neemt tot God door het gebed? Kan het met regt versaagdheid genoemd worden, dat Hij door het gebed zich zoekt te sterken in den Heer zijnen God tot den laatsten strijd? Kan het moedeloosheid heeten, dat Hij, wetende, dat zijne taak was afgedaan, verlangde naar en bad om een spoedig ein-

de zijner smarten? Neen, veeleer moet het kloekmoedigheid heeten, dat Hij daar *zoo* om kon bidden. Want, waar ook kloekmoedigheid, wezenlijke kloekmoedigheid, toe vereischt wordt, zeker moet zij plaats hebben bij hem, die in zulke omstandigheden, als waarin de Verlosser zich bevond, met vertrouwen en onderwerping zal bidden om uitkomst. En nemen wij aan, gelijk wij boven als waarschijnlijk hebben voorondersteld, dat onze Heer, bij het ontleenen van de woorden van zijnen uitroep uit een der bekende heilige liederen der Joden, ook nog de zijdelingsche bedoeling zou gehad hebben, om de aanschouwers van zijn lijden aanleiding te geven, om er over na te denken, hoe treffend de inhoud van dat lied met zijne tegenwoordige omstandigheden overeenkwam; dan blijkt ons daaruit, dat het Hem bij zijnen uitroep ook niet heeft ontbroken aan die, met overmatige versaagdheid niet bestaanbare, bedaardheid van geest, welke Hem tot in zijne laatste en bitterste oogenblikken nog toeliet, om er op uit te zijn, om bevorderlijk te wezen aan anderer welzijn. Want het nadenken over de treffende overeenkomst tusschen de omstandigheden van JEZUS en den inhoud van het bedoelde lied, hetwelk JEZUS, door het gebruiken van deszelfs eerste woorden, wilde opwekken bij de omstanders, moest hen opleiden

tot

tot verder nadenken over zijn persoon en bestemming.

Wat de zoo evengemelde beschuldigingen betreft, door de ongeloovigen tegen den Verlosser ontleend uit zijne gemoedsgesteldheid, zoo als zijn uitroep aan het kruis die leert kennen; voor zoo ver die door het reeds aangevoerde niet zijn wederlegd, zijn dezelve inderdaad van te weinig gewigt, om te worden tegengesproken. Uit de verklaring door mij gegeven van het woord *verlaten*, in den uitroep des Verlossers, blijkt genoeg, dat Hij met dien uitroep niet tegensprak hetgeen Hij wilde te kennen geven, wanneer Hij verzekerde, dat zijn Vader Hem niet *alleen liet*, maar steeds met zijne gunst en hulp nabij was. En het voorgeven van den Fragmentschrijver, als of onze Heer het voornemen zou hebben gehad, om een aardsch rijk onder de Joden op te rigten, is te dikwijls door velen en op duchtige gronden wederlegd (124), dan dat het hier zou behoeven te worden betoogd, dat Hij zich aan het kruis over het mislukken van dat voornemen niet zal hebben beklaagd (125).

Hier-

(124) Onder anderen door REINHARD in zijne *Versuch über der Plan, welchen der Stifter der Christl. Relig. zum besten der Menschen entwarf*, 4 Aufl. s. 55 folgg. 136 folgg. en HAMELSVELD, *Bijbel Verdedigd*, 4e Deel bl. 75 volgg.

(125) Verg. ook SEMLER, l. l. s. 254 folg.

Hiermede meen ik te kunnen afstappen van het betoog, dat JEZUS gemoedsgesteldheid aan het kruis zoo min reden oplevert, om aan de vlekkelooze reinheid van zijn karakter, als aan zijne hooge waardigheid te twijfelen. Hetgeen nog mogt worden geacht hieraan te ontbreken, verwacht ik, dat men zal vinden aangevuld in het nu volgende meer breedvoerige

Betoog, dat de gemoedsgesteldheid van den Verlosser in Gethsemané niet strijdt met zijn onbevlekt karakter en hooge waardigheid.

Ik begin weder met de aanmerking, dat het ons geene verwondering kan baren, en geene verdediging behoeft, dat onze Heer in Gethsemané door hevige versaagdheid, droefheid en angst werd bevangen, wanneer wij dit hebben toeteschrijven aan de ondervinding van den Goddelijken toorn, welken zijn Vader Hem daar, op eene gansch bijzondere wijze, zou hebben doen dragen. Zijn hooggaande droefheid en angst in den hof waren dan toch te beschouwen, als het natuurlijke en bedoelde gevolg van het geen God zelf Hem had doen ondervinden. Alleen zou het, ook bij deze wijze van de zaak te beschouwen nog kunnen schijnen eenige verdediging te behoeven, dat in JEZUS gemoed ware opgerezen de begeerte, dat

de drinkbeker, Hem door zijnen Vader gegeven om te drinken, van Hem mogt voorbij gaan, en Hij deze begeerte tot driemalen toe uitte in het gebed. Doch veelligt zou dit ook niet meer dan *schijn* zijn, daar het ook wel een natuurlijk gevolg van het dragen van den Goddelijken toorn zou hebben kunnen moeten wezen, dat onze Heer zijn lijden, als ondragelijk beschouwende, zou hebben begeerd van hetzelve te mogen worden ontslagen. En schoon ons dit ook vreemd mogt schijnen in onzen Heer, wiens volkomene eenswillendheid met zijnen Vader, wiens vast besluit, om in gehoorzaamheid aan Hem te lijden, wiens verwachting op de blijde vruchten van zijnen dood wij van elders kennen, en dien wij eerbiedigen in zijne hooge waardigheid als Zoon van God; het dragen van den Goddelijken toorn, vooral door eenen persoon, zoo als wij ons onzen Heer voorstellen, is ons zulk eene vreemde en gansch onbekende zaak, dat onze rede er geheel voor stil staat, en wij volstrekt niet kunnen bepalen, wat er de natuurlijke gevolgen van zouden kunnen of moeten zijn. Zoo de Bijbel ons dus uitdrukkelijk te kennen gaf, dat onze Heer in Gethsemané op eene bijzondere wijze den toorn van God had gedragen, zou het ons meer passen eerbiedig te zwijgen op alles, wat ons, ten gevolge van dien, van Hem wordt verhaald, dan daarover te redeneeren.

Dat kan alleen te pas komen, wanneer wij JEZUS doodelijk angstige en diep bedroefde gemoedsgesteldheid in Gethsemané meenen te moeten afleiden uit eene natuurlijke, en ons, in haren aard en hare werking, meer bekende oorzaak: en daar de boven door mij aangewezene oorzaak zulk eene is, komt het dan ook hier te pas, door het aanvoeren van redenen, te betoogen, dat de gemoedsgesteldheid des Verlossers in den hof geen vlek werpt op zijn karakter, of strijdt met de erkentenis zijner hooge waardigheid. Te meer komt hier zulk een betoog te pas, en men kan deszelfs nuttigheid en noodzakelijkheid niet in twijfel trekken, daar niet alleen het ongeloof zijne wapenen, om op het vlekkelooze karakter en de hooge waardigheid van den Verlosser aan te vallen, mede ontleend heeft uit het geen de Heilige Schrijvers ons van den toestand zijner ziele en zijn daaruit voortgevloeid gedrag in Gethsemané verhalen, maar dit hun verhaal ook evenzeer bevreemding en bedenkingen heeft verwekt bij onbevooroordeelde en waarheidzoekende gemoederen en opregte hoogachters van den eeuwig gezegenden Verlosser.

Die bedenkingen en de aanvallen van het ongeloof, moet ik hier, voor alle dingen, wat nader ontvouwen, en in al hunne kracht voorstellen: en wel in de *eerste* plaats, zoo als zij betrekking hebben op 's Heilands *onbevlekt karakter.*

Zoo

Zoo wel vrienden als vijanden van den Verlosser hebben gevraagd: verraadt het in JEZUS geen *gebrek aan kloekmoedigheid*, dat Hij in Gethsemané bidt, dat de drinkbeker van Hem mogt voorbijgaan, en dat Hij, geheel door angst en droefheid ter nedergedrukt, zijn naderend lijden bevend en weenend te gemoet ziet? Welk een verbazend verschil met die bedaarde kloekmoedigheid, waarmede een SOCRATES den giftbeker aannam, of waarmede een SENECA zich de aderen liet openen! Welk een verbazend verschil vooral met de kloekmoedige blijdschap van zoo vele Christelijke martelaren, bij het ondergaan van den wreedsten dood!

Men heeft gevraagd: wat behoeft de vlekkelooze onschuld te beven bij het vooruitzigt van lijden en dood? Is het niet alleen de *schuld*, die hare laatste oogenblikken, overstelpt van droefheid en angst, te gemoet gaat? Hoe weinig strookt het dan niet met JEZUS vooronderstelde bewustheid van onschuld, dat Hij in Gethsemané zoo te moede is!

Men heeft gevraagd: hoe is het overeen te brengen met zoo vele betuigingen, door JEZUS zelven gedaan, van zijne liefde tot de menschen en zijne gezindheid, om voor hun geluk zijn bloed te storten, zijn leven op te offeren, dat Hij, nu het er op aankomt, om deze betuigingen door de daad te bevestigen, terug beeft voor

den dood, en aanhoudend en dringend, met sterke roepingen en tranen smeekt, dat Hij van zijn lijden mogt worden verlost? Verraadt dit in Hem geen *gebrek* aan die *menschenliefde*, van welke Hij zichzelven als het voorbeeld voorstelde, en die Hij zijnen aanhangeren zoo dringend aanbeval?

Men heeft gevraagd: verraadt het geen *gebrek aan onderwerping* en *gehoorzaamheid* aan zijnen Vader, dat Hij, bij herhaling en met zooveel aandrang, zijnen wensch uit, dat Hij verschoond mogt blijven van het drinken van dien drinkbeker, welken de Vader Hem zelf had gegeven om te drinken? Kan dat met eenig regt onderworpene gehoorzaaamheid aan God heeten, dat Hij, niet dan noode en met angst en geween, het lijden te gemoet gaat, hetwelk Hij weet, dat door God zelven over Hem besloten en beschikt was?

Inderdaad, zoo er op deze vragen geen voldoend en alle bedenking afweerend antwoord ware te geven, men zou moeten erkennen, dat men onzen Heer niet met regt den naam van een *groot man* kon geven. Want men zou zijn karakter moeten bevlekt achten door onmannelijke kleinmoedigheid; men zou zijne liefde tot de menschen moeten verdenken, als niet standvastig en opregt, en zijne Godsvrucht niet kunnen zuiveren van den blaam van wankelmoedigheid en onbestendigheid.

Doch

Doch niet alleen heeft men bedenkingen of beschuldigingen tegen zijn onbevlekt karakter, ontleend uit zijne gemoedsgesteldheid en gedrag in Gethsemané, neen, *ook* tegen zijne *hooge waardigheid.*

„ Sommigen," schrijft HARWOOD (126), „ die het Christendom hebben verworpen, en „ de oorzaken, waarom zij het verwerpen, heb„ ben opgegeven, hebben, onder anderen, te „ kennen gegeven, dat deze zware strijd van „ droefheid en angst al den schijn heeft van eene „ schandelijke bevreesdheid, dat de Verlosser op „ eene gansch moedelooze wijze verzonk onder „ de wederwaardigheden, welke Hij zelf roeke„ loos over zich gebragt had, door het beroep „ van Hervormer op zich te nemen; terwijl Hij, „ indien Hij zich bewust ware geweest, dat zijne „ leer waar was, en het zijner zending niet aan „ Goddelijk gezag ontbrak, dezelve zou hebben „ ondergaan met eene heldhaftige kloekmoedig„ heid, voegende aan zulk eene taak. In plaats „ hiervan, is Hij, bij het vooruitzigt op zijn „ lijden, overstelpt door moedeloosheid en ver„ raadt eene kleinmoedigheid, niet voegende „ aan eenen gewonen wijsgeer. In stede van vol „ deugdzame opgetogenheid aan te grijpen de „ schoone gelegenheid, welke zich nu aan Hem

„ aan-

(126) l. l. p. 202.

„ aanbood, om, door zijn lijden, de waarheid „ van zijne zending en bediening te bevestigen, „ aarzelt Hij op het gezigt van hetzelve, over- „ valt Hem een schandelijk beven, en wij zien „ Hem gedompeld in den uitersten schrik en ont- „ roering, en met hevigen aandrang roept Hij „ den almagtigen God aan, om Hem uit zijn „ lijden te helpen en van hetzelve te verlossen. „ *Laat dezen drinkbeker van mij voorbijgaan!*" Zulke bedenkingen heeft men uit JEZUS gemoedsgesteldheid in Gethsemané ontleend tegen zijne hooge waardigheid, als *gezant van God* bij uitnemendheid.

Niet minder heeft men gemeend, dat zij zou strijden tegen zijne hooge waardigheid als *Zaligmaker van zondaren;* immers wanneer men haar moest afleiden uit opzien en vrees tegen zijn naderend lijden. Men heeft gezegd: hoe? Hij zou de Zaligmaker van zondaren zijn! dat zou Hij vooral moeten zijn door zijn lijden en sterven! Die hooge en heerlijke bestemming zou hem door God zelven zijn aangewezen! Zelf zou Hij geweten hebben, dat Hij, door lijden en dood, tot een oversten leidsman der zaligheid moest worden geheiligd! Al, wat Hem droevigs en smartelijks te wachten stond, zou Hij zelf vrijwillig op zich hebben genomen! Hij zou het vooruitzigt hebben gehad, dat zijn bloed zou zijn de losprijs van eene schaar, die niemand tellen

len kan, en dat zijne smarten, hoe hevig ook, weldra voor Hemzelven stonden te worden eene bron van vreugde, eene oorzaak van Goddelijke heerlijkheid, en echter zou zijne ziel in Gethsemané bitter zijn bedroefd geworden tot den dood toe, en een doodelijke angst zou Hem het zweet hebben uitgeperst, en de oorzaak van die droefenis en dien angst zou zijn geweest het naderen van dat lijden, hetwelk voor Hemzelven als Zaligmaker van zondaren, en voor duizenden eene oorzaak stond te worden van zoo groot een heil! Dat lijden zou Hij hebben mogelijk geacht en begeerd, dat van Hem voorbijging!

Men heeft eindelijk beweerd, dat zulk eene droefheid en angst, uit zulk eene oorzaak, ook niet zou zijn overeen te brengen met zijne hooge waardigheid, als *Zoon van God.* Men heeft gewild, dat het onbestaanbaar zou zijn te achten, dat een persoon van zulk eene hooge, zulk eene Goddelijke verhevenheid, zulk eenen zwaren strijd zou hebben ondervonden, zoo zou hebben geweend en gesmeekt tot Hem, dien Hij als zijnen Vader kende, en dat men dit alleen zou hebben toe te schrijven aan vreeze des doods. Veeleer wil men, dat zoo hoog en waardig persoon geheel onvatbaar zou hebben moeten zijn voor alle vreeze en versaagdheid, welke lijden en smarten ons kunnen veroorzaken, en den dood,

in

in plaats van dien te ontzien, welberaden moeten verachten.

Doch, hoeveel schijn de aangevoerde redeneringen ook mogen hebben, alle laten zij zich, naar het mij toeschijnt, op eene voldoende wijze wederleggen. Het volgende moge dienen om dat te bewijzen, en zoo het vlekkeloos karakter en de hooge waardigheid van onzen Heer te verdedigen.

Wat het *eerste*, zijn vlekkeloos karakter, betreft. Vóór alle dingen merk ik in het algemeen aan, dat de gemoedsgesteldheid van onzen Heer in Gethsemané slechts iets oogenblikkelijks en spoedig voorbijgaande is geweest, en dus, zoo wij althans met eenige billijkheid willen oordeelen, op zijn doorgaand karakter niet kan geacht worden, eene vlek, maar ten hoogste slechts eene schaduw te werpen. Hoe lang de angst en droefenis van onzen Heer en zijn zware strijd in Gethsemané juist hebben geduurd, valt wel met geene zekerheid te zeggen, doch zeker genoeg is het toch, dat zij slechts kort hebben geduurd, ten langste misschien ééne ure. De aandoeningen, die nu bij Hem heerschten, waren dus niet eigen aan zijn doorgaand karakter, maar aan het oogenblik. Zoo ver wij Hem anders uit zijne levensgeschiedenis en de getuigenis der Heilige Schrift kennen, vinden wij Hem steeds vast besloten, om te lijden en te sterven, en daartoe gesterkt door

de

de verwachting van de heilrijke vruchten en zalige gevolgen van zijnen dood. Daar de Prijsvraag verlangt, dat hierop bijzonder acht zal worden geslagen, zal het noodig zijn, dit, door eenige duidelijke uitspraken der Heilige Schriften, te staven.

Reeds van het begin van zijne openlijke bediening af, hooren wij Hem spreken van het lijden, hetwelk Hem wachtte. Gedurig hooren wij Hem vervolgens op nieuw herhalen, dat het zijns Vaders wil en zijne bestemming was den dood te ondergaan. Meermalen hooren wij Hem vervolgens zijnen jongeren bekend maken het geen Hij van zijne vijanden zou moeten ondervinden, en hun, niet slechts in het algemeen, maar tot in de bijzonderheden aanduiden, wat en hoeveel Hij zou hebben door te staan, tot dat Hij onder hunne handen viel. Ja zelfs hooren wij Hem zich hierover verklaren, in tegenwoordigheid van anderen, wier vijandige gezindheid jegens Hem Hij genoeg kende. In het eerst, wel is waar, zijn de aankondigingen van zijn lijden en dood in min duidelijke bewoordingen vervat: Hij spreekt van het afbreken van den tempel zijns ligchaams (127); van een verhoogd worden, gelijk de slang in de woestijne verhoogd was (128); van een zijn in het harte der aarde, gelijk *Jonas* drie

(127) *Joan.* II: 19. (128) *Joan.* III: 14, 15

drie dagen en nachten in den buik van den visch als begraven was geweest (129). Doch naderhand begon Hij meer duidelijk en bepaald zijn lijden en dood te voorzeggen. Het eerst schijnt Hij dit, meer onbewimpeld en zonder omwegen, te hebben gedaan, nadat PETRUS eene treffende belijdenis van Hem, als den Messias, den Zoon des levenden Gods, had afgelegd. Van toen aan, zegt ons MATTHEUS (130), begon JEZUS zijnen Discipelen te vertoonen, dat Hij moest henen gaan naar Jeruzalem, en veel lijden van de Ouderlingen, en Overpriesteren, en Schriftgeleerden, en gedood worden; en MARCUS (131) voegt er bij, dat Hij dit woord vrij uitsprak, dat is *openlijk en zonder iets te verbergen.* Nog meer duidelijk en in de bijzonderheden maakte Hij zijnen jongeren zijn aanstaand lijden bekend, toen zij de laatste reis naar Jeruzalem met Hem hadden aangenomen (132). Openlijk, zelfs ten aanhoore der Pharizeeën, verklaarde Hij, dat het zijne bestemming en de wil van zijn' Vader was zijn leven af te leggen (133). In de laatste oogenblikken van zijn leven, eindelijk, herhaalt Hij het gedurig, dat Hij gaat sterven

door

(129) *Matth.* XII: 38—40.
(130) *Matth.* XVI: 21.
(131) *Marc.* VIII: 32.
(132) *Matth.* XX: 17—19.
(133) *Joan.* X: 17, 18. *col.* IX: 40.

door de handen zijner vijanden (134) Doch, wanneer of waar Hij ook van zijn aanstaand lijden en den dood, die Hem wachtte, spreekt, eene enkele maal moge het Hem ontroering baren (135) aan zijn naderend einde en hetgeen daarmede vergezeld zou gaan te denken, steeds spreekt Hij er zoo van, dat Hij het duidelijk doet blijken, dat Hij vast besloten had, den drinkbeker, dien Hem de Vader gegeven had, te drinken; daar Hij zoo van zijn lijden gewaagt, dat Hij toont, dat Hij hetzelve beschouwt als door zijn' Vader over Hem bepaald (136) en beschikt, en betuigt, dat het evenzeer zijn eigen wil, als die zijnes Vaders was, dat Hij zijn leven zou afleggen. En, zoo als Hij in dezen spreekt, zoo handelt Hij ook. Met vasten gang gaat Hij zijn lijden tegen, vast beraden treedt Hij den dood te gemoet. Zoo lang zijn tijd nog niet was gekomen, moge Hij meermalen de vervolgingen [illegible] en

(134) Verg. REINHARD, *over de Voorzeggingen van* CHRISTUS *aangaande zijne opstanding*, vertaald uit het Latijn en te vinden in de *Biblioth. van Theol. Letterkunde*, 3de Deel, bl. 845. volgg.

(135) *Joan.* XII: 27.

(136) Hij voorspelt toch zijn lijden en dood, met gewisheid en door Goddelijke ingeving. Zie E. C. FLATT, *noch etwas über die Überzeugung* JESU *von der Gewissheit seines Todes*, in BENGELS *Archif für die Theol.* I Band. S. 17. folgg.

en lagen zijner vijanden ontgaan zijn, maar nimmer geeft Hij eenig blijk, dat Hij zulk eenen weg wil inslaan, zulk eenen levensloop kiezen, dat Hij moge kunnen verwachten, dat Hij niet te eeniger tijd door de handen zijner vijanden zal omkomen. Toen zijn tijd nabij is, begeeft Hij zich kloekmoedig naar Jeruzalem, waar Hem lijden en dood wacht; naar Gethsemané, waar Hij wist, dat men Hem zou vangen. Schoon Hij betuigt, dat Hij den Vader zou kunnen bidden, en die Hem twaalf legioenen Engelen bijzetten; Hij roept zoo min die hulpe in, als Hij wil, dat zijne leerlingen Hem met het zwaard zullen verdedigen. Noch voor den Joodschen raad, noch voor PILATUS geeft Hij eenig blijk van wankelmoedigheid, doet Hij eenige poging, om zijn' dood te ontgaan. Met bedaarde onverschrokkenheid draagt Hij vervolgens zijn bitter lijden. Die begeeft Hem ook daar niet, waar Hij van het kruis, wetende, dat alles door Hem volbragt was, zijnen Vader bidt om een spoedig einde zijner smarte: die blijft Hem bij tot in het oogenblik zijnes doods. Zulk een vast besluit, om te lijden en te sterven, betoont Hij, op de ondubbelzinnigste wijze, door woorden en daden, naar de duidelijke uitspraken der Heilige Schrift (137). En even duidelijk getuigt die Heili-

(137) Zonder tot veel te groote breedvoerigheid te ver-

lige Schrift van de doorgaande helderheid en zekerheid van de verwachtingen van onzen Heer op de heilrijkste vruchten van zijnen dood. Wat toch Hemzelven betreft, duidelijk getuigt Hij, bij herhaling, dat Hij zijnen dood beschouwt, als een henengaan tot het huis zijnes Vaders, als een wederkeeren naar de plaats, van waar Hij gekomen was (138), als het middel om Hem te verhoogen tot grooter heerlijkheid en meerder magt en invloed (139), en de Schrijver van den Brief aan de Hebreën getuigt van Hem (140), dat Hij, voor de vreugde, Hem voorgesteld, het kruis heeft gedragen en de schande veracht. En wat de vruchten en heilrijke gevolgen van zijnen dood voor anderen betreft, blijkens de Heilige Schrift verwachtte onze Heer dezelve, met even diezelfde helderheid en zekerheid.

vallen, kan ik hier niet treden in eene verdediging van de voorspellingen van JEZUS aangaande zijn lijden, of van onzen Heer tegen den laster van den Fragmentschrijver, als of zijn dood Hem tegen zijne bedoeling zou zijn overgekomen en zijn plan, om een aardsch koningrijk te stichten, zou hebben verijdeld.

(138) *Joan.* XIV: 2, 28. verg. Hoofdst. XIII: 1—3 en XII: 32, 33. XVI: 5 enz.

(139) *Joan.* XIII: 3, en verg. daar V. D. PALM in zijne aanteek. Hoofdst. XII: 32, XIII: 31, 32, en zoo vele duidelijke voorspellingen van zijne opstanding en aanstaande verheerlijking.

(140) Hoofdst. XII: 2.

heid. Niet alleen toch spreekt Hij van zijn henengaan, als nuttig voor zijne discipelen (141), maar ook bij herhaling van het heil, hetwelk zijn dood zou aanbrengen voor de menschen. Zijn leven zou Hij geven tot een rantsoen voor velen (142); zijn bloed zou voor velen vergoten worden, tot vergevinge van zonden (143); gelijk de koperen slang zou Hij verhoogd worden, opdat een iegelijk, die in Hem gelooft, niet verderve, maar het eeuwige leven hebbe (144). Gelijk het tarwengraan, dat in de aarde valt en sterft, zoo zou Hij stervende veel vrucht voortbrengen (145). Wanneer Hij, door zijn dood, van de aarde zou verhoogd zijn, zou Hij ze allen tot zich trekken (146).

Uit al het aangevoerde blijkt middagklaar, voor elken onbevooroordeelde, met welk een vast besluit en met welke heerlijke verwachtingen onze Heer steeds zijn lijden te gemoet zag en ging. Zijne gemoedsgesteldheid in Gethsemané, de hooggaande angst en droefheid, welke Hem daar het vooruitzigt van zijn naderend lijden veroorzaakt, is dus blijkbaar, even als vroegere minder hevige ontroeringen, door de voorstelling van

(141) *Joan.* XVI: 7 en elders.
(142) *Matth.* XX: 28. (143) *Matth.* XXVI: 28.
(144) *Joan.* III: 14—16. (145) *Joan.* XII: 24.
(146) *Joan.* XII: 32, 33.

van zijnen dood bij Hem verwekt, slechts iets oogenblikkelijks en spoedig voorbijgaande geweest. En zoo iets zou men, zonder de grootste onbillijkheid, als een vlek op zijn karakter kunnen beschouwen! Eene enkele opwelling van hevige aandoeningen, voor weinige oogenblikken, zou men met regt kunnen aanmerken, als eene smet werpende op zijn gansche leven, op het heerlijkste gekenmerkt door kloekmoedige welberadenheid en helderheid van geest! Met eenig regt zou men er, ten hoogste, niet meer uit kunnen besluiten, dan dit, dat de Verlosser, voor zeer korten tijd, eenen hevigen aanval van zeer menschelijke en verschoonlijke zwakheid heeft ondervonden, doch boven welke Hij zich spoedig zoo geheel wist te verheffen, dat Hij, met de meest mogelijke kloekmoedigheid, onderwerping en bereidvaardigheid zijnen dood te gemoet ging en stierf aan het kruis. Zoo het niet onzen Heer gold, wiens karakter wij als *in den volstrektsten zin* vlekkeloos vereêeren, zouden wij zeker niet meer tot zijne verdediging behoeven aan te voeren. Wij zouden het genoeg kunnen achten te hebben aangetoond, dat zijne zielsgesteldheid in den hof, met ongunstige oogen beschouwd, ten allerhoogste slechts kon heeten eene ligte schaduw, voor één oogenblik, door de Hem dreigende onheilswolk, op de doorgaan-

de helderheid en den heerlijken glans van zijn karakter geworpen.

Doch op *zijn* volmaakt vlekkeloos karakter behoeven en behooren wij ook den schijn, of het vermoeden van eene schaduw niet te dulden, daar wij die geheel van hetzelve kunnen afkeeren. Dat zal ons blijken, wanneer wij de bedenkingen of beschuldigingen, uit JEZUS gemoedsgesteldheid in Gethsemané tegen zijn karakter ingebragt, stuk voor stuk nagaan.

Immers, wat onzes Heeren *kloekmoedigheid* betreft, met geenerlei regt kan het tegen dezelve eenige bedenking baren, dat Hij tegen zijnen naderenden dood opzag en bij de levendige voorstelling van denzelven met vreeze en droefheid werd bevangen. Want dit was in Hem zeer natuurlijk en volstrekt niet laakbaar, als een gevolg van gebrek aan moed.

Trouwens, wanneer de naderende dood geheel geen opzien baart en geenerhande aandoeningen van vreeze of droefheid verwekt, komt dit steeds voort uit oorzaken, welke bij JEZUS onzen Heer geene plaats konden vinden, en dus ook op Hem niet konden werken.

Dat geheel verachten van allen schrik des doods, dat onverschillig, koelbloedig, of ook wel juichend te gemoet gaan van denzelven toch, het welk men in sommigen pleegt te prijzen, als een blijk van vastheid van karakter en kloeken moed,

blijkt

blijkt ons, bij nadere beschouwing, voort te komen, soms uit eene natuurlijk aangeborene en dus zoo min prijzens- als lakenswaardige oorzaak; soms uit zeer verkeerde oorzaken, en ook daar, waar wij het uit goede, althans betere, kunnen afleiden, altijd uit zulke, welke in JEZUS onzen Heer niet vielen, of konden vallen. Wanneer wij ons, door eene wijsgeerige beschouwing van den mensch, door ondervinding en geschiedenis voorgelicht, alle mogelijke gevallen voorstellen, zal ons dit met de meeste duidelijkheid blijken.

Geheel onverschillig verachten en zonder schroom of droefenis te gemoet gaan van den dood, ook schoon hij met zeer schrikwekkende en foiterende omstandigheden vergezeld gaat, kan namelijk voortkomen uit eene, het zij aangeborene, het zij, door veelvuldige oefening, verkregene *ongevoeligheid en hardvochtigheid van ligchaamsgestel*, welke schier geheel onvatbaar maken voor smarten en aandoeningen. Doch wij behoeven onzen Heer slechts half te kennen uit zijne geschiedenis, om ons ten volle overtuigd te houden, dat ongevoeligheid en hardvochtigheid van ligchaamsgestel Hem niet waren aangeboren. En, schoon Hij er verre van af was, om zich aan wekelijkheid, of overmatige gevoeligheid van ligchaam te hebben toegegeven; schoon Hij integendeel zijn ligchaam, door vasten, reizen, waken en werken had gehard tot dien graad van

vastheid, welken Hij noodig had, om zonder onderlaten zich bezig te houden in het werk, Hem door zijnen Vader te doen gegeven; niet één blijk levert ons zijne geschiedenis op van oefeningen, door Hem in het werk gesteld, om zich ongevoelig te maken voor alle ligchaams-smart. Zeker hebben wij ons onzen Heer voor te stellen, als iemand van een meer fijn gebouwd en teeder, schoon niet verteederd ligchaamsgestel, niet, door gewoonte en oefening, verhard tegen alle smartgevoel. Want dit strookt niet alleen het best met het Ideaal, ook van ligchamelijke volkomenheid, hetwelk wij zoo genegen zijn ons van Hem te vormen; dit volgt niet alleen uit de aanteekeningen, welke wij in zijne levens-geschiedenis vinden van zijne ondervinding van honger, dorst en vermoeijenis; met de meeste zekerheid kunnen wij ook tot zulk een ligchaamsgestel van onzen Heer besluiten, uit zijne zoo blijkbaar aandoenlijke en teeder en levendig gevoelende gemoedsgesteldheid, welke altijd met een gelijksoortig ligchaamsgestel vergezeld gaat (147). In onzen Heer kon het dus ook niet vallen, dat Hij zich, uit ligchamelijke ongevoeligheid en hardvochtigheid, geheel verhief boven alle vrees voor den dood en meer dan doodelijke smarten. Ook bij hen baart doorgaans de naderende dood ge-

(147) Zie RENSING, t. l. p. 13.

geheel geen opzien, of eenige aandoeningen van angst en droefheid, wier *zielsvermogens* van nature zoo stomp en onvatbaar zijn, of door ziekte en ouderdom zoo veel hebben geleden, of zoo zeer alle beschaving missen, dat zij zich naauwelijks boven het redelooze vee verheffen.

Doch het behoeft wel niet gezegd, dat zulk eene, schier dierlijke, stompheid even min kan gedacht worden, bij onzen Heer te hebben plaats gehad en gewerkt, als verscheidene zedelijk zeer verkeerde oorzaken, aan welke men het bij velen heeft toe te schrijven, dat zij ongevoelig waren, of zich betoonden voor allen schrik des doods, als *zatheid des levens*, die zoo velen den dood deed wenschen en zoeken, in plaats van hem te schuwen; *spijt* en *verkropte boosheid*, die haren vijanden het vermaak niet gunnen van zich in hare vrees en smart te verheugen; *hoogmoed*, welke het beneden zijne waardigheid acht eenige vrees voor den dood te betoonen, en *ligtzinnige ongodsdienstigheid*, welke den schijn van grootheid en sterkte van geest zoekt aan te nemen door met den dood te spotten (148).

Minder zedelijk verkeerd hebben wij het te achten, wanneer het *overspanning is van gevoel*, die alle vrees voor den dood geheel onderdrukt, het

(148) S. REINHARD, *System. der Christ. Moral.* 2 Th. S 585, noot (*b*).

het zij dit gevoel van eenen krijgshaftigen, of anderzins eerzuchtigen, hetzij hetzelve van eenen Godsdienstigen aard is. Doch ook deze oorzaak kon bij onzen Heer niet werken. Want krijgsroem was er door Hem niet te zoeken of te behalen, met het onverschillig verachten van den dood. Zijne gansche levensgeschiedenis is ons een bewijs, dat Hij de waarheid sprak, wanneer Hij van zichzelven getuigde: *Ik neem geene eer van menschen* (149), en *ik zoek mijne eer niet* (150); en schoon zich het ongeloof ook dien laster heeft veroorloofd (151), een Godsdienstige dweeper was onze Heer zeker niet. Wij kunnen Hem dan ook in zijn te gemoet gaan van den dood niet vergelijken met den krijgsman, of den eerzuchtige, die hun eergevoel drijven tot eene hoogte, van welke zij met minachting nederzien op het gevaar van eenen schier zekeren dood. Wij kunnen Hem evenmin vergelijken met zoo vele martelaren, van welke REINHARD te regt zegt (152), dat zij niet altijd wijze, zedelijk goede menschen waren, die vaak zonder noodzaak den martelaarsdood zochten, en wier juichend lijden en sterven misschien meer het gevolg was van blinden ijver, of zich hoog opwinden-

(149) *Joan.* V: 41. (150) *Joan.* VIII: 50.
(151) Z. HAMELSVELD, *Bijb. verded.* IVe D. bl. 78.
(152) *Syst. der Christ. Moral.* 1. Th. S. 42.

dende dweeperij, dan van echt Christelijken moed. Ook zulke oorzaken, welke bij anderen, op eene geheel onberispelijke wijze, den schrik des doods aanmerkelijk moesten matigen, of wel geheel wegnemen, vonden bij onzen Heer geene plaats, en konden dus bij Hem geene werking doen. Het *vooruitzigt op*, of de *aanvankelijke ondervinding van een spoedig en gemakkelijk levenseinde*, moge, bij het heldere uitzigt op een beter leven, velen gerust en zelfs blijmoedig hebben doen sterven; dat vooruitzigt had onze Heer niet. Niet in weinige oogenblikken zou een giftbeker, op eene niet zeer smartelijke wijze, zijn leven doen eindigen. Niet door een minder pijnelijk bloedverlies, uit geopende slagaderen, zou Hij bezwijmen. Hem wachtte een gansche reeks van smarten en verguizingen uitloopende op eenen langzamen en hoogst benaauwden en pijnlijken dood En zijn dood is dus evenmin met dien van eenen SOCRATES en SENECA, als van den Christen, welke zich in zijne laatste oogenblikken verblijdt in de hope des beteren levens, in welke hope hij zacht en zalig insluimert op zijne legerstede, te vergelijken.

De verdere *afstand*, op welken men lijden en dood voorziet, of meent te voorzien, de *onzekerheid van den tijd en den aard* van het aannaderend lijden en sterven, mogen veeltijds medewerken, om het opzien tegen de donkere toekomst,

komst te matigen, of te doen verzetten. Ook dit had bij onzen Heer geene plaats. Naauwlijks eene schrede was er tusschen Hem en het verschrikkelijke leed, hetwelk Hem dreigde. Hij wist, dat zijne vangeren reeds op weg waren, om Hem te grijpen. En schoon zich dat leed niet stuksgewijze en in al zijne deelen, duidelijk voor den geest van onzen Heer heeft vertoond, maar meer als een minder duidelijk voor Hem liggend geheel, en ik ook daaraan, gelijk boven gezegd is, de hevigheid zijner ontroering meen te moeten toeschrijven; was Hem toch de aard van zijn aanstaande lijden genoeg bekend, om al die onzekerheid dienaangaande weg te nemen, welke anderen nog eenige, de droefheid verzachtende, hoop, of eenigen, de vrees matigenden, twijfel overliet.

De aandacht afleidende en de *ziel verheffende omstandigheden* van verschillenden aard, mogen dikwijls hebben zamengewerkt of het hare toegebragt, om bij stervenden de vreeze des doods te verminderen en deszelfs bitterheid te doen wijken. Ook dit was bij onzen Heer het geval niet. Hoe velen het ook mogten ondervinden, bij het naderen van den dood, dat hunne droefheid werd gematigd, hunne vreeze gestild, door *toespraak* en *troost van* deelnemende *vrienden*; vruchteloos verlangde onze Heer in Gethsemane, dat zijne meest geliefde jongeren eene ure

met

met Hem zouden waken. *Afwisseling van* verschillende *voorwerpen*, die de aandacht afleiden, de belangstelling verdeelen, moge veeltijds oorzaak zijn, dat den stervende, bij het naderen van zijn einde, zijne laatste oogenblikken minder smartelijk en bang vallen, welke afwisseling leverde voor onzen Heer de eenzaamheid en doodelijke stilte van den nacht op? En was het de ondervinding van vele voortreffelijke martelaren en geloofshelden, dat het *blijkbaar doel*, *waarmede God hen tot lijden riep*, en een daaraan *geëvenredigd genot van Goddelijke vertroostingen*, hen sterkte en tot meer dan overwinnaars maakte in den laatsten strijd, zoo dat zij vrolijk en welgemoed den marteldood tegengingen; ook dat kon, eindelijk, bij onzen Heer het geval niet zijn. Immers het blijkbaar doel, waarmede God vrome martelaren riep tot den marteldood, was, dat zij zouden zijn bloedgetuigen der waarheid, toonbeelden van de Goddelijke kracht, met welke het Evangelie werkt. Hunne laatste oogenblikken moesten zich dus kenmerken door hoogen moed, blijmoedig geloofsvertrouwen en levendige hoop. Des waren zij zichzelven bewust. Die bewustheid schonk hun moed en krachten; terwijl Hij, die hen riep, zich aan hen getrouw betoonde en zijne kracht in hunne zwakheid volbragt. Maar een geheel ander doel was het, waarmede God zijnen Zoon tot lijden riep, namelijk,

lijk, dat Hij, als het Lam Gods, de zonde der wereld zou wegnemen, en door zijnen dood eene verzoeninge zijn voor onze zonden. Met dat doel strookte niet de levendige betooning van hoogen moed en blijde hoop, maar veelmeer van diep en drukkend smartgevoel. Eigen gemoedsverheffing of Goddelijke opbeuring tot die hoogte van blijmoedigheid en inwendige kracht, van welke Hij zijn lijden en dood blijmoedig kon tegensnellen, kwamen dus ook bij Hem niet te pas (153). Het gansche karakter van zijn lijden is dan ook meer, en moest meer zijn, dulden en duldend dragen, dan zegepralen. Zelfs zijn laatste woord aan het kruis: *het is volbragt*, is meer eene uitdrukking van vreugde, dat het einde zijner smarten dáár is, dan eene zegevierende uitdaging van den prikkel des doods, en de overwinning van het graf.

In Gethsemané, bij den eersten aanval van zijn lijden, voegen dan ook beter tranen en smeekingen tot Hem, die Hem van den dood kon verlossen; en het behoeft ons niet te verwonderen, dat

(153) Beproeven wij het, om ons JEZUS voor te stellen, zonder eenige ontroering, of wel triumferende zijn lijden te gemoet gaande en dragende, en ons, bij die voorstelling, Hem te denken, als het Lam Gods, de zonde der wereld dragende, en wij zullen gevoelen, dat het eene niet bij het andere voegt.

dat wij Hem daar aantreffen, meer als eenen lijder, door vreeze des doods bevangen, dan als eenen overwinnaar in den strijd, bij voorraad juichende in zijne zegepraal.

Allezins natuurlijk was het dus, dat onze Heer zijn lijden en dood niet zonder opzien te gemoet ging, en dat dit opzien Hem in Gethsemané angst en droefheid deed ondervinden. Al het aangevoerde in overweging genomen zijnde, ware dit niet anders te verwachten. Zelfs geen schaduw kan dit derhalve worden geacht op zijn karakter te werpen, of eenig gegrond vermoeden baren, als of het Hem aan *kloekmoedigheid* zou hebben ontbroken. Maar, schoon dan ook al angst en droefheid, in eene zekere mate, door het opzien tegen lijden en dood, in het gemoed van JEZUS verwekt, niet laakbaar, maar integendeel natuurlijk zijn te achten in des Verlossers gegevene omstandigheden; gingen die angst en droefheid dan toch bij Hem, in Gethsemané, niet te hoog, en is derzelver zoo groote mate geen bewijs van kleinmoedigheid te achten; immers, wanneer wij dezelve enkel uit opzien tegen zijn naderend lijden en sterven hebben af te leiden?

Ik zou, tot wegneming dezer bedenking, kunnen aanmerken en betoogen, dat zij evenzeer geldt tegen het gevoelen van hen, die JEZUS hooggaande gemoedsaandoeningen in den hof afleiden

leiden uit sommige andere *natuurlijke* oorzaken. Doch ik wil daarbij niet stilstaan, daar er buitendien genoeg te zeggen is tot betoog, dat deze bedenking van geene kracht is.

Al de omstandigheden, namelijk, in welke zich de Verlosser bevond, werkten zamen, om zijne beangstheid en droefenis eenen zeer hoogen graad te doen bereiken, gelijk uit al het bovenaangevoerde genoegzaam blijkt. JEZUS zelf was een gansch bijzonder persoon, zoo als ons de geschiedenis geenen tweeden leert kennen. Hij stond in meer dan ééne, Hem geheel eigene, betrekking. Hij was geheel onschuldig, volkomen heilig, zoodat Hij zelfs het minste lijden niet, door eigene tekortkoming of verkeerdheid, verdiende. Hij was de belangrijkste persoon en grootste weldoender van dat volk, hetwelk Hem zijn lijden en dood zou aandoen. Hij was de eigen Zoon van God, die heerlijkheid bij den Vader had, eer de wereld was, en zich waardig gevoelde de aanbidding aller Engelen Gods. En hoezeer ik niet ontkenne, dat dit Hem bijzonder eigene heeft toegebragt, om Hem in zijn lijden te ondersteunen; twijfel ik echter aan den anderen kant evenmin, of het kon en moest aan zijn leed eene ongehoorde zwaarte bijzetten. Het gevoel van dat lijden kwam echter geheel op Hem, als *mensch*, ons in alles gelijk geworden, aan, en geen wonder dus, dat hetzelve Hem in

zoo

zoo hoog eenen graad beangstte en bedroefde. Ja zijn individueel karakter, als mensch (zoo als wij Hem boven hebben leeren kennen) van een meer teeder ligchaamsgestel en levendige aandoeningen, kan ons bij Hem, in zijne omstandigheden en betrekkingen, geene zwakke aandoeningen doen verwachten. Kleinmoedigheid is het voorts zeker niet, wanneer men een lijden en eenen zekeren dood, door welks aannadering men zich zoo zeer getroffen voelt, vastbesloten en welberaden te gemoet gaat. Dat mag veeleer ware kloekmoedigheid heeten. En dat heeft onze Heer gedaan. Het hooggaande zijner aandoeningen, in verband beschouwd met zijn volgend gedrag, is ons dus veelmeer een bewijs van zijne kloekmoedigheid, dan dat het de tegen Hem ingebragte beschuldiging van kleinmoedigheid staaft. Terwijl wij het ook niet moeten vergeten, dat Hij zoo wel vertrouwend en onderworpen, als beangst en bedroefd was. *Gebrek aan onderwerping* trouwens blijkt ons evenmin, als gebrek aan moed, uit het gebeurde met den Verlosser in Gethsemané.

Eenige bedenking toch tegen zijne gewillige en volkomene onderwerping aan den wil van zijnen Vader, zou, na al het gezegde tot handhaving zijner kloekmoedigheid, alleen haren grond kunnen schijnen te vinden in zijne herhaalde bede, dat de drinkbeker des lijdens van Hem, indien

het mogelijk ware, mogt voorbijgaan. Doch herinneren wij ons het boven aangemerkte aangaande het doel van deze bede, als niet moetende strekken, om zich aan het dragen van zijn lijden te onttrekken, maar veelmeer om zich daartoe te sterken, met vaste, welberadene gewilligheid; dan vervalt ook alle schijn van verdenking, die men uit deze bede zou mogen willen ontleenen tegen JEZUS volkomene onderwerping aan den wil van zijnen God en Vader. Blijkbaar was het dan ook dit, hetwelk in zijn bidden, indien ik mij zoo mag uitdrukken, den hoofdtoon had, dat de wil zijnes Vaders mogt geschieden, en hoezeer Hij dit met ernst en een volkomen hart boven alles begeerde, toont zijn gedrag, terstond na zijn bidden gehouden, middagklaar.

Is door dit een en ander het *onbevlekt karakter* van onzen Heer genoegzaam gehandhaafd tegen alle beschuldiging en verdenking van kleinmoedigheid en gebrek aan onderwerping aan zijnen Vader; dan behoeft het zeker ook wel geen breedvoerig betoog, dat hetgeen Hem wedervoer en door Hem geschiedde in Gethsemané geen grond van beschuldiging tegen Hem oplevert wegens *gebrek aan menschenliefde.* Ging Hij toch, hoezeer ook aangevallen door vrees en droefheid, bij het gezigt van zijn naderenden dood, ging Hij, hoe vurig en aanhoudend ook biddende,

ge-

gelijk Hij bad, echter volkomen onderworpen en kloekmoedig zijn lijden te gemoet, en nam Hij dat lijden op zich uit liefde tot de menschen; dan is Hij zeker, ook in Gethsemané, een boven allen onzen lof verheven voorbeeld van ware menschlievendheid. Of welk mensch gaf immer zulk een bewijs van liefde voor zijne medemenschen, als de mensch JEZUS CHRISTUS, kloekmoedig zich verheffende boven de vrees voor den Hem aangrimmenden dood, en onderworpen aanvaardende zijnen zoo bitteren lijdensarbeid tot heil zijner broederen. Men beproeve het vrij, uit de gansche geschiedenis van alle eeuwen één voorbeeld van menschlievendheid aan te wijzen, waardig, om als wedergade met de zijne te worden vergeleken!

Doch zoo al zijn angst en vreeze en gebed in den hof, wanneer wij dezelve afleiden uit opzien tegen zijn lijden en dood, geen vlek, of schijn van vlek werpen op zijn karakter, als mensch; is er dan toch geene reden om dezelve strijdig te achten met zijne hooge waardigheid, als Godsgezant, Zaligmaker van zondaren en Zoon van God? Laat ons ook deze bedenking in overweging nemen.

Na al het aangevoerde tot volkomene zuivering van het menschelijk karakter van JEZUS, bij zijne gemoedsgesteldheid en bede in Gethsemané, van allen blaam of schijn van verdenking,

kan de bedenking tegen JEZUS gemoedsangst, wanneer wij denzelven afleiden uit zijn opzien tegen zijn lijden en dood, — en tegen zijn gebed, als strijdig met zijne hooge waardigheid, alleen haren grond en hare kracht ontleenen uit de kennis, welke Hij, in die hooge waardigheid, moet worden voorondersteld te hebben gehad van de noodzakelijkheid van zijn lijden, als vast door God bepaald, en als het volstrekt vereischte middel tot verkrijging zijner eigene hooge heerlijkheid en de zaligheid van zondaren. Heeft Hij zich toch, ook in Gethsemané, *volstrekt* onberispelijk, als mensch, in kloekmoedigheid, onderwerping aan God en liefde tot de menschen gedragen; dan kan Hem, ook in zooverre, dit gedrag niet als Godsgezant, hoe hoog ook boven alle andere Godsgezanten verheven, tot verwijt strekken; het kon dan niet onvoegzaam voor Hem als Zaligmaker van zondaren worden geacht, en als Zoon van God, met den mensch JEZUS CHRISTUS ten naauwste vereenigd, behoefde Hij het zich niet te schamen. Alleen zou het kunnen worden strijdig geacht met zijne volstrekt zekere voorwetenschap van zijn lijden en dood, en de bepaalde kennis van derzelver noodzakelijkheid, die Hij, uit hoofde zijner hooge waardigheid, moet worden geacht te hebben bezeten. Men zou het, namelijk, onmogelijk kunnen achten, dat JEZUS in Gethsemané, uit op-

opzien tegen zijn aanstaande lijden, zoo zeer door angst en droefheid ware bevangen, indien Hij met volkomene zekerheid, ten gevolge zijner hooge waardigheid, zijnen aanstaanden dood had voorzien (154). Men zou ook de wijze, waarop JEZUS zich biddende uitdrukt: *Vader! indien het mogelijk is*, en die eenigen twijfel schijnt aan den dag te leggen, of het niet mogelijk ware, dat Hij van zijn lijden vrijging, kunnen achten niet bestaanbaar te zijn, met hetgeen Hij als Godsgezant, als Zaligmaker van zondaren en Zoon van God moet vooronderstelde worden te hebben geweten, volstrekt zeker en noodzakelijk te zijn.

Zoo ik mij niet bedrieg, moeten wij, na het reeds betoogde deze bedenking hiertoe bepalen, en ik begin dezelver beantwoording met aan te nemen, dat onze Heer niet slechts als wijs, nadenkend mensch, het, uit zijne bestemming en de verdorvenheid zijner tijdgenooten, met, aan volkomen zekerheid grenzende, waarschijnlijkheid kon besluiten, dat Hij moest lijden en sterven, maar ook, dat Hij dit, uit hoofde zijner hooge waardigheid, door Goddelijke bekendma-

(154) Gelijk dit beweerd wordt door NITZSCH in zijne *Programmata de mortis a J. C. oppetitae necessitate*, et G. M. L. DE WETTE in zijne *Commentatio de morte Christi expiatoria*, beide aangeh. (S. 17), en de laatste beoordeeld (S. 46 folgg.) in BENGELS *Archiv*. I B.

making, met volstrekte zekerheid, heeft geweten (155). Uit dien hoofde erken ik dan ook, dat onze Heer zijn lijden en dood bepaaldelijk heeft gekend en beschouwd als het noodzakelijke middel tot zijne verheerlijking en de zaligheid van zondaren. Trouwens zoo men het ook al niet op zich mogt durven nemen, om uit inwendige gronden de noodzakelijkheid van JEZUS lijden en sterven, als middel tot het gezegde einde te betoogen; schoon men het ook mogelijk mogt achten, dat de Goddelijke wijsheid ditzelfde einde, ook nog door andere middelen, zou hebben kunnen bereiken; kan men er toch niet aan twijfelen, of JEZUS heeft noodzakelijk geacht, dat Hij, om Zaligmaker van zondaren te worden, den smadelijksten en smartelijksten dood onderging, wanneer Hij, door bepaalde, Hem van God medegedeelde, voorwetenschap, zich van de zekerheid van zijn lijden heeft overtuigd gehouden.

Doch hoezeer ik dit een en ander aanneme en erkenne, schijnt mij daaruit niet te volgen, *of* dat het onmogelijk moet worden geacht, dat het opzien tegen zijn naderend lijden onzen Heer in Geth-

(155) Het is hier de plaats niet om dit te betoogen, ik verwijze daarom tot de reeds aangehaalde verhandeling van FLATT, in het *Archiv* van BENGEL, l. l. S. 17. folgg.

Gethsemané zoo zeer zou hebben kunnen beangstigen en bedroeven, *of* dat Hij daar niet zou hebben kunnen bidden: *Vader! indien het mogelijk is, laat dezen drinkbeker van mij voorbijgaan.*

Ik zie toch niet, dat de meestbepaalde voorwetenschap van zijn lijden onzen Heer heeft moeten onvatbaar maken, voor angstig en smartelijk opzien tegen hetzelve. Hoe zeker men toch ook moge weten, dat een dreigend onheil ons staat te treffen; het moge ons de noodzakelijkheid doen beseffen, om ons aan hetzelve te onderwerpen en er ons toe te schikken, om hetzelve te dragen gelijk het behoort; het neemt niet weg, dat wij met angst en smart tegen hetzelve blijven opzien. Voegt men er bij: zoo Hij, uit hoofde van zijne hooge waardigheid en nadere betrekking tot de Godheid, zijn lijden met volkomen zekerheid heeft voorzien, dan zeker ook zijne opstanding en de heilzame gevolgen van zijnen dood, en dat moest het dan toch onmogelijk maken, dat Hij met zoo veel angst en droefheid tegen zijne aanstaande smarten opzag. Ik erkenne weder, dat onze Heer de meest volkomen zekerheid, door Goddelijke mededeeling, heeft gehad van zijne opstanding en de zalige vruchten van zijn lijden. Doch ook hieruit zie ik niet, dat zou volgen, dat het onmogelijk zou te achten zijn, dat het vooruitzigt van zijn

lijden Hem, in Gethsemané, zoo zeer zou hebben bedroefd en beangst (156).

Ook de meest zekere verwachting toch van zijne opstanding en de vrucht van zijn lijden voor Hem zelven en anderen, kon bij Hem niet geheel dooden alle vatbaarheid voor smartelijk gevoel. Zou Hem, als mensch, die verwachting altijd even levendig en helder voor den geest zijn geweest? Zou al, wat in Gethsemané zamenliep, niet genoegzaam zijn geweest, om dezelve voor eenige oogenblikken te verduisteren? Houdt lijden daarom op lijden, en dus een voorwerp van natuurlijken afkeer, te zijn, omdat het rijk zal zijn in zekere en heilzame gevolgen? Hield JEZUS daarom op, als mensch, ons zijnen broederen in alles gelijk te zijn, om dat Hij tevens meer dan eenig mensch, de Zoon van God was? En, zoo Hij in den volsten nadruk mensch was en bleef, waarom zou dan het tegenwoordige onaangename niet met al zijne kracht op Hem hebben kunnen werken, in weerwil van deszelfs met zekerheid te wachten, spoedig einde en zalige, maar echter altijd toekomende gevolgen (157)?

Acht

(155) „*Histrioniam exercuisset*", zegt NITZSCH, l. l. oneerbiedig en onbedacht genoeg.

(157) Zie FLATT, l. l. S. 29. folgg. „Die Kenntniss „der herrlichen Entwickelung Seines Schicksals konnte „das

Acht men het voorts onbestaanbaar met zijne hooge waardigheid en de bepaalde kennis, welke Hij, uit hoofde van dezelve, moet hebben gehad van de noodzakelijkheid van zijn lijden en dood, dat Hij bad: *Vader indien het mogelijk is* enz., en zóó eenigen twijfel scheen aan den dag te leggen, of het niet mogelijk ware, dat Hij van zijn lijden vrijging, ook hierop meen ik, dat op eene voldoende wijze kan worden geantwoord.

In de *eerste* plaats merk ik aan, dat JEZUS bij zijn bidden in Gethsemané, zoo geheel menschelijk gestemd is en op eene menschelijke wijze te werk gaat, dat wij daarbij de gedachte aan zijne hooge waardigheid, en hetgeen Hij ingevolge dezelve wist en vermogt, geheel schijnen te moeten uitsluiten. Deze aanmerking, die mij van groot belang schijnt, om het bidden van onzen Heer in den hof regt te beoordeelen, moet ik hier wat breeder uit één zetten. *Vóór alle dingen* verdient onze aandacht de zoo menschelijlij-

„ das Gefuhl des Schmerzes nicht vernichten, oder das „ Erwachen desselben nicht hindern, gehörte aber zu „ den Mitteln, wodurch es ihm gelang es zu beherrschen. „ Die Gewissheid nach wenigen Stunden gesättigt zu sein, „ bewirkt nicht, das der Hungernde aufhört hungrig zu „ sein, wohl aber gibt sie ihm kraft, den Hunger zu „ zähmen und zu beherrschen." *Algem. Kirchenz.* 1831. 5 Heft. S. 584.

lijke *toon* en de meer menschelijke *stemming* van zijn gebed. Het is bidden, in den verhevensten zin van dat woord, wanneer men zich den oneindig Hoogen en Heerlijken levendig voorstelt, in den schitterenden glans van al zijne volmaaktheden; wanneer men zich zoo verheft tot en gemeenschap oefent met de opperste Volkomenheid, zich aanvuurt tot derzelver verheerlijking, zich verliest in de bewondering van Hem, wiens bestaan, wiens magt, wiens wetenschap, en wiens liefde geene grenzen kennen. Bij zulk een bidden is het niet zoo zeer eene bepaalde, bijzondere begeerte, welke des bidders ziel bezig houdt. Het is meer eene, naar het oneindige zich uitbreidende, en zich geheel in den Oneindige verdiepende, werkzaamheid van den geest, geheel vervuld van verhevene voorstellingen en levendig onuitsprekelijk verlangen. Tot dien hoogsten toon des gebeds nu mogen zich steeds verheffen de Engelen en gezaligden. Die hoogste stemming van het gebed moge nu en dan, reeds op deze aarde, bereiken eenige uitverkorenen des Hemels, in oogenblikken van levendig voorgevoel hunner aanstaande zaligheid. De meer doorgaande toon en stemming van het menschelijk bidden zijn zij niet. Veelmeer is het doorgaans eene bepaalde begeerte, die bij ons gebed onze geheele ziel vervult. Biddende, rigten wij onze aandacht en belangstelling veelal op

één

één punt, en wij hechten ons doorgaans meer geheel aan hetzelve, naarmate ons gebed hartelijker en vuriger is. En zoo menschelijk ging het ook onzen Heer, biddende in Gethsemané. Slechts één bepaald denkbeeld hield Hem bezig en was als het vaste punt, om het welk zich zijn gebed bewoog.

Dat ééne, *verder*, hetwelk Hem geheel bezig houdt, is *iets geheel menschelijks.*

Meermalen bad zeker onze Heer, gedurende zijne omwandeling op aarde zoo, dat Hij, als met zijne geheele ziel, in God was en de vertrouwelijkste gemeenschap met den Vader oefende, over geheel Goddelijke zaken. Maar nu is iets zoo geheel menschelijks de stof en het onderwerp van zijn bidden: het voorbijgaan van zijn' lijdensbeker.

Niet minder verdient onze opmerking de geheel *menschelijke onderwerping*, met welke Hij bidt. In het volle gevoel zijner hooge waardigheid en de naauwe betrekking tusschen God en Hem, hoorde men Hem wel eens spreken tot zijne discipelen: *al wat Gij den Vader bidt in mijnen naam, dat zal Hij u geven* (158), of tot den Vader zelven: *Vader! ik weet, dat gij mij altijd hoort* (159). Soms zelfs was het: *Vader*

(158) *Joan.* XVI: 23.
(159) *Joan.* XI: 42.

der! ik wil (160). Doch met de diepste, geheel menschelijke onderwerping, smeekt Hij in Gethsemané: *Vader! niet gelijk ik wil, maar gelijk Gij wilt!*

Al verder zien wij Hem bidden geheel vervuld van *menschelijke aandoening*, en die naar buiten vertoonende op eene zeer *menschelijke wijze.* Zijne ziel is geheel beangst en bedroefd ter dood toe, zoodat Hij de versterking van eenen Engel noodig heeft, behoefte gevoelt aan het waken en de toespraak zijner leerlingen, en zijne aandoeningen Hem, in den kouden nacht, onder den blooten hemel, het zweet, als groote droppelen bloeds uitpersen. En zoo min zien wij Hem zijne droefheid en den angst zijnes gemoeds bedwingen of verbergen, dat Hij dezelve integendeel, op de menschelijkste wijze, zich geheel onbedwongen naar buiten laat vertoonen onder zijn gebed. Biddende knielt Hij neder in het stof, valt op zijn aangezigt ter aarde. Hij klaagt zijnen jongeren zijnen nood. Met sterke roepingen en tranen offert Hij zijne gebeden en smeekingen tot dengenen, die Hem uit den dood kon verlossen.

Voorts schijnt onze Heer, bij zijn bidden te hebben ondervonden eene geheel *menschelijke armoede aan woorden.* Schoon Hij zich driema-

(160) *Joan.* XVII: 24.

malen tot zijnen Vader wendt, om Hem een allerbelangrijkst en dringendst verzoek voor te dragen, wij hooren Hem in zijn smeeken geene afwisseling brengen. Het is blijkbaar, als kan Hij geene woorden vinden, om zich uit te drukken, geene althans, dan die Hij voor de eerstemaal biddende had gebruikt. Tot driemalen toe bad Hij, zeggende dezelfde woorden (161).

Eindelijk verdient onze opmerking onzes Heilands *menschelijk aanhouden* in het bidden. Meermalen en op verschillende wijze heeft Hij het *ons* wel aanbevolen, dat wij zullen aanhouden in het bidden. Doch wij moeten dat zeker beschouwen als een bevel, of liever als eenen raad, berekend naar onze menschelijke behoefte en zwakheid. Door ons aanhouden wil Hij, dat wij onze belangstelling zullen levendig houden, ons vertrouwen op God en onze onderwerping aan Hem gedurig nieuw voedsel geven, en hoe langer zoo meer door ons gebed uitzuiveren hetgeen ons voor verhooring onvatbaar maakt. Nu zouden wij meenen, dit alles ware voor onzen Heer te menschelijk, slechts eenmaal zijne begeerte aan den Vader hebbende voorgedragen, zou *Hij* ten minste het gebed hebben kunnen staken. Intusschen juist het tegendeel zien wij plaats hebben, en wij vinden onzen Heer ook daar-

(161) *Luc.* XXII: 46.

daarin aan ons, zijne broederen, gelijk, dat Hij in Gethsemané aanhield in het smeeken, tot driemalen toe hetzelfde biddende, met steeds toenemenden ernst, tot dat Hij verhoord werd uit de vreeze.

Het gansche bidden van onzen Heer is dus zoo *menschelijk* gestemd, en Hij gaat daarbij op eene zoo geheel *menschelijke* wijze te werk, dat het mij zeer blijkbaar schijnt, dat wij, bij de beschouwing daarvan, de gedachte aan JEZUS hoogere waardigheid geheel moeten uitsluiten.

Die gedachte, en dit merk ik in de *tweede* plaats aan, moeten wij dan ook wel niet mengen in de beoordeeling van de wijze, op welke JEZUS zich biddende, geheel als mensch, uitdrukt: *Vader! indien het mogelijk is!* Trouwens die wijze van zich uit te drukken is geheel menschelijk. Of hoe zouden wij, in de zoo geheel menschelijke onzekerheid, of hetgeen wij verlangen ons kan worden geschonken, in welke wij verkeeren, wanneer wij om bevrijding van leed vragen, anders kunnen bidden, dan: *Vader! indien het mogelijk is.* En zij voegt dus ook volkomen in het zoo geheel menschelijk bidden van onzen Heer in Gethsemané. Vergenoegen wij ons intusschen hiermede niet, maar willen wij, van de wijze van uitdrukken afziende, JEZUS woorden uitleggen naar zijne ware bedoeling, dan moeten wij dezelve niet ziften, of

er

er elke gevolgtrekking uit afleiden, die wij er uit zonden kunnen afleiden, wanneer zij een naauwkeurig bepaald en in de afgemetenste bewoordingen vervat wiskunstig of wijsgeerig voorstel behelsden. Zeker toch zou dat de regte wijze van uitlegging niet zijn (162). Wij moeten derhalve niet dus redeneren: JEZUS zegt: *indien het mogelijk is:* Hij veronderstelt daarmede, dat het mogelijk ware, dat de drinkbeker van Hem voorbijging. Zijn bidden strijdt dus met de erkentenis van zulk eene hooge waardigheid in Hem, waardoor Hij, met bepaalde zekerheid, zou hebben moeten weten, dat zijn lijden noodzakelijk was. Veeleer moeten wij de woorden van zijn gebed, indien wij dezelve willen brengen tot zijne ware bedoeling, opvatten, als of Hij gesproken had: Vader! indien het mogelijk ware, hoezeer zou ik wenschen van mijn lijden te mogen vrijgaan, doch niet gelijk ik wel zou wenschen, maar gelijk Gij wilt. Niet willekeurig wordt hier door mij deze zin aan JEZUS woorden gegeven. Want alles leidt ons, ja noopt er ons, als het ware, toe, om dezelve in dezen zin op te vatten.

Het

(162) Veeleer zou het een ijdel philosopheren ziin, waarover men zien kan, ERNESTI, *de vanitate philosophantium in interpretatione librorum S. S.*, in ejus *Opusc. Philol. Crit.*

Het blijkt toch ten duidelijkste, dat JEZUS, zelfs buiten de hoogere kennis, die Hij, ten gevolge van zijne hoogere waardigheid, bezat, zich steeds overtuigd hield van de noodzakelijkheid van zijn lijden, als bepaald en duidelijk van Gods wege door de oude Profeten voorspeld. In die overtuiging sprak Hij ook nog in Gethsemané tot PETRUS: *hoe zouden de Schriften dan vervuld worden, die zeggen, dat het alzoo geschieden moet* (163)! Op hetzelfde oogenblik, dat Hij dus tot PETRUS spreekt, drukt Hij zich niet minder, dan in zijn gebed, uit in bewoordingen, uit welke wij, zoo wij wilden ziften en over dezelve philosopheren, zouden kunnen afleiden, dat Hij het als mogelijk vooronderstelde, dat Hij van zijn lijden geheel bevrijd wierd, en die dus op dezelfde of gelijksoortige wijze, als de woorden van JEZUS gebed tot derzelver ware bedoeling moeten worden gebragt, willen wij Hem niet in éénen adem iets geheel tegenstrijdigs laten zeggen. Hij zegt toch tot zijnen Apostel, dien Hij verbiedt Hem met het zwaard te verdedigen: *meent Gij, dat ik den Vader* nu *niet kan bidden, en Hij zal mij meer dan twaalf legioenen Engelen bijzetten?* Indien wij nu over deze woorden wilden redeneren, gelijk men doet, wan-

(163) *Matth.* XXXI: 54.

wanneer wij uit JEZUS bidden: *indien het mogelijk is*, iets willen afleiden strijdig met de erkentenis zijner hooge waardigheid, door welke Hij kennis zou hebben moeten gehad van de noodzakelijkheid van zijn lijden; dan zouden wij daaruit kunnen afleiden, dat Hij zich aan ijdele grootspraak had schuldig gemaakt, of de mogelijkheid van de verlossing uit zijn lijden voorondersteld, op hetzelfde oogenblik, dat Hij zijnen discipel onder het oog bragt, dat het naar de schriften, volgens Gods plan, noodzakelijk moest volgen. Doch men zou zich hierover, gelijk sommige uitleggers hebben gedaan, noodeloos vermoeijen. Want hoezeer JEZUS zich, door zijne vraag aan PETRUS, zeer stellig schijnt te verklaren (164), blijkbaar moeten wij zijne woorden in het verband, in hetwelk zij voorkomen, in eenen voorwaardelijken zin opvatten, zóó, dat zij te kennen geven, dat Hem veel beter en krachtiger hulp, dan het zwaard van PETRUS, en wel die van duizenden van Engelen (165) op zijn gebed zou ten dienste staan, zoo het niet streed met den wil van zijnen Vader, door de schrif-

(164) Cf. GLASSIUS, *Phil. Sacr.* l. II. trac. II. CV. o. 1362. seqq. ex edit. DATHE.

(165) Zie HERINGA, *Verhand. over de Engelen*, bl. 39 volgg. in de werken van het Haagsch Gen. voor 1811.

schriften der Profeten bekend gemaakt, dat Hij uit levensgevaar en lijden verlost wierd (166). In derzelver zamenhang, en naar hunne ware bedoeling opgevat, moeten wij het dus daarvoor houden, dat onze Heer met deze woorden hetzelfde heeft willen zeggen, als of Hij zich dus had uitgedrukt: Indien het niet streed met mijnes Vaders bekend gemaakten raad, zou ik ook nu nog om twaalf legioenen Engelen kunnen vragen, en die zouden te mijner hulpe gezonden worden. En zoo ook moeten wij het daarvoor houden, dat Hij biddende: *Mijn Vader! indien het mogelijk is, laat dezen drinkbeker van mij voorbijgaan, doch niet gelijk ik wel zou willen, maar gelijk Gij wilt*, heeft willen zeggen: Mijn Vader! indien het mogelijk ware, zou ik wel wenschen van mijn lijden vrij te gaan; doch niet gelijk ik wel zou wenschen, maar gelijk Gij wilt, moge het geschieden. In dien zin opgevat, trouwens, strookt zijne bede ook alleen met den zin, boven gegeven aan de woorden: *niet gelijk ik wil*, en met de boven aangewezene bedoeling van JEZUS in zijn bidden, om zich namelijk te sterken door zijn gebed tot volkomene gewillige onderwerping aan zijnen Vader.

De

(166) Cf. CALVINUS, *Harm. Evang.* ad *Matth.* XXVI: 53.

De gansche strekking voorts van JEZUS gebed, en hetgeen wij weten van zijne zekere overtuiging en bepaalde kennis, dat het de wil van zijnen Vader was, dat Hij zou lijden en sterven, leiden ons ook veel meer daar henen, dat wij Hem hoorende spreken tot zijnen Vader: *gelijk Gij wilt*, daarbij denken, niet aan een' wil des Hemelschen Vaders, welke nog mogelijkheid zou overlaten, dat Hij van lijden en dood vrijging, maar aan dien wil, die bepaald had, dat Hij, aan den moedwil zijner vijanden overgegeven, door hen tot heil der menschen sterven zou.! En dacht onze Heer bij zijn bidden: *Vader gelijk Gij wilt*, aan dien bepaalden raad, dan kan zijn gebed geenen anderen zin hebben gehad dan dezen: Vader! indien het mogelijk ware, dat ik vrijging van lijden, hoe gaarne zou ik dat wenschen, doch niet gelijk ik wel zou wenschen, ik geef mij over aan uwen wil, die mijn lijden en dood bepaald heeft (167).

Ik

(167) Liever zou ik dan ook nog op de *wijze van uitdrukking*, dan wel op den inhoud van dit gebed toepassen hetgeen KALVIJN l. l ad *Matth.* XXVI, 36 schrijft: „ non obstat, quod rem impossibilem sibi concedi poscit, „ quia non semper fidelium preces continuo tenore ad finem „ usque fluunt: non semper aequabile temperamentum ser- „ vant, non semper etiam distincto ordine sunt compo- „ sitae, quin potius implicitae et perplexae, vel confli-

 „ gunt

Ik voeg hier eindelijk alleen nog bij, dat het mij altijd gewaagd en zeer onzeker voorkomt van voren (*a priori*) te willen bepalen, welken invloed de hoogere waardigheid van onzen Heer, op Hem, in alle gevallen, als mensch, heeft moeten uitoefenen. Zeker toch, zoo wij dat willen wagen, en dan uitmonsteren uit, of bedillen in zijne levensgeschiedenis, al wat in dezelve met die voorafgemaakte bepalingen zou kunnen, of wel moeten schijnen te strijden, waar zouden wij dan beginnen en waar eindigen? Veel zekerder weg gaan wij buiten twijfel, wanneer wij, op grond van de meest voldingende bewijzen, Hem in zijne hooge waardigheid erkennen, en op grond van de geloofwaardige berigten van zijn leven aannemen, al wat Hij, als mensch, gedaan en gesproken heeft, moet, hoe weinig wij dit ook misschien begrijpen, of bepaaldelijk aanwijzen kunnen, met zijne hooge waardigheid zijn overeengekomen.

Hiermede eindig ik het Eerste Hoofddeel van deze Verhandeling, in hetwelke ik mij vleije, ten min-

„ gunt secum, vel in medio cursu subsistunt" caet. En een weinig verder: „ Neque enim fideles in fundendis „ precibus semper ad speculanda Dei arcana conscendunt, „ vel tanquam in otio expendunt, quid factu sit possi- „ bile; sed votorum fervore interdum celeres feruntur" caet.

minste aan een hoofdvereischte, in de Prijsvraag gevorderd, te hebben voldaan, door mijn onderzoek in diervoege in te rigten, dat het nergens strijdt tegen de zedige bescheidenheid, welke het onderwerp zelve, zoo teeder als belangrijk, voor elk, die zich met deszelfs onderzoek onledig houdt, ten pligt maakt, en die men schuldig is aan anderer begrippen aangaande hetzelve.



TWEEDE HOOFDDEEL.

Nasporing van de redenen, welke JOANNES *kan schijnen gehad te hebben, waarom hij in zijn Evangelie, noch van het lijden des Verlossers in Gethsemané, noch van zijnen uitroep aan het kruis, melding maakt.*

Voor dat ik tot deze nasporing overga, schijnt het mij noodzakelijk, dat ik den weg tot dezelve zoeke te banen door in eene

EERSTE ONDER-AFDEELING

eenige voorafgaande Aanmerkingen

te maken, en wel de volgende:

Minder, of wel geheel niet, zou de nasporing, met welke ik mij in het Tweede Hoofddeel zou bezig houden, te pas komen, wanneer het vermoeden, door GOLDHORN (168) geopperd, als of

(168) In eene Hoogduitsche Verhandeling in TZSCHIRNER's *Magazin für Christl. Prediger*, Th. I. st. 2. S. 1. folgg.

of hetgeen ons door JOANNES wordt verhaald in zijn Evangelie (Hoofdst. XII: 20 volgg.) niet alleen in naauwe betrekking zou staan tot, maar misschien wel te houden zijn voor volkomen eenzelvig met de schilderij van den zielestrijd in Gethsemané, zoo als wij daarvan het verhaal vinden bij de drie overige Evangelisten, mogt bevonden worden met de waarheid overeen te komen. Dan toch zou JOANNES alleen (169), met betrekking tot JEZUS uitroep aan het kruis, het stilzwijgen hebben bewaard, en er zou dus alleen naar de reden daarvan kunnen worden onderzocht, hetgeen wel minder of geheel niet der moeite waardig zou kunnen worden geacht. Trouwens de gezegde uitroep van onzen Heer is wel niet het eenige kruiswoord, zij is evenmin de eenige of belangrijkste bijzonderheid van JEZUS leven, door de andere Evangelisten vermeld, en door JOANNES met stilzwijgen voorbijgegaan; en, omgekeerd, heeft JOANNES ons ook weder meer dan één kruiswoord en belangrijke bijzonderheid van JEZUS leven en lijden op-

folgg. — en, uit het Hoogd. vertaald, overgenomen in de *Bijdragen tot de beoef. en geschied. der Godgel. Wetensch.* XII D. bl. 633 volgg. *Over het stilzwijgen van het Evangelie van* JOANNES *aangaande den zielestrijd van* JEZUS *in Gethsemané.*

(169) Voor zoo ver, namelijk, het onderwerp dezer Verhandeling betreft.

opgeteekend, welke door de andere Evangelisten niet vermeld worden.

Doch het door GOLDHORN geopperde vermoeden schijnt mij van allen grond ontbloot. „Immers" (om mij te bedienen van hetgeen hieromtrent voorkomt in eene der voor het jaar 1826 uitgegevene bekroonde nieuwe Verhandelingen van het Haagsche Genootschap (170) „ om zijne on-
„ waarschijnlijke stelling aannemelijk te maken,
„ ziet hij zich genoodzaakt, (gelijk hij er ook
„ geene zwarigheid in schijnt te vinden, om zulk
„ eene omzetting in de verhalen van MATTHE-
„ US, MARCUS en LUCAS te maken) aan te
„ nemen, dat hetgeen deze tot de avonduren
„ van den laatsten dag van JEZUS leven ver-
„ schuiven, in vereeniging met JOANNES, tot
„ de morgenuren van den eersten dag der heili-
„ ge week moet worden teruggeleid. De drie-
„ malige aanval van beangstheid en de driemalen
„ met dezelfde woorden herhaalde poging, om
„ zich van de vrees te ontslaan, zal niet tot de
„ geschiedenis behooren, maar aan het vernuft
„ des verhalers zijn toe te schrijven, terwijl men
„ bij JOANNES, meer eenvoudig en naar de
„ waarheid van het gebeurde, slechts éénen aan-
„ val

(170) Van P. VAN DER WILLIGEN, tot antwoord op de vraag: *Staat in de onderscheidene verhalen der Evangelisten* enz. bl. 195 volgg.

„ val van benaauwdheid vindt. Bij JOANNES
„ zal de beangstheid meer in hare eenvoudige
„ waarde zijn voorgesteld, bij de anderen in eene
„ zoo ver gedrevene sterkte, dat men zich ver-
„ pligt ziet naar de zachtste verklaringen der door
„ hen geboekte woorden om te zien, ten einde
„ men slechts niet in gevaar kome, om den strij-
„ denden zielelijder in eene Hem onwaardige, en
„ met de kort te voren vermelde, waarlijk held-
„ haftige gevoelens volstrekt onvereenigbare zwak-
„ te gebragt te zien. Uit den Engel, die, naar
„ JOANNES verhaal, tot JEZUS, volgens de
„ meening van sommige omstanders, zou ge-
„ sproken hebben, zal LUCAS, die dan ook
„ alleen van eenen Engel spreekt, bij het ver-
„ haal van JEZUS zieleangst, den Engel hebben
„ gemaakt, die aan den strijdenden JEZUS in
„ Gethsemané verscheen om Hem te versterken.
„ In plaats van de woorden, welke JOANNES
„ JEZUS in den mond legt (vs. 27) zal de Ver-
„ losser waarschijnlijk wel, met de woorden der
„ andere Evangelieschrijvers, gezegd hebben: *dat*
„ *deze drinkbeker van mij voorbij ga, doch niet*
„ *gelijk ik wil, maar gelijk gij wilt.*" En alle
deze vooronderstellingen schijnen mij te los en
onbewijsbaar; zij schijnen mij te zeer strijdig
met het gezag en de geloofwaardigheid van de
Evangelisten in het verhalen, om op grond van
dezelve aan te nemen, of zelfs maar eenige plaats

te geven aan het vermoeden, dat JOANNES ter aangehaalde plaats ons dezelfde gebeurtenis zou verhalen, die, naar de drie overige Evangelisten, met JEZUS in Gethsemané zou zijn voorgevallen. Met alle regt schijnt mij dus de Prijsvraag te vooronderstellen, dat JOANNES in zijn Evangelie van het zielelijden des Verlossers, door de andere Evangelisten verhaald, als in Gethsemané voorgevallen, geene melding maakt.

Dit aannemende schijnt het mij dan ook genoeg der moeite waardig, te treden in het onderzoek, door de Prijsvraag verlangd, naar de redenen, welke JOANNES voor zijn zwijgen kan hebben gehad. Hetzelve kan toch eenige bevreemding baren, wanneer wij in aanmerking nemen, gelijk dit ook in de Prijsvraag wordt aangestipt, dat JOANNES niet slechts zoo nabij het kruis heeft gestaan, maar ook zelfs bij het ontroerend lijden des Verlossers in den hof is tegenwoordig geweest, en ofschoon hij anders in zijne levensberigten van JEZUS zoo weinig met de overige Evangelisten gemeen heeft, echter, in de vermelding der omstandigheden van deszelfs laatste lijden en dood, in zoo vele andere bijzonderheden met hen zamenstemt.

Te meer nog kan het van belang worden geacht de redenen van zijn stilzwijgen na te sporen, omdat sommigen uit hetzelve aanleiding hebben genomen tot berisping van het Evangelie van

JOANNES zelve (171), en anderen, tot het in verdenking brengen van de geloofwaardigheid van hetgeen ons MATTHEUS, MARCUS en LUCAS berigten, in Gethsemane te zijn voorgevallen.

Zoo gewigtig en noodzakelijk evenwel acht ik de nasporing van de redenen van dit stilzwijgen van JOANNES niet, dat ik zou meenen, dat, van het al of niet gelukken dezer nasporing, *met regt* zou kunnen geacht worden af te hangen de geloofwaardigheid der berigten, welke wij bij de drie andere Evangelisten aantreffen van het voorgevallene in Gethsemané, want het zwijgen van éénen of meer Evangelisten, omtrent hetgeen door eenen of meer anderen wordt verhaald, kan met geen regt worden beschouwd, als zijdelingsche veel min regtstreeksche tegenspraak, of zelfs als schijn van strijdigheid (172). Wilde men alles, wat niet eenparig door al de vier Evangelisten wordt verhaald, uitmonsteren, als minder of geheel niet geloofwaardig, hoe weinig zou er dan van de vier Evangeliën overblijven! Met geringe moei-

(171) Cf. BRETHSCHNEIDER, *Probabilia de Evang. et Epist.* JOANNIS *indole et origine*, p. 33. *seqq*, die evenwel zelf naderhand heeft erkend, dat het zwijgen van JOANNES aangaande het lijden van JEZUS in Gethsemané van geen gewigt is tot bestrijding van de echtheid van zijn Evangelie.

(172) V. D. WILLIGEN, t. a. pl. bl. 207. volgg.

moeite kan men dit nagaan in de Harmoniesche Tafelen van de berigten der vier Evangelisten van MICHAËLIS (173), VAN VLOTEN (174) en anderen, of in de eene of andere korte Harmonie der Evangelien (175). Zoo men zelfs geheel naar geene waarschijnlijke redenen kon gissen, waarom JOANNES van het gebeurde in Gethsemané en den uitroep aan het kruis geen gewag maakt, zou de geloofwaardigheid der overige Evangelieschrijvers, betrekkelijk hetgeen zij hieromtrent berigten, hierbij niets lijden. JOANNES toch zou voldoende redenen voor zijn zwijgen kunnen gehad hebben, doch naar welke wij zelfs niet meer kunnen gissen, en het zou zoo onverstandig als onbillijk zijn, onze onkunde in dezen te stellen tot maatstaf van het geloof, hetwelk wij schuldig zijn aan MATTHEUS, MARCUS en LUCAS, wier geloofwaardigheid op andere gronden, dan die van hunne geheele gelijkluidendheid met JOANNES, zoo wel bewezen is. Men zegge niet: maar het gebeurde in Gethsemané is iets zoo bijzonders en gewigtigs, dat het niet te begrijpen valt, waarom JOANNES, die

(173) MICHAËLIS, *Einleit. in die Schrift. der N. B.* 2 Th. S. 904. folgg. 4de Ausg.

(174) V. VLOTEN, de *Bijbel.* II. Deel. bl. I—XVI.

(175) B. v. in de *Overeenstemming der Evangelisten* door J. LE CLERC.

die een van de naaste getuigen van hetzelve zou geweest zijn, er niet van spreekt, ja dat zijn zwijgen allezins gegronden twijfel inboezemt tegen hetgeen de andere drie Evangelisten er van verhalen! Er zijn toch andere, niet min gewigtige en bijzondere, gebeurtenissen, in het leven van JEZUS, bij welke JOANNES niet minder als bijzondere getuige werd toegelaten, dan bij het lijden van onzen Heer in den hof, en van welke hij echter ook geen gewag maakt, terwijl de overige drie Evangelisten dezelve eenparig verhalen. Vooral verdient, als een voorbeeld hiervan, genoemd te worden de verheerlijking van onzen Verlosser op den berg, waarvan het verhaal ons door MATTHEUS, MARCUS en LUCAS gedaan (176), voor zoo ver ik weet, nimmer van mindere geloofwaardigheid is verdacht of beschuldigd, omdat het niet voorkomt in het Evangelie van JOANNES. En te minder verdient zeker het verhaal van het gebeurde in Gethsemané die verdenking of beschuldiging, omdat JOANNES daarbij zeker minder als oor- en ooggetuige kan worden beschouwd. De verheerlijking van den Verlosser op den berg heeft hij toch met eigen oogen aanschouwd, met alles, wat daarbij gezien werd, en met eigen ooren gehoord, wat daar-

bij

(176) *Matth.* XVII: 1. volgg. *Marc.* IX: 2. volgg. en *Luc.* IX: 28. volgg.

bij werd gesproken, terwijl de nacht, de slaap en de afstand, op welken hij zich van zijnen Meester in Gethsemané bevond, hem zeker niet hebben toegelaten, alles naauwkeurig waar te nemen, wat daar door Dezen werd gedaan en gesproken (177).

Met reden kan men hier nog bijvoegen, dat, zoo het vreemd schijnt, dat JOANNES van het gebeurde bij JEZUS diepe *vernedering* in Gethsemané zwijgt, het nog veel meer vreemd moet schijnen, dat hij, die zoo zeer met de hoogheid en de heerlijkheid van zijn Meester was ingenomen, en wiens Evangelie zoo blijkbaar ook daartoe is ingerigt, om aan de hoogheid en heerlijkheid zijns Meesters getuigenis te geven, met stilzwijgeu zijne *verheerlijking* op den berg voorbijgaat.

Dan, schoon de geloofwaardigheid van het eenparig verhaal der drie overige Evangelieschrijvers niet *met regt* kan geacht worden af te hangen van het ontdekken van de redenen van het stilzwijgen van JOANNES, kan zij echter (en dit verlangt dan ook de Prijsvraag alleen) nog meer bevestigd worden, als boven allen twijfel verheven, door het

(177) Ik geloof dan ook veeleer, dat de jongeren van JEZUS dit van Hemzelven hebben vernomen, dan uit het verhaal van hen, die er het naastbij waren tegenwoordig geweest.

het nasporen van aannemelijke en waarschijnlijke oorzaken van zijn zwijgen. Want gelukt het ons zulke oorzaken van dit eenigermate bevreemdend verschijnsel te ontdekken, dan kunnen wij ons overtuigd houden, dat JOANNES ten minste daarom niet behoeft geacht te worden het stilzwijgen te hebben bewaard, omdat hij niets van het zielelijden van onzen Heer in Gethsemané zou hebben geweten (hetgeen toch zeker het geval niet zou hebben kunnen zijn, wanneer het waarlijk had plaats gehad), of omdat hij niet zou hebben geloofd hetgeen de overige Evangelisten daarvan verhalen. Ja, naarmate het ons gelukt meer waarschijnlijke redenen op te sporen van het zwijgen van JOANNES, zal alle bevreemding, die hetzelve kan baren, wijken, en alle schijn van twijfel of vermoeden, die door dezelve zou kunnen veroorzaakt worden tegen de geloofwaardigheid van de berigten van MATTHEUS, MARCUS en LUCAS. En hoe weinig men ook mogt meenen, dat men zoo doende voor die geloofwaardigheid kan winnen, verdient het echter altijd de moeite, dat te beproeven, daar zelfs het minste in dezen van belang moet worden geacht.

Gaarne wil ik dan ook beproeven, wat ik in dezen vermag; terwijl ik nogtans meene wij veilig te kunnen bepalen bij het nasporen der redenen, waarom JOANNES het gebeurde in Gethsemané niet heeft opgeteekend. Dat hij trouwens

wens des Verlossers uitroep aan het kruis niet vermeldt, schijnt mij van minder belang.

Van de zeven kruiswoorden des Verlossers toch heeft JOANNES er slechts drie opgeteekend (178), en ik zie niet, waarom het meer tot een punt van *bijzonder* onderzoek zou verdienen gesteld te worden, dat hij in zijn Evangelie niet gewaagt van zijnes Heeren uitroep: *Mijn God, Mijn God! waarom hebt Gij mij verlaten?* dan, bij voorbeeld, van deszelfs hartroerende bede voor zijne vijanden: *Vader! vergeef het hun, want zij weten niet wat zij doen!* Of van zijne laatste woorden: *Vader! in uwe handen beveel ik mijnen geest.* Ook weet ik niet, dat men er ooit eenig bezwaar in gezocht, of eenige bedenking uit ontleend heeft, dat wij den meergemelden uitroep des Verlossers niet bij JOANNES vinden aangeteekend.

Eindelijk merk ik nog aan, dat men bij een onderzoek als het onderhavige, de zaak, naar welke men onderzoekt, wel niet tot volledige zekerheid kan brengen. Zij is toch uit haren aard daarvoor niet vatbaar, maar alleen voor eene meerdere of mindere mate van waarschijnlijkheid, gelijk dan ook de Prijsvraag zelve niet meer verlangt of verwacht, daar zij spreekt van *zoo veel mo-*

(178) En wel juist die drie, welke de andere Evangelisten met stilzwijgen waren voorbijgegaan.

mogelijk na te sporen de redenen, welke JOANNES *kon schijnen* gehad te hebben enz.

Eerst zal ik stilstaan bij eene en andere reden, uit welke men het bedoelde stilzwijgen van JOANNES heeft trachten af te leiden en op te helderen, doch uit welke het niet te verklaren schijnt.

Vervolgens zal ik eene en andere meer waarschijnlijke reden van dit zwijgen trachten op te geven.

Redenen, uit welke het stilzwijgen van JOANNES *aangaande* JEZUS *zielelijden in Gethsemané niet te verklaren schijnt.*

Daar JOANNES zijn Evangelie schijnt te hebben geschreven voor Grieksche Joden, *Hellenisten* (179), en Heidenen (180), heeft men gemeend, dat hij het zielelijden van den Verlosser met stilzwijgen zou zijn voorbijgegaan, omdat hij, door het verhalen van hetzelve, geen ergernis wilde geven aan de lezers, voor welke hij zijn Evangelie bestemd had (181). Deze, meent

(179) Vidd. *de Hellenistis*, KUINOEL ad Act. VI: 1. Et J. G. CARPZOVIUS in *Apparat. Hist. Crit. antiq. S. C. et Gentis Hebr.* p. 32. *seqq.* (annot.)

(180) Cf. KUINOEL *Proleg. Evang. Joannis*, p. 60. *seqq.*

(181) Zie J. T. HEMSEN, *die Authentie der Schriften* JOHANN, S. 185. cit ab A. A. C. C. DE JONGH in *Dissert. de* JESU CHRISTO *patiente ex vero ab Evangelistis informato.* p. 19.

meent men, namelijk, dat zich ligt zouden hebben kunnen ergeren aan eene gebeurtenis, welke ons den Verlosser, als ten allerdiepste vernederd, geheel onder het gewigt van zijn lijden gebukt en door vreeze des doods bevangen, voorstelt, en daarom zou JOANNES, om dit voor te komen, van deze gansche gebeurtenis geene melding hebben gemaakt.

Doch het schijnt, dat er overvloedige reden bestaat, om deze meening te verwerpen.

Er mogen, trouwens, ook al hier of daar (182) zelfs in het verhaal, hetwelk ons LUCAS geeft van het gebeurde in Gethsemané (183), sporen zijn te ontdekken, dat men, in lateren tijd, uit verkeerd begrepen vromen ijver, bij het afschrijven der Evangeliesche verhalen, het een of ander heeft uitgelaten, hetwelk men vreesde, dat ergernis zou kunnen geven; toen moge het niet zelden geweest zijn, dat men opzettelijk verzweeg hetgeen men meende, dat ongeloovigen en zwakgeloovigen zou kunnen stooten, en zich meer dergelijk vroom bedrog veroorloofde; den eersten Evangelieschrijveren en dienaren blijkt het ge-

(182) Verg. HERINGA *over het gebruik en misbruik der kritiek.* in de *Verhandd. van het Haagsche Genootschap* voor 1790. bl. 339 volgg.

(183) Cff. KUINOEL ad *Luc.* XXII: 43. et Auctores ibi laudati.

geheel vreemd te zijn geweest, aangaande JEZUS hunnen Heer, zijne menschelijke aandoeningen, zijn lijden en zijne vernedering, te verzwijgen, hetgeen den eenen eene ergernis en den anderen eene dwaasheid kon zijn.

Hier of daar moge het blijken, of waarschijnlijk zijn, dat zij, die het eerst hunne Evangeliën hebben geschreven, eenen naam of eenige omstandigheid in hunne berigten hebben verzwegen, om, door het vermelden van dezelve, niet misschien iemand in ongelegenheid te brengen (184); dit is geheel iets anders, dan te zwijgen, om voor te komen, dat men geene ergernis *name*. Het blijkt dan ook genoeg, gelijk GOLDHORN, en na hem DE JONGH, (185) reeds hebben opgemerkt, dat JOANNES zich, door de vrees voor zulke ergernis, niet heeft laten wederhouden van het vermelden van zulke omstandigheden, uit welke zijne lezers aanleiding daartoe zouden hebben kunnen krijgen.

Op verscheidene plaatsen van zijn Evangelie berigt hij toch, dat onze Heer vermoeid was (186); dat Hij dorst had (187); dat Hij geweend heeft

(184) Verg. b. v. MICHAËLIS, *Nieuwe Overzett. des N. T.* in zijne aanmerk. op *Matth.* XXVI: 51.

(185) t. a. pll.

(186) *Joan.* IV: 3.

(187) *Joan.* XIX: 28.

heeft (188); dat Hij zijne vijanden vermeed of ontging (189).

Anderen hebben gemeend het zwijgen van JOANNES, aangaande het voorgevallene met zijnen Meester in Gethsemané, daaruit te kunnen en te moeten verklaren, dat het, volgens het doel, hetwelk hij zich voorstelde, bij het schrijven van zijne Evangelieberigten, niet zou te pas zijn gekomen, daarvan melding te maken. Zij meenen, namelijk, dat JOANNES zelf het doel, met het welke hij zijn Evangelie schreef, aan het slot van hetzelve zou hebben opgegeven (190), zoo dat, volgens hetgeen wij daar lezen, zijne hoofdbedoeling in zijn schrijven zou zijn geweest, JEZUS zijnen Heer voor te stellen, niet alleen als den Messias, maar ook als een' persoon van eene hoogere, Goddelijke natuur en waardigheid: en met deze bedoeling zou het niet hebben gestrookt, tot dezelve zou het althans niet hebben kunnen dienen, te melden, wat JEZUS in Gethsemané had ondergaan (191).

Doch ook deze meening schijnt mij aan te veel zwarigheden onderhevig te zijn, om haar aannemelijk te vinden. Immers, wanneer men hier spreekt

(188) *Joan.* XI: 35.
(189) Hoofdst. X: 39. VII: 1.
(190) Hoofdst. XX: 31.
(191) Cf. DE JONGH, l. l. p. 18.

spreekt van het doel, met hetwelke JOANNES zijn Evangelie schreef, denkt men daarbij aan een meer bijzonder doel, door hetwelk zijn Evangelie zich van dat der drie vroeger geschrevene onderscheidt, hetwelk in zijn gansche Evangelie heerscht en aan hetzelve eene zekere eenheid van inhoud en strekking geeft. Nu ontken ik wel niet, maar erkenne veeleer, dat het ten duidelijkste blijkbaar is, dat de berigten, ons door JOANNES van JEZUS lotgevallen, woorden en daden gegeven, zich merkbaar van die der andere Evangelisten onderscheiden. Ja zoo groot is dit onderscheid, dat men niet kan nalaten zich er over te verwonderen en de oorzaak daarvan, indien mogelijk, na te sporen Maar ik acht het daarom nog niet bewezen, dat dit Evangelie uit een bijzonder doel zou zijn te verklaren, hetwelk hij zich zoo bestendig bij zijn schrijven zou hebben voorgesteld, en aan hetwelk hij zich zoo zou hebben gehouden, dat hetzelve daardoor zulk eene eenheid zou hebben verkregen, dat men daaruit zou kunnen besluiten tot de reden, waarom hij het eene verhaalt en het andere met stilzwijgen voorbijgaat. Men beproeve het toch, naar zulk eene kunstmatige eenheid, te beoordeelen alles, wat men in het Evangelie van JOANNES aantreft en mist, om er reden van te geven, waarom hij er van spreekt of zwijgt, en men zal spoedig bevinden, dat men dit niet kan

 doen,

doen, zonder tot vele gedwongene en vergegezochte redeneringen zijne toevlugt te nemen.

Te zeer uiteenloopend zijn voorts de gevoelens der geleerden over het doel van JOANNES, bij het schrijven van zijn Evangelie, om met genoegzame zekerheid te kunnen bepalen, wat men, bij de vooronderstelling, dat hij bij dat schrijven eene bijzondere bedoeling heeft gehad, voor die bedoeling heeft te houden (192); vooral om maar met eenige zekerheid te kunnen beslissen, wat in zijn Evangelie minder of meerder moet worden geacht te passen. Dat JOANNES zelf zijn doel (193) in de aangehaalde plaats aan het slot van zijne Evangelieberigten zou hebben willen opgeven, schijnt mij, eindelijk, zeer weinig aannemelijk, door hoevele geleerden dit ook wordt aangenomen, en hoe stellig ook door hen gezegd (194). Ik zie toch geene reden, waar-

(192) Het komt niet te pas te dezer plaatse hierover breeder uit te weiden. Men verg., des verkiezende, STORR *über den Zweck der Evang. Gesch. u. der Briefe des Johann.* S. G. LANGE *die Schriften Johann.* 2 Th. S. 1. folgg. KUINOEL in *Proleg. ad Evang. Johann.* p. 43. *seqq.* et Scriptores ibi laudati. V. D. PALM in den *inhoud* voor het Evang. van Johann. en vele anderen. Vooral HUG *Einleitung in die Schriften des N. T.* 2 Th. S 174. folgg. (2 aufl.)

(193) In den zin namelijk, in welken hier van *doel* wordt gesproken.

(194) B. v. door LANGE t. a. pl. S. 473. „ hier (vs. „ 30, 31.) giebt JOANNES bestimmt die Absicht an, „ wa-

waarom ook de overige Evangelisten, elk in het bijzonder, niet dezelfde woorden, die wij daar lezen, aan het slot van hunne Evangeliën zouden hebben kunnen plaatsen. Ja, zonder met TILLOTSON (195) het juist daarvoor te houden, dat de Apostel JOANNES t. a. pl. het doel zou hebben willen opgeven en als het besluit opmaken van de gansche Evangeliegeschiedenis, door al de vier Evangelisten beschreven; of met SHERLOCK (196) des Apostels woorden uit te strekken tot al de overige schriften des N. Verbonds, zie ik geene de minste reden, waarom dezelve, (indien men ten minste aanneemt, dat zij het doel van *het gansche* vierde Evangelie moeten aanwijzen) niet even zoo zeer zouden kunnen gebruikt worden, om uit te drukken het doel van al de Evangelieberigten, ja, van al de boeken des Nieuwen Verbonds zamen genomen. Doch bovendien schijnt het mij in geenen deele met eene

„ warum er dieses sein Evangelium verfertiget und alles
„ bisher vorgetragene aufgezeichnet hat." HUG zegt t. a. pl. S. 176. „ Die ganze Anlage des Buchs und die über-
„ dachte Wahl in allen seinen Bestandtheilen führt uns auf
„ denselben Aufschluss, den uns über seine Endabsicht der
„ Verfasser mit klaren worten in den Ausgang hingestelt
„ hat, nemlich darzuthun; JESUS sey der Göttessohn
„ und JESUS sey der CHRIST, XX: 31.

(195) *Sermons on several subjects and occasions.* serm. 225.

(196) *Several discourses*, p. 254.

eene goede uitlegkunde bestaanbaar aan te nemen, dat JOANNES met de aangehaalde woorden zou hebben willen opgeven het doel, met hetwelke hij zijn *gansche* Evangelie zou geschreven hebben. De Apostel spreekt toch niet in het algemeen van alles, wat hij in zijn Evangelieboek vermeld heeft, hij spreekt alleen van *teekenen* (σημεῖα), door JEZUS, en wel *in tegenwoordigheid van zijne jongeren gedaan*, en van welke hij sommige beschreven had met oogmerk, en door hem voldoende geacht, om zijne lezers te doen gelooven, dat JEZUS was de CHRISTUS de Zoon van God: en wat men nu hier door *teekenen* ook moge verstaan, onbewijsbaar zeker is het, dat men door dit woord (gelijk de Hoogleeraar V. D. PALM (197) wil) hier ook de *daden* en *lotgevallen* van onzen Heer zou moeten verstaan. In dien ruimen zin toch komt het woord *teekenen* nergens voor in de boeken des N. Verbonds.

Men moet dus, bij dit woord, of denken aan de wonderen in het algemeen, welke JEZUS ten aanschouwen zijner discipelen heeft verrigt (198), of aan de vele gewisse kenteekenen, door JEZUS van zijne verrijzenis aan zijne jongeren gegeven, na

(197) Op *Joan.* XX: 30. aanteek. 2.
(198) Cf. GROTIUS ad. h. l.

na zij opstanding (199). En wat men hiervan ook kieze, hierop moet men in het 31 vs. het woordje *deze* (ταῦτα) betrekkelijk maken. Want geheel willekeurig is het, dit woordje betrekkelijk te maken op den ganschen inhoud van het door JOANNES beschreven Evangelie (200), daar het duidelijk slaat op de σημεῖα γεγραμμένα ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ — *de in dit boek beschrevene teekenen.* Het zij men dus meene, dat JOANNES hier van de door hem geboekte wonderen van JEZUS in het algemeen, of van de teekenen zijner verrijzenis in het bijzonder spreekt, altijd moet men het daarvoor houden, dat hij hier te kennen geeft, met welk doel hij deze (niet zijn gansche Evangelie) heeft beschreven — of liever nog, waartoe hij het beschrevene voldoende acht (201), en zich voorstelt te kunnen

(199) Cff. WOLZOGEN, KUINOEL, alii, ad h. l.

(200) KUINOEL beproeft dit wel door ταῦτα terug te brengen tot en aan te vullen uit de laatste woorden van het 30 vs. ἃ γεγραμμένα ἔστι ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ, maar deze woorden komen daar ook niet in het algemeen, maar in het bijzonder van de *teekenen* (σημεῖα) van JEZUS voor.

(201) CLARKE in zijne *Uitbreiding der vier Evang.* omschrijft: (de teekenen) „die hier zijn ter nedergesteld, „zijn overvloedig genoeg, om de menschen te doen ge„looven, dat JEZUS inderdaad de Messias was, de Zoon „van God" enz.

nen en mogen strekken, om namelijk zijne lezers te doen gelooven in JEZUS, als den CHRISTUS, den Zoon van God — en zoo door Hem deelgenooten te doen worden van het eeuwige leven —

Allerminst schijnt mij de reden, waarom JOANNES het zielelijden van zijnen Meester met stilzwijgen in zijn Evangelie voorbijgaat, daarin te moeten worden gezocht, gelijk GOLDHORN schijnt te willen (202), „ dat zoodanig voorval", als door de drie andere Evangelisten wordt verhaald, te hebben plaats gehad in Gethsemané, „ of in zijn geheugen en deszelfs herinnering „ niet voorhanden was, of in zijne gedenkschrif„ ten" (zoo hij dergelijke heeft gehouden) „ niet „ stond opgeteekend." Voor deze meening toch zie ik geen' schijn van bewijs. GOLDHORN laat wel op de zoo even van hem aangehaalde woorden volgen: „ dat dit de zaak moet geweest zijn, „ blijkt duidelijk uit het verhaal Hoofdst. XII: „ 20 verv." Doch hij wijst verder niet aan, hoe er dit uit blijkt, ten zij daartoe moet dienen het geen hij vervolgens aanvoert, om te betoogen dat het gezegde verhaal misschien wel te houden zij voor volkomen eenzelvig met de schilderij van den zielestrijd in Gethsemané, zoo als wij daarvan het verhaal vinden bij de drie overige Evange-

(202) t. a. pl. in de *Bijdragen*, bl. 651.

gelisten; eene meening, welke veel te weinig voor zich heeft, dan dat men dezelve als bewijs voor eenig gevoelen zou kunnen aanvoeren (203). En wil men alleen daarom hetgeen in JOANNES Evangelie niet voorkomt aanmerken, als niet in zijn geheugen voorhanden, of opgeteekend in zijne gedenkschriften, om dat hij het niet in zijn Evangelie doet voorkomen, dan zou men moeten besluiten, dat hij zeer weinig van JEZUS lotgevallen en daden heeft onthouden of aangeteekend, zoo weinig, als wij niet kunnen mogelijk achten. Want het is wel niet mogelijk, uit zijne berigten iets zamen te stellen, hetwelk eenigzins naar eene volkomene geschiedenis van het leven van JEZUS, of slechts van de jaren, die Hij na zijne optreding als leeraar geleefd heeft, gelijkt. Zeker zoo men, uit het *niet vermelden* door JOANNES in zijn Evangelieboek, tot zijn *niet weten* wilde besluiten, dan zou men tot de ongerijmde stelling moeten vervallen, dat de discipel, dien JEZUS lief had, dien de Verlosser meermalen boven anderen tot getuige verkoos, van hetgeen er met Hem voorviel, die zich het meest naar zijnen Meester had gevormd, niet alleen in zijn karakter, maar zelfs tot in zijn voordragt (204), het minst van al de

(203) Zie het boven aangevoerde.

(204) Verg. LANGE, t. a. pl. S. 12. folgg. en STRONCK *Spe-*

de Evangelieschrijvers had geweten van de daden en lotgevallen zijnes Meesters (205).

Eindelijk merke ik hier nog aan, dat men het zwijgen van JOANNES, aangaande het voorgevallene in Gethsemané, geheel niet moet trachten te verklaren uit eenige bijzondere reden betrekking hebbende tot dit bijzondere voorval. Het schijnt mij toch niet toe, dat de Evangelisten juist eene bijzondere reden gehad hebben, waarom zij elk voorval uit het leven van hunnen Meester verhaalden, of met stilzwijgen voorbijgingen in hunne berigten. Want hoe zich die berigten ook mogen gevormd hebben, zeker wel niet door kritische schifting der aan de Evangelisten bekende gebeurtenissen. En al ware dit ook het geval geweest, dan nog zou het ons, op zulk eenen afstand van tijd, en bij het volslagene gemis van geschiedkundige aanteekeningen, aangaande de wijze van zamenstelling der Evangelieboeken, onmogelijk zijn, de redenen na te sporen, waarom derzelver schrijvers, uit een overgroot aantal, vaak van zeer gelijksoortige voorvallen, het eene hebben vermeld, het andere gezwegen. Hier of daar moge men dan ook, van eenige enke-

specimen Hermen. Theol. de doctrina et dictione Joh. Apost. ad JESU *magistri doctrinam, dictionemque exacte composita.*

(205) MICHAËLIS, *Einleit. in die Göttl. Schrift. des N. B.* S. 1164, (4 Ausg.).

kele gezwegene of vermelde bijzonderheid, kunnen gissen, op niet onwaarschijnlijke gronden, waarom juist deze of gene Evangelist, al of niet gewag van dezelve maakt, doch mij is het althans niet bekend, dat er ééne gebeurtenis (206) in de levensgeschiedenis van onzen Heer voorkomt, aangaande welke men met eenige zekerheid kan aanwijzen eene of andere bijzondere reden, waarom bij voorbeeld MATTHEUS haar verhaalt en LUCAS niet, of waarom wij haar bij MARCUS en LUCAS vinden en niet bij JOANNES. En hoe zou men dan, met betrekking tot het gebeurde in Gethsemané, eene bijzondere reden kunnen vinden, waarom JOANNES hetzelve niet even zoo wel, als de drie overige Evangelisten, vermeldt; te meer, daar het niet dan zelden het geval is, dat hij, te gelijk met hen allen, eenig voorval uit het leven van onzen Heer verhaalt? Of zal men dan ook telkens van elk voorval, hetwelk zij verhalen, en men niet bij JOANNES vindt, eene *bijzondere* reden moeten zoeken, waarom hij het met stilzwijgen voorbij gaat?

Meer algemeen schijnen mij te zijn de

Redenen

(206) Ik spreek hier van eene *gebeurtenis*, niet van de enkele vermelding of verzwijging van eenen naam, of eenige andere dergelijke bijzonderheid.

Redenen, uit welke men het stilzwijgen van JOANNES, *aangaande* JEZUS *zielelijden in Gethsemané, te verklaren heeft,*

en wel dezelfde redenen, uit welke zich de gansche, zoo zeer van die der overige afwijkende, inrigting van zijn Evangelie, het best en misschien alleen schijnt te laten verklaren; en die schijnen te zoeken te zijn in den tijd, in welken hij zijne berigten zamenstelde en in zijn bijzonder karakter.

Ik acht het niet onvoegelijk, dit hier wat breeder uit een te zetten, en daartoe *eerst* de meer bijzondere inrigting van het Evangelie van JOANNES, waardoor het zich van de anderen onderscheidt, na te gaan; die *vervolgens* af te leiden uit de genoemde redenen, en *eindelijk* dezelfde redenen toe te passen op zijn zwijgen van het gebeurde in Gethsemané.

De inrigting van het Evangelie van JOANNES, *waardoor het zich van de andere onderscheidt.*

Terstond, bij eene oppervlakkige lezing van het Evangelie van JOANNES, in vergelijking met de overige drie, bespeurt men, dat in hetzelve eene geheel andere tijd of volgorde van verhalen gehouden wordt. Doch ik ga dit hier verder

der met stilzwijgen voorbij, daar mij dit minder kenmerkende (karakteristiek) voorkomt (207). Meer aandacht schijnt het mij te verdienen, dat het gezegde Evangelie, in vergelijking der andere, slechts weinige geschiedkundige berigten, aangaande de daden en lotgevallen van onzen Heer, behelst.

Behalve de berigten toch, die wij in de laatste hoofdstukken aantreffen, aangaande het laatste lijden van den Verlosser en zijne verschijningen na zijne opstanding, bepaalt zich de geschiedkundige inhoud van JOANNES Evangelie tot eenige korte aanteekeningen, als Hoofdst III: 1. IV: 1 – 6. VII: 1, 2. en dergelijke meer; en de meer uitvoerige verhalen, die wij vinden Hoofdst. II, IV: 43—54, V: 1—17, VI: 1—25, VIII: 1—11, IX: 1—9, XI, XII: 1—29 en Hoofdst. XIII, hetwelk van eenen meer gemengden inhoud is.

De geschiedkundige berigten, welke wij in dit Evangelie aantreffen, ook in het verslag, hetwelk ons hetzelve geeft aangaande JEZUS laatste lijden en het gebeurde na zijne opstanding, bevatten veelal zulke zaken, welke door de overige Evangelisten niet zijn geboekt. Van JEZUS geboorte en vroegere jeugd, berigt ons hetzelve in het geheel niets, en van hetgeen met Hem is

(207) Verg. HUG, l. l. S. 197. folgg.

is voorgevallen, gedurende de drie jaren zijnes openlijken levens, voor zijn laatste lijden, heeft JOANNES alleen met MATTHEUS, MARCUS en LUCAS gemeen het verhaal van de wonderdadige voeding van vijfduizend mannen, behalve de vrouwen en kinderen, met weinige brooden en visschen (Hoofdst. VI: 1 — 13.) en van JEZUS plegtigen intogt in Jeruzalem (Hoofdst. XII: 12 — 25.) en met MATTHEUS en MARCUS het berigt van het wandelen van JEZUS op zee (Hoofdst. VI: 16 — 21.), en van zijne zalving door MARIA (Hoofdst. XII: 1 — 8.).

De verhalen en geschiedkundige aanteekeningen *verder*, welke in het Evangelie van JOANNES voorkomen, staan schier alle daar, niet gelijk bij de andere Evangelisten, meer op zichzelve en om der gebeurtenissen wil, die zij bevatten, maar om te dienen tot verklarende inleidingen van gesprekken met en over den Verlosser, of kortere en langere redenen, door Hem gehouden Zoo althans is het gelegen met alles, wat er in de zeventien eerste Hoofdstukken verhaald wordt, behalve alleen met hetgeen voorkomt Hoofdst. II en IV: 43 — 54 en XI. Het grootste en voornaamste gedeelte van den inhoud bestaat dus ook veel meer, dan bij de overige Evangelisten, in gesprekken en redenen, zoo als blijken mag uit de volgende opgave: Hoofdst. I: 15 — 34. bevat een gesprek van JOANNES den Doo-

Dooper over JEZUS; vs. 35—52. gesprekken van JEZUS met de eerstverkorene Apostelen en van deze over Hem; III: 2—21. het gesprek van den Verlosser met NICODEMUS; vs. 25—36. eene getuigenis van den Dooper aangaande Hem; IV: 7—42. een gesprek van JEZUS met eene Samaritaansche vrouw en zijne Discipelen; V: 17—42. eene redevoering van den Verlosser; VI: 26—65. gesprekken van JEZUS met de scharen en Discipelen; VII: 3—53; VIII: 12—58; IX: 10—41; X, XII: 30—50. gesprekken van en over Hem; XIV—XVII. redenen van den Verlosser tegen zijne Discipelen.

Zijne verhalen munten verder boven die van al de andere Evangelisten uit, door het levendige en aanschouwelijke der voorstelling, ten gevolge van een aantal juiste en treffend aangebragte bijzonderheden van den tijd, of de plaats der handeling, vooral van het karakter der handelende personen. Niet ligt ontslipt hem iets, hetwelk bij eenige aanmerkelijke gebeurtenis opmerking verdient. Ten naauwkeurigste bemerkt hij, niet slechts *wat* JEZUS zegt, maar ook *hoe* Hij het zegt; of Hij het doet met eene zachte of verhevene stem; met blijdschap of met droefheid der ziele.

Van alles voorts, wat JOANNES ons opteekent, als door, met of over JEZUS gesproken, is er bijna niets, dan hetgeen wij bij de andere Evan-

gelisten niet vinden, maar hem alleen bijzonder eigen is. Niet eene der van MATTHEUS, MARCUS en LUCAS aangeteekende kortere of langere redevoeringen van JEZUS, van zijne menigvuldige door hen geboekte spreuken, vergelijkingen en gelijkenissen treft men bij hem aan; niet eene van de door hen verhaalde redetwisten met de Pharizeën, Sadduceën en Schriftgeleerden. Meest alles, wat bij JOANNES voorkomt, als door, met of aangaande JEZUS gesproken, heeft een en hetzelfde vaste karakter; het betreft zijne Goddelijke waardigheid en zending, welke ontvouwd, aangevallen, of verdedigd worden. In één woord, het is eene geheel andere soort van redenen en gesprekken, op eenen geheel anderen toon gestemd en doorgaans over geheel andere onderwerpen, die wij bij JOANNES, dan die wij bij de overige Evangelisten aantreffen (208).

Ook in den stijl, eindelijk, onderscheidt zich het Evangelie van JOANNES aanmerkelijk van de drie overige. Ook daar, waar het ons gevallen verhaalt, welke ons de andere Evangelieschrijvers hebben te boek gesteld, treft men bij hem niets van die groote, dikwijls woordelijke overeenkomst aan, welke in hunne verhalen niet kan nalaten onze opmerkzaamheid en verwondering gaan-

(208) Zie V. HENGEL in het XXVII Deel van de *Verhand. van Teylers Godg. Genootsch.* bl. 69 volgg.

gaande te maken. Hier of daar moge men misschien eenig flaauw spoor van zulk eene, zich tot woorden uitstrekkende overeenkomst ontdekken, als in het verhaal van des Verlossers zalving door MARIA (209). Maar men vergelijke daartegen het verhaal van de wonderbare spijziging der vijfduizend mannen, zoo als men dat bij JOANNES vindt, met het verhaal van dezelfde gebeurtenis bij MATTHEUS, MARCUS en LUCAS; en terwijl men zich bij de laatstgenoemden moet verwonderen over de woordelijke overeenstemming van hunne berigten, bespeurt men daarvan schier niets bij JOANNES. Voorts onderscheidt zich zijne schrijfwijze van die der overige Evangelisten door de meerdere zuiverheid van het grieksch en hare meerdere vloeibaarheid (210); vooral daardoor, dat hij zich in zijne voordragt het meest naar die van JEZUS zelven schijnt te hebben gevormd, en met dezelve het meest overeenkomt (211), zoo zelfs, dat hij de redenen van zijnen Meester letterlijk opneemt en overbrengt (212). Aanmerkelijk is dus het onderscheid

(209) S. HUG, l. l. S. 190 folgg. en MICHAËLIS l. l. S. 1166.

(210) MICHAËLIS, l. l. S. 1168 folgg., LANGE, l. l. S. 12.

(211) Zie de bovenaangehaalde schriften van LANGE en STRONCK.

(212) Zie V. HENGEL, *over den invloed van de ka-*

 rak-

scheid tusschen het Evangelie van JOANNES en de overige Evangelisten.

De oorzaken dezer zich, zoo zeer onderscheidende, inrigting

Schijnen te zoeken te zijn, in den tijd, in welken JOANNES schreef, en in de individualiteit van zijn persoon en karakter. De juiste tijd, wanneer JOANNES zijn Evangelie geschreven heeft, moge namelijk met geene zekerheid kunnen bepaald worden, en daarover mogen dan ook onder de geleerden verschillende gevoelens plaats hebben (213). Zeker genoeg schijnt het, dat hij het schreef, na dat MATTHEUS, MARCUS en LUCAS hunne berigten reeds hadden opgesteld, en deze ook aan JOANNES reeds waren bekend geworden; gelijk dit dan ook vrij algemeen (214) door oudere (215) en nieuwere God-

rakters en denkwijze van de Evangelisten en Apostelen op derzelver schriften in het XXVII D. van de *Godg. Verhandd. van Teijlers Genootschap*, bl. 126 volgg.

(213) Vidd. KUINOEL, *Proleg.* p. 61. *seqq* et Script. ibi laud. LANGE, l. l. S. 24 folg.

(214) SEMLER beweert integendeel, dat JOANNES het eerst van allen zijn Evangelie zou hebben geschreven. Vid. ejus *Paraphr.* Tom. I. *praef. et annot. ad C.* XX: 30, 31.

(215) Cf. KUINOEL, l. l. p. 63.

Godgeleerden (216) is aangenomen. Trouwens de bewijzen voor dit gevoelen zijn dan ook zoo menigvuldig en overtuigend, als men in eene zaak van dezen aard verlangen kan. Vooral pleit voor dit gevoelen eene naauwkeurige beschouwing van den inhoud zelven van het Evangelie van JOANNES, welks bijzondere gesteldheid alleen, maar dan ook op de meest voldoende wijze, daaruit schijnt te kunnen worden verklaard, dat de andere Evangelisten reeds vóór hem hunne gedenkschriften van het leven van JEZUS hadden opgesteld en bekend gemaakt. Het moge toch al niet bewijsbaar zijn, dat JOANNES het gezag der andere Evangelisten door het zijne heeft bekrachtigd, of hunne Evangeliën aan hen zou hebben toegekend (217), dat hij hunne berigten planmatig zou hebben aangevuld of verbeterd (218); duidelijk blijkbaar kan het gemaakt worden, dat hij de drie andere Evangelisten heeft gekend, en met opzet stilzwijgend is voorbijgegaan hetgeen in deze reeds stond opgeteekend (219).

Het

(216) Als KUINOEL, MICHAËLIS, HUG, LANGE en vele anderen.

(217) Cf. SEMLER ad C. XX. 30. MICHAËLIS, l. l. S. 876 folgg.

(218) S. MICHAËLIS l. l. S. 1165 folgg.

(219) HUG l. l. S. 183 folgg.

Het is waar, GIESELER (220) meent den zich zoo merkelijk onderscheidenden inhoud van het Evangelie van JOANNES niet daaruit te moeten afleiden, dat de drie andere Evangeliën hem reeds zouden bekend geweest zijn, maar alleen daaruit, dat hij bekend zou zijn geweest, met den algemeen vastgestelden en verbreiden kring van verhalen (Erzählungs cyclus), in denwelken de andere Apostelen en Evangelisten zich plegen te bewegen, en binnen welken zij, door menigvuldig mondeling verhalen, gewoon waren zich te houden. Doch ik twijfele er aan, of deze vooronderstelling wel genoegzaam kan worden geacht, om reden te geven van het verschijnsel, hetwelk GIESELER uit dezelve wil verklaren. Schoon zich toch ook al onder de eerste Evangeliepredikers zulk een vaste kring van verhalen, als GIESELER aanneemt, moge hebben gevormd; schoon zij zich daaraan mogen hebben gehouden bij hunne *mondelinge* voordragt van de woorden, daden en lotgevallen van hunnen Meester; schijnt daaruit nog niet te volgen, dat JOANNES zich, bij het vervaardigen van *schriftelijke* levensbijzonderheden van zijnen Heer, zoo geheel buiten dien kring zou hebben kunnen en willen houden, ten zij hem bekend ware, dat er reeds

(220) *Historisch-kritisches Versuch über die Entstehung und die frühesten schicksalen der schriftlichen Evangelien.* S. 133 folgg.

reeds andere *schriftelijke* opstellen bestonden, welke reeds bevatteden hetgeen in dezen verhaalkring was opgenomen.

Het schijnt veeleer, dat wij moeten vaststellen, dat hij een meer volledig *schriftelijk* berigt van de levensbijzonderheden van JEZUS zou hebben gegeven, ten zij hij geweten hebbe, dat anderen hem waren voorgegaan in de schriftelijke vermelding van zeer veel, hetwelk niet alleen belangrijk was, maar ook noodzakelijk, om geweten te worden, om den persoon, de lotgevallen en leer van den Verlosser regt te leeren kennen. Trouwens, dat hij geheel geen gewag maakt van de schriften der andere Evangelieschrijvers, (waarop GIESELER zich beroept), kan wel niet beschouwd worden als een voldoend bewijs, dat hij die schriften niet gekend heeft. Zoozeer het toch de gewoonte is der schrijveren van het Nieuwe Verbond, om de schriften des Ouden Verbonds aan te halen; zoo zeldzaam is het, dat zij zich onderling, of zelfs iets uit hunne eigene te voren vervaardigde schriften aanhalen (221). Ja zelfs de op de Apostelen gevolgde oudste Christenschrijvers zijn veel vlijtiger in het aanhalen van het Oude, dan van het Nieuwe Verbond (222).

Ik meene dus, in den tijd, wanneer JOANNES zijn

(221) S. MICHAËLIS, Einl. S. 3.
(222) HUG, l.l. I. Th. S. 37 folgg.

zijn Evangelie geschreven heeft, eene der oorzaken te moeten zoeken van deszelfs zich zoozeer onderscheidende inrigting; immers in zoo ver wij die daarin hebben op te merken, dat hij zoo weinig met de andere drie Evangelisten gemeens heeft in zijne berigten.

Vooral schijnt het mij, dat wij de reden, waarom JOANNES Evangelie zich zoozeer van die der anderen onderscheidt, in de *tweede* plaats hebben te zoeken, in het individuele, hem van de andere Evangelisten onderscheidende, van zijn persoon en karakter.

JOANNES, namelijk, was de vriend van JEZUS, in den eigenlijksten zin van dat woord, zoo als niet een van de overige Discipelen van onzen Heer dit was. Allen waren zij hoogelijk met Hem ingenomen, allen gevoelden zij diepe hoogachting voor Hem, allen hadden zij hartelijke liefde tot Hem. Allen deelden zij dan ook in de zorg en toegenegenheid van hunnen Heer, die hen lief had tot den einde toe. Maar tusschen JEZUS en JOANNES bestond meer, dan dit alles, tusschen hen bestond vriendschap, in den eigenlijksten en edelsten zin van dat woord. JOANNES heet dan ook bij uitnemendheid de discipel, dien JEZUS lief had, en de Evangeliegeschiedenis levert een aantal kleinere en grootere bijzonderheden op, welke het bewijzen, dat, gelijk onze Heer de vriend van JOANNES, zoo ook de-

ze

ze wederkeerig de vriend van zijnen Meester was (223).

Deze, JOANNES boven al zijne medeleerlingen onderscheidende, vriendschapsbetrekking, berustte buiten twijfel op het onderscheidende van zijnen aard en aanleg, op het individuele van zijn karakter. Uit deze vriendschapsbetrekking, in vergelijking van hetgeen wij verder van JOANNES weten, mogen wij dan ook vrijelijk besluiten, dat hij een man geweest zij van eenen meer verheven' geest, naar verstand en hart boven de andere leerlingen uitstekende, en naar zijnen Meester gelijkende. Buitendien ware er toch geene reden te geven, waarom JOANNES, meer dan de anderen, in den eigenlijksten zin van het woord, *een vriend* van JEZUS geweest is. Boven hen moet hij hebben uitgemunt in een levendig gevoel voor het groote en verhevene, waarvan men dan ook de duidelijkste sporen in zijne schriften ontdekt. Gelijk zijn Meester, zoo onder-

(223) Niet oneigenaardig schrijft DE GROOT in de Voorr. voor zijne *Annot. in Evang. Joan.* „ Quod olim „ ALEXANDRUM de amicis suis dixisse memorant; „ alium esse Φιλαλέξανδρον (amcum ALEXANDRI), „ alium Φιλοβασιλέα (amicum regis); putem ad duos „ Domini JESU Apostolos sic posse aptari, ut PE- „ TRUM dicamus maxime Φιλόχριστον (amicum CHRIS- „ TI), JOANNEM maxime Φιλοιησοῦν (amicum JESU). Vergl. voorts NIEMEYER *Karakterk des Bijbels*, 5de D. bl. 451 volgg.

derscheidde ook hij zich door fijnheid van opmerken, een gevolg van teederheid van gevoel en juistheid en vaardigheid van oordeel. Vooral evenaarde hem geen van zijne medeleerlingen in vaardigheid en fijnheid van gevoel, om, hetgeen zijnen Meester kenmerkte, op te merken.

Voorts verdient het hier ook nog onze opmerking, dat JOANNES, toen hij zich bij de bijzondere aanhangers van den Verlosser voegde, nog jong van jaren schijnt te zijn geweest.

Denkelijk was hij nog in het eerste begin van zijnen mannelijken leeftijd, en wel de jongste van al de Apostelen; gelijk hij dan ook hen allen een' geruimen tijd heeft overleefd.

Uit dit onderscheidende van zijn persoon en karakter nu, schijnt het mij, dat wij mede, en wel grootendeels, de zoo verschillende inrigting van zijn Evangelie hebben af te leiden.

Ten gevolge hiervan, namelijk, is zijn Evangelie op eene gansch andere wijze, dan dat der overige drie Evangelisten ontstaan, en het heeft daardoor een gansch ander voorkomen. Blijkens de groote, dikwijls woordelijke, overeenkomst van de berigten van MATTHEUS, MARCUS en LUCAS, hebben deze drie uit ééne gemeene bron geput (224).

Een

(224) Sommige hebben wel deze overeenkomst daaruit afgeleid, dat de drie Evangelisten elkanders Evangeliën zouden gekend en bij hun schrijven gebruikt hebben.

Een zoogenaamd schriftelijk *Ur-Evangelie* (oorspronkelijk Evangelie) schijnt wel deze gemeene bron niet te zijn geweest (225). Veel waarschijnlijker komt het mij, naar het gevoelen van GIESELER, voor, dat wij dezelve hebben te zoeken in eenen, op eene ongedwongene wijze en als van zelf, door veelvuldige mondelinge herhaling ontstanen kring en vorm van verhalen, door hem een mondeling *Ur-Evangelie* genoemd (226). Ten minste de gronden door hem voor deze meening bijgebragt, en breeder ontwikkeld bij hem te lezen (227), schijnen mij alle opmerkzaamheid te verdienen.

Doch, welke ook de gemeene bron moge zijn geweest, uit welke MATTHEUS, MARCUS en LUCAS hunne verhalen hebben geput, en welke behoefte zij daaraan mogen hebben gehad, JOANNES, als *vriend* van JEZUS, in den eigenlijken en meer verheven' zin van dat woord, kon er

ben. — Doch men zie, wat met grond tegen deze meening kan worden ingebragt, bij GIESELER l. l S. 32 folgg.

(225) Cf. V. WILLES *Singularia Evang.* MARCI, p. 197 *seqq.* KUINOEL *Proleg. ad Evang. Matth.* §. 1. en de door hen aangehaalde Schrijvers, vooral GIESELER. S 36 folgg.

(226) Anderen voegen hier ook nog korte schriftelijke aanteekeningen bij, doch men zie GIESELER. S. 82 folgg.

(227) S. 92 folgg.

er zich zeker niet bij bepalen, en had ook wel niet noodig, om uit die bron te putten.

De bron der berigten, die hij van zijnen Meester wilde mededeelen, had hij in zich zelven, en na hetgeen zijne mede-Evangelisten reeds van hunnen gemeenschappelijken Meester hadden te boek gesteld, kon hij zich dan ook vrij aan zijn eigen keus en geest overlaten in het ontwerpen en zamenstellen van zijne berigten. En, dat hij er nu juist ook in opnam, dat, wat wij er in vinden, en zoo als wij het er in vinden, behoeft ons wel niet te bevreemden. De andere Evangelisten voeren, door hunne keuze en wijze van verhalen, eene veel grootere menigte van personen ten tooneel. Wel blijft JEZUS daarbij steeds de hoofdpersoon, maar de aandacht verdeelt zich toch meer tusschen hen en den Heer. Doch, in JOANNES verhaal, gelijk in zijn hart, is JEZUS meer alles, schier de eenige, die onze aandacht tot zich trekt; zijn persoon is hem zelfs meer, dan zijne lotgevallen en daden. Zijn persoon, zoo als Hij in zijne waarde wordt erkend, miskend, aangevochten, vooral zoo als Hij zich zelven in zijne waarde, door Goddelijke wijsheid en overredingskracht, kenbaar maakt.

Zoo als JEZUS zelf, als vriend, hem meer nog in zijne persoonlijke verhevenheid, dan in de grootheid zijner daden, of den loop van zijn leven, voor den geest stond; zoo schildert hij ons

Hem

Hem in zijn Evangelie. De kleine, maar fijne aanmerkingen, die zijn verhaal onderscheiden en die veeltijds zijnen Meester betreffen, zijn de vruchten van zijne meerdere fijnheid van gevoelen en opmerken, vooral van hetgeen zijnen Meeste kenmerkt.

Wat de redenen en gesprekken, welke hij verhaalt, betreft, vooral als het redenen en gesprekken van JEZUS zijn, derzelver zoo gansch andere soort en toon laten zich mede uit het onderscheidende van JOANNES persoon en karakter het best en meest voldoende verklaren. V. HENGEL heeft dit zoo voortreffelijk ontwikkeld, dat ik mij gerust ontslagen kan achten van de moeite, om daarover uit te weiden. Ik verwijze dus naar hem (228) en voege er alleen, tot aanvulling, bij, dat de jeugdige kracht van het geheugen van den Apostel mede in aanmerking verdient te worden genomen, om het ons begrijpelijk te maken, hoe hij de gesprekken en redenen, die hij boekt, in al derzelver wendingen, afwijkingen en toespelingen, zóó in zijne gedachte heeft kunnen bewaren, als hij dezelve geboekt heeft.

Dat, eindelijk, de stijl van JOANNES zich van die der overige Evangelisten aanmerkelijk onderscheidt, en meer met den stijl van zijnen Mees-

(228) l. l. bl. 69 volgg.

Meester overeenkomt, in de mededeeling zijner hooge gedachten en redenen, laat zich almede natuurlijk verklaren uit de vriendschapsbetrekking tusschen JOANNES en JEZUS, welke buiten twijfel aanleiding heeft gegeven tot eenen meer vertrouwelijken omgang en meer vertrouwelijke redewisselingen.

Deze schijnen mij de oorzaken te zijn van de zich zoo zeer onderscheidende inrigting van het Evangelie van JOANNES. Ik ga in de *derde plaats* over tot derzelver

Toepassing op het stilzwijgen van JOANNES *aangaande het gebeurde in Gethsemané.*

In de *eerste plaats* en vooral schijnt mij dan dit stilzwijgen van JOANNES te moeten, en op eene allezins voldoende wijze te kunnen worden verklaard, daaruit, dat hij zijne Evangelieberigten schreef, nadat de drie andere Evangeliën reeds waren te boek gesteld en aan hem bekend geworden. Even toch, gelijk dit oorzaak is geweest, dat hij schier alles, wat MATTHEUS, MARCUS en LUCAS reeds hadden verhaald, met stilzwijgen is voorbijgegaan, kunnen en mogen wij vooronderstellen, dat dit ook zal geweest zijn de oorzaak, waarom hij niet heeft geboekt, wat er met zijnen Meester in Gethsemané is voorge-

val-

vallen (229). Immers eene bijzondere reden, waarom hij dit voorgevallene, meer dan zoovele andere daden en levensbijzonderheden van zijnen Meester, van welke hij niet gewaagt, schoon wij die bij de andere Evangelisten vermeld vinden, zou hebben moeten boeken, kan er niet geacht worden te bestaan. Het is waar, het gebeurde in Gethsemané is zeer gewigtig, hij bevond zich boven anderen meer in de nabijheid van zijnen Meester, gedurende deszelfs zieleangst in dien hof, en in de vermelding der omstandigheden van deszelfs laatste lijden en dood stemt hij meer, dan wel bij de berigten van het overige leven van JEZUS, in vele bijzonderheden met zijne medeEvangelisten overeen. Doch het is reeds opgemerkt, dat hij ook andere niet minder gewigtige gebeurtenissen, van welke hij ook de bijzonder bevoorregte getuige was, en die door de andere Evangelisten verhaald worden, niet heeft opgeteekend. En schoon hij meer, dan wel anders, met hen overeenstemt in de vermelding der omstandigheden van JEZUS laatste lijden en dood, is echter die overeenkomst niet zoo groot, dat het ons, uit hoofde van dezelve, zou behoeven te bevreemden, dat hij iets, zelfs iets zeer gewigtigs, hetwelk de anderen aangaande de laatste uren

van

(229) Cf. A. C. C. DE JONGH *Dissert. de J. C. patiente ex vero ab Evangelistis informato.* p. 18. seq.

van des Verlossers leven verhalen, zou verzwijgen. Eveneens als het voorgevallene in Gethsemané toch, gaat hij verscheidene andere zeer gewigtige bijzonderheden van de lijdensgeschiedenis, die wij bij MATTHEUS, MARCUS en LUCAS aantreffen, met stilzwijgen voorbij. Ik beroep mij hier alleen, op de instelling van het Heilige Avondmaal; de veroordeeling van den Verlosser ter dood door den Hoogen Raad, als een' Godslasteraar; het voorgevallene tusschen JEZUS en de twee met Hem gekruisigde moordenaren enz. En gelijk hij niets heeft opgeteekend van verscheidene bijzonderheden uit de laatste uren des Verlossers, van welke wij berigt vinden bij de andere Evangelisten, zoo heeft hij ook weder verscheidene bijzonderheden geboekt, die door hen niet worden vermeld. Ja veeleer zou het eene afwijking zijn te achten van JOANNES gewoonte en doorgaande manier van verhalen, wanneer hij het reeds door drie Evangelisten verhaalde, omtrent het gebeurde met zijnen Meester in Gethsemané, ook in zijn Evangelie had opgenomen, dan nu hij dat met stilzwijgen voorbijgaat. Want in zijn geheel Evangelie, tot aan de lijdensgeschiedenis toe, komt wel naauwelijks iets voor, behalve de wonderbare spijziging der vijfduizend mannen, hetwelk wij ook bij de andere drie Evangelisten lezen, en ook in

de

de lijdensgeschiedenis zelve zijn de voorbeelden daarvan niet zeer overvloedig.

Wanneer wij dus alleen onder het oog houden, dat JOANNES na de andere Evangelisten zijn Evangelie heeft geboekt, en, ten gevolge van dien, aan hetzelve eene bijzondere inrigting heeft gegeven, behoeven wij er ons wel niet over te verwonderen, dat hij het gebeurde in Gethsemané niet heeft vermeld. Veeleer schijnt het mij vreemd en van zijne gewoonte afwijkende, dat hij soms van eene of andere omstandigheid, door MATTHEUS, MARCUS en LUCAS verhaald, bij voorbeeld van de verloochening van PETRUS, breedvoerige melding maakt, en de reden daarvan schijnt mij minder gemakkelijk te verklaren, dan die van zijn stilzwijgen aangaande het voorgevallene in Gethsemané.

Doch bij dit in de eerste plaats aangevoerde, schijnt mij, ter redegeving van dit stilzwijgen, nog meer te kunnen worden gevoegd, ontleend uit het individuele van zijn persoon en karakter, hetwelk eenen blijkbaren en grooten invloed heeft gehad op de geheele inrigting van zijn Evangelie. Het een en ander, hiertoe betrekkelijk, acht ik hier ook nog eene nadere ontvouwing waardig. Als *vriend* van JEZUS, en verheven van geest boven zijne mede-Evangelisten, gelijk boven alle Apostelen des Heeren, is, gelijk wij zagen, zijn Evangelie op eene gansch

andere wijze, dan de drie overige, ontstaan. Verre van zich te houden binnen den vasten kring van verhalen, in welken MATTHEUS, MARCUS en LUCAS zich doorgaands hielden, en wel zoo, dat zij vaak woordelijk overeenstemmen, gaat hij zijnen eigenen weg, op welken hij doorgaans van hen afwijkt. Zich aan hunnen verhaalkring niet bindende en ook niet behoevende te binden, behoefde hij dan ook in zijne berigten niet op te nemen, en kunnen wij er niet in verwachten, het gebeurde met zijnen Meester in Gethsemané. De andere Evangelisten mogen dit daarom allen hebben opgeteekend, om dat zij het, wie weet hoe dikwijls? onderling en met anderen hadden besproken, en het zich zoo van zelf gevormd had tot een hoofdbestanddeel van hunne Evangelieberigten, of om dat zij het allen vonden in die bron (welke die dan ook moge geweest zijn), waaruit zij blijkbaar al hunne berigten hebben geput; bij JOANNES, die geheel zijnen eigenen weg ging, behoefde dit althans het geval niet te te zijn; te minder, wanneer daarvoor bij hem geene bijzondere redenen bestonden. En in plaats, dat wij eenigen grond zouden hebben, om dit vast te stellen, schijnt veeleer het tegendeel te blijken.

Immers het gebeurde in Gethsemané is niet van zulk eenen gelijksoortigen aard met den overigen inhoud van JOANNES Evangelie, dat

dit voor hem eene bijzondere reden zou hebben opgeleverd, om het verhaal daarvan ook in zijn Evangelie op te nemen. Veeleer zou een verhaal daarvan minder hebben overeengestemd met den doorgaanden inhoud van zijne berigten, zoo als die zich, ten gevolge van zijn karakter, hebben gevormd. Dat gebeurde toch is niet een voorval, hetwelk aanleiding gaf tot minder of meerder uitvoerige redenen of gesprekken, om welker wil hetzelve zou kunnen zijn geboekt. En, zelfs tot in het verhaal van het met JEZUS voorgevallene in zijne laatste uren door JOANNES, heerscht dat kenmerkende, dat hij ons JEZUS meer sprekende en redewisselende voorstelt, dan de andere Evangelieschrijvers. Ik beroep mij, ten bewijze hiervan, op de afscheidsgeprekken van JEZUS met zijne jongeren en zijn laatste gebed, ons door JOANNES geboekt, Hoofdst. XIV—XVII. en de redewisselingen van den Verlosser met PILATUS, die hij ook schier alleen heeft opgeteekend, Hoofdst. XVIII: 33—38, en XIX: 9—11, en van welke de andere Evangelisten ons bijna niets verhalen, maar veelmeer van hetgeen PILATUS met en tegen de schare van JEZUS heeft gesproken. Verder, bij het gebeurde in Gethsemané vertoont JEZUS zich minder in die verhevenheid en grootheid, in welke JOANNES zich Hem het meest en liefst schijnt te hebben voorgesteld, en in welke hij Hem ons,

als vriend van en meer gelijk gestemd met zijnen Meester, zoo treffelijk afmaalt, en ook dit kon hem dus geene bijzondere aanleiding geven, om dat gebeurde te vermelden. Het is waar, hij stelt ons JEZUS wel voor, als, bij eene andere gelegenheid (230), diep ontroerd door de levendige voorstelling van zijn naderend einde. Doch hoe spoedig en met hoeveel minder strijd, dan in Gethsemané, verheft Hij zich, bij die gelegenheid, weder tot zijne gewone hoogte! En schoon JOANNES zich zeker, evenmin als de andere Apostelen, zijnes Meesters, zelfs in zijne diepste vernedering, schaamde, ziet hij echter in Hem, zelfs in zijn laatste lijden, meer den hoogen en verhevenen, dan den diep vernederden.

Men vergelijke slechts hetgeen hij verhaalt van het voorgevallene bij des Verlossers gevangenneming (231), en het door Hem gesprokene bij zijn verhoor voor PILATUS (232).

Eindelijk moge het gebeurde in Gethsemané voor het meer fijne en teedere gevoel voor *vriendschap*, die JOANNES jegens zijnen Meester had, ook wel geene zeer aangename herinneringen hebben achtergelaten, daar hij zich bij gelegenheid daarvan zoo weinig als een trouw vriend van den Verlosser had gedragen, dat hij zelfs geen uur met

(230) *Joan.* XII: 27. (231) H. XVIII: 4 volgg. (232) Hoofdst. XVIII: 36, 37, XIX: 11.

met Hem had kunnen waken. En ook uit dien hoofde heeft hij wel geene bijzondere reden of aandrang gehad, om dit gebeurde te vermelden.

En hiermede stap ik ook van het tweede gedeelte dezer Verhandeling af, terwijl ik mij vleije, dat het aangevoerde genoegzaam kan worden geacht, om te doen blijken, dat, uit het stilzwijgen van JOANNES nopens de zieleangst van JEZUS in Gethsemané, geenen gegronden twijfel kan ontleend worden tegen de geloofwaardigheid van hetgeen de overige Evangelisten dienaangaande verhalen (233).

Moge het Gode behagen mijnen arbeid te zegenen ter bevordering van eerbiedige hoogachting en hartelijke liefde voor Hem, die ons het eerst zoo uitnemend heeft lief gehad!

ZINSPREUK:

Λυπεῖται καὶ ἀδημονεῖ, ὅπως πιστωσήται, ὅτι ἀληθῶς ἄνθρωπος ἦν. Τῆς γὰρ ἀνθρωπίνης Φύσεως τὸ δειλιᾷν θάνατον.

THEOPHYLACTUS.

(233) Dat dit stilzwijgen, ook tegen de geloofwaardigheid van JOANNES, geenen gegronden twijfel oplevert, kan men overtuigend betoogd zien door GOLDHORN l. l.

Date Due

